

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2018. március 15.

XVIII. évfolyam, 1. sz.

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: dr. Gubás Jenő (elnök), Utasi Jenő (főszerkesztő), dr. Vajda Gábor (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Olvasószerkesztő: Gubás Ágota

Lektor: Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Harangozó Attila

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Mirnics Károly, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: gubasagi@gmail.com

A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban Bényi Árpád alkotásai láthatók.

A címlapon: Jegyespár

A hátlayan: Virágok

Támogatók:

Számunk szerkesztésében együttműködő partnerünk volt a Magyar Művészeti Akadémia.

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
– Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Döbrentei Kornél	Poéma	5
Hódi Sándor	Mi történik velünk?	19
Apró István	Hazudott világ	24
Csapó Endre	Európa elrablása	37
Mezey Katalin	Naplójegyzetek I.	41
Marcsó Vilma	Irodalmunk mint nemzeti örökítőanyag	46
Kabdebó Lóránt	Rejtektút Szabó Lőrinc személyiséglátomásában	50
Radnai István	Dicsőséges látszatok – vers	58
Gutai István	„Én voltam a kuláckyerek”	59
Prokopp Mária	Leonardo da Vinci ajándéka Mátyás király születésnapjára	62
Diószegi György Antal	Mátyás király reneszánsz világának egyetemes művelődéstörténeti jelentősége	69
Gyémánt Richárd	Torontál vármegye „első emberei” – a reformkorban és annak hajnalán (1807–1849)	77
Tráser László	Cédulák XVII.	93
Sági Zoltán	Az elvárások szerepe az egyén és a közösség életében	98
Stanyó Tóth Gizella	„Őrizd a várat, nézzed az utat..., keményítsd meg erődöt” – második rész	101
Papdi Izabella	Az Aracs 2017-es évfolyamának repertórium	121
Korompainé Mocsnik Marianna	Főhajtás a mester előtt	132
Színes melléklet		141

Tisztelt Olvasóink! Ha Önök 2018-ban az Aracs Alapítvány munkáját 1200 dinárral támogatják, akkor mi a továbbiakban is eljuttatjuk Önökhöz az Aracs ez évi négy példányszámát.

		НАЛОГ ЗА УПЛАТУ	
уплатилац		шифра плаћања	износ
		189	1200,00.- din
сврха уплате		валута	рачун примаоца
Uplata donacije		DIN	160-352841-17
прималац		број модела	позив на број (одобрење)
FONDACIJA „ARACS” HORGOS			2018
печат и потпис уплатиоца		датум валуте	
место и датум пријема			

Az Aracs legutóbbi számában Bicskei Zoltán Kommunizmus-fasizmus-liberalizmus-...izmus-... izmus... c. írása utolsó bekezdésének első mondata helyesen így hangzik:

Szimbolikus a kufár világ nagy hamiskártyásának, a Tudománynak a mostani pillanata: bejelentették az emberi fej lehetséges közeli cseréjét.

Döbrentei Kornél

Poéma

Bámésznépnek megtérül a panoráma?
Summázat a kiegyezés 150. évfordulója alkalmából
(lírai elbeszélés)

I.

1867–1967, éppen száz éve,
nagy mérlegünk súlya letéve,
rá tizenkét hónapra,
kiderült, szemünkre csúszott Isten kalapja;
megszállta a szovjet Csehszlovákiát,
előtte leverte 56-os szabadságharcunk,
irgalmatlanul behajtva a szabadság-sarcot rajtunk,
s aztán félszáz esztendőre,
tovább emésztett minket a falánk bendő,
önsorsrontó dőreség, máig nem tanultunk belőle,
a múlt előtti s a jövő utáni köz a jelen, rettentő.
Köröttünk mennyi állam feltámadt, összetört, szétesett,
megannyi eltékozolt vérünkből éledett,
miért, hogy Csillagösvényünk Trianonhoz vezetett?
S azóta számos kis trianon következett,
és követi mennyi halálos csapda még, fiúk,
bekerítettek minket, van-e még kiút?

Rossz kiegyezések, alkuk a fejünk fölött,
miközben felettünk keselyük hada körözött,
és lecsap ma is,
legyen a neve miszter vagy tovaris.
Akkor még szarházy kórusban szólt a vivát,
elveszejtésünkre azóta is a megvezetett világ éljent kiállt.
Noha a zöm tudta végre,
Jan Palach és Bauer Sándor önkéntes vére,
eltiport szabadságháborúinkkal tetézve,
visszaszáll az elaggott múmiák fejére.

A Kiegyezés nem legyőzetés, híg álom,
nem szabadesés, mert a tehetetlen tömegnek,
melyet bárkik, bármire felhergelnek,
súlya húz génjeibe kódolt vágykép, az önálló állam,
hát nehéz, és nem olyan ritkán,
vonzerővel delejezt, jókor színre lépett titán,

ideig-óraig szabja medrét az áradatnak,
 de nem a nyívó kubikus taligákat felvontató hadnak,
 meglehet, egyzsákba-tánc,
 ki ritmust váltna, megfeszül a lánc.
 Kiegyezés, ugrás a sötétbe, ahol a Hold-sem-oldhatja ború,
 vékony a mezsgye, megmaradás vagy polgárháború.
 Inkább élni együtt közös gyomorbugyorban,
 kólibaktérium-bandériumban.
 Königrätz után lovagias illedelem-é a módi?
 Egy nemzetért kötelesség-e zsarolni?
 Azóta is hányszor készített szembenézni a történelem-valódi:
 mindaz, ami nyerhető, elaggott, ócska holmi.
 A Kiegyezés nem legyőzetés!
 Vereséghez sok, győzelemhez kevés.
 Orosz pikákkal ösztökelte előzmény,
 didergető fagyba mélyhűtött remény!
 Feleljenek azok, kiknek felelniük kell,
 mert elrontották a nemzeti jövőt, el a múltat,
 sebeink mindig fölfakadva kiújulnak,
 nincs-válaszok rothadni kész zöld halma még hány veremre lel?

Messzi időkből a *Ne bánts a magyart!* feljajdulás előtt,
 mikorra a haza az agyaras kínokba belenőtt,
 megpróbálták 907-ben, a pozsonyi csatában,
 Ludovicusék eltiporni népünk, hatalma növekvő teljében,
 akarták, írmagja szakadva többé ne éljen,
 tapostassék elemésztő sárba színe virágában.
 (Azóta is hányszor, de hányszor törtek ránk lankadatlan!
 elátkozott Éden ez a Kárpát-medence-katlan!)

A Nyugat hadizászlaira mementóként rótták,
 már akkor is erről szóltak uszítások, vérgőzös tábori nóták:
 a tett ezerévesen tegnapi, a kórus mai,
 jelenvalóságukat áthallani,
 a guggolós kozák-harmonikán,
 megelőzte őket az angol, amerikai szőnyegbombázás-nyitány,
 berlini falon, tankdübörgésen, vasfüggönyön is átszűrődik a zaj:
 a falhoz vágott csecsemők sikolya, a megerőszakolt, szétfeszített combú asszonyi
 Jaj – :
 Nekünk ez a felszabadulás,
 másként fordítva, ordítva: fel, szabad dűlítés.
 Jelszó: *Minden magyarikat kiirtsátok,*
 ötszörös a túlerő, nem foghat birodalmiakon, nyílvessző, sem átok.

Nem sejtették, hogy az ősrég
 vérrel megpecsételt törzsszövetség
 megmaradást igenlően működik, meg nem kopott, még nem fakul,
 és Árpád hadúr, irgalmatlan-vadul
 odacsapott! A kenetteljes hódító horda csapot, papot
 hátrahagyva, száz évre zömében kiirtatott.
 Az egy mindenkiért, mindenki egyért

benső parancsa, az összetartozás-tudat vezette győzelemre a vezért.
Akkor nem üzérkedtek, uzsoráztak a szabadsággal, a honárulás
haszna nem volt még oly busás,
bár járt érte harminc ezüst, tál lencse, birtok, előjog,
tudván tudva, miként a dudva, ez idővel nőni fog.
Kétes az egyensúly hűség és hűtlenség között,
az erkölcs Fatia Negra árnyékába költözött,
keskeny a mezsgye, megtartja a maradék zöld sávot,
amit a kecske taktikusan lerágott,
de nem fanyalodott csupán rideg kosztra,
mindig vigyázott, valakiknek maradjon meg a káposzta!

Bevált a hatalom-titok nem avuló receptje,
az *Oszd meg és uralkodj!* – nemzeti mély kelepce.

Világosnál letett fegyverek, kettétört kardokból nagy halom,
ráereszkedett sötétségeként a Nap-korom vastagon,
onnan hova látni, kietlen a távlat, uralg a semmi,
ha férfi könnyek gyémántja az ára, érdemes-é lenni?
Kötelező! csak így nem vész pocsékba a hősi elesettek halála,
csak így nyerhet igazolást, utódaink nem születtek hiába!
Az aradi sánc sem vesztegelt parlagon,
földjéből – szomorú foganás – cölöpök sarjadtak, az égből
hóhérkötelek csüngtek alá, a gyűlölet hurokká kunkorodva épül,
aztán ünnepi krigli söröket vedel a sok pribék-vadbarom,
ivadékaik itt lakomáznak, vígadnak máig,
a honárulás eredet-vonalát visszavezethetik ükapákig.

Később, 1957. május elsején,
pár debrecenivel bővül e rémregény,
ha erőszakkal kivezényelve is, de megint
a nép saját gyásztorára emel pohárt s csettint,
mint a D 207-es miniszterelnök, ki pezsgővel
csonkolt honunkban tisztelte meg Romániát, hogy elbánt Erdéllyel,
vagy a puccsos-puccos alávaló másik,
ki furfanggal rábírta a nemzet böszme részét, tagadja meg testvéreit,
hogymár nem érvényes a vérszövetségi hit,
a történelmi köldökzsinór elvásik.
Kik ezek,
genetice fals, hazátlan hullámlovas stréberek?
Hozzájuk képest egy kiürített budi,
a tisztaságtól emelkedett, fabódés buli,
ki s mi viszi el már végleg őket?
Szabad-é megterhelni velük a temetőket?

És azóta is, ravatalon mindig ott van, lesz, félek, nem utolsó,
ama hetedíziglen sem temethető, hetedik koporsó.

II.

Koholt finnugor eredet s döglesztő turáni átok,
 ennyi volnánk? Századokon át ezt sulykoljátok
 próféta álorcás, propagandavetéstől tarackos nyelvű szolgák,
 őstörténetünk, régi hitvilágunk meghamisítva, tagadva,
 agyakat mostok, rothadást öntöztök, mindőtök jól végzi a dolgát;
 érdemeink kisajátítva, csak a bűnök birtokosa lettünk,
 tündökléstek fonákját forgatható professzorköpeny takarja,
 rágalmaitok malomkövei közt megőrlettünk,
 segédletekkel tömeggyilkos birodalmak mutatnak humán arcot
 a zsarolással gyarmatosított, leigázott négy világtájnak,
 a Sztálin-fattyá sátánokkal szövethető bagázs addig csikorítja a harcot,
 – ne ábrándozzák el magukat, mert ez nem ama végső! –,
 míg belőlünk megrendelésre kollektív bűnös népet kreálnak.

A történelmi szemétdombról kísértetni lehet, föltámadni késő!
 Győzködhet ellene némely címzetes, cinkelt hangadó,
 katedra mögül tudomány-glóriásan fölsejlő alakja,
 fröcsögi: ez a vidék már foglalt, akár egy WC, őshonosoknak sem kiadó,
 agyhordalékuk a homály, demokratikusan az a mienk,
 szenvedélyük kupec-szenvedelem, új honfoglalás alapjait lerakja.
 Az igazságot szakszerűen kifizetőtlenítették belőle, a teherlift kileng
 az időből, hová tűnt a hazát magasba emelő tartalom,
 és a hamleti képesség, hogy visszazökkenteni tudd,
 végül, tán szerencse, ha álmodig visszaaludsz,
 mert borzalmas, ha bedeszakázott ablakon,
 csalfa reményként tükröződik a vetített szabadság-lyuk,
 s tudatlanságod elnyelő önsötétségének aljába jutsz?
 Valójában nem ez vakít,
 előtte felpróbáltad a Nagyigaz farsangi maszkjait;
 a hullafoszlányokat koporsókemény-fedelű könyvekben megleled,
 érte sóvárgásod hiábavaló, magadba temetheted.
 Mi a következő: a nyolcadik törzs, a soros?
 A hazugság-hínár szövevénye örvénybe húz, szabadulni túl szoros,
 Harsány csöndben mérgez titkos rettenet,
 akit vállaltan e tájba szültek, annak ittléte végrendelet.

Részemről vége a tegeződésnek. Ezekkel? Hé, maguk,
 kicsodák, mi joga tolaakzik arcunkba, ünnepes asztalunkra faruk?
 Mert megengedhetik, vagy vélik, orrikaikból csiklandó a bűzük?
 Globális tabu, hogy önvédelmet kezdjünk, nemhogy betetőzzük,
 nem csupa ostoba zug, értelem-béna az ország,
 lehet, csak ettől a taszító bűdösségtől kába.
 Tengereink elorozták, ám ismerős: aranyfogakkal hasít gerincig a cápa.
 Maguk nem olyanok, mint a megtisztulást berregő porzsák.
 Szélhámosságuk üdvtana üres, elvtárs-uraim.
 Árulják el, a közjó érdekében, hol a vitamin?
 Saját szennyüktől robbannak majd szét, szent igaz,
 addig buján tenyészik körükben az álság,
 a haszonért képesek, hogy a Földet magukkal rántsák,

magas lovon járnak, modoruk bicskanyitogatóan pimasz,
előbb-utóbb lábunkról lemállik a ránk kényszerített jobbágybocskor.
Kiheverhető ez a finom demokráciába pácolt, kíméletlen ostor?

Honnan, kik által toborzott, kicsoda-micsoda ez a had?
Közjük jó néhány hajdani Vérszövetségi vérdíjért járogat.
Araszolnak zsoldossá zsibbasztott katonák:
szívférgesek, furakodnak. Most már ne tovább!
Hátukon bornyú nincs, lelkükön a púp, óriáspolip zsigerli őket,
de hópénz, koszt, kvártély újratámasztja az elszánt mívelőket.
Testünkben pribékek vájkálnak, éreztetik sebeink, szárnyainkat sohasem,
elhitték, csonkoltak végleg,
remélték, megszakadt íve a röpülésnek.
Nagymesterekből állna ez a csürhésen
gyülelész banda? Zömük hivatalos titulust is viselt,
mégis lélekcsiszárságot, nemzetsorvasztást képviselt.

Tisztelt magyar nép! Ezeket ki engedte oda?
Kaméleon-demokráciát mímelhetett voksaid által az a horda,
szekfűszínből átmázolódtott globális megélhetési-ócska,
akinek ez a föld se istene, se hazája,
vörös szőnyeget, bársonyszékeket kerítettél alája,
róluk még le sem kopott '56 vérbefojtásának iszamós mocska,
„hagyományörző” utódaik kétezer-hatban ismét leverték,
megtaposva, mint egykori rendőrlovak, a 301-es parcellát, a forradalom emlékét.

Tisztelt nép!
Rövid és lyukas, bár nem úgy, mint a lyukas zászló, az emlékezeted,
károsan felejtesz, még magadat s írmagjaid is nem létezővé feleded,
bár zömében tiszta vagy és ép,
s a szakrális haza a tiéd.
Ám soraid közt temérdek sok a lotyó-szellem s a húgyagy.
Válaszolj, ha mersz. Vagy önparancsra a fejed menetrendszerűn kihagy?
„Kicsi a hordócska...”
Itt magasles, fröcsög ormán simaszájú szónok s dadogócska.
Csigér, ami benne terem,
minden csepp nyáluk elmeháborító erjedelem.
Felhatalmazásoddal önnön fészkébe randította ganaját,
e szokást 1919 óta ivadékról ivadékra adja át,
máig elleplezi, másokra keni a bélsárt,
külszországban, belhonban akárhol van, szitokszókkal szennyez,
gyűlölettől elvakultan rágalmakat gyárt,
mindenfajta árnyalatú szint mellére feltesz,
mindent, ha az szépen jövedelmez.
Ok és okozat felcserélhető liberális módi szerint,
kisstílún, ám nagyvonalún salakjától elhatárolódva eltekint.
Mindegy neki, mi az emse, mi az ártány,
de „hímbalerinaként” politikai ficánkolással vonul végig a sztrádán,
el sem képzelve, ha Noé csupa egyneműt ment ki a bárkán,
kipusztítja bolygónk a természetesség ellen lázadó járvány.

Nyomorult létének mégis ez a kupac bérce-érce,
a demokrácia mocsaras tájékának lila lidérce,
nem avuló kunsztjuk: mindig kettős mércével döntenek,
quod licet lovi, non licet bovi,
amit szabad Jupiternek, tilos az ökörnek.
Életútját annak csak nyakában igával szabad róni?

Évezredek óta emésztő méltánytalanság marja szívetek,
hun-sarjak, testvéreim, ki menekíthet meg titeket?
Csak magatok, csak magatok.
Hajdani sztyeppei nomádok, miként őrizhetitek meg belső hatalmatok?
Kire számíhattok itten a zavarosan áradó időben?
A meder-iszapig nem volt rest a Nap lemenőben,
lám, egy szál magatokra maradtatok,
ne bízzatok a szemfényvesztő délibábban eszelősen,
az Isten újra megteremti a kinti és a benső virradatot,
mikor tértek már észre, véreim?
Itt csak úgy kell, úgy szabad halni éterin,
ha nem kezd ki gyöngeség, kétely, álság a hitetek,
s valljátok, a szakrális királyság öröktől vezetett.
Az Élő Égi Igazság akarataként Jó Hírként alájő
a Szent Korona, s ha nincs szakrális király, akkor Ő az első.
A Magyarok Istene s a Szent Korona
egyetlen célra választ népet, királyt, hazát,
melyben Nagyboldogasszony a patróna,
hogyan kiderítse az összezavart, cudarul becsapott nemzet s a világ ősigazát.
Hányszor kellett volna összeállni a romboló erők ellen?!
A pálfordulás belőlünk is kiűzhetetlen?
Pedig időkezdetektől a nagy és a kisantant
más neveken ugyan, de vaskesztyűvel tartott s tartna alatt,
s bővelkedünk szalámitaktikáktól fertőzött hentesekben.
Megszabadulni tőlük elég, már minden rendben?

Évszázadok óta folyik a halálos móka,
vigyázva, ne billenjen fel a kényes libikóka,
élünk, mint kólibaktérium a közös gyomorban,
melyben nem csak korgó sóvárgás van,
és nincs már ki élvezkedjék az olcsó hahotán,
lehet, mert siket vagy belényilal,
fejtől bűdösödik a Krisztus-szaporította hal,
nincs ínyére jóllakni a mindig utolsó vacsorán.
A nép zöme szellemi éhkoppon, cellapriccsen,
majd akkor ocsúdik, ha vére fröccsen.
A belső megbutított, kihasznált söpredék,
idegen zsoldon tenyészőkkel a nemzet ellen frigre lép,
globálkodó külérdekek nevében harsog, tüntet,
nékik a honárulás, gyalázás kéjes mámor,
örjöngnek, mintha nem is születtek volna anyától,
fals vonításuk minden hangja büntett,
olykor csihadnak, akkor lakmároznak az odavetett koncon,
előfizetésre megint ugatnak a szabadságról, megkötve spekulánsi koloncon.

Kiegyensúlyozni vakmerő próba itt,
rendre ellenünk süllyednek a mérlegek,
felénk Justitia fél arca fordult, az árnyékba dermedett,
s fölemésztette a küzdelem „a legnagyobb magyart”, Széchenyit,
égette önvád, mert feltétlenül hitt még a hazafi Nagyúr,
Ausztria és Magyarország csak együtt maradhat európai súly,
győzködte erről a birodalom megszállottja, Metternich,
kedélyesen kezelve Stefi grófot, ám elvágta a képzelet fonálát: nicht,
amikor a gróf építkezni akart, akadémiát, gőzhajózást, Lánchidat,
akkor is, ha tudta, az ellenség az első, amely áthalad,
megregulázta a Dunát, a szenvedélyét kiélő Tiszát,
mitikussá emelve a kubikus taligát.
Mint a vakreményt ösztönző kertész, ki ültet gyümölcsfát,
előre sejtve, a termésből már nem olthatja szomját.

Bécs sosem akarta, egyről a kettőre jussunk,
nem tűrte, önállóság, függetlenség legyen a jussunk.
Micsoda csali: közös hadügy, pénzügy, külügy, te nagy ég,
ennyi naivság, bűn, a blöff elfogadása, országot vezetni elég?
Ausztria szemellenzősen akart tartani abszolút kordában,
vaklátással kényszerített, valljuk: szövettünk egy bordában.
De nem! Életünket és vérünket igen, ám zabot
nem adunk, nyakas véreinktől ez fel nem ajánlatott.
Bár néhány Széchenyi-társ fajtájáért megcselekedte,
a hazáért mindhalálig! – nem szólalnak vette.
Az önáldozás, a lovagias gesztus, becsület a politikában nem érték,
visszaüt a nemes elkövetőre, nagyvonalúságát gyöngeségnek vélték.
Lásd Königgrätz után Deákot, később Horthyt, Antall Józsefet,
az egyoldalún megtartott szó, mértéktartás, íme hová vezet?
Az országtestet a ragadozók, ki tudja, mennyi időre, ismét széjjeltépték:
a jó szomszédok, ha behintik sóval – ellopták azt is – kipusztulunk végképp.
Ingerküszöbig hajszoltattunk, vegetációt vállalva megmaradtunk,
nem a halál, elveszés: konok itt maradás a rangunk.

Akkor is, ha peckesen üljük meg a lestrapált hintalovat,
még ha helyben ringva is, az álom
lerombolva is stratégiai várrom.
Fehér lovat mímelve magunk alá, vágatunk patkó-szikrás távlatokat,
bár annyiszor legyőztek, de nem elrendeltem,
annyiszor fölálltunk látszatra tönkreverten,
remélve mégis, közülünk valaki a csillagösvényre átugortat.
A Grál kehely porba csattant, pocsolyába tolult a vér.
Szikkasztó sziken, párállik éghez, tán a küszöbig fölér.
Boltíval fölénk szivárványt: ámítóan csábos kapu,
nem okulunk, áldozati kosként nekirontunk, nincsen tabu,
erényünk sem, a bűnünk sem csupán mai,
ezt játssza velünk az alkonyatos Nyugat és álszent társai!
Az újdondad parvenü birtoklók, mindőjük garázda,
az elszakított területekről szívünkig hasítva a barázda.
Tettessük, mintha a fájdalom nem az ennedikre emelve volna,

akkor helyben hintalovunk hová bitangolna?
 Mert nincs sehol a lovas, nélküle üres a nyereg,
 mint Szindbád tetemével a Szürke a temetőig kecmereg,
 vagy lóhalálában ennyire lassítottan gyors
 ez a megátkozott férfi-sors,
 a végzetet át nem látja, de bánja,
 tudja, harapófogó öblébe van tervezve, szánva,
 szél ellen, szél mentén bezárul a fogó két szára,
 foglyul ejtve kényszerű kompországságig mindig,
 a sok cikcakkos, ide-odának szörnyűséges az ára,
 és rendre leverik rajtunk, behajtják az utolsó vérig,
 e szűkre szabott térben fapadosan lavírozunk,
 árral szemben evezünk, gályánkra vitorlát hiába húzunk,
 akarunk, vágunk sehovába benyitni nem tud,
 imaszárnyakon is csak a szivárvány-küszöbig jut.

Keresztény-gyilkos sáskajárás tarolja a vidéket,
 támogatják, akiből a hús-vér életöszön és a józan ész kiégett;
 vallási köntösben politika: el kell foglalni Európát,
 noha a Marseillaise, a Himnusz és a Műezzin külön oktáv.
 Számos ösvény vezet Hozzá, mégis egy az Isten.
 Az utcára verbuváltak kockakövek közül kaparnák ki a gesztenyét,
 a globális Hazugnak, néki csupán a hatalom kell s a kasszakulcs,
 a Föld fölélése az üdvtana, s ez a sivár Minden,
 de már kiürült-é a nincsen?
 S hogy a siserehad gőzölgő teltkondérból egyik,
 ezért körükben csasztuskát skandál e massa-csúcs.
 Ó, én népem, mikor okulsz,
 hová egyeztünk, ki s kivel?
 A döntés máig éri el
 agyunk, szívünk s hazánk, ez a mismás gyarmatroncs,
 hogy évezredek óta végzetünk a pítón-ölelésű két abroncs,
 sarkantyúzzák lovuk Hunor és Magor,
 űzik a csodaszarvast, meglelik valahol,
 Emese álmából kiröppen-é az irányt adó Turul?
 Szabj irányt, legalább magunkat érijük utol.

Államférfiak voltak, mozogtak szűkre mért keretben.
 Széttörni kell, erővel, vérrel, verítékkal, idáig jutott
 a másik lángelme, Kossuth,
 mert hallja, oroszánok bögnék a ketrecekben;
 ráébredt, totális hatalom ellen a szabadság abszolútuma kell,
 melyben a Haza és Haladás gondolata egységre lel,
 amikor a német-római császár, egyben magyar király
 saját országára hadat küld, az milyen irány?
 Nihilbe mutató! S akkor választás nincs más,
 gúzsbakötés helyett leválni: detronizáció, trónfosztás.
 S talán kitágul a tér, bebizonyíthatja a magyarság,
 az országban, ahol nincs önrendelkezés, szabadság,
 kényre-kedvre kiváltságosan zsarolhat nyeréskedő idegen tőke,

segédmunkássá züllesztett, maradék piacait elkótyavetyelő hazug,
másodrangú nép vegetál, feltámadás nélküli örök időkre,
s engedik a kátrányos éjt, melybe a sátán minden fényességest eldug.

Ki mit tenne, ha tenni merne,
mielőtt egy Széchenyit s egy Kossuthot egymás ellen nevelne?
Mintha mindőjüknek hatalmas igaza lenne
s kijátszaná őket egymással szemben a sok tehetetlen gyenge.
Még a megalkuvásban sem egyenrangú, csapnivaló alkusz,
a nagyok árnyékában a meneküléshez egérutat nyert bennük a szusz?

Vajon lelhető-é harmadik út?
A háború békét akar, a béke háborút.
Kétirányú a futóárok,
szuronyrohamos élve boncolásnak ideális terep.
Ám életvágóbb, amit előtte kiásunk, abból született egészséges vályog,
nem mord mélység, mely részvét nélkül csak temet,
az odaveszés emlékművei ereszthetnek belé gyökeret.

Vajon van-é harmadik út?
Megcsonkított kis lélekszámú népnek járna.
A brutális globál-demokrácia szemfényvesztőn korrupt,
mindenkit leroskaszt, akire súlyként nehezül a járma.
Itt minden fohász, ami emlékezet,
és minden emlékezésből építkezni lehet.

Tertia non datur?
Pedig létezik, kiútként bennünk lapul,
még valaha Széchenyi akarata kövezte,
szétrobbantott nemzeti agyát összetartó ragaccsá növesztve.
Rémlik, Deáktól hozzánkig, bár akadozva, elér;
hajókürt bög önvádként a kék folyamon,
s egy feltámadási napon lövés dördült Döblingben,
a pisztolygolyó minden klasszis versenylovat beér,
azóta agyvelődarabokon lépkedünk, mint síkos olajon,
bömbölnek a gőzhajók Dunánk azóta sem oszló kódében.
Hullák emléke duzzasztotta medrében az An der schönen blauen Donau elringat,
felülemel a valcer-suhanás, beszív, mint az éj hulló sirálytollat,
közben vérmes reménykedők bizakodnak kölykedző homályok jöttében.

De van-é harmadik út?

Csak a kereszt szigorú geometriája létezik, nincs rézsút?
Szabó Dezső, Németh László és nagyszerű mások
hitték, hogy van! Ne lehessen, mint gyakorló homokzsákot,
szüntelen ütni, verni, pofozni, dögönyözni Magyarországot.
Deák tudta, idegen hordáktól tönkrezúzott,
önazonosság-tudatát a bőrével együtt lenyúzott,
kivéreztetett ország kínlódva kell lábra álljon,
s vállból tépje ki a kart, mely billogokat rányom,
időt muszáj nyernie a létharchoz, szusszanni.
Kossuthnak igaza volt, nem lehet jövőnk ott,
hol lélegzetünk erőszakoltan kifogyott,

s úgy születni, hogy nem engednek *vagyni*.
 Sejtenergiáit ossza be az ország, s állati türelemmel várjon,
 mert esélyt a nemzeti létre csak így lehet kicsikarni.
 Ne kínálja fel magát szőlőlevéllel bélelt tálon,
 Figyelmezzon: az árulásért járó ezüstcsillogása talmi.
 Bölcsen ismerte fel Deák, az édesanyák
 nem keresztfára szülik fiaik, akkor se, ha satnyák:
 bármelyikükből válhat még vértanú,
 legalább televényedjen a por, és termővé a hamu.

Ott és akkor, később is, van ösvény, egy harmadik,
 amely megkreált végzetünkből kimenekít,
 mert a lohaszthatatlan hit hevít,
 egyszer ez a nép célba juttatja mesebeli legkisebb fiait;
 és gigantikus teremtesbe kezdett
 a világtörténelmi próbákon edzett
 fajta, ám felmutatta a földkerekségnek, mire képes, ha bilincse nincsen,
 együtt ő, a feladatra kiválasztott, és az Isten,
 ha két keze vasba se verve, akkor szárnya nő,
 teremő képzelete kivételes pillanatokban Alkotójához mérhető.
 Vajh, szerencsésebb csillagzat alatt nem ütnek ki balul
 világrendítő forradalmi, ha láthat, nem vakítják s nem vakul,
 nem lóg szemébe Batthyány s Tisza István inge, rajtuk durva ihletésű rózsák,
 kivégző lövedékek robbantotta kémlelőlyukak.
 Rálel a jövő lényegére, aki a halottakban kutat?
 Válasz az Élet: makacsul szülnék a Mater Dolorozák,
 nem tűrik el kihalni ezt az elhivatott, nagy múltú népet,
 mely azzal, hogy Van, színesen összefogja a Mindenség-egészet.
 Augsburg, Muhi, Mohács, Rákócziék, 1848, Don-kanyar, náci német,
 komcsi szovjet, hiéna nagy- és kisantant, ezerkilencszázötvenhat, tőkés USA,
 utánuk a töménytelen fohász,
 nemcsak rutingyakorlat, de a lét értelmén elréved,
 nem felhőkbe szívatott fel, e világi nyers akaratú, megtartó kovász.
 Belőle táplálkozik a bitófa-erdész le- s felmenőkkel vívott tusa.

Csillagok, csillagok, nem e világiak, mutassatok utat.
 Vajon rálel a jövő titkára, ki a halottakban kutat?

Deák meggyőződéssel vallta, megértve Széchenyit,
 most csihadva tanulságos haladni itt,
 a legtöbb a lassúdad tűzön, ám birtokban tartott jelen,
 visszaszerezhesse önbecsülését a nemzet, s cselekvő legyen,
 ezzel időt s erőt nyer, a kérlelhetetlen másik
 pedig esélyt, vert helyzetből a visszakapaszkodásig.

A Kiegyezés kétélű kard, ezért mértéktartó s nem kevély,
 számos előrelátást profetizál a látnoki Cassandra-levél,
 mert Kossuth igazának elő- s élőképe a pesti srácokban él:
 nem elég megnyerni semmissé tehető alkuk árán a Jelent,
 megint jön korszak, mely másként értelmez, ismét mást jelent.

A rövid távon izzadásig kitaktikázott, nem totális győzelem
hosszú távon megsemmisülésig ható kudarcot terem.

A Kiegyezést követő másfél évszázad újfent bizonyítja,
bőrünkön tapasztaljuk, a világ szemernyit sem javult.
A Kárpát-medence zárt, innen nincs katapult.
Az erős a legyőzöttet megszállottan irtja.
Céda lett a Nyugat, szívét romlott arcú futtató fiúk bírják,
különös, hogy korunkban ezek a rétegek a történelmet írják,
akit egyszer gyöngének tartnak s tettek, maradjon is zsákmány,
háttorzongatóbb gyakorlat ez, mint a Kommunista Kiáltvány.
A magyarság a százötven év alatt annyit haladt,
amennyivel kényszerítve, lefokozva hátramaradt.
A fejlett totemállattá magát túlevő Nyugat visszavett mindent, ami neki hátrány,
gondosan ügyelve: ne sérüljön a demokrácia-látvány.
A velejéig rothadt Európa prostivá kopott,
meglehet, egykoron hittük, Zeusz ágyékának nemes gyümölcse,
nem hiszem, ama Főisten ma a kedvét benne töltse,
ez a lestrapált, vakolatosra sminkelt kokott
tükörbe nézni nem mer, de vérszemet kapott,
s a deáki fölülvő műből majd' mindent visszarabolt s raboltatott.
Az idegrendszerben felhasadó kízzató villanásokból néhány,
s ez csupán a lecsupaszított hidegű jéghegy csúcsa,
a számlát velünk fizetési – nem volt elég Trianon?! – noha ez az ő végbúcsúja,
elfertőzött keléseink bestiálisan marcangolja tovább a hiány:
Láng Gépgyár, MOM, Csepel Vas- és Fémművek, Kismotor- és Gépgyár, Medikor,
Hajógyár és a Kereskedelmi Tengeri Flotta,
majd a Dunai (hegymenet s völgyemenet, itt ugyan egyre megy),
étolajgyárak, cukorgyárak, Minőségi Cipőgyár, Pécsi Kesztyűgyár, konzervgyárak,
Akkumulátorgyár,
Taurus Gumigyár, Telefongyár, Orion, Mezőgazdasági Gépgyár, Rába Vagon- és Gépgyár,
Tungsram,
Téglagyárak, textiliparunk, Metallokémia, a Malmok,
cementgyárak, mondom, nem végesek a listák.
Így, tervszerűen kifosztva, hogyan lehetünk egyenértékű globalisták?

Fölvásárolták földjeink, ne vessünk, ne arassunk, s további vétkeink:
engedtük, intézzék ügyeink jómagyar bezsírozódott fülű strómanok,
ha az ördög suttog hozzájuk, csak akkor nem hallnak nagyot;
akácfakivágásra köteleztek, hulljanak el méheink,
a magyar méz másolhatatlan világmárka, eredeti,
maga a hamisító kínai is kedvtelve eszegeti,
majd a francia behatolás vulkánikus szőlőhegyekbe, síkvidéki gazdag rögbe;
summás támogatás, ha a gazda által szántatik ki a venyige-koronás tőke.
Térítést nyert – abszurd! – fizetség jár, hogy valami ne legyen,
Kadarka helyett teremjen inkább magyar-földi Chardonnay,
bizony nehezemre esik megállni, hogy rajtam erőt ne vegyen
az ősi vágy, s ki ne feszítsem ösztönből az íjt.
Vivat! éljen a világpiacra kiszámítottan rafinált francia lé,
de szétlőném a véres képmutatás fogházát, a Bastille-t.

Éljenek a magyar banditák, akik a Versailles-t okozóknak segítettek,
 hogy kitéphessék a virágjukba merült jonatán almafákat,
 a Magyarok Úristene az Attila ostorával retentsen titeket,
 miféle mámor gyúrt alá, kótyára vidd, paraszt, a hazádat,
 amiért őseid elestek, amiért sorsosaid zöme legendát teremtett,
 minden magyar hanttal kufárkodót az Isten verjen meg!

Ha már eladtad magad, dobd el a kapát, kaszát messze hajlítva,
 üres kezed ökölnék se jó, zsebed zugszerződésektől degesz,
 áldozol a Pénz előtt, alázatosan gerincet hajlítva,
 sutba veted büszkeséged s jogod: előbb voltál itt, mint ezek,
 és most bármelyikük zsebre tesz!
 Hová tetted az eszed? Hiszed, ezért egy álmvilágot vehetsz?
 Temetkezni föld nem marad, gyermeked nincs, ki s hová ássa a sírt?
 Ne gondold, az ENSZ-nagyvilág oszt néked elégséges írt,
 mert Vörösmarty sírod köré gyászoló európaiságot ígért,
 elmúlt a szájalom, a részvét, élet-halálad kívánják a profitért.
 Szabadság? Szabadrablás, utána kierőszakolt szabadpiac.
 Megvezetnek, aztán majd – mint száz éve – az élted: folyton riadsz!

Memento mori: emlékezz a halálra,
 etruszkok ezt a figyelmeztetést hagyták hátra.
 Nincs foganatja, tűnik minden hiába,
 a valóság a beteg anyag mániákussága.

Kocsis István drámaköltő barátom,
 elindult a vadonba esélyes hétcsapáson,
 több könyvében az alaptényeket számba vetve,
 mint az ősbűnt, folyamatában levezette,
 megállapításait vádpontként sorolom,
 nemhogy végigolvasni, belétekinteni is borzalom.
 Vezérlő szava mindenütt a Hamis, nem szükséges a színesítő szinonima,
 nézzen szembe a nyomatékostó ismétléssel, aki nem nímand,
 aki még az öntudatlanságig nem kiszipolyozott,
 bírja el, káromkodva bár, a szörnyű lajstromot,
 akit nem mételezett meg a siralomvölgyi ember álsága,
 az tudja, mitől:

„A mai magyar és a mai európai történetírás válsága
 Az őstörténet, valamint a régi hitvilág történetének a meghamisítása;
 A hunok történetének, valamint Attila uralkodásának rejtélyei;
 A történettudomány forrásainak helyes értelmezése,
 Szent István Intelmeinek a meghamisítása;
 A késő középkor, az újkor és a legújabb kor meghamisítása a magyar történettudományban;
 A történelemtudomány forrásainak helyes értelmezése.
 A nemzetiségi mozgalmak és a Magyarország-ellenes irredenta;
 Trianon kérdésköreinek meghamisítása;
 A rejtélyes trianoni pszichózis;
 A leegyszerűsítés veszélye elleni védekezésről;
 A történész drámája;
 A történelemhamisítás és Európa eljelentéktelenedése”

Mindig gyűlöl minket a világ némely része,
lehet, mert mi vagyunk a természet egésze,
kovásza, ragacs, óbora, kóbora,
bár oda már a kalandozások kora,
de Augsburg után is maradt még kürtünk,
szól, azóta is hirdeti, meg mégse szűntünk.

Akkor is, ha tudjuk, nem igaz már öröktől semmi,
ezt igyekezett a Szent Korona-tan írója könyvbe venni.
Ha van ősbűn, van ősi igazság.
Az volna-é, hogy kis lélekszámú népnek megszokásból földjét, vérért osztják?
Ne rajta próbálgassák Káinnak botját,
mert mondván mondom, egyszer gyászba borul ez a vadság.
Harmadik esélynek is kéne lenni,
azért érdemes évezredekkel menetelni,
lehet, becsapnak, ócskandó ígéretet hirdetve konokul.
Miért, az emberiség mikor javul?
Ezért hitünkbelől, népem, jöttányit se engedj.
Álprófétahad, kushadj, szerényebben viselkedj!
Döntsd el, mi a háború, szabadságharc, hazaszeretet, forradalom,
és a nyakatekert okoskodáson kívül van-é másik?
A megvezetett sokadalom?
Leélni napokat, évezredekkel, semmi sem olyan, aminek látszik.
Világra jönni megcsalva s úgy lélegezve a meghalásig?
Uram, légy te, mint mindig, a végső bástya.
Az emlékezet régészei közül néhány kiásta,
a Hamisság meggyőző ellenpólusa
mi vagyunk, lehetnénk, ezért viharzik a tusa.

Szent Imre herceg s Zrínyi Miklós kancelláriánus vadkanjai után
merényletes rablógyilkosság, száműzetés, méreg és kötél...
Számos hevenyészett összeesküvést elkövetve, sután,
a műkedvelő ármánykodás önmagunk feladásával fölér.
Elkélné a háznál egy ártányos, szakavatott böllér?!

S a főrendek, egymás gyilkolásától – hol van a hon?! –
miért nem vérfoltos a kegybirtok?
Hűbérurak, méltóságosok, excellentek, annyi alávalót elbírtok,
boldogulván, mindig színültig telt falovon,
királyok előkelő cselédei: lefelé öncsaló, káprázatos pompa,
s a térdre kényszerítő önérzet elegánsan otromba
jeleivel: lentre tapos, fölfelé nyalkán nyalg,
töletek tanulta az élőködő bolsevista bagázs?
Ne elemezzük atomjaira szedve, kifakul a varázs!
Akad, nem kevés, kiktől bús kedvünk nem fanyalg:
Balassi, Mikes, Wesselényi, Strom Marcell, Kornis, Teleki, Aczél, Bethlen,
Klebelsberg, Prónay, Esterházy János s eszmebajtársaik, egy sem volt tehetetlen.
S közben fölemelték rögbe-vert arcukat a földből,
a néphit reájuk ruházta készítő erőitől,
Nagy Imre, a proli hős, és társaik,

– Ki tudja, még hányszor kiásatik?
Ilyen makacsul megtartók a mágiák s az álmok?
Anyagi léten túl ellenálló szellemi pajzsá váltok?

Tisztelt magyar nép! Az átkod,
elbújsz a pajzs mögé, magadat sem látod.
Gyászoló házaknál nem véletlen szokás,
tűkörre vont fekete szövetből a leborítás.
Testeddé szervült a szemellenzöd,
mögüle pislogsz, ám teljes erődből, egy irányba nézz,
ez mind te vagy, aki lassan elvész,
tartásod meggörbül, kikorhad belőle tavaszok táplálta velőd.
Húzd el a múltat s a jelen-jövőt számtalan hímzéssel átszőtt függönyt.
Mit láthatunk még, ami belénk lelket önt?
A Christo és Jeanne-Claude bravúros happening,
vagy a Feszty-körkép, mely benső magunkra ébredésre int?

Újabb százötven év mit hoz vajon?
Amit halmoz, tán nem pusztá, dohosodó ígérethalom,
ha nem bambulunk ki vakon
a réslátásra zsugorított ablakon.
Pásztázzál végig az eddig csekély figyelmedre méltatott tájon,
rántsd szét a függönyt, szemléld, sok a fájdalomba süppedt lábnyom,
vad és vadász vigyázva cserkel odakint.
Az aranyozott rúdon, a zálogházból kiváltott rézkarikákon,
Zrínyi, Balassi, Batthyány, Tisza, Teleki, Bárdossy, megannyi halálos ing,
az országos huzatban se szikkadva, se száradva nem kering.
Alattuk megkönnyebbülésre kiárusított barikád-rom.

Égnek vásznukon ordenáré-ihlette véres rózsák,
kivégző golyók ütötte szépszízes sebek,
ebek harmincadjára hagyattak itt mindenek.
Csak az édesanyák csatasorban! A haláltól az elmúlást elorozzák,
a szülőcsatorna kitágul, mint a szemhatár,
sírhantoktól és bölcsőktől hullámlik a vidék.
Tisztelt magyar nép, tudatosuljon benned, mindez érted történik, tiéd.
A nemzet kihalhat természetes módon, de nem abortálhat,
egykes asszonynép, mint egykoron, önméhében kötötűvel nem turkálhat,
bár most, született önsorsrontó, még nem hiszi el,
ha időben ébred öntudatra Európa: ki fog kiegyezni kivel?
Népem, ne légy ráérősen lanyha!
Ne azt szimatold, merre a konyha.
S azon kevésnek, ki élesen lát,
ne küldj vajúhollót, ne dobj követ,
ne oltsd ki semmivel szemvilágát,
tanulj tőle, s tisztelettel övezd.

Ne légy gonosz bűbájtól gúzsba zsibbasztott kába,
ne reméld: bábész népek megtérül a panoráma.

Mi történik velünk?

Mi a valódi, mélyreható oka az emberek és népek közötti konfliktusoknak?

Tektonikus mozgások

Hihetetlennek tűnik, de a talpunk alatt lévő földkéreg számunkra érzékelhetetlenül mozog, és ennek a lassú mozgásnak a következtében változik meg a Föld felszíne, és a Földön az élet. A földkéreg kisebb darabokra, kőzetlemezekre tagolódik, amelyek hol közelednek egymáshoz, hol távolodnak, néha egymás mellett elcsúsznak, máskor viszont, akár a vízen úszó jéghegyek, összeütköznek, egymásra torlódnak. Ezek az ütközések, torlódások okozzák azokat a katasztrófákat: földrengéseket, vulkánkitöréseket, szökőárakat. Az alábbiakban nem ezekről a katasztrófákról lesz szó, hanem azokról a „tektonikus mozgásokról”, amelyek a valódi, mélyreható okai a társadalmi változásoknak, a népek közötti konfliktusoknak épp úgy, mint az egyéni sorsdrámáknak.

„Nagy tüzek”

Ady „nagy tűznek” nevezte az emberi sorokba begyűrűző társadalmi-történelmi eseményeket. A „kis sorsok”, az egyének marakodása mögött valójában – számunkra sokszor észrevétlenül – világtörténelmi birkózás megy végbe. Az embereket az arasznyi látószög ugrasztja egymásnak, holott a drámai helyzet azoknak a társadalmi mozgástörvényeknek a következménye, amelyekre vajmi csekély befolyással lehetünk. Miközben mi egyéni életszerveződésünkkel, „személyes életrajzunk” összeállításával, divatos szóval „önmegvalósításunkkal” vesződünk, többnyire fogalmunk sincs arról, hogy a „kőzetlemez”, amelyen tartózkodunk, hová, merre sodor bennünket, milyen jövőt érlel, mikor ütközik egy másik „kőzetlemeznek”. Kőzetlemezek mozgá-

sán itt az embert emberré formáló közösségek, kultúrák, civilizációk formálódását kell értenünk.

Belső szabadságharc

A legjobb igyekezetünk szerint szeretnénk a helyes és igaz életrajzunkat összeállítani. De eközben képzelgünk, hangulatunk, képzeletünk játszik velünk. Ezernyi oka van az embernek arra, hogy ellenérzése, hiányérzete legyen. Ezért legkevésbé a másik ember a felelős. Az állandó belső szabadságharc az élet. De ahogyan a földkéreg lassú mozgását nem érzékeljük, a társadalmi mozgásokat sem mindig észleljük. Nem észleljük, mert olyan vonatkozási rendszerben (kultúrában) élünk, amelyen belül az egyéni viszonyítási pontok szinte az állandóság látszatát keltik. Voltaképpen az éntudatunk által körülhatárolt szellemi burokokban élünk, s közben azt hisszük, hogy minden nehézséget le tudunk győzni. Sőt, ha a helyzet úgy kívánja, akár saját poklunkban is újjászülethetünk. Ámde ha elég hosszan él az ember, gyakran megéli annak a világnak – közösségnek, kultúrának, értékrendszernek – a megszűnését, amelybe beleszületett.

Az ellentétek egysége

Éntudatunktól és a kultúra által nyújtott szellemi buroktól függetlenül ki vagyunk szolgáltatva a természet, a társadalom és a gondolkodás általános mozgástörvényének, amely **az ellentétek egységében** és szüntelen harcában nyilvánul meg. Ennek a mozgástörvénynek a következtében előbb-utóbb minden a visszájára fordul. Miközben a magunk poklát járva az életben minden fáradozásunk arra irányul, hogy az ellentéteket valahogyan feloldjuk, ez a fáradozás bármilyen

„feloldódáshoz” vezessen is, az egyben újabb ellentétek létrejöttének forrásaként szerepel. Nyugópont nincs. Az ellentéteket nem lehet kiküszöbölni. Ez az alapja annak a szakadatlan mozgásnak, amely a természetre, a társadalomra, de magára az ember egyedi életére is jellemző.

Ki mer, ki tud a kérdésekre válaszolni?

Az ellentétek egységére és szüntelen harcára vonatkozó alapvető mozgástörvényt a filozófia dialektikának, a pszichológia konfliktusoknak, a mindennapi tudat szükségletek és érdekek ütközésének nevezi. Mindenki hallott róla valamit. Tudomásul vette. Ennél mélyebbre nem szoktunk ásni. Ritkán gondolunk bele, hogy az örökös körforgás a gyakorlati életben mit jelent. Ki mer, ki tud az ebből adódó kérdésekre válaszolni? Néha itt-ott elhangzik valamilyen felvetés, de nagyon gyorsan elhallgattatják az illetőt. Részben arra hivatkozva, hogy aki kettősségről, dialektikáról, ellentétek harcáról beszél, az közhelyeket ismételtet, hiszen természetesnek tartjuk, hogy a belégzés és a kilégzés, a nappal és az éjszaka, az ébrenlét és az alvás egymást kiegészítik, hogy együtt jár a kettő. Ennyi az átlagembernek a dialektikából untig elég. Másfelől lelki nyugalomunk megőrzése szempontjából saját jól felfogott érdekünk, hogy a társadalmi és pszichikus jelenségek bonyolult összefüggés- és kölcsönhatás-rendszerébe túlságosan ne merüljünk bele.

Bűntudat és sértődés nélkül

Az a körülmény ugyanis, hogy az ellentétek egysége és harca az emberi pszichikumnak is alapvető mozgatóereje, azt jelenti, hogy lelkünkben, személyiségünkben ellentétes vágyak és igények feszülnek, ellentétes gondolatok, érzelmek, ösztönök, késztetések élnek együtt. Ez konkrét formában úgy jelenik meg bennünk, hogy szeretnénk biztonságban lenni, de csábít a kaland szabadsága is. Ragaszkodunk a megszokotthoz, de változást is akarunk. Szeretünk valakit, de néha unjuk vagy utáljuk. Popper Péter megjegyzi, hogy ezeket az ellentmondásokat bűntudat nélkül kellene vállalni magunkban, mint ahogyan sértődés nélkül kellene fogadni mások részéről is őket. Ezzel ellentétben a kettősséget

mi többnyire elfojtjuk, elhazudjuk magunkban, másoknak viszont kíméletlenül a fejére olvassuk a gondolkodásukban és viselkedésükben tapasztalható ellentmondásokat.

Polarizált látásmód

Elég volna, mondja Popper, ha belső ellentmondásaink ellenére sikerülne egyensúlyban tartani magunkat. Nos, ez az, ami emberpróbáló feladat számunkra. Nehéz egyensúlyban élni saját belső ellentmondásainkkal, még nehezebb mások részéről tudomásul vennünk őket. Nem így látunk. Nem így gondolkodunk. Látásmódunk, gondolkodásunk olyan, mint a polarizált fény – egyirányú, egysíkú. Ismeretes, hogy a nem polarizált hullám esetén a rezgések – a haladás irányára merőlegesen – minden irányban végbemehetnek. Hasonlóképpen az emberi pszichikumnak és a személyiség fejlődésének alapvető mozgatóereje is szerfelett bonyolult és összetett. Ám az, hogy a jelenségeket a maguk ellentmondásosságában és összetettségében kielemezzük, rengeteg időt és energiát követel. Valószínű, hogy az életben maradás szempontjából a részletekkel való vesződésnél fontosabbnak bizonyult a gyors döntés. Ez lehet az egyik oka a polarizált látásmódnak.

A másik ok az ember társadalmi beágyazódásával függ össze. A gondolkodás kialakulása, a tudat, a szellem nem privát természetű adottság bennünk, hanem folyamánya annak a kultúrának, amelyet az egyedi ember képvisel és megjelenít. Az egyén látásmódja, gondolkodása, tudata nincs saját belső világába zárva: képzeleti, gondolatai nemcsak az övéi, hanem egy kultúra részét képezik. Amikor tehát gyorsan döntünk, ítélezünk, besorolunk, címkézünk, ezzel a hagyományos kultúrában az egyén fontos szerepet tölt be, egyedi és nélkülözhetetlen értéket képvisel a többiek részére.

Klónok tusakodása

Ezzel azonban el is érkeztünk az első törésvonalhoz, amely napjainkra jellemző. A globalizálódás felmorzsolja a kisközösségeket, az embert emberré formáló kultúrákat, és megannyi, egymással felcserélhető atommá silányítja az egyéneket. A hagyományos kultúrákban az egyén a

kisközösségek egész sorához tartozott: szakmai, helyi, vallási, nyelvi közösséghez. Ezenkívül sokféle szerepet töltött be, ki-ki joggal érezhette úgy, hogy roppant fontos helyet tölt be mások életében. Mindenki különbözött a többiektől, személye, tudása pótolhatatlan volt, mert valamit csak ő tudott, valamire csak ő volt képes. Ebből adódóan a hagyományos kultúrákban nemcsak ki-ki roppant értékesnek tartotta magát, hanem bizonyos vonatkozásban mindenkinél előbbre valónak is gondolta személyét és életét. Nem azért, mert nagyobb hatalmat sajátított ki magának. Nem azért, mert több pénze volt. Nem azért, mert nagyobb hírnévre tett szert. Nem. Az előnyét mindenki a különbözőségében találta meg. Ettől lett az egész kultúra színesebb, minden egyes ember benne értékesebb. Most, a közösségek szétesésével ennek az ellenkezője játszódik le. A pénz és a hatalom maga alá gyűr minden értéket, azt is mondhatnánk, hogy szétver, megsemmisít minden személyiséget. Az élet az egymással tökéletesen felcserélhető klónok tusakodásává válik. Az élet értelmét, célját veszti, illetve a hatalom- és pénzszerzésen kívül nincs más értelme.

A két nem

A másik törésvonal a két nem viszonyával kapcsolatos kulturális mitológiában jelenik meg. Nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy napjainkban ezen a téren folyik az egyik leghevesebb vita, amely kilépve az értelmezés, a mitológia medréből hovatovább az élet fennmaradásának az alapjait érinti.

A kulturális mítoszok szerint a két nem, a szexualitás kezdettől fogva létezik, előttük nem volt semmi, és a kettősség nélkül nem is lehetne semmi. A párok kettőssége a világmindenség kettősségét tükrözi, amely nélkül nincs mozgás, nincs haladás, nincs semmi. A két pólus ott van mindenben, a nappalban és az éjszakában, az égen és a földben, a tűzben és a vízben, az anyagban és a szellemben, az értelemben és a szeretetben.

A jin és jang

Kínában a jin és jang kettősségéről beszélnek, az egymást kiegészítő és egymással harmóniában levő örök princípiumról. Eszerint a jang a vi-

lágosság, a melegség, a magasság, az aktív, a férfiaság princípiuma, a jin pedig az árnyék, a hideg, a mélység, a passzív, a befogadás, a nőiség princípiuma. A keletiek szerint nagyon fontos, hogy ne mossuk össze a kettőt! Aki nőnek születik, annak az a feladata, hogy megélje ezt a maga teljességében, és fordítva, a férfinak is vállalnia kell a férfias szerepeket. Mindebből az is következik, hogy csak akkor működhet harmonikusan egy kapcsolat, ha mindkét fél harmóniában él a nemiségével.

A társadalmi nem

A mai modern európai kulturális mitológia szerint ennél elfogadhatatlanabb, felháborítóbb, ostobább elképzelés nem létezik. Simone de Beauvoir szállóigévé vált mondata szerint: „Az ember nem születik nőnek, hanem azzá válik.” Az új mitológia az egyenlőség szellemiségében értelmetlennek tartja a nemek megkülönböztetését, az egyénre bízta a döntést, hogy mikor melyik nemhez tartozónak vallja magát. Ezáltal mindenki eldöntheti, hogy hetero-, homo- vagy transzszexuálisként létesít kapcsolatokat. A több mint fél évszázados ideológia elszánt harcot vív, hogy bevezesse a „társadalmi nem” fogalmát, háttérbe szorítva a biológiai nemiséget. Ennélfogva a gender – a mai modern európai kulturális mitológia – ellenez minden olyan szándékot, amely különbséget tesz a férfi és a nő hivatása, a házasságban, a családban betöltött szerepe között.

Nem kívánok a két nemmel kapcsolatos kulturális mitológiák áttekinthetetlen masszájában elmélyedni, legfeljebb annyit szeretnék megjegyezni, hogy a szexualitás, a két nem az evolúció elengedhetetlen feltétele, mert lehetővé teszi az emberi faj számára, hogy az egyedre jellemző sajátosságok és formák mellett új megjelenési formák és jellemzők jöjjenek létre. Lehetővé teszi az alkalmazkodást, a szelekciót, a természetes kiválasztódást. Ismerjük az erről szóló elméleteket, amelyek hovatovább összeütközésbe kerülnek a modern kulturális mitológiákkal, amelyek – napnál világosabb, hogy – politikai és ideológiai célokat szolgálnak, akárcsak az egyén és közösség kapcsolatáról folyó viták.

A politikai és ideológiai céloktól függetlenül nem az egyik vagy a másik meglátást akarom értékelni. Arra a társadalmi folyamatra, törésvonalra

szeretnék rámutatni, amely a polarizált látásmódból kifolyólag nem kíván az egyén és a társadalom bonyolult kölcsönhatásáról tudomást venni. Vélhetően a kulturális hatások túlértékelése vagy inkább félreértése következményeként, ellentétéként hovatovább az válik menő felfogássá, hogy nincs is nő és férfi, a két nem csak a mi fejünkben létezik. Nincsenek jellemzőik, nincs is szükség szerepekre, se férfiakra, se nőkre, se családra, se gyerekekre. Nincs szükség populációra sem, különösen nemzeti közösségekre. Nincs szükség semmire, ami túlmutat egy adott ember pillanatnyi létén.

Új világrend

A nemek ádáz küzdelmén kívül egy új világrend kiépülése mellett és ellen való kiállás jelenti azt a társadalmi mozgást és törésvonalat, amely napjainkban szembehelyezi egymással az embereket. A visszaszámlálás már elkezdődött. Folyamatosan tart, és hamarosan ki fog derülni, hogy az új világrend szerveződése – a világhatalmi elit pénztartaléka, valamint politikai és egyéb ereje – elég lesz-e ahhoz, hogy az utolsó szuverénként viselkedő országokat félresöpörje, és a nemzeteket térdre kényszerítse. Az összecsapás részben a színpad mögött zajlik – a különböző pénznek eltörlése, egyes országok honvédelmének és titkosszolgálatának felszámolása, a bankok kisajátítása, multinacionális cégek térhódítása, a jogrendszer egységesítése, de ez a csata végül is az emberek szívében és lelkében dől el, mivel a nemzeti kultúrák kollektív spirituális termékek.

Nem vitás, hogy a világhatalmi elit mindent elkövet, hogy rábírra az országokat arra, hogy adják fel függetlenségüket, maguknak a népeknek a térdre kényszerítése bonyolultabb feladat ennél. Represszióra a lélekben ellentétes folyamatok indulhatnak be, a még közös álmot szövögető, kultúrájukhoz (és javaikhoz) ragaszkodó emberek egy egységesített állam víziója helyett az önrendelkezés mellett döntenek.

Mi lesz veled, Európa?

Az újabb társadalmi mozgás- és törésvonal a **nagyarányú migráció**. A Föld népességének ideiglenes vagy tartós helyváltoztatása – tömegességénél fogva – jelenti talán a legdrámaibb társa-

dalmi változást, amely kulturális következményeit tekintve felér azokkal a tektonikus változásokkal, amelyekről bevezetőnkben szoltunk, s amelyek szemünk előtt átrajzolják a térképet. Számunkra az sem közömbös, hogy a tapasztalható nagyarányú vándorlás a látszat ellenére nem önkéntes elhatározás eredményeképpen, hanem valójában valamilyen külső tényező szorító hatására következett be. A kedvezőtlen természeti adottságok vagy a természeti katasztrófák rávehetnek ugyan bizonyos csoportokat korábbi lakóhelyük ideiglenes vagy végleges elhagyására, viszont a jelen esetben Európa elárasztása haszonszerzés érdekében történő spekuláció következménye. Nem kell hosszasan taglalnunk, hogy milyen következménnyel jár, ha évente több mint 1 000 000 ember hagyja el hazáját, és telepedik le hosszabb-rövidebb időre egy másik helyen.

Hogy kit hogyan érint a bevándorlás vagy a népességfogyás, attól függ, hogy hol helyezi el magát azon a skálán, amellyel értékeli a társadalomnak és az emberi pszichikumnak ezt az alapvető mozgásirányát. Hogyan értékeli különböző népeknek és kultúráknak ezt az egymásra torlódását.

Két véglet

Tény, hogy a társadalom és az emberi pszichikum alapvető mozgatóereje, az ellentétek egysége és harca, néha egyik véglettől a másikig sodor bennünket. Kétségtelen, hogy a **szélsőséges álláspontok** (utólag mindig) nevetségessé tesznek bennünket, ennek előzetes belátása azonban hiányzik belőlünk. Ugyanarról szól minden történet. Az ellentétek átcsapnak egymásba, az ember hajlamos a végletekre, fekete-fehérben lát mindent. Két végletet helyez szembe egymással, „vagy-vagy”-ban gondolkodik, holott a két véglet ugyanannak a dolognak a két végső, szélsőséges tartománya.

Hol államosítunk, hol privatizálunk mindent. Néha teljes egyenjogúságra törekszünk, ennek ellenpólusaként viszont mérhetetlen vagyoni különbségek jönnek létre. Az embereket nemzetállamokba tereljük, majd ennek ellenhatásaként egységesíteni (globalizálni) akarjuk a világot. Érzelmileg azonosulni egy közösséggel, szerelembe esve teljesen feloldódni valakiben, majd

a másik végletbe esve nem vállalni az égvilágon senkivel és semmivel semmiféle közösséget. A nemi szerepeket a végletekig feszíteni, majd egybemosni, nemtelenné tenni az embert. Meni vagy maradni? Ezer éven át ragaszkodni egy röghöz, vagy feladni mindent és szabad emberre, földönfutóvá válni? Ki-kí sorolhatja magában a példákat a végletekre. Eljátszhat a gondolattal, hogy az élet különböző színterein, egy képzelbeli tizedes skálán mérve, hol tart éppen. Nemcsak ő maga, hanem az a vonatkozási rendszer, az a kultúra is, amelyben él, és amelyhez igazodik.

Szélsőségektől mentes életmód

A régi görögök óta nagyon sokan hivatkoznak az arany középutra. Ez a belső egyensúly megőrzésének záloga, ez a sikeres életvezetés titka. Ennek az elvi alapállásnak megvan az a baja, hogy az életben, a társadalomban és bennünk is, **a harc és béke örökké változik**. A dolgok nem maradnak változatlanok. Minél magasabbra hágunk, utóbb annál nagyobbat zuhanunk. Minél többre visszük, sokoldalúbbá válunk, annál hevesebb változásoknak vagyunk (leszünk) kitéve. A nyugalmi állapot csak átmeneti, miközben a felszín nyugodtnak és kiegyensúlyozottnak látszik, a mélyben feltartóztatlan változás megy végbe. Arról beszélünk, hogy gondolkodásunkból ennek a belátása hiányzik.

Újabb ellentétek létrejöttének forrása

Ne feledjük: nem az a baj, hogy ilyennek vagy olyannak látjuk a világot, hogy a dolgokról, jelenségekről így vagy úgy vélekedünk. A világ önmagában véve semmilyen, nyugodtan formálhatunk véleményt mindenről. Azt kellene jobban szem előtt tartanunk, hogy véleményünk, beállítódásunk, döntéseink, ítélezésünk függetlenül az ellentétek minden jelenségben ott vannak, és annak az ellentéte is igaz, amit saját igazunkhoz való ragaszkodásunkkal épp hevesen tagadunk. Az ellentétek örök harca – függetlenül az általunk képviselt „megoldásoktól” – újabb ellentétek létrejöttének a forrása, amely másokat újabb és újabb „megoldásokra” sarkall.

Epilógus

Azt hiszem, a mondandóm végére értem. Egy jelenséget – mozgástörvényt – próbáltam, ha hiányosan és elégtelenül is, felvázolni, mely elméleti szinten magyarázatot kínál korunk emberének és társadalmi körülményeinek válságaira, azokra a folyamatokra, amelyek konfliktusokhoz és belső gyötrődésekhez vezetnek. Választanunk kell, választásaink pedig sorsdöntőek.

Az alapkérdés így hangzik: individuum vagy közösség, zárt társadalom vagy tömeg, érzelmi elkötelezettség vagy függetlenség – végső soron: élet vagy halál. Ellentétes vágyak és igények. Egy másik alkalommal elmondtam már: modern – vagy posztmodern – világunkban a határok nem annyira etnikumok, nemzetek, felekezetek, mint inkább világfelfogások, világmagatartások közt húzódnak, ráció és fanatizmus, türelem és hisztéria, kreativitás és pusztító uralomvágy között. Nem állítom, hogy a kérdésnek nincs történelmi-gazdasági dimenziója, a választ mégis nyílnak, elsősorban spirituális jellegűnek érzem, és véleményem szerint legalább annyira tükröződik benne a valódi, mindennapi életerő, a megmaradás és fennmaradás képessége, mint a történelmi determinánsok és a tehetség.

A magunk vigasztalására

Tény, hogy a délvidéki magyarság sosem fogott ilyen mértékben, mint napjainkban. Erre a helyzetre úgy próbálunk reagálni, hogy vagy hallgatunk róla, vagy saját ellenlábasaink hiábavaló meggyőzésével vagyunk elfoglalva. A vajdasági magyarság köddé válásának azonban, mint minden társadalmi és lélektani folyamatnak, minden bizonnyal mélyebb oka van. Ha magának ennek a folyamatnak a megállítása nem is vállalkozhatunk, azzal, hogy ha az ellentétek mozgástörvényét tisztán látjuk, annak a reménye is felcsillan, hogy az a „megoldás”, amelyet a kivándorlás kínál, átmeneti helyzet, de egyúttal újabb ellentétek létrejöttének a forrása is, ami az újabb generációkat újabb és újabb „megoldások” keresésére sarkallja.

Hazudott világ

Ha jól belegondolunk, elmondhatjuk, hogy a média, néhány évtizednyi átmeneti zavar után, egyre inkább független. Mármint a valóságtól. Talán még akadnak mutatóban néhányan, akik elhiszik, hogy a média legfőbb feladata a világ ábrázolása, a tényekről, történelemszerűről való tájékoztatás. A többség számára azonban ma már nyilvánvaló: a média nem ábrázolja, hanem teremti a valóságot. Mégpedig olyat, amely az aktuális célnak éppen megfelel. (Az aktuális cél közelebbi meghatározása vagy a célt meghatározó kiletére vonatkozó információ közönséges halandó számára természetesen nem hozzáférhető.)

Média és kapitalizmus

A szabad világ, ahogyan a Nyugat önmagát a világháborúk után (nem minden erkölcsi alap nélkül) nevezni szeretne, mindig is büszke volt a médiájára, azaz a szólás- és sajtószabadságra, amely azt állítólag jellemezte. A büszkeség megelőzte a tényleges történelmi valóságot, ugyanis jórészt legfeljebb csak a legelvetemültebb diktatúrák gyakorlatával szemben volt igaz. A „legsabadabb világ”, azaz az Egyesült Államok esetében pedig valószínűleg soha nem volt igaz, soha nem vált valósággá a ténylegesen szabad, független média. Cserébe viszont ez volt a legharsányabb, a legerősebb, igazi nagyhatalmi fegyver, mindent elsőprő dominanciával, ezért hatással volt a világ médiarendszereire. Nem azért, mert a legjobb, a legdemokratikusabb vagy legfüggetlenebb volna, hanem tőkeerejének, méretének és arroganciájának köszönhetően. Az a doktrína, amelyet az USA a nagyhatalmi politikájában a 20. század közepétől képvisel, tudniillik, hogy gazdasági és biztonságpolitikai érdeke azt diktálja, hogy az egész világra megpróbálja a saját normáit ráerőltetni – a „demokráciaexport” és az

„amerikai életmód” minden eszközzel való terjesztése –, elképzelhetetlen lett volna a média nélkül. A legerősebb hadsereg mellett ez a világerős médiamonstrum is kulcsszerepet játszott. Ennek a folyamatnak számos pozitív hozadéka volt, a világ szerette az amerikai filmeket, még ha olykor firtorgott is a nyilvánvaló propaganda és öntömjénezés ellen. (Persze nem minden rezsim szerette, ezért megpróbálta alattvalóitól megvonni a káros mákonyt vagy legalább korlátozni a hozzáférést – kevés sikerrel. Talán egyetlen hatékony ellenszer született eddig Hollywood ellen, és ez Bollywood, amely ténylegesen embermilliókat vont ki az amerikai film- és ízlésmonopólium hatása alól.) Európa némileg más utat választott, a szabad sajtó évszázados vágya másfajta jogi normák formájában öltött testet. Az európai demokráciák soha nem mondtak le a média közjót szolgáló szerepéről, és nem engedték át a terület teljes egészében a profitszerzésnek, a magántulajdon, a tőke szinte mindenkinek felett álló hatalma nem kerekedhetett a köz szolgálatának parancsa fölé, amint az történt az Egyesült Államokban. A közszolgálati média koncepciója és különösen gyakorlata szintén nem volt problémamentes, az igazi gondok mégis akkor kezdődtek, amikor az amerikai kereskedelmi média megvetette a lábát az öreg kontinensen. A pénzcsinálás itt is alapvető cél, az eszközök szinte mellékesek, de a tőkével együtt az amerikai médiavállalatok exportálták a jól bevált ideológiai konstrukcióikat is, amelyekkel otthon már évtizedek óta sikerrel manipulálták nem csupán a közvéleményt, de a törvényhozást, sőt bizonyos értelemben még az amerikai alkotmányt is. Ezeket az ideológiai fragmentumokat és eszközöket a rendszer kritikusai részleteikben feltárták, így Ben H. Bagdikian, aki a médiamonopóliumokról írt könyvével¹ rántotta le a leplet a rendszerszintű visszasságokról,

¹ Ben H. Bagdikian: Az új médiamonopólium. Komplex, Bp., 2012

vagy Robert W. McChesney, aki az amerikai média alapvető nagy mítoszainak nevezi azokat².

A mítoszok némelyike pedig olyan erőteljes, hogy az európai médiarendszerek is inkább kevesebb, mint több sikerrel tudják ellenük felvenni a harcot. Egy viccesnek szánt kijelentés mindennél jobban rámutat, mit is jelent valójában az amerikai kereskedelmi televíziózás betörése Európába. Jay Leno amerikai humorista az alábbi kijelentést tette az NBC Super Channel londoni avatásán 1987-ben: „Most az önök kultúráját fogjuk tönkretenni, éppen úgy, ahogy tönkretettük a magunkét.”³ Kérdés azonban, hogy „csak” a kultúrát veszélyezteti egy elszabadult, profitorientált médiarendszer, vagy a társadalom legalapvetőbb dimenzióit, például magát a demokráciát is kikezdeheti. Bagdikian ezzel kapcsolatos sommás kijelentései megrengették a tudományos és a szélesebb közvéleményt:

„Az, hogy a nyilvános információkat egy marknyi nagyhatalmú globális cég ellenőrzi, gyengíti a demokráciát, azáltal, hogy a hírekben nem jelenik meg az, ami akadályozhatná a médiát abban, hogy maximalizálja a nyereségét. Ugyanez a tendencia teszi megértővé a médiát az általában vett vállalatok bármilyen eszközzel történő profitmaximalizálása iránt.”⁴

Bagdikian száraz történeti tények és konkrét esetek segítségével mutatja be, hogyan játszották ki az amerikai médiapiacot uraló nagyvállalatok az őket kedvezőtlenül érintő törvényeket, beleértve akár alkotmányos alapelveket és kikezdehetetlennek hitt demokratikus jogokat is. Rámutat, hogy hatalmuk és erejük forrása ketős: a nagyvállalatok önmagában is lehengerlő gazdasági erejével bírnak, amihez hozzáadódik „speciális termékük”, az amerikai választók véleményének aktív alakítása, amitől végképp megkerülhetetlenekké válnak a mindenkori politikai szereplők számára.

„A médiakonglomerátumok nem az egyetlen iparág, amelynek tulajdonosai monopolistákká váltak az amerikai gazdaságban. A médiatermé-

kek azonban egyedülállóak egy létfontosságú tekintetben. Nem csavarokat és anyákat gyártanak, hanem egy társadalmi és politikai világot állítanak elő.”⁵

Bagdikian szerint ennek az öt vállalatnak⁶ és vezetőiknek nagyobb kommunikációs hatalma van, mint amekkorát bármilyen zsarnok vagy diktátor gyakorolt a történelem folyamán. A hatalommal pedig gátlástalanul vissza is élnek, az egyik következmény a már említett törvénytelen privilégiumok kiharcolása, de ennél is súlyosabbak a véleménymonopóliumok okozta károk. A szerző azt állítja, az Egyesült Államok szavazói választhatnak a legszűkebb politikai és ideológiai palettáról a világ összes ipari demokráciája közül. Példaként részletesen bemutatja az öbölháború hamis, manipulált információk alapján történt kirobbantását és a média kulcsszerepét ennek elfogadtatásában. Ez a véleménymonopólium a felelős azért a téves önképért, amellyel az amerikai közvélemény csak szeptember 11. után szembesült, tudniillik, hogy a világ jó részén egyáltalán nem a jótékony segítőként tekintenek az Egyesült Államokra – sőt. Az amerikaiakat sokkolta a gyűlölet, amely hirtelen átsugárzott a rózsaszín ködön, amelyet médiájuk lebegtetett előttük évtizedeken át. A külpolitikai alultájékozottság azonban még nem minden. A hatalommal összefonódott média készségesen hallgat (akár évtizedeken át) olyan belső társadalmi problémákról, amelyek megoldása elsődleges lenne a polgárok számára. Ezzel összefüggő törekvés volt a műsorszolgáltatók részéről az eltörlése az ún. méltányossági doktrínának, amely megkövetelte az adóktól, hogy észszerű időt fordítsanak komoly, közéleti témák megvitatására, és egyenlő időt biztosított az ellentétes nézetek ismertetésére. A műsorszolgáltatók azzal érveltek, hogy a megkötés éppen hogy akadályozza a vitaműsorok lefolytatását, és ha a doktrína kikerül a jogszabályokból, akkor több ilyen témájú műsort fognak gyártani. A kampány sikerrel járt, a méltányossági doktrínát törölték – a követke-

² Robert W. McChesney: Mi a baj a médiával? Komplex, Bp., 2012

³ Jean Leduc: *A történészek és az idő*. Pozsony, Kalligram, 2006, 257.

⁴ Ben H. Bagdikian: i. m., 99.

⁵ I. m., 24.

⁶ 1983-ban még 50 meghatározó médiavállalkozás osztotta fel maga között az USA piacát, 2003-ra mindössze 5 maradt. Ezek: Time Warner, Walt Disney Company, News Corporation, Viacom, Bertelsmann.

ző fél évben a polgárokat érintő viták adásideje 31%-kal csökkent, majd az ilyen jellegű műsorok szinte teljesen eltűntek a meghatározó adók kínálatából.

Volt azonban egy tényező, amelyről néhány adott pillanatban hihetőnek tűnt, hogy változtat-hat a kialakult helyzeten, ez pedig a felgyorsult technológiai fejlődés. Az új technológiák addig elképzelhetetlen lehetőségekkel kecsegtettek, és tudósok, civilek együtt ábrándoztak, hogy ezek valóban a társadalom szolgálatába állíthatók lesznek, és nem szipkázza be őket a pénzcsináló gépezet. Persze tévedtek.

„A nagy médiakonglomerátumok nem akarnak nagyobb politikai és társadalmi változatos-ságot, mert az felhígítaná a közönségüket, és ezzel csökkentené azokat a díjakat, amelyeket a reklámokért kérhetnek, és amelyekből összeáll a soha nem látott szintű nyereségük. Megakadályozták a kongresszus és a szövetségi ügynökségek kísérleteit arra, hogy megváltoztassák korlátozó politikájukat. Emellett hatalmukat arra használták, hogy olyan új törvényeket alkossanak, amelyek még jobban korlátozzák az új médiumok belépését az országos szintre.”⁷

Joggal merülhet fel az olvasóban, miért foglalkozunk ennyire részletesen egy másik ország (sőt, másik kontinens) médiarendszerével, ahelyett, hogy a sajátunkat elemeznénk, hiszen nyilvánvalóan azzal is épp elég baj van. Ráadásul – amint már említettük – az európai és a hazai médiaszabályozásban létezik az a rendkívül fontos elem, amelyről a tengerentúli médiakritikusok csak ábrándoznak: a védett közszolgálati média⁸. A választ részben fentebb már megadtuk, amikor az amerikai kereskedelmi televíziózás sikeres európai exportját említettük. Ez a fajta média itt van közöttünk, és nagyon is hasonló módon viselkedik, mint szülőhazájában. Az öreg kontinens öreg médiája némiképp olyan helyzetbe került, mint az őshonos, védett növények és halak a betelepített, invazív fajokkal szemben.

(Rendkívüli erőfeszítéseket kell tennünk, hogy megvédjük a kipusztulástól a széles kárászt a törpeharcsákkal és az ezüstkárászokkal, a fajgazdag gyöngyvirágos tölgyest a sivár aljzatú akácosokkal szemben.) Persze erről vita van. Hangos és türelmetlen szócsata, hogy „hat vagy nem hat”, káros vagy nem káros. Itt és most nem kívánjuk eldönteni a kérdést, idézzük azonban még egyszer Bagdikiant, mint a hozzánk „behurcolt agresszív faj” nagy otthoni ismerőjét:

„A médiaóriások, amelyek nagyrészt azt tesznek, amit akarnak, megtalálták az eldurvult kultúra és modellek még alacsonyabb szintjét. A televíziókban a főműsoridős »reality« programok az emberi psziché legvisszataszítóbb összetevőit dicsőítik – a csalást, a cinikus szexualitást, a kapzsiságot, a másik kihasználására és megalázására irányuló vágyat, illetve azt a törekvést, hogy a kamera előtt váltsanak ki megrázó érzelmi összeomlásokat. Az a feletti ellenőrzés, amit az amerikai közönség legnagyobb része olvas, lát és hall, nem pusztán technikai jelenség, és nem is csak a nemzetgazdaság egyik eleme. Olyan jelenségről van szó, amely az amerikai demokrácia szívébe és a nemzet lelkébe hatol.”⁹

Emlékezzünk csak Jay Leno viccére: „Most az önök kultúráját fogjuk tönkretenni...”

Ha viszont ideáig eljutottunk, egy lendülettel vizsgáljuk meg ezt a mintaadó tengerentúli modellt más aspektusokból is, térjünk vissza pár mondat erejéig Robert W. McChesney mítoszaihoz! A szerző *Mi a Baj a médiával?* c. könyvét igen erős mondatokkal indítja:

„Demokráciánk siralmas állapota több tényezőre vezethető vissza, ezek közül azonban a média mindenképpen kulcsfontosságú.”

Illetve:

„A probléma demokratikus megoldásának növelnie kell a nyilvánosság tájékozottságon alapuló részvételét a médiapolitika alakításában. A nagyvállalati médiahatalmasságok és politikus bábjaik ellenzik ezt a lehetőséget, mert tudják,

⁷ I. m., 233.

⁸ Közszolgálati média elvileg ugyan az Egyesült Államokban is van, de annak gazdasági ereje és társadalmi szerepe elenyésző a nagy kereskedelmi médiarendszerhez képest. Ráadásul a szűkös állami támogatásban is csak úgy részesülhetnek, ha szolgai módon betagozódnak a profitgyártás gépezetébe, megmaradnak a nagy médiavállalatok érdeklődésén kívül eső szegényebb rétegeknél, nem próbálnak bármiféle konkurenciát jelenteni a nagyok számára, és maguk is bulvárosodnak. Ha másként (tényleges funkciójuk szerint) viselkednének, mihamar beindulna ellenük a kíméletlen lobbigépezet, és szerény pozíciójuk is veszélybe kerülne.

⁹ U. o.

ha az emberek megértik, hogy a médiarendszer nem egy természeti törvény eredője, hanem kifejezett közpolitikák eredménye, akkor valószínűleg reformokat fognak követelni."¹⁰

McChesney nyolc alapvető mítoszt azonosít, amelyek szerint ideológiailag támogatják és fenntartják a nagyvállalatok bennfentes hegemoniáját a médiapolitikai vitákban, valamint a nyilvánosság ezekből történő kizárását. Ezek közül néhány erősen relevánsnak tűnik az „exportált” kereskedelmi média vonatkozásában is, azaz számunkra itt, Európában szintén fontosak lehetnek. Ilyen az elsőként megjelölt, gyakran hangoztatott vélemény, hogy a média valójában nincs is hatással a fogyasztóira, illetve a társadalomra. Ez a hírhedt „hat vagy nem hat”-vita, amire már utaltunk, és amiről pró és kontra számos értekezés, könyv és kutatás szól hazai berkekben is.¹¹ A szerző elő is hozakodik a „józan paraszti” ész diktálta, nyilvánvaló, ám mégis valahogy agyonhallgatott érvel, hogy ti. van némi ellentmondás azon állítás, hogy a média csekély vagy semmi hatással nincs fogyasztóira és a társadalomra, és a tény között, hogy a média sok milliárd dollár értékben ad el hirdetéseket (és valósít meg hihetetlen extraprofitot) arra a szilárd hitre alapozva, hogy valójában óriási befolyással bír. Ahogyan azt emlegetni szokták, ezzel feltételezzük, hogy a kapitalista társadalom legszámítóbba aktorai az összes közgazdászukkal és kereskedelmi szakemberükkel együtt komplett idioták, hiszen olyasvalamire szórják a pénzüket, ami soha nem térülhet meg!

Azt, hogy hogyan jöhetett létre az a monsterrum, amely nem csupán az Egyesült Államok, de a világ történelmét is nagyban befolyásolni tudta és tudja, csak akkor érthetjük meg, ha követjük Bagdikian és McChesney elemzéseit, egészen az alapító atyák hősi idejétől napjainkig. Az utóbbi szerző az amerikai médiarendszer második, talán legjelentősebb mítoszának tartja azt az érintettek részéről általánosan sugallt és hangoztatott hiedelmet, hogy ez a konstrukció természetes úton jött létre, és szükségszerűen alakult úgy, ahogy.

A fentiek jobb megvilágítása jegyében talán érdemes egy pillantást vetnünk arra a médiatörténeti momentumra, amikor a két nagy doktrína meghatározó módon elvált egymástól, és egyértelműen külön utakon indult fejlődésnek.

Az Egyesült Királyságban a huszadik század első felében szorosan összekapcsolódott egy ember, John Reith és egy intézmény, a BBC neve. Mindkettő a rádiózás hőskorához köthető, azokhoz az eseményekhez, amelyek ezt az új, minden eddiginél hatásosabb médiumot hosszú időre elhelyezte, szerepét meghatározta a társadalmi folyamatokban. Reithnek erős küldetstudata volt, hitt abban, hogy a rádióknak nem csupán szórakoztatnia kell, nem csupán azt kell adnia az embereknek, „amire vágnak”, hanem magasabb erkölcsi szempontok alapján nevelnie, tanítania kell, ily módon rendületlenül szolgálva a köz javát. Számára szitokszónak számított volna a „tömegmédia”, a „tömegkommunikáció” emlegetése, az volt az elve, hogy a lehető legtöbb otthonba el kell juttatni az emberi tudás és igyekezet legjavát. Ennek érdekében nem ódzkodott a BBC által megtestesített monopóliumtól, és nem nagyon voltak aggályai azzal kapcsolatban sem, hogy egy ilyen rendszerben szükségképpen valakinek meg kell mondania, hogy mi is valójában a „köz java”. Ebben partnere volt a korabeli brit frekvenciabizottság, amikor is 1926-ban, a szűkös frekvenciavágyon vizsgálata közben arra a megállapításra jutott, hogy a monopólium megőrzését nem a frekvenciák szűkössége, hanem a rádió küldetése indokolja. Elismerte ugyan bizonyos alternatív műsorszolgáltatók létjogosultságát, de leszögezte, hogy ezek „soha nem szolgálhatják azoknak a bármily hallgatói csoportoknak a szórakoztatását, akik banális és közhelyes műsorokra vágnak”.¹² Ez a gondolat valamilyen formában sokáig megmaradt a BBC és az azt mintának tekintő európai médiarendszerek szellemiségében.

Ezzel szemben ugyanebben az időben a tengerentúlon merőben más irányt vett a rádiózás fejlődése. Bár a Szövetségi Rádióbizottság

¹⁰ Robert W. McChesney: i. m., 7.

¹¹ A hazai mainstream szakirodalomban olyannyira „nem illik” a kereskedelmi médiával kapcsolatban holmi „hatásról” beszélni, hogy korábbi általam szerkesztett, empirikus kutatásokon alapuló, a médiafogyasztási szokásokat elemző kötetekben nyomtatékos szaklektori ajánlásokra inkább körülírtuk a jelenséget, elkerülendő, hogy „komolytalannak látszódjék” az egész munka.

¹² Asa Briggs – Peter Burke: A média társadalomtörténete. Bp., Napvilág, 2012, 243.

(FRC) ott is sűrűn emlegette a közszolgálat fontosságát, maguk a rádiók döntően (már akkor is) szórakoztató tartalmakat sugároztak. A nagy rádióadók hamar felismerték, hogy a hirdetések útján nagyobb bevételre tehetnek szert, mint bármiféle előfizetési rendszerben, ezért az FRC-től is azt várták, hogy ilyen alapállást képviseljen. Ilyenformán hamar eldőlt, hogy a műsorszolgáltatás finanszírozását teljes mértékben a hirdetésekre bízzák, aminek egyenes következménye volt, hogy a kevesebb érdeklődést kiváltó műsorokat a szolgáltatók mihamar levették a műsorról. Megszületett tehát az amerikai modell, ahol a rádiózás hangvételét és tartalmát kizárólag a hirdetések határozzák meg (szó sincs semmiféle „küldetésről”!), és az egész iparág szorosan beágyazódott az amerikai üzleti életbe.¹³ Ez a modell és rendszer azután különösebb zökkenők nélkül kebelezte be a később felbukkanó újabb médiumokat, a televíziózást, az internetet stb.

A két modell máig ható következményekkel járt az őket alkalmazó társadalmakra, mindkettő kitermelte a maga vadhajításait, belső ellentmondásait és véget nem érő parázs vitáit. Eljött az az idő is, amikor az amerikai modell átkelt az óceánon, és elhozta „áldásait” az öreg kontinensre. (Lásd fentebb, Jay Leno és az NBC „betörését” az Egyesült Királyságba.) Mára elmondhatjuk, hogy „világuralomra tör” – bár valójában egyre inkább kétséges, hogy a globalizmus, a nyugati világ és demokrácia tényleges elterjedését eredményezi-e, vagy pedig éppen ellenkezőleg: ez lesz az utolsó csepp a pohárban, amikor is a „megtérítendő” nagyobbik hányadnak elege lesz az expanzióból, és lerázza magáról ezeket a törekvéseket, mint kutya a vizet.

Nincs ellene fegyver: a hiperkommercializmus

Miközben még fel-fellángol a vita a hír, az információ, a szórakoztató tartalom specifikumáról, azazhogy egyszerű áruként kell rá tekinteni, vagy mégiscsak több annál, a *médiapiac* – mint szó, fogalom és valós gazdasági színtér – közkeletű, nagyon is létezik és prosperál. A valóság tehát igazából eldöntötte a kérdést, azaz a tőke,

nem válogatva az eszközökben, kikényszerített egy olyan megoldást, amely neki megfelel, és immár a várfalakon belülről könnyedén veri viszsza a jellemzően amúgy is erőtlen támadásokat.

Nem okoz álmatlan éjszakákat a nagy médiatörzstők vezetőinek és tulajdonosainak, hogy néha még megjelenik egy-egy teoretikus vélemény, egy-egy könyv, amely lerántja a leplet a hiperkommercializmus visszásságairól és a társadalmi kontroll nélkül maradt médiamonstrumok romboló ámokfutásáról. Ez a szörnyeteg a valódi nyolcadik utas: minden erőforrást felemészt és a maga növekedésére fordít, szájából mindent szétmaró sav csorog, és jelen ismereteink szerint sebezhetetlen. Ezért különösebben nem zavarja őket, ha néha valaki felteszi a kérdést, vajon tényleg alkalmas-e a piac a média szabályozására. Hiszen elég, ha maga a média egyszerűen nem ad teret ennek a kérdésnek, nem kezeli hírként, és nem juttatja el fogyasztóihoz. Ez a módszer nagyon jól bevált évtizedek óta, semmi ok feltételezni, hogy ne működne ma is. Márpedig a kérdés nagyon is releváns – mindig is az volt, de a piac feltétlen hívei olyan mértékű győzelmet arattak, hogy a fennálló rendet vagy bár annak egyes elemeit kritizálni immár súlyos bűnnek számít. Például a reklámok esetében: „A hirdetések bírálata átfordul a »fogyasztói társadalom« bírálataba” – írja McChesney.¹⁴ Ami abból a szempontból nem meglepő, hogy immár az átlagos médiafogyasztó is sejti, hogy a kedvenc műsorait az elviselhetőség határáig elárasztó reklámblokkok valójában nem a médiagyárak afféle kellemetlen melléktermékei, hanem éppen fordítva: valójában ezek a fő termékek, és csak kényszerűségből kerül a reklámok közé némi „egyéb tartalom”. (Az már csak hab a tortán, hogy a fogyasztó akkor is szépen konzumálja a reklámot, amikor azt hiszi, végre a valós tartalmat nézi. A filmek, vetélkedők és sorozatok ugyanis ma már nem úgy lesznek reklámhordozók, hogy a megírt tartalomba beszuszakolnak némi burkolt reklámot, hanem adva van a szponzor és annak termékei, amelyek köré a Helyszínelők vagy a Szex és New York éppen aktuális

¹³ U. o. 244.

¹⁴ Robert W. McChesney: i. m., 121.

epizódja épül. A *márkázott tartalom* olyan szak kifejezés, amely a műsorok készítésének egyre korábbi szakaszában hangzik el.)¹⁵

Első hallásra talán furcsának tűnhet, de a reklám valójában nem a piac „természetes” eszköze, ahogyan aposztrofálni szokták. Még kevésbé a termékek árairól és tulajdonságairól szóló „jó szándékú” információ. A klasszikus kapitalista versenyhelyzetben ugyanis az árakat a piac valóban beszabályozza, a túlárzott termék nem kel el a versenytársak kínálata miatt, ezért aztán az árak lefelé nivellálódnak, ami jó a fogyasztónak, ugyanakkor nem teszi lehetővé a tisztességtelen nyereszkesedést. Ebben a helyzetben a hirdetésnek csak korlátozott szerepe lehet, ténylegesen csak az információs tartalma az, ami hasznot hajthat. Az óriáscégek viszont olyan viszonyokat igyekeznek teremteni, ahol klasszikus értelemben vett verseny már nincs, ugyanis a piacra lépés kezdeti költségei olyan magasak, hogy azt csak kevesen tudják teljesíteni. Az ilyen piac eleve oligopolisztikus, a magas belépési költségeket megugró termelők már nem elfogadják, hanem meghatározzák az árakat. Mivel jóval többet termelnek, mint amennyit el tudnak adni, és árcsökkentésre semmiképpen sem hajlandók, a médiához, a tömegeket manipuláló reklámhoz fordulnak, valóságos szőnyegbombázásnak kitéve a fogyasztókat. A tudományos eszközökkel tökélyre fejlesztett manipuláció¹⁶ minden elképzelést felülmúló üzletággá terebélyesedett, amely számára semmi sem szent: sem a fogyasztók tényleges érdekei, sem a gyermekek jogai, sem a társadalom mentális egészsége, sem a kultúra, nem beszélve olyan elvont fogalmakról, mint az igazság vagy a méltányosság. Az már csak szükségszerű következmény, hogy a hatékony hiperkommerzializmus fő eszköze, a média szintén ehhez a célrendszerhez idomul, és olyan

mechanizmussá torzul, amely már régen képtelen ellátni eredeti társadalmi funkcióit.

A kereskedelmi média legnagyobb lözungja, bárhol a világon, ahol létezik ilyen iparág, hogy az emberek valójában azt kapják a tartalomsgáltatóktól, amit szeretnének. Ilyenformán a média semmiképpen sem lehet felelős a szembe-tűnő színvonalcsökkenésért és kulturális rombolásért, amely viszont tagadhatatlanul uralja az elmúlt évtizedeket. A közízlés, a közbeszéd, a sekélyes és erőszakos tartalmak mindent letaroló áradatát nehéz lenne egyszerűen letagadni, hiszen mindennemű felmérés és elemzés nélkül elegendő egyetlen kereskedelmi csatorna napi műsorába véletlenszerűen belepillantani, és példák végte-len sorát találjuk. A felelősség viszont semmikép-pen nem a pénzgyártással elfoglalt médiavállala-toké, hiszen ők csupán kiszolgálják a fogyasztói igényt, a valódi működtető és irányító maga a felmagasztosult piac. Az, hogy esetleg éppen fordítva van, hogy adott esetben éppen a kínálat teremti meg a keresletet, igencsak szentségtörő gondolat, pedig egyre több elemző és kutató jut erre az eredményre.

„Az »azt adjuk az embereknek, amit akarnak« érvelés bizonyos értelemben körben forog. Az emberek olyan médiaalkotásoknak vannak kitéve, amik profitot termelnek a médiaóriásoknak, ezeket megkedvelik, fogyasztják őket, és ez után a médiaóriások kijelentik, hogy még többet kell belőlük előállítaniuk, hogy kielégíthessék a keresletet. Az, hogy mire van kereslet, nagyon nagy mértékben függ attól, hogy mit gyártanak, és nem pedig fordítva.”¹⁷

A téma kutatói ezt *függőségi hatásnak* nevezik, és egyértelműen kimutatták, hogy a kitétség hi-ánya, az alacsony kínálat megszünteti a kereslet alapját a kereskedelmi média által nem preferált tartalmak esetében. Vagyis nem lehet igazi sza-

¹⁵ „Az 1960-as években az első pár James Bond-film rendezői megtagadták a termékelhelyezést, mivel azt »ízléstelennek« tartották. »A mostani rendkívül versengő filmes környezetben« – ismerte el a 2002-es *Halj meg máskor* című James Bond-filmen dolgozó egyik vezető – »szükségessé váltak ezek az extra marketingbevételek.« A *James Bond: Halj meg máskor*-t annyira teleszűfolták termékekkel, hogy a *Variety* »reklám kalandnak« nevezte el, a *Financial Times* pedig megjegyezte, hogy James Bond lett »A magányos házaló ügynök«. A filmben huszonegy főbb promóciós partner szerepelt, akik 120 millió dollár értékű promóciót és hirdetést dobtak össze, hogy támogassák a filmet. James Bond egy »két lábon járó, beszélni tudó, élő és gyilkos hirdetőtáblává vált.« Robert W. McChesney: i. m., 128.

¹⁶ „A piaci szereplők és a reklámügynökségek elképesztő mennyiségű kutatást vesznek igénybe, hogy márkajelzéseiket beleégessék a fogyasztók agyába. A fókuszcsoporthoz, pszichológusok és kultúrantropológusok alkalmazása már *alapvető követelmény* a piackutatásoknál. A modern marketing az emberiség egész történetének kétségtelenül legnagyobb szabású, összehangolt kísérlete a pszichológiai manipulációra.” Robert W. McChesney: i. m., 136.

¹⁷ Robert W. McChesney: i. m., 168.

bad (piaci) döntésről beszélni olyankor, amikor szinte kizárólag a preferált termékek szerepelnek a kínálatban, az alternatíva melletti igényüket az emberek nem tudják kifejezni legalább két okból: egyrészt nincs előttük alternatíva, amely mellett kiállhatnának, másrészt nincs olyan felület, fórum, lehetőség, ahol kifejezhetnék eltérő igényeiket. Ez utóbbi tényező újfent két ágra bomlik: a lehetséges felület, ahol a fogyasztók fellázadhatnak, értelemszerűen maga a média lehetne, de az természetesen nem hajlandó teret adni az érdekeivel ellentétben álló megnyilvánulásoknak, továbbá a piac, mint olyan, maga sem alkalmas arra, hogy nem piaci értékeket fejezzon ki. A kör bezárulni látszik, marad némi „intellektuális nyavalygás”, vagy ahogyan Robert Murdoch nagy hatalmú médiamogul mondja, azok, akik a kereskedelmi médiát holmi kulturális, erkölcsi vagy bármi más alapon bírálják, „sznobok, akik mindenki másra rá akarják kényszeríteni az ízlésüket.”

Az eredmény persze nem lehet kérdéses, egy alapvető liberális szabadságjoggal visszaélve a pénzcsináló gépezetek zavartalanul folytathatják tevékenységüket. Ezen jótányit sem változtat, ha néha egy-egy kritikus szellemesen fején találja a szöveget: „A Fox tv újabb módját fedezte fel, hogyan sülyedhet a nézettségi listák élére” – írta a New York Times 2002-ben szalagcímében. A műsorszolgáltatók továbbra is lankadatlanul kutatják a további sülyedés rafinált módozatait, amit persze a fogyasztói „igény” kellő hálával és hűséggel követ, további dollármilliárdokkal hízalva a médiamonstrumok bankszámláit.

Az internet

Az új technológiák rövid idő alatt mindenestől felforgatták a médiavilágot, és a folyamat változatlan intenzitással zajlik tovább. A gazdag országokban néhány évtized kellett ahhoz, hogy a már korábban jelen lévő médiumok (sajtó, rádió, televízió) olyan mértékben kommercializálódjanak, hogy az állam, a kormányok elveszítsék minden szabályozó hatalmukat felettük. A huszadik század elején és közepén a nyomtatott sajtó burjánzása, a rádióadók elszaporodása, majd a végére

a televíziódömping olyan médiarendszer kialakulását eredményezte, amely nemhogy ellenállt minden korlátozó törekvésnek, hovatovább egyre inkább nyilvánvalóvá vált a „farok csóválja a kutyát” szituáció megszilárdulása. Az új technológiák megjelenése bizonyos értelemben veszélyeztette ezt a dominanciát, egyes, a demokráciáért aggódó mediakutatók és kritikusok ki is fejezték abbéli reményüket, hogy végre valami olyasmi jelent meg a színen, ami által visszakaphatnak valamit a fogyasztókká degradált és végsőkéig manipulált közösségek. Valamit, ami lehetővé tenné számukra a közösségi, emberi kommunikációt és létezését.

A gigászivá duzzadt médiamonstrumok azonban épp csak megborzongtak ettől a gyenge fuvallattól, és mihamar kitalálták, hogyan gyűrjék maguk alá az újmédiát és használóit. Tőkeerejük, dominanciájuk akkora, hogy minden bizonynyal ezt a jövőben is el tudják majd érni bármilyen technológiai innováció esetében.

A legígéretesebb alternatív kommunikációs közegnek az internet mutatkozott, úgy tűnt, ezt az új, szabad univerzumot már igazán nem tudja leigázni senki és semmi. Sokan azt vizionálták, hogy újjáéled az igazi társadalom, a hálózatosodás gyógyír a modern demokráciák minden rákfenéjére. Az internet harcos szószólói ki is átkozták gyorsan az államot, mindent és mindenkit, aki egyáltalán fel merte vetni bármilyen szabályozás lehetőségét. John Perry kibertér-aktivista 1996-ban tette közzé a Kibertér Függetlenségi Nyilatkozatát, amelyben felszólítja az iparosodott világ kormányait: *„Arra kérem Önöket, akik már a múlt emlékei, hogy hagyjanak bennünket békén. Önöket nem látjuk szívesen köreinkben. Önök nem rendelkeznek szuverenitással ott, ahol mi összegyűlünk. [...] Önöknek nincs erkölcsi joga szabályozni bennünket és semmilyen kényszerítő eszközük nincs, amitől valóban tartanunk kellene.”*¹⁸

Persze ez az álláspont több szempontból elfogadhatatlan. Még a negatív előjellel hivatkozott erkölcsi alappal is gond van, hiszen az „abszolút szabad” terület, maga az internet is állami produktum – azok is kettős beszéddel élnek, akik az üzleti magánszektor számára igyekeznek ki-sajátítani. (A számítógépes hálózatot az 1960-as

¹⁸ Idézi: Cass R. Sunstein: Republic.com 2.0. Bp., Complex, 2013, 142.

években az USA kormánya kezdte fejleszteni, védelmi célokra, ARPANET néven. Amikor már számos egyetem több ezer felhasználója használta e-mailek továbbítására, a kormány az 1970-es évek elején megpróbálta eladni a magánszektornak, de a befektetők elutasították az ajánlatot. 1980-ra egyre fejlettebb hálózatok csatlakoztak, és kezdett elterjedni az Internet elnevezés. Még mindig a kormány finanszírozta, azonban 1989-ben az USA-ban a rendszert átadták a regionális hálózatoknak. Közben a CERN kutatói Genfben létrehozták a világháló, a World Wide Web [WWW] multimédia-változatát. A CERN szintén igyekezett bevonni a magánszférát, de „túl bonyolult” indoklással elutasították, így a végső kifejlesztés szintén állami pénzből történt. Az USA-ban csak 1992-ben lett, törvényi szabályozással, kereskedelmi az internet – ekkortól a közvetlen állami finanszírozás lecsökkent, de közvetetten továbbra is jelentős támogatás áramlik a rendszerbe.¹⁹⁾ A szabályozás ellen berzenkedő piaci szereplők valójában nem a szabályozás ellen ágálnak (meglehetősen drámai hangon), hiszen abból valójában hasznot húznak, hanem az olyan törvényi változásokat próbálják minden eszközzel kivédeni, amelyekből kevesebb hasznot húzhatnának, mint jelenleg.

Ez utóbbi attitűd nyilvánvalóan nem jellemző a John Perry-féle „szabadságharcosokra”, de a kormányzatok erkölcsi alapon való kitessékelése részükről sem korrekt. A szabályozás teljes elutasítása pedig nyilvánvalóan nem tartható fenn számos egyéb okból: gyermekpornográfia, összeesküvés, számítógépes vírusok terjesztése, hekkertámadások és így tovább. (Valójában az állam megint csak óriási összegeket költ, amikor a kibertérben is vállalja a tulajdonjog védelmét, ugyanakkor ez a felhasználónak nem kerül semmibe.)

Több mint két évtizedes, megállíthatatlannak tűnő expanziója után azonban megjelentek az internettel kapcsolatos első kétségek és kritikus hangok is – éppen a remélt pozitívumok kapcsán.

Az internet első pillantásra a legtökéletesebb demokratikus intézménynek tűnik, hiszen ott a „nép” bármikor és bármiről megmondhatja a véleményét, szóval megvalósulhat a közvetlen de-

mokrácia még a modern, sokmillió államokban is. Annak a kormánynak, amely komolyan veszi ezt a lehetőséget, nincs más dolga, mint megteremteni a megfelelő fórumokat, azaz weboldalt, ahol a vélemények összegyűlnek, és kidolgozni a hatékony feldolgozási módszereket azok összesítésére, kiértékelésére. Maradva az amerikai példánál, ott történtek és történnek ilyesféle kísérletek, de akadnak, akik egyáltalán nem üdvözik ezt a lehetőséget. Sunstein kifejezetten az alapítók törekvésének groteszk eltorzítása-ként tekint a közvetlen demokrácia erőltetésére, hiszen az amerikai alkotmány a tanácskozásra (deliberation) helyezi a hangsúlyt, amikor is a társadalmilag fontos döntéseket nem a többségi vélemények egyszerű összeadásával, hanem azok minden szempontra kiterjedő megvitatásával hozzák meg.²⁰⁾ Véleménye szerint tehát az alapító atyák nem azért döntöttek a deliberatív demokrácia mellett, mert az akkori fejletlen tömegkommunikációs eszközök nem tették lehetővé a közvetlen demokráciát, hanem abbéli meggyőződésük okán, hogy a többségi véleményt meg kell szűrni, megfelelő intézmények és fórumok segítségével („az alapítók nagyon tartottak a nép haragjától és előítéleteitől”), következésképpen ha a mai újmédia lehetővé is tenné ezt a fajta irányítási módot, az cseppet sem kívánatos és üdvös a demokrácia szempontjából. (Amint már utaltunk is rá, nem ez az egyetlen eset az USA média-rendszerével kapcsolatos vitákban, amikor az alkotmány szellemét ellentétesen értelmezik az ellenérdekelt felek. Különösen kirívóak és lényegesek az első és második alkotmánykiegészítés értelmezése körüli ádáz csaták, amelyek lényegében sorsdöntőnek bizonyultak az amerikai gazdaság és demokrácia szempontjából, de jelentős hatással bírtak és bírnak a nyugati világ egészére is. Ezekre még visszatérünk.)

Továbbfűzve az alapítók deliberatív demokrácia iránti elkötelezettségéről szóló gondolatát, az amerikai társadalomban éppen ebből a célból őrizték az elmúlt századokban a közterek nyilvános fórum funkcióját, azaz hogy ott bármely állampolgárnak joga van kifejezni a véleményét, a többi polgárnak pedig joga van (de nem kötelessége) azt meghallgatni, esetleg megvitatni a

¹⁹⁾ Sunstein: i. m., 146.

²⁰⁾ Sunstein: i. m., 42.

felszólalóval, vagy bárkivel, aki véletlenül vagy szándékosan arra jár. Azt hihetnénk, hogy miután a felgyorsult életmód és hajsza nyilván jócskán megtépázta ezt a kommunikációs módot, az internet ebből a szempontból is maga a megváltás. A világháló „utcáit” és „parkjait” sokan járják, a találkozási lehetőség újra adott, új lehetőségek tömege jelenik meg egy olyan világban, ahol az emberek egyedül ücsörögnek órákon át az autókban, rendelnek, és nem járnak bevásárolni, nem beszélve a társas szórakozásról, amelyet már végképp kiszorított az otthoni tévénézés. Az interneten tehát újra lehetséges idegenek „össze-futása”, beszélgetése és vitája – mi kellhet még? Sunstein szerint azonban van egy bökkenő: az emberek a neten jórészt nem „nyilvános parkokba” járnak, ahol véletlenül, akarva, nem akarva meghallgatják a hordószónokokat, még akár az övékkel ellentétes meggyőződésűeket is, hanem eleve szűrnek – tartalmat, helyet, társaságot, véleményt. Ennek pedig van néhány súlyosnak tűnő következménye.

„Az új technológiák – köztük határozottan az internet is – drasztikusan megnövelik az emberek képességét arra, hogy csak a saját véleményük visszhangját hallják és elszigeteljék magukat másoktól. Ennek egyik fontos eredménye a kiberkaszkádok létrejötte – ezek információcsere-folyamatok, ahol egy bizonyos tény vagy vélemény egyszerűen azért terjed el, mert látszólag oly sok ember elhiszi.”²¹

És ez még nem minden. A belterjes gondolatok a pszichológia által jól ismert csoportpolarizáció szabályai szerint még drasztikusan fel is erősödhetnek az ilyen visszhangkamrákban és kiberkaszkádokban. Vagyis politikai és ideológiai orientációtól függetlenül az egyes csoportokon belül a vélemények egyre inkább a szélsőséges nézetek felé mozdulnak el, amire már számos példát láthatunk az utóbbi évek történeteiben és trendjeiben. Az önmagukat fanatizáló csoportok között nincs átjárás, egymás véleményére nem kíváncsiak, kizárólag olyan linkeket osztanak meg maguk között, amelyeken szintén saját véleményükkel találkozhatnak. Egyedül akkor tesznek kivételt, ha azért hivatkoznak valamely ellentétes nézeteket valló weboldalra,

hogy az elrettentő példaként szolgáljon a saját nézet megerősítése, alátámasztása érdekében. Ez tehát azt jelenti, hogy hiába szabad, végtelen tér a világháló, ahol mindenféle nézet és információ megtalálható, a felhasználók többsége mindebből csupán azt választja ki, ami ízlésének, meggyőződésének megfelel, és alig hajlandó kimozdulni ebből a zónából. Vagyis azoknak, akik abban reménykedtek, hogy az internet majd valamiféle új Hyde Park lesz, ahol a járókelők belebotlanak az aktuális szónokokba, és akarva-akaratlanul meghallgatják a másféle véleményeket is, csalódnuk kell. Az internet kiválóan alkalmas arra, hogy különféle szűrők alkalmazásával személyre szabjuk a világunkat, és csak azokkal a tartalmakkal és személyekkel találkozunk, amelyekkel/akikkel akarunk, amelyek/akik például nem zavarják a komfortzónánkat. Bár ebben a képességben óriási lehetőség van, és ez a céltudatos szelekció rendkívül hasznos az információ-áradatban, amely eláraszt bennünket, de az emberi kapcsolatok és a demokrácia szempontjából aggasztó is lehet. A személyre szabott világ elzár a többiektől, véletlen találkozások eleve nem jöhetnek létre, a visszhangkamrák, amelyekben mindenkitől csak a saját véleményemet hallom, megerősítenek a meggyőződésem igazát illetően, és egyre kevésbé leszek fogékony más szempontok, más vélemények megfontolására. Ez éppen ellentétes azokkal a várakozásokkal, amelyek az internettől a közösségi lét új, virágzó dimenzióit várták.

Persze mégis léteznek olyan helyek, ahová vitatkozni „járnak” az emberek. Az újságcikkek nyomán kialakuló végtelen kommentfolyamok azt mutatják, hogy adott esetben nagyon is aktívak a felhasználók, és nem restek a vélemények ütköztetésében. Azonban itt is elég nehéz egyértelműen pozitívan értékelni a mindennapi gyakorlatot, hiszen azt látjuk, hogy a legtöbb ilyen vita nagyon rövid időn belül eldurvul, a türelmetlen beszélőkre gyűlölködő komment a válasz, és gyakran a legalpáríbb vulgáritásba, szitkozódásba fullad a kommunikáció. Az ellentétes véleményt képviselő és hangoztató kommentelők kölcsönösen trolloknak nevezik, igen gyakran már a nicknév alapján beazonosítják egymást,

²¹ Sunstein: i. m., 49.

és akár az adott cikktől és tárgytól függetlenül ott folytatják az ádáz vitát, ahol legutóbb, más témában vagy akár más weboldalon abbahagyták. Nincs mit szépíteni: a névtelen (vagy álneven folytatott) kommentelés sokakból a legrosszabbat hozza ki, és a „szép új világ” a hozzá nem értés, a gyűlölködés, a céltalan gyalázkodás lehangoló színterévé válik. Nyilvánvalóan ez sem használ a közösségi létnek és a demokráciának.

Az internet azonban, bármennyire is független dimenziónak tűnik, nem tudta megőrizni függetlenségét az üzleti szféra erőteljes támadásaival szemben. Az a doktrína, amely az információt ugyanolyan árucikknek tartja, mint a hamburgert és a mobiltelefont, a legalapvetőbb szabadságjogként próbálja eladni ennek az új világnak a kíméletlen bedarálását saját profittermelő mechanizmusába. A szabadpiac felkent papjai váltig állítják, hogy a fogyasztói vágyak korlátlan kielégítése egyenlő a szabadsággal, a piac gondoskodik arról, hogy a fogyasztó „azt kapja, amit szeretne”, és semmi szükség bármilyen egyéb szempont figyelembevételére. Ezen az ideológiai és morális alapon aztán az internet is szabad prédája lett a profittermelő hiénáknak, újabb, rafinált eszköze a fogyasztók manipulálásának, amivel a felhasználók mind nagyobb hányada szédül bele a megállíthatatlan fogyasztói mókuserékbe. (Külön figyelmet érdemel, hogy a tökeerős nagyvállalatok beszállásával az internetbe valójában a felmagasztalt szabadpiac sem működik, a torzulások villámgyorsan kialakítják itt is a médiarendszer egyéb szektoraiban uralgó oligopóliumot.)

A média hatása az amerikai nemzeti identitásra

Az amerikai nemzeti identitás összetett konstrukció, és azt hihetnénk, mivel eleve több nemzet és kultúra együttélésén alapszik, nem lehet rá negatív hatással a multikulturalizmus, amely egyébként a történelmileg homogénebb európai országokban a legfinomabban szólva sem tűnik problémamentesnek. Az Amerikai Egyesült Államok amúgy az újabb kori gendermozgalmak szülőhazája is, amelyek a tradicionális társadalom teljes lebontásán fáradoznak, valamiféle hiperérzékeny, minden „másságot” toleráló (sőt

pozitív értelemben diszkrimináló), új, liberális társadalmi konstrukció megvalósítása érdekében. Hogy pontosan milyen is lenne ez a társadalom, senki sem tudja, hogy élhető, elviselhető lenne/lesz-e a valóságban, szintén nehezen megjósolható, de vannak rossz sejtéseink. Abból, ami eddig megvalósult belőle, annyi már látszik, hogy egy humor nélküli és az őszinte, konkrét beszédet és problémafelvetést szigorúan tiltó és szankcionáló, idegbajos légkör uralja majd. Szőke nős viccek nélkül talán még megleszünk (bár a többi vicctípus is veszélyben van, hiszen bárminek vagy bárkinek a kifigurázása megengedhetetlen, és alig képzelhető el olyan élcelődés, amely ne sértené valakinek az érzékenységet, amikor minden erre van kihegyezve), de a polkorrekt (PC) beszédmód alkalmatlan a valós problémák megfogalmazására, és ez egyben a fejlődés ellehetetlenülését is jelenti. Az olyan problémát, amelyet néven sem szabad nevezni, nyilván nem lehet hatékonyan megoldani, csak elkenni, szétmaszatolni.

Az amerikai nemzeti identitás pontosan azon szálak mentén kezd bomlani, amelyekből az alapító atyák összefonták, a fenti társadalmi törekvések és folyamatok pedig katalizálják ezt a bomlást. Mindebben igen nagy szerepet játszik a média: egykoron egy nemzetet csak a hatékony, klasszikus média segítségével lehetett összekovácsolni, most szétrombolása is ezen (bár erősen megváltozott eszközök) révén történik. Az írott sajtó meghatározó hatása az egységes nemzeti nyelv megteremtésében és a közös tapasztalatok, mítoszok elterjesztésében közismert; ezt a funkciót még évtizedekig a rádió és a televízió is meg tudta őrizni – legtovább ott, ahol a kereskedelmi média gőzhengere mellett sikerült megtartani a közszolgálati médiumokat is.

Az első csoportba tartozó, a hagyományos értékrendet mindenestől kiirtandó csökevénynek tekintő társadalmi mozgalmakról sokat írtak pró és kontra – a vitára a legteljesebb intolerancia és türelmetlenség a jellemző, a lövészárkok a lehető legmélyebbek és átjárhatatlanok. Sokan a nyugati civilizáció öngyilkos históriájának tartják ezeket a törekvéseket, mások a szép új világ eljövételét várják tőle. Samuel P. Huntington az előbbi csoporthoz tartozik, vitatott szerző, aki nek minden eddigi sorát tételesen és „tudomá-

nyosan” cáfolták már több könyvtárat is megtöltő ellenírodalomban. A cáfolatokkal nehéz vitába szállni, egy valamit nem tudnak megváltoztatni az ellenoldalon állók: a valóságot. A világ ugyanis (sajnos) egyre inkább hasonlít arra a vízióra, amelyet Huntington vázolt fel ezelőtt jó másfél évtizeddel. A megcáfolt „téves” teóriából eredő következtetések sorra, kínos módon, igaznak bizonyulnak. Huntington röviden listázza a hibákat, amelyeket a nyugati civilizáció – elsősorban önmaga ellen – elkövet: elharapózódó antiszociális viselkedés, a család mint modell elveszíti jelentőségét, szaporodnak a válások, a gyermekeket egyedül nevelő szülők aránya, demográfiai hanyatlás, csökken az önkéntes szervezetekben való tagság és munka, romlik a munkamorál és a tanulási hajlandóság, és így tovább. Európát szintén megrendítheti, ha központi összetartó eleme, a kereszténység meggyengül – míg például ebben az egyben az Egyesült Államok erősen tartja magát: inkább a vallás megújulásáról beszélhetünk.

„Az Egyesült Államokban sokkal közvetlenebb veszély fenyeget. Történelmileg Amerika nemzeti öntudatát a nyugati civilizáció történelmi öröksége és politikai hitvallása határozta meg, amivel az amerikaiak mindig is mélyen egyetértettek: a szabadság, a demokrácia, az individualizmus, a törvény előtti egyenlőség, az alkotmányosság és a magántulajdon tisztelete. A 20. század végén azonban a nemzeti öntudat kulturális öröksége és politikai alapköveit értelmiségiek és újságírók kicsiny, ám annál befolyásosabb csoportja vette koncentrált támadás alá. A multikulturalizmus nevében megkérdőjelezték a nyugati civilizáció örökségének létjogosultságát, kétségbe vonták az egységes amerikai kultúra létezését és faji, etnikai vagy más szubnacionális kulturális egységek, csoportok legitimitását hirdették.”²²

Ezek a szerzők kétségbeejtőnek nevezték az európai-amerikai monokultúra dominanciáját, mindenben csak annak bűneit látták, és szerintük a kiút, a megváltás csak a nem európai kultúráktól remélhető. Ennek jegyében az ezredfordulóra immár a kormányzatok politikai programjaiban is megjelenik a sokszínűség favorizálása az egységgel szemben.

A fentieket akár a konzervatívok szokásos mantrájának is tekinthetjük, és mint ilyen a szembenálló liberális nézőpontból nyugodtan zárójelbe is tehetnénk, hiszen ez utóbbiak törekvése nyilvánvalóan homlokegyenest ellentétes, és ami az előbbiek számára az élhető és elképzelhető világ végét jelenti, az emezeknek a kívánatos kezdet. Mégis az amerikai demokrácia iránt érzett aggodalom egyes liberális kutatókat is hasonló vészjelzések kibocsátására készítet. A fentebb már többször hivatkozott Cass R. Sunstein semmiképpen sem sorolható a konzervatív gondolkodók táborába, sőt a haladás és demokrácia elkötelezett híve, aki hisz az újmédia pozitív hatásaiban, a hálózati társadalomban, és erősen balról bírálja a hiperkommercializáció hálójában vergődő amerikai médiarendszert.

Sunstein amiatt aggódik, hogy az áttekinthetlenné vált információdömping elleni védekezés miatt, vagy éppen csak a nagyobb hatékonyság céljából, mind többen élnek a szűrés lehetőségével, és az ún. *közérdekű közvetítők* nem tudják ellátni feladatukat. Mindenki csak a saját érdeklődési köre szerinti információkra kíváncsi, és ha úgy tetszik, teljesen elzárhatja magát a közérdekű információktól. Ez egyrészt előidézheti a korábban már említett csoportpolarizáció és a kiberkaszádok negatív hatásait, másrészt közvetlenül árt a demokráciának, mert az atomizálódott társadalomban nem lesznek közös tapasztalatok, közös élmények.

„Például nemzeti ünnepeink a nemzetalkotást segítik azáltal, hogy az összes állampolgárt egy időben gondolkodásra ösztönzik a mindenki számára fontos eseményekről. És ennél sokkal többet is lehetővé tesznek az emberek számára: azt, hogy sokféleségük mellett közös emlékeik és gondjaik legyenek.”²³

Igen ám, de az amerikaiak számára a nemzeti ünnepek már jó ideje nem jelentenek mást, csak munkaszüneti napot – panaszkodik Sunstein, és a közös élmény nem jön létre, az egységes nemzet eszménye egyre erodálódik, és nincsenek már közös élmények, tapasztalatok, amelyek a sokféle embert egy közös kultúrához kötnék, amelyek miatt honfitársaknak tekinthetnék egymást. (Vajon miféle kultúrához, tehetnénk fel cinikusan

²² Samuel P. Huntington: A civilizációk összeclapása és a világrend átalakulása. Bp., Európa, 2015, 526.

²³ Sunstein: i. m., 98.

a kérdést, amikor a hirdetések vezérelte média csak „azt adja az embereknek, amit szeretnének”, és az emberek többnyire csak szórakozni szeretnének, mégpedig azt is a legkönnyedebb, legkisebb szellemi erőfeszítést igénylő módon, vagyis fogyasztóként – a befektetők legnagyobb megelégedettségére – nem éppen a kultúrának nevezhető tartalmakat preferálják.)

A szabadság eszménye olykor furcsa ellentmondásokat produkál, ha a „szép új világ” víziójáról van szó. Amennyiben a teoretikusok meggyőző érveire hallgatunk, valójában el kellene hinnünk, hogy a nacionalizmus kora lejárt, a nemzetállamok hamarosan el fognak tűnni a történelem süllyesztőjében. A gond azonban ezúttal is a valósággal van: akármerre nézünk a világban, éppen ennek az ellenkezőjét látjuk. Olyan nagy országok és nemzettek, amelyekről azt hittük, hogy régen egységbe forrasztotta őket a kohézió, széthullottak vagy éppen széthullóban vannak. A nagy közös identitás helyett azt tapasztaljuk, hogy éppenséggel a legkisebb etnikai csoportok is felfedezték maguknak saját, akár már elfeledett (esetleg nem is volt?) identitásukat, és helyet keresnek maguknak a nap alatt – akár elmenve a szeparatista törekvésekig. A Szovjetunió széthullása ugyan ilyen szempontból nem volt meglepő, hiszen soha nem volt egységes nemzetállam, mégis számos olyan tanulsággal szolgál, amelyre érdemes lenne odafigyelnie a többi nagy államnak is. Ernest Gellner például határozottan felrója a szovjet vezetőségnek, hogy nagy hibát követett el, amikor az egyes tagköztársaságoknak túl nagy önállóságot adott, a többi között saját regionális képvisellel és anyanyelvű intézményrendszerrel. Hiányolja tehát a megfelelő szintű etnikai elnyomást (!), amely az ország hetvenéves fennállása alatt minden bizonnyal „megoldotta volna a kisebbségek kérdését”, és a kommunizmus bukása után a birodalom nem hullott volna szét tucatnyi vérmes nacionalista államra.²⁴ Meglehetősen furcsa álláspont egy liberális demokratától, és még furcsábbá válik, ha az Egyesült Államokra is megpróbáljuk kiterjeszteni. Ott ugyanis lényegében valami hasonló zajlik: a keresztény-fehér-európai-amerikai dominancia és az angol nyelv használata 300 éven át sike-

resnek bizonyult ahhoz, hogy Amerikát a népek olvasztótégelyének tekintsük, és belső problémái ellenére létezőnek fogadjuk el az amerikai nemzetet. (Erről valójában számos alkalommal tanúbizonyságot is tett, ha máskor nem, a háborúkban, ahol az ellenkező álláspont nyilván nem is védhető.) Most azonban mintha repedések keletkeznének ezen a 300 éves építményen, a beépített kövek és téglák egyre inkább láthatóvá válnak, ahogyan a habarcs és vakolat mállani kezd. Miért? Az atomizált társadalomról és annak belülről bomlasztó szószólóiról már szóltunk. Talán nem tudják, valójában mit is csinálnak. A rétegerdekek túlhangsúlyozásával, a hagyományos értékek teljes lerombolásával valójában nem a szabadság és a demokrácia kiteljesedését szolgálják. Amikor a habarcs szétporlad, és kihullik a téglák közül, a folyamat már megállíthatatlan. Az alapító atyák egy sokszínű, sokféle elemből álló, de egységes nemzetről álmodtak, és egy ilyen társadalom alapjait vetették meg. A multikulturalizmus lehet csábító eszmény, de még az Egyesült Államok számára is halálos megosztottsággal fenyeget – figyelmeztet Huntington és még sokan mások. A demográfiai térképre vetítve ezek az USA széthullását előrejelző víziók egyáltalán nem tűnnek elrugaszkodott fantazmagóriáknak. Az angolul nem is beszélő, egyre számosabb hispán népesség jórészt olyan déli államokban él, amelyeket történelmi viszonylatban nem is olyan régen hódítottak el Mexikótól a „kék katonák”. (Éppen a 2016-os elnökválasztási kampány lözungjaira reagálva a mexikói elnök fel is vetette, hogy bizonyos körülmények között akár a visszacsatolás kérdése is felmerülhet.) Szintén a 2016-os év fejleménye, hogy felmerült egy önálló afroamerikai államszövetség létrehozása a feketék lakta államokból. Nyilván ha ilyesmi tényleg megtörténne, jogos a feltevés, hogy bizonyos északi államokban, ahol hagyományosan máris erősek a keresztény-fehér többségű és a Washingtonnal éppen a multikulturalizmust támogató álláspontja miatt kritikus szerveződések, szintén megjelenhet egy szeparatista válaszreakció. Meglehet, ezek a feltevések sokakat csak mosolygásra késztetnek, és a világ leg-erősebb hadseregével, titkosszolgálatával stb.

²⁴ Ernest Gellner: A szabadság feltételei. Bp., Typotex, 2004

rendelkező államáról elképzelhetetlennek tartják, hogy területeket veszítsen vagy széteszen. Ami persze számos szempontból jogos, hiszen valóban elképzelhetetlen, hogy például Mexikó fegyveres konfliktusban visszavegye elhódított államait. Olyan forgatókönyv viszont elképzelhető, hogy bizonyos helyzetben akár maga az Egyesült Államok kormánya döntsön úgy, hogy pár száz kilométerrel „beljebb helyezi” a műszaki határázat, amely a Mexikóból beözönlő illegális bevándorlók tömegeit próbálja feltartóztatni. Amint említettük, a Szovjetunió példája nagyon tanulságos lehet, hiszen annak spontán és ilyen gyors ütemű széthullását legtöbbször még közvetlenül az események előtt is a tündérmesék világába utaltuk volna.

A tanulmány fentebb olvasható része még Donald Trump elnökké választása előtt készült. Önmagában ez a sokak számára meglepő fejlemény máris hihetőbbé teszi az éppen kifejtett álláspontot. Hirtelenében nem csupán az említett etnikai közösségek, hanem más társadalmi csoportok képviselői is megtagadták az amerikai identitással való azonosulást. Persze tekinthetjük ezeket a sokszor teátrális megnyilvánulásokat figyelemfelkeltő, túljátszott véleménynyilvánításnak is, de valószínűleg tovább tágítják a meglévő repedéseket az amerikai identitás falában, és az sem kizárt, hogy újabban hasadnak majd.

A populizmus

Érintettük már, mint az egyedül üdvözítő doktrína és társadalmi rend, a *haladás*, a *demokrácia*, a *piac*²⁵ bírálóinak habozás nélkül kijáró negatív bélyeget. Donald Trump győzelme az USA-ban és az Európában kibontakozó politikai és társa-

dalmi történés azonban hirtelen reflektorfényt vetettek azokra a folyamatokra, amelyekről eddig jórészt csak kevés, marginalizált vagy éppen stigmatizált kritikus írt vagy beszélt. Egyszerre kiderült, a „történelem végét” a jelenleg felkínált formában nem csupán a morgolódo értelmiségiek kis csoportja, hanem a tömegek sem fogadják el maradéktalanul. Siessünk leszögezni: nem a morgolódo, a közösségük, a kultúrájuk és az emberiség jövőjéért aggódó konzervatív értelmiség figyelmeztetése talált egyszerre meghallgatásra a tömegekben. Nem történt csoda, a végtelenen elitellenes, morális és elemi közösségi kötődéseitől megfosztott, fogyasztóvá degradált, agyszibbasztó médián nevelt tömegek nem lettek egyszeriben öntudatos, tájékozott és elkötelezett polgárok. A jelenségben jócskán benne van mindaz, amit a populizmustól rettegők eddig is hangoztattak róla. A félelmek nem alaptalanok, ilyen értelemben legrosszabb álmuk vált valóra. Most már csak az a kérdés, képesek-e szembenézni az igazsággal: ők maguk idézték elő a földcsuszamlást. A konzervatív értelmiség vagy az ultraliberális doktrína bármely ellenzői és bírálói nem voltak képesek egy ilyen markáns társadalmi földindulást előidézni – még ha hallani is ilyen hangokat az ellenfél részéről. Azok jobbra maguk is csak pislognak, legfeljebb felsőhajtanak, és megállapítják, hogy „már ideje volt”. Az igazi előidézők azok, akik „túltolták a biciklit”, azaz akik nagyon hosszú ideje véleményterrorral nyomják el nem csupán a kritikusok, de a kisemberek minden megnyilvánulását, akik reklámmal, amorális médiahatalommal, szemét élelmiszerekkel és polkorrekt demagógiával etetik őket. Nem lesz könnyű belátni.

²⁵ Ebben az értelemben itt ezeket a szavakat valójában idézőjelek közé kellett volna tenni, azonban e szavak olyan fontos eszményeket képviselnek valódi, romlatlan jelentésükben, hogy nem kockáztathattuk az esetleges félreérthetőséget.

Európa elrablása

„Ratto d'Europa? Elrabolták, igazán? Kik és mit? A házak, ha sérülten is, a városok, ha lyukasan is, helyükön maradtak. Az emberek sietnek... Könyvek jelennek meg... a színházakban játszanak. A legtöbb európai város világos már este. Az országokban iparkodnak államot építeni; ez még sokáig eltart, de érdekes és céltudatos vállalkozás. Hát akkor mi az, amit elraboltak?

Mindenekelőtt a hivatástudatot; azt a tudatos vagy ösztönös zsigermeggyőződést, hitbuzgalmi lelkiállapotot, hogy Európának... valamilyen küldetésféle megbízatása és szerepe van a világban... Ezt a tudatot nem érezni már Európában... Senkin és semmin nem érezni, hogy hisz az európai küldetésben, ahogyan hitt benne Kolumbusz, Michelangelo, Goethe, Planck vagy Einstein. Valamit elraboltak Európából a vad erők, melyek acélseprőkkel sepertek végig a városok és csataterek felett. A jövő Európáját gazdasági vonatkozásokban nem lehet másképp látni, mint vámhatárok nélkül, közös óriási termelő- és elosztóterületet, ahol az európai szellem kicsinyes helyi érdekek akadály és gátlása nélkül végre kifejtheti igazi képességeit. Ma talán még valószínűtlennek tetszik, de néhány esztendő múltán egyáltalán nem lesz valószínűtlen a föltevés, hogy a mai gazdasági érdekektől és világnézeti szempontoktól tragikusan részekre szaggatott Európa helyén fölépül egy másik, ahol minden európai nemzet polgára akadály nélkül utazhat, s az útlevél zsebben jogot ad, hogy vízum nélkül lépje át az európai országok határait, Oslóban ugyanazzal a pénzzel fizessen, mint Nápolyban, s a norvég halász áruját egyenesen és külön engedély nélkül feladhassa bolgár nagykereskedő részére.”

Hetven évvel ezelőtt, 1947-ben írta Márai Sándor ezeket a mondatokat, hazatérve svájci,

olasz- és franciaországi útjáról. Bizakodóan nézte, hogy a kontinens városai újjáépülnek, az élet helyreáll az emberek szorgalma által. Jól látta, hogy a nyugati országokban már nyoma sincs az európai küldetéstudatnak. Elrabolták azt. De bizakodott, hogy a részekre szaggatott Európa helyén fölépül egy másik. Akkor még nem tudhatta, hogy az Európa-ivadék új világban – amelyet politikai menekültek, vállalkozó szellemű pionírok, kalandorok, derék egyházfik, tudósok, szorgalmas munkások építettek világhatalommá – világhódító eszmék lettek úrrá, amelyeknek az első hódítási célpontja Európa lett.

Akkor még senki sem láthatta, hogy az 1917-ben az európai háborúba sorsdöntően beavatkozó Amerika, megnyerve a második világháborút is, véglegesen és nagy valószínűséggel végzetesen rátelepszik Európára.

Van-e még olyan hiszékeny ember, aki nem látja, hogy a két világháború és mindaz, ami azóta történik Európával, nem egyetlen nagy hódító szándék terméke? Abba illeszkedett bele a Szovjetunió létrehozása, alkalmassá tétele fegyveres nagyhatalmi feladatokra, majd felhasználása Európa tartós, közös leigázására.

Nagyon logikusan fogalmazta meg Márai Sándor, hogy az addig átélt veszélyeztetettség megállítására, kivédésére az lenne szükséges, hogy a gazdasági érdekektől és világnézeti elrendezéstől tragikusan részekre szaggatott Európa helyén fölépüljön egy másik, ahol minden európai nemzet polgára akadály nélkül utazhat, s az útlevél zsebében jogot ad, hogy vízum nélkül lépje át az európai országok határait.

Akkor, 1947-ben történt meg az egyirányú békeszerződés – nekünk második Trianon – aláírása, aminek során, úgymond, 9 hónap elteltével kellett volna elhagynia a szovjet „felszabadító”

hadseregnek Magyarországot. Erre nem került sor, ekkortól kell számítani az US–USSR-szövetség háború utáni szakaszát. Létrejöttek a kettévágott országok, a befejezetlenség állapotát meghosszabbítva a későbbi rendezésig – Németország, Korea, Vietnam és persze egész Európa. Ezeken a helyeken katonai jelenlét vigyázta a győztesek érdekeit. Ezek közül a koreai kettévágás még fennáll, annak stratégiai értékesítése még nem időszerű.

Németország leterítése

A német birodalmi kormány 1918. október 4-én, a győztes hatalmak legfelső hadvezetőségének sürgetésére, fegyverszünetet kért Wilson elnöktől. Az ennek nyomán kibontakozó jegyzékváltásból kitűnt, hogy a szövetségesek csak a császári német állam megszűnte utáni parlamenti demokratikus államot ismerik el fegyverszüneti tárgyaló félnek. Az így felszámolt német birodalomban az október 22-én összeülő Reichstag nemzetközi kényszer alatt alkotmányreformot fogalmazott meg. II. Vilmos császár a november 9-i berlini forradalmi események miatt a belgiumi Spában lévő főhadiszállásra távozott. Ugyanezen a napon Max von Baden bejelentette a császár leköszönését és a trónörökös lemondását a trónról. Az 1919. január 19-én megválasztott nemzetgyűlés február 6-án ült össze a Maercker szabadcsapatai által őrzött Weimarban, mivel Berlin a decemberi nyugtalanságok (a népi tengerészhadosztály lázadása) és a januári Spartakus-felkelés miatt nem volt biztonságos. A weimari köztársaság a kifosztottság állapotában (a jóvátétel 1988-ban járt volna le), az 1930-as év körüli gazdasági válságban, nyolcmillió munkanélküliséggel forradalmi állapotban volt. A liberális irányzattal szemben a szocializmus ígért megoldást. A kommunisták szocialista irányzata ellenében a német találékonyság létrehozta a szocializmust nemzeti keretben. Döntő népi támogatottsággal jött létre a nemzeti szocialista gazdasági rendszer. Lényege: a létező kapitalista gazdasági rend állami ellenőrzéssel történő működése. Rendkívül sikeres volt. A hitleri diktatúra lehet más értékelés.

A liberalizmus lényege a piac teljes szabadsága. A piac követelménye a pénzvilág ellenőrizhe-

tetlensége, aminek érdekében a liberalizmus következetesen államellenes. Ez a szemlélet sérült meg akkor Németországban.

Templomrombolás Németországban

Hat évvel ezelőtt Angela Merkel kancellár bejelentette, hogy Németország 2022-ig teljesen lemond az atomenergia alkalmazásáról, és minden atomerőművét bezárja.

Lehet, hogy furcsán hangzik, de e döntés miatt most kezdték meg Immerath város neoromán, székesegyház méretű templomának, egy csodálatos műemléknek a lerombolását.

Nemcsak a templom válik a bontás áldozatává, hanem az egész község, az összes házával, utcájával, kertjével együtt. A helyén egy óriási bányagödör lesz: a Garzweiler II. nevű barnaszénmező külszíni fejtésű területe.

Ugyanez a sors vár a szomszédos Lützerath, Borschemich és Keyenberg falvakra, és a festői szőlőszőlőszőlőkre is kimondták a halálos ítéletet a középkori udvarházával, templomával együtt, de végül ennek az egy településnek megkegyelmezték. Az Immerath melletti Pesch falut már 2014-ben elnyelte az óriásgödör.

A Garzweiler I. és II. mező területén összesen tizenegy falu tűnt el a föld színéről. Az első 1968-ban bontották le, de a 2000-es évektől a gödör terjeszkedése újabb lendületet kapott. És nem ez az egyetlen külszíni, nagy területen zajló barnaszénfejtés a környéken: a zöld Rajna-vidéki síkságon, Köln közelében hét hatalmas lyuk tátong egymás mellett, mindegyik eltűnt falvak temetője.

A világ országai termelési versenyben állnak. A versenyben döntő tényező az energia ára. Európa szegény energiahordozó természeti kincsekben, Amerika fele összegért jut energiához. Európa részére a nukleáris energia a megoldás. Rejtély, miért állították le a német atomenergia-termelést. Ezért kell most szemet bányászni, szennyezni a levegőt, és letarolni a természet adta tájat, amely a benne lakók lelki otthona volt.

Hogyan teheti meg ezt a német kormány? Csak neoliberális atlantista kötelezettségre lehet gondolni. Akkor pedig Németország nem szabad állam. Első a termelés, a profit. Semmi más nem

számít, a nép takarodjon szülőfalujából. A német nép hallgat és tűr. Hogy jutott el idáig?

A terror módozatai

Keleten a jól ismert lenini módozat volt a gyakorlatban, Nyugaton a minden fórumon érvényesített ideológiai monopóliumnak, a liberalizmusnak az uralma biztosítja a társadalmi félelmet.

Dr. Járosi Márton, az *Energiapolitika 2000 Társulat* elnöke mutatott rá erre éppen az energia körüli politikai vetélkedések említésekor, a Présház Hírportál kérdéseire válaszolva:

„Amióta létezik emberi civilizáció, a mindenkor hatalom fontos eszköze a félelemkeltés. A birodalmak félelemben tartják a kiszolgáltatott gyengébb államokat. A második világháború után ezt a funkciót az atomháborútól való félelem töltötte be. Most ezt a célt a klímahisztériával valósítják meg. Ez arra is kiválóan alkalmas, hogy irányított átalakítási magatartási tippeket adjon a társadalmi változtatások »politikailag helyes« mederbe való tereléséhez.

A »kommunizmus« bukása után a világpolitika újjáalakítása volt a cél az »ökológiai egyensúly« égisze alatt, most a klímapolitika ennek eszköze.

Mindez tudományos köntösbe bújtatva történik. Bár az atomerőmű nem bocsát ki széndioxidot, mégis ellenzik, mert az atomerőmű-ellenesség is a világméretű »megújuló« lobby érdekeit szolgálja, amit elősegít a mesterségesen fenntartott modern tudatlanság. A (hamis) propaganda hatására a nagyközönség a tudománynak túlzott bölcsességet tulajdonít, miközben a legalapvetőbb természettudományos ismeretekkel sem rendelkezik. A hamis hiedelmek terjesztésében közrejátsszik a média, de sok értelmiségi természettudományok iránti közömbössége is. Jellemző tünet a természettudományos/műszaki és a humán kultúra fokozatos elkülönülése. Ez pedig azért hátrányos, mert a humán értelmiségnek a természettudósokénál nagyobb befolyása van a közvélekedésre.

Teljes életmódváltozásra és erkölcsi megújulásra lenne szükség. Minden eszközzel az energiafelhasználás csökkentésére kellene törekedni, ami persze teljesen ellentmond a globális gazdaság elvárásainak. Társadalmi tudatváltozásra

lenne szükség, vagyis módosítanunk kellene a jóléti ideálon, ami valójában felszabadulást jelentene egy olyan életforma alól, mely a jólét fogalma alatt az anyagi javaktól és szolgáltatásoktól való minél nagyobb függést érti.”

A megszállás módozatai

Mi, magyarok jól ismerjük, de az egykori keletnémetek is átérték a megszállás szovjet módját.

Most éppen Németország esetében kell felvetni a kérdést: az államhatalmi függetlenséget mutató külsőségek ellenére a mai Németország minden politikai viselkedésében egy megszállt állam szolgasági állapotát mutatja. A már említett energiapolitika kívül egyéb vonatkozásokban is szolgálatkész kiszolgálója az amerikai politikának.

Lássuk a mérleget: az atlanti szövetségben feltűnő az amerikai hatás Németországra, viszont nincs német hatás Amerikára.

1. A katonai (NATO) szövetségesi viszony alapján amerikai fegyveres erők és hadianyag, légierő állomásozik Németországban, viszont Amerikában egyetlen fegyveres német katona sincs.

2. Amerika ellenséges viszonyt tart fenn Oroszországgal, mert utóbbi elzavarta az IMF-et, a privatizációs hiénákat, és helyre tette az azokkal összejátszó helyi oligarchákat.

3. Németország amerikai követelésre gazdasági szankciókat vet be Oroszország ellen, ami a németek számára nagy veszteség. Európa országainak és Oroszországnak létszükséglet a békés állapot és a kölcsönös érdekű kapcsolat.

4. Németország katonai és anyagi segítséget ad az amerikai közel-keleti katonai beavatkozásokhoz, amelyek következtében az amerikai „terrorizmus elleni” háborúk által felzaklatott népek megindulnak Németország felé. (Mindez kihatással van egész Európára.)

5. Mindezek készséges elfogadása történik egy olyan német kormány által, amelyben a keresztény-liberális „jobboldali” és a szocialista-liberális „baloldali” pártkoalíció pózol a német nép kormányzása szerepében.

Ez tehát az atlantista liberális politikai szisztéma Németország megszállására.

Németország ma Európa gazdasági vezető hatalma. Az Európai Unióban partnere Franciaország. Készen állnak Európa fölszámolására. Egykor a két ország megbarátkozása Európa feltámadásának reménysége volt. Most ez a két ország igyekszik létrehozni – amíg fel nem ébred Európa népe – az Európai Egyesült Államokat, az USA mindenható képére és hasonlatosságára. És szolgálatára.

Nincs mód a változásra

A Németországot 2013 óta kormányzó nagykoalíció mindkét pártja gyengébb eredményt ért

el, Schulz szociáldemokrata pártja nagyot vesztett, ezért húzódozik újra koalícióba lépni Merkel pártjával, így szeptember óta nincs kormánya Németországnak. Mert nem akarnak új választást, mégis meg fognak egyezni.

A rossz eredmény oka nyilvánvalóan a migránsok befogadása miatt van, veszteségeik az Alternatíva Németországnak (AfD) nevű párt erős jelenlétét biztosítja a parlamentben.

Az újra felálló koalíciónak nehezebb helyzete lesz fenntartani a korábbi politikáját.

Mi történne, ha erről a mélyben már feszülő kérdéstről népszavazást tartanának? Elsöpörné ezt a népellenes, nemzetellenes komprádor kormányt.

Naplójegyzetek I.

Az erősebb felelőssége

Gyakran halljuk, hogy a béke az erők felelőssége. Az erősebb félt a családban általában a szülők jelentik, nekik kell vállalniuk a felelősséget a családi békéért. Csakhogy ahhoz, hogy ezt a felelősséget vállalhassák, kell, hogy bennük, magukban béke legyen, és rendelkezzenek a béketeremtés képességével. Itt következik be legtöbbször a baj: mert az erősebb fél sokszor úgy gondolja, hogy a békét az akaratának az érvényesítésével kell megteremtenie, tulajdonképpen ki kell kényszerítenie. Csakhogy...

A családban és minden más szeretetközösségben a „kikényszerítés” nem békét, hanem háborúságot szokott eredményezni. Miért? Mert a szeretetközösség lényege az, hogy benne az erős és a gyenge egyenrangú és egyenjogú – azaz az erős nem él vissza az erejével, a gyenge pedig nem él vissza a gyengeségével.

Tudjuk, hogy mi az, ha az erős visszaél az erejével: az az erőszak. De hogyan tud a gyenge visszaélni a gyengeségével? A gyenge erőszakja többnyire a zsarolás. Például:

– Azért küldesz el engem az óvodába, mert nem szeretsz – mondja a nagyobb testvér, látva, hogy neki el kell mennie, a kicsi meg otthon marad anyu védőszárnyai alatt. A nagyobb gyermek persze tudja, hogy miért is kell neki óvodába mennie, és addig, amíg nem volt kistestvére, ment is vígan. Na de megváltozott a helyzet: anyunak és apunak új játékszere van, és ezt neki nem könnyű elviselnie. Mostantól minden, ami eddig természetes volt, már nem az, hanem fegyver a szülők kizárólagos szeretetéért folytatott harcban.

– Ha nem kapok én is valami extra kedvezményt, akkor ezzel fogom kínozni őket – nem

mondja ugyan, de valamiképp így érzi, így gondolja a nagyobb gyerek.

És a szülők is érzik, hogy van a veszteségérzetében valami – a szülői szeretet, amely eddig kizárólagosan őt illette meg, most kétfelé vagy többfelé oszlik –, és ezért büntudatot éreznek (pedig akkor kellene büntudatot érezniük, ha ez nem így lenne). És máris vége a családi békének.

Mit tehet ilyenkor az erősebb fél, ha a gyenge pl. így harcol a maga helyzetének meggyengülése ellen, és persze nem akar erőszakhoz nyúlni? A gyengével az erősebbnek mindenképp tapintatosnak is kell lennie, nem dörgölheti állandóan az orra alá, hogy ő a gyengébb.

Valami olyan megoldás a hatékonyabb, hogy az erős megpróbál minél több figyelmet áldozni a gyengébbre, a szülők a sérelmet reklamáló gyermekre, és ezzel mintegy tudatosan és nyilvánvalóan többet adnak neki a megszokottnál.

A „jó szülők” nemcsak azért holtfáradtak a második vagy többedik gyermekük születése után, mert a pici sok törődést igényel, hanem azért is, mert ekkor kell a családot is az új jövevényhez szoktatniuk. A gondozásra nagyon is rászoruló új családtag mellett minden korábbinál több figyelmet igyekeznek fordítani az idősebb gyermekre vagy gyermekekre is. Ezzel mintegy gyengébbé teszik magukat, és így legtöbbször sikerül is fenntartaniuk a családi békét. Erőfeszítéseiknek hála az idősebb gyermek ilyenkor a szülőkkel azonosul, ő is próbál részt vállalni a szülők dolgaiból. Tehát nem a kisebb gyermek kiváltságaiból kér részt, hanem a szülők feladataival próbál azonosulni, képessége és kedve szerint.

A családi békének is alapfeltétele egymás terheinek méltánylása és közös hordozása. Nyilván mindig az erősebb félnek kell többet adnia

a maga erejéből, hogy ezzel – valójában is, és átvitt értelemben is – közelebb kerüljön a gyengébbhez, de a családi egyensúlyhoz, azaz a békességhez is.

Gyermekeket várunk

Az jár az eszemben, vajon profán gondolat-e az ádventet a gyermekvárás időszakához hasonlítani. Ahhoz a reménységgel teli időszakhoz, amikor a család az új tagjának az érkezésére vár. Ez az érkezés megdolgoztatja a fantáziánkat. Magunk elé képzeljük az újszülöttet, a rejtélyesen megvalósuló kis jövevényt. Tudjuk, hogy valamiképpen belőlünk is lett, hozzánk tartozik, a mi életünk is új dimenziót, új távlatot kap majd általa és tőle.

Persze nem tőle, hanem attól az Ismeretlen-től, aki őt megalkotta, és elküldte nekünk, hogy a magáéval együtt folytassa a mi életünket is. Folytasson bennünket abban az elképzelhetetlen távolságba visszanyúló láncolatban, amely minden mai élet mögött ott sorjázik. A történelem előtti korokba, egész a Teremtés pillanatáig visszavezetnek ezek az életláncok: minden szemük egy új nemzedék új tagjának az életét jelenti.

Hogy hány ilyen életláncszemből áll a hozzánk vezető sor, hány ezer gyermekét szeretettel és gondnal felnevelő édesanya és édesapa törődése, felelősségvállalása, munkája kellett ahhoz, hogy mi, mai generációk a világra jöjjünk, arról senki halandónak fogalma nincs. Akármilyen esendők, hitványak, esetleg rosszindulatúak és bűnösök is vagyunk mi, mai emberek, a szeretet és emberi jószág végtelen láncolata kellett ahhoz, hogy annyi évezreden át megszülessenek az őseink, és nemzedékről nemzedékre világra hozzák, vállalják gyermekeiket, míg csak egyszer elért hozzánk a sor, és lettünk – egyetlen élet erejéig – az értelme ennek a sok ezer évnyi emberi fáradozásnak, és megszülettünk.

Vajon szoktunk-e úgy tekinteni magunkra, mint akik valójában őseink és elődeink jövőbe vetett hitének a gyümölcsei vagyunk? Szoktuk-e életünk értékét ebben a hozzánk vezető szeretetláncolatban látni és úgy becsülni? Úgy tekinteni magunkra, mint bár csak egyetlen, de nélkülözhetetlen láncszemre az őseink és utódaink múltból a jövőbe vezető életláncában?

A szél fújta ökörnálál reményteljesebbé valójában akkor válik ennek a valósága, amikor megszületik addig utolsó láncszemként fityegő életünk folytatása: a belőlünk származó, a ránk bízott utód. Létével rögzíti létünket, és jövőt ad az egész eleven láncolatnak.

A semmiből, a nemlétből érkezés hamvassága van az arcán, az új teremtmények, új alkotások varázsa. Csodáljuk azt a természetes bizalmat, amellyel ránk pillant, amellyel körül néz maga körül a világban. És kétségbeesünk, ha sírásra görbül az ajka, és elkeseredetten gyűrődnek újra össze már épp kisimulni kezdett újszülöttráncai. Az éhség, az ijedség vagy valamilyen más, előttünk ismeretlen forrású fájdalom keseríti el, tölti el csalódottsággal őt? Elkeseredetten szorítja ököbe apró, gyöngéd ujjacskáit, és rázza, egész testét rázza a vigasztalan kétségbeesés. És mi érezzük, hogy nincs, nem is lehet az életben fontosabb feladatunk annál, mint hogy megtaláljuk bánatának okát, és megvigasztaljuk őt.

Akkor is rá gondolunk, amikor nem akarunk: reménységgel, hogy a szeretet új forrása fakad fel általa az életünkben. Mosolyogva, mintha mindig rá, az új, várva-várt kis jövevényre mosolyognánk, aki nélkül már mérhetetlenül szegényebbek lennénk, sőt, talán nem is lennénk.

Az jár az eszemben, vajon profán gondolat-e az ádventet a gyermekvárás időszakához hasonlítani.

Az igazi ajándék

Anyám bátor ember volt, ha azt nevezzük bátorinak, aki magabízón szembeszáll a nehézségekkel. Nem tudom, korábban sem tudtam eldönteni, hogy azért volt-e bátor, mert a valóságosnál kisebbnek látta a bajokat, vagy azért, mert annyira bízott a saját jó szerencséjében.

Valószínű, hogy erősen hitt abban – és ez volt az ő istenhitének alapja –, amit a Biblia úgy fogalmaz meg, hogy Isten nem rak nagyobb terhet a vállunkra, mint amekkorát elbírnak.

Pedig az ő nemzedékének vállára mérhetetlenül nagy terheket rakott. Elég, ha elmondom, hogy 1903-ban született Magyarországon, Budapesten, és 1999-ben halt meg ugyanott. Ettől mindenkinek beindulhat a képzelete, aki a 20. századról csak egy kevéske történelmi ismerettel is rendelkezik.

Arról, hogy bátorsága hogyan nyilatkozott meg, csak egyetlen rövidke történetet mesélek el. 1944 karácsonyán Budapest hadszíntér volt. Egy kertes budai házban lakott albérletben a család, anyám itt készülődött az ünnepre két apró gyermekével: háromesztendős bátyámmal és velem, aki akkor másfél éves voltam. Apánkat nem sokkal előtte hívták be katonának, sokadszor, akkor épp talán Székesfehérváron szolgált. Kemény tél, sok hó volt, és a nagy háborús veszteségeket szenvedő fővárosban Európa két legerősebb szárazföldi hadserege vívta egymással makacs élet-halál harcát.

Anyánk feldíszített karácsonyfát állított az asztalra – kertünkéből fűrészelt le hozzá egy kis fenyőt –, és a légiriadók miatt elsötétített szobában meggyújtott egy kis lámpát, majd óvatosan, a padló felé fordított fénnel a lavór mellé állította. A zománcozott lavórban havat olvasztott, mosdóvizet melegített, és karácsonyi ajándékként egymás után lefürdetett, törülközőbe burkolt, majd gyorsan bedugott a paplan alá bennünket, hogy a fűtetlen szobában meg ne fázzunk. Ott aztán annyi ruhácskába öltöztetett, amennyit csak ránk tudott adni. Közben arról beszélt, hogy milyen szerencse, hogy hozott nekünk jó meleg fürdővizet a Jézuska. Majd karját a sötét szoba egyik sarka felé kinyújtva megmutatta, hogy merre van édesapánk, akiért jó lesz, ha most elmondunk egy imát, mert ő is biztos ránk gondol, és értünk imádkozik.

Másnap hajnalban egy orosz gránáttól belövést kapott a kis ház. Senki sem sérült meg, de a konyha egyik falán egy nagy lyuk keletkezett, ki lehetett látni rajta a havas kertbe. Anyánk összezecsomagolta a legszükségesebbeket, ruhákat, takarókat, ami ennivalót tudott, szánkóra pakolta, és átvezetett bennünket a szomszédos emeletes házba, ott rövid tárgyalás után befogadták a családot a zsúfolt légópincébe. Ennek fejében eljárt a fiatalabb lakókkal a távoli kútra, segített a főzésben is. Áthozta a kiságyunkat, ezután mi ott tébláboltunk a deszkapadokon bundákba, plédekbe burkolódzó lakók között, akik a légítámadások elől kénytelenek voltak a szűk kis betonhelyiségekben meghúzódni.

Rövidesen megjelentek a környéken a budai várból kitört, kiéhezett, legyengült német katonák, majd nemsokára megjöttek az orosz csapatok is.

Valójában az a bizonyos belövés, amely a házunkat tönkretette, az volt abban az esztendőben a mi igazi, égből jött karácsonyi ajándékunk. Ha az nincs, a mi bátor anyánk nem kéredezkedik be a szomszéd ház pincéjébe, ahol a bekövetkező hadieseményeket mégiscsak nagyobb biztonságban vésztük át, mint amilyenben a magányos kis kerti házban lettünk volna.

Havas telek emléke

Apám szerette a telet, még jobban a havat. Talán azért, mert téli gyerek volt: január harmadik napján született. Amikor pilinkélni kezdtek az első hópelyhek, az arcán megjelent egy szótlan, bensőséges mosoly. Nem bánta azt sem, ha fergeteges szél kíséretében váratlanul ránk szakadt egy-egy nagy hóesés. Gyermekkoromban, de még a hetvenes-nyolcvanas években is gyakori volt az ilyesmi.

Ha beköszöntött az első hó, apám elővette a kamrából a már gondosan felkészített sílécet, fekete sínadrágot, vastag fekete sípulóvert, szélálló anorákot húzott, és elővette a fókazsírral fényesre dörgölt sícipőit. Mire mi az iskolából hazajövet leszálltunk a villamosról, ő már ott állt simléderes sapkájában a budagyöngyei megállóban, és várta a Zugligetbe menő 58-as villamost, amelyre a havas téli napokon, hétvégeken alig lehetett felkapaszkodni a síelőktől és a szánkóznivalóktól. Nemcsak a lépcsőin lógtak fűrtökben, de még a hátsó ütközőjére is felakasztották a szánkójukat. Tujáztak, ahogy akkoriban a szleng a potyautazásnak ezt a műfaját nevezte.

Én, aki május végén láttam meg a napvilágot, már gyerekként sem voltam jóban a hideggel, nem osztottam apám hó iránti rajongását. Még hógolyózni sem szerettem: fázott a kezem, ha össze kellett gyúrnom a havat. Nem buzgott bennem az egészséges harci kedv, hogy visszadobáljam a jókedvűen csatározó fiúkat. Inkább hazaszaladtam, és ha mégis eltaláltak, sírva kaparásztam ki a nyakamból az olvadó havat. Egyedül a hóemberépítés volt kedvemre való, bár ekkor sem lehetett tudni, nem kerekedik-e kedve valakinek a dobálózásra vagy arra, hogy megfürdessen a hóban...

Kisiskolás koromban a síeléssel gyűlt meg legjobban a bajom. A hógolyózó iskolatársak elől

haza lehetett szaladni, de ha édesapánk hívott magával síelni a hegyekbe, az elől nehéz lett volna kitérni. Nem is akartam, hiszen mindenhová szívesen elkísértem őt. A villamoson még örömmel cipeltem vaskos síléceimet, akár a többi elszánt sportember. A Harangvölgybe vivő úton sem látott rajtam semmi különösebb. A gondom akkor kezdődött, amikor felkapaszkodtunk a hegyoldalba, és apu, aki fiatalkorában híres síversenyző volt, felcsatolta a bakancsomra a léceket. Elszánni magam arra, hogy lecsússzak a völgybe, épp olyan nehezen tudtam, mint a lécek alattomos kis megcsúszásai ellenére fent maradni a hegyen. Hiába volt apám türelmes magyarázata, hogy miként helyezzem a „hegy felőli” lábamra a testsúlyt, és ügyes kanyarokkal hogyan irányítsam a léceimet. Többnyire mereven előre hajolva, ijedt képpel néztem le a völgybe, és a lesiklás egyre növekvő sebessége ellen egyetlen orvosságot ismertem: letettem a nadrágomat a hóra, és lesz, ami lesz, fenéken csúsztam a lejtő aljáig.

Erről a sajátos síelési technikáról később azért leszoktam, de megszeretni sosem tudtam a medrek lejtőkön való csúszkálást. Azt viszont nagyon élveztem, ha síléccel túráztunk: hangtalanul suhantunk az erdei utakon, és az őzek, vaddisznók lábnyomait olvastuk a hóban. Az ilyen szelíd sítúrák végül is összebékítettek a téllal. Persze nem a városi téllal, nem a nyirkos, hosszú sötétséggel, nem a csúszós járdákkal, nem a bérházak között süvítő, fagyos széllel. De a tiszta, éles hegyi levegővel, amely kitakarítja porral, füsttel teli, városi tüdönket, és a téli napsütéssel, ha úgy ragyog a töretlen havon, ahogy csak a tengeren szokott ragyogni.

A könyv sorsa vagy a sors könyve

Akárhogy töröm is rajta a fejem, nem emlékszem rá, hogyan is tanultam meg olvasni. Mintha egy halacsától kérdezné valaki, hogy hogyan tanult meg úszni. Sehogy. Úgy született, hogy már tudott. Én is mintha mindig tudtam volna olvasni. De ha alaposabban belegondolok, van azért néhány fontos emlékem a kezdetekről. Alig múltam hároméves, amikor bátyámmal együtt szüleink kertészetében a gyepen ültünk, és a körülöttünk kosarakban pirosuló őszibarackot válogattuk. A kezünkben egy-egy kartonlap volt, amelyen há-

rom különböző nagyságú lyuk sorakozott. Ezekbe kellett beleilleszteni az őszibarackokat. Külön ládába tettük azt, amelyik az első lyukba, a legnagyobbba illett bele, külön ládába azt, amelyik a másodikba, és külön ládába azokat is, amelyek a harmadikba, a legkisebb lyukba illettek. Jó szórakozás volt ez (azóta láttam már hasonló elven működő igazi gyerekjátékokat is), és nagyon büszkéek voltunk az általunk „beládázott”, katonásan sorakozó gyümölcsökre. De a ládákat kibélelő újságok sem hagytak közömbösen bennünket. Hosszan tanulmányoztuk őket, izgatták a fantáziánkat az aprócska, fekete jelek, amelyek mintha egymást kergették volna a papíron. Különösen a képekhez, rajzokhoz kapcsolódó szövegek tudták lekötni a figyelmünket. Sokat nézegettük például az egyik újság címlapján azt a kitátott száju, jókedvűen ordító figurát, akinek a karja fekete csikként futott végig a lap tetején. Ez a megszire nyújtott, hosszú kar kinyitott lakatot tartott a kezében. A kar fölött pedig táncoló betűkkel ez állt – édesanyánk olvasta fel nekünk –: „Szabad Száj”. Valószínű ez volt az első két szó, amit én „olvasni” tudtam. Máig belém vésődtek a betűi. A 2. világháború utáni időkben a Kisgazdapárt népszerű vicclapjának volt a címe. Szüleim is ezt az újságot járatták, ami nem volt csoda, hiszen akkoriban, az első szabad választásokon, a Kisgazdákra adta voksát az ország választópolgárainak háromnegyed része.

A kép hatására én is ordításra tátottam a számat, és a karomat jó messze kinyújtva el is kiáltottam magam: „Szabad száj!” Csak a felpattant lakat hiányzott a markomból. Anyánk csitítóan megsimogatta a kobakomat, majd az újságlapot visszaterítette a ládába, és a barackválogatás folytatására buzdított bennünket. Folytattuk is, de közben azért időnként el-elkurjantottuk magunkat: „Szabad száj! Szabad száj!”

A legnagyobb – máig tartó – hatást azonban egy olyan könyv tette rám, amelyet még nem én olvastam, de esténként anyánk mesélt nekünk belőle: a Süss fel Nap! című népköltészeti és népmesegyűjtemény volt ez. Ennek köszönhetően tanultam meg hallás után az első verseket, például a „Cinege góga, hol voltál?”-t. Ez az a tréfás, válaszolgotós népdal, amelyről sok évtizeddel később Weöres Sándor egyszer azt mondta nekem, hogy az összes versét szívesen odaadná, ha ő írta volna ezt az egyetlenegyet.

Ebből a gyűjteményből ismertem meg a Kóró és a kismadár című mesét is, amelyet kedve szerint folytathat az ember, felvonultatva mindent, ami csak az eszébe jut. És ebből a könyvből olvasta fel anyánk Vas Laci történetét is, amelyben valósággal szíven ütöttek a sárkány szavai. Mintha nekem mondta volna: „Tudtam, tudtam, Vas Laci, mielőtt még megszülettél, hogy nekünk meg kell mérkőzni.” Már akkor, aprócska emberként, első hallásra úgy éreztem, hogy én vagyok Vas Laci, hozzám szólt az a sárkány, rólam tudta, már mielőtt megszülettem volna, hogy nekünk meg kell mérkőznünk.

Azt hiszem, nemcsak annak a régi latin mondásnak van igaza, amely azt állítja, hogy minden könyvnek megvan a maga sorsa. Valószínű az is igaz, hogy minden sorsnak megvan a maga könyve.

A természet konnektora

Farsang idején a jókedvről kellene beszélni. Hajdan, amikor az év túlfordult legsötétebb napján, december 21-én, és minden nap egy hajszállal hosszabbnak mutatkozott, az emberekben felébredt a remény: tudták, hogy lassan véget ér a hideg és a sötétség hatalma, véget érnek azok a szigorú hónapok, amelyekben nem nő a fű, nem nyílik a virág, nem érik mag, nem terem gyümölcs. És minden nappal közelebb jön, elérhetőbb és megélhetőbb a tavasz, amikor majd mindennek megújulnak. Az eleven tavasznak a halott tél fölött aratott örök győzelme az élet győzelmét jelentette, ennek örültek, ezt ünnepelték a régiek. Tudták, persze, hogy tudták, hogy emberi erő soha nem volna képes kikényszeríteni ezt a győzelmet: az öröm oka az volt, hogy úgy van megalkotva a Világmindenség, hogy az élet mindig győzedelmeskedjék a halál fölött. Az élet kedvéért jött létre a Teremtés, a világ az örök megújulás jegyében áll, mert a Teremtő és a Teremtés jó.

Elgondolkodom azon, vajon ma miért nem érzek, miért nem érzünk a közös öröme ilyen ellenállhatatlan belső indítást farsang idején sem? Pedig ma is tudjuk, hogy: „Január, február, jön a nyár.”

Talán azért nem, mert a mai, nagyrészt városban lakó emberiség már nem érzékeli, hogy a sorsát olyan döntő módon meghatározná az évszakok fordulása, mint korábban a földdel és a földből élőket. Mintha ma sokkal jobban füg-

genénk a magunk alkotta világtól, az emberi társadalomtól, mint a régi emberek. És a magunk alkotta világban az évszakokat is mintha magunk alkotnánk: ha jól megy a dolgunk, van állásunk, pénzünk, családunk, egészségünk, akkor télen is felkeressük a Földnek azokat a pontjait, amelyeken épp tavasz vagy nyár van. Ha nincs, akkor szűkölködünk és búsulunk, még ha farsang van is, de ha nyár van is.

Valóban így teszünk, de ez mégis csak a felszín: távolabb kerültünk ugyan a természettől, sokemeletes, biztos építésű épületeinkben, fűtött városainkban a megszokott körülmények között nem tör ránk olyan elemi erővel a szél, a vihar, mint ahogy azt a védtelen, kis településeken vagy egyenest az erdőkben, pusztákon élők megtapasztalták és megtapasztalják – de azért azt is tapasztaljuk, a tévéből is nemegyszer látjuk, hogy időnként a legmodernebb városokat is eléri és letarolja a nagy természeti kataklizmák, mintha csak rá akarnák ébreszteni a világot arra, hogy létfeltételeinket ma is a természeti körülmények biztosítják. Ha nem is érezzük eléggé a mesterséges fénykoszorúkkal elárasztott mindennapjainkban, milyen fontosak számunkra, mennyire függünk tőlük, a rendkívüli események rádöbbenének technikai civilizációnk esendőségére. Hogy ha valaki vagy valami váratlanul lekapcsolja a villanyt vagy elzárja a gázcsapot, minden biztonságunknak és kényelmünknek azonnal vége szakad.

Ha szinte csak becsomagolva, feldolgozva, az ipar, a kereskedelem, az emberi ügyesség és leleményesség eredményeként jutunk is mindennapi táplálékainkhoz, azért azokat ma is a föld gyümölcsaiként, a természet ajándékaiként kell hogy tiszteljük. A forrásuk ma is a(z) – ember által ugyan alaposan átalakított, rafináltan kiuzsorázott – természet, amely nélkül civilizációnk nem maradhatna fenn. Ha egy technikai képpel akarnánk kifejezni mai világunk alapvető természetfűggőségét, azt mondhatnánk, hogy az elektromos vezetékek végcsatlakozóját az ember a természet konnektorába dugja, mert csak onnan nyerheti a technikai eszközeihez, gépcsodáihoz nélkülözhetetlen energiákat.

Ha ezt alaposan végiggondoljuk, rájövünk, hogy mégis csak volna okunk a közös farsangi öröme. Hogy a természet rendje szerint ismét megújul a világ: a halott tél fölött győzelmet arat a tavasz, az eleven élet.

Irodalmunk mint nemzeti örökítőanyag

Irodalmunk közösséget teremt és ment. Világszerte létező számlálatlan milliós szépirodalmi könyvtárolmányunk kézzel fogható bizonyítéka együvé tartozásunknak, attól függetlenül, hogy társadalmilag, politikailag, gazdaságilag és nemzeti kultúránk szempontjából milyen struktúrákban élünk. Lehetünk diaszpórában, Budapesten vagy épp az isten háta mögötti településen. Anyanyelvünk ereje mindenütt, így a határon túli szórványban és a szigetmagyarságban is élő, hatékony, teremtő kohéziós erő. „Az anyanyelv és irodalom elválaszthatatlan egységet alkot.”

Ezzel ötvözöm a *genius loci*-t, a hely szellemét, melyet otthonról magunkkal viszünk, amennyiben nyakunkba vennénk a világot.

Nagybecskerekén, Bánátban élek, amely most Szerbiához tartozik.

Herczeg Ferencet idézem: „A bánági róna olyan világos, mint egy szoba, amelyről nyárra leszedték a függönyöket. Ez nem a nápolyi öböl aranyfénye, hanem valami különös, józan, minden zugot bejáró ezüstös ragyogás.”

A térképen? A földrajzin aprók vagyunk, a lelkek-szívek térképén meg leggyakrabban csak egy fehér folt. *Tabula rasa*. Vagy tévedek? Tisztelt határon túl élő nemzettársaim, mit tudtok Bánátról, rólunk, bánátiakról? A számok tükrében: 9800 km²-rel Szerbia területének 17,5%-át képezzük. A 2002-es népszámlálás szerint lakosságunk száma 750 000 (volt), ennek 65%-a szerb és kevesebb mint 10%-a magyar. Több sorvasztó esztendeje annak, hogy naponta mind több magyar család hagyja el a bánáti ősi hont. Most már nem mennek az óceánon túlra. Ausztriában, Németországban, Angliában kapnak munkát –Bánátba vissza már sohasem térnek.

A területet és a lakosság számát tekintve kicsik vagyunk. Ám Trianonig Nagybecskerekünk központja volt Torontálnak, Szent István országának az ötödik legnagyobb vármegyéjének.

Ismét Herczeget idézem: „A torontáliak Európa legdúsabb termőföldjén gazdálkodtak, és a sok pénz majd fölvetette őket.”

A legenda szerint amikor a XIX. században ősszel egy esernyőt szúrtak a földbe, az tavaszra kizöldellt.

A Delibláti-homokpuszta Európa Szaharája, 350 négyzetkilométernyi sivatag, Dél-Bánát kincse. (A Pallas nagy lexikona)

És történelmünk?! Bánátban, Törökbecsén élt Leiningen-Westerburg Károly, a legfiatalabb aradi vértanú. Nagybecskerek két aradi vértanút adott a hazának. Kiss Ernőt, a nábobot, aki a bánáti Németeleméren nyugszik, és városunk szülöttjét, Lázár Vilmost.

Magyarország legdélebbi piarista gimnáziuma városunkban működött, a leghosszabb életű, 72 évig megjelenő lap, a *Torontál* c. is nagybecskereki.

Fülep Lajos művészettörténész, művészetfilozófus iskoláit Nagybecskerekén végezte.

A magyar írófejedelem is bánáti. Herczeg Ferenc Versec szülötte.

A Modern Olimpiai Játékok első főtitkára, Kemény Ferenc is Nagybecskerekén született.

A magyar cserkészlet bölcsője vagyunk.

Lehner Ödön tervezte vármegyeházánkat. Eiffel pedig első vashidunkat.

Nemzeti csodáink közé tartozik, hogy a legdélebbi székelyek is Bánátban élnek, Székelykevény. Anyanyelvünk 200 évvel ezelőtti állapotának őrzői ők.

Ám helyettem beszéljen a nemzeti örökítőanyag. Beszéljenek rólunk az irodalmi példák, melyek összekötik a múltat a jelennel, s így biztosítják kultúránk folytonosságát.

Amennyiben felmerül példáimmal kapcsolatban a gondolat, hogy sok itt az irodalmon kívüli tematika, nem mentséggént, csak emlékeztetőül idézem Illyés Gyula *Hajszálgökök* című köte-

tének bevezetőjében írt sorait: „Alig van a szellemi életnek fölöslegesebben feltett kérdése ennél: szükséges-e, hogy irodalmi műnek irodalmon kívüli föladata legyen? Világos, hogy igen. Világos, hogy nem. Műve válogatja; idő és hely szerint. Műve és embere. Függetlenül szinte egymástól.”

1428-ban vagyunk, Bánátot Ószerbiától a Duna választotta el. Zsigmond király épp Galambócot ostromolja. Arany János Rozgonyiné c. balladájában örökítette meg e történelmi eseményt. Részlet:

Galambócot a Dunáról
Ostromolni kezdik;
Folyamon is, szárazon is
Egyre törik, vesznek.
Elöl, elöl Rozgonyival
Kedves élet-párja,
Hív szerelme, szép Cicelle,
Szentgyörgyi leánya.

Galambóc még mai romos állapotában is lenyűgöző látványt nyújt, amint a folyam fölé magasodik.

A Duna hozzánk eső partszakaszát Jókai is megörökítette az Arany emberben:

„A Vaskapu

Egy hegylánc közepén keresztültörve tetejéről talapjáig, négy mértföldnyi messzeségben; kétoldalt hatszáz lábtól háromezerig emelkedő magas, egyenes sziklafalak, közepett az óvilág óriás folyama, az Ister: a Duna.

A ránehezülő víztömeg törte-e magának e kaput, vagy a föld alatti tűz repeszté kétfelé a hegyláncot? Neptun alkotta-e ezt, vagy Volcán? Vagy ketten együtt? A mű Istené! Ahhoz hasonlót még a mai istenutánzó kor vaskezü emberei sem bírnak alkotni. [...] S e két fal között folyt alant a kőmederben a Duna. [...]

A nagy, fenséges folyam-ős, mely megszokta a magyar sík lapályon ezerölnyi mederben haladni méltóságos csenddel, partjain a belehajló fűzfákkal enyelegni, kilátogatni a szép virágos mezőkre s csendesesen keleplő malmokkal beszélgetni; itt összeszorítva száznegyven ölnyi szikla-

gátba, hah, mily haraggal tör rajta keresztül! Akik idáig jöttek vele, nem ismernek reá. Az ősz óriás szilaj hőssé ifjul, hullámai szökellnek a sziklás meder felett, egy-egy roppant bérctömeg ül ki néhol medre közepébe, mint valami rémoltár; az óriási Babagáj, a koronás Kaszán szikla; azokat fenséges haraggal ostromolja, rájuk zúdulva elől, s mély forgatagokat örvényítve mögöttük, feneketlen árkot vájva a sziklamederben; s aztán csattogva, zúgva rohan alá a kőlépcsőkön, mik egyik sziklafaltól a másikig nyúlnak keresztül.”

Herczeg Ferenc (született: *Franz Herzog*, Versec, 1863. szeptember 22. – Budapest, 1954. február 24.) író, színműíró, újságíró, az MTA tagja és másodelnöke.

Emlékezéseiben így írt állapotainkról:

„Nekem később is, valahányszor a szülővárosomban voltam, az a szédítő és félelmetes képzetem volt, mintha a világ végén, a nagy Semmi partján volnék. Versechez elég közel van az Al-Duna, a hellének Isztrosz folyama, annak túlsó partján Szerbia, a Balkán, szóval az ismeretlen Semmi.

[...]

Versecen Szavljevicsék voltak a legszenvedélyesebb, a legpazarabb vendéglátók. Nem tudtak jóízűen enni, ha egy fél tucát jó barát nem ült az asztaluknál. [...] Meg kell jegyezni, hogy Szavljevics, mint minden szerb entellektüel, akivel találkoztam, nagyszerb volt. Mikor egyszer kissé kaptos volt, [...] megmutatta nekem az ágya felett függő jatagánt, és azt mondta:

Látod, fiam, ha eljön a szerb nemzet nagy napja, akkor ezzel vágom el a torkodat, pedig úgy szeretlek, mint édes gyermekeimet.

A jóságos öregúrból akkor a szerb lélek beszélt. Magyarok és szerbek között fegyverszünet volt, a fegyverszünet idején mély és forró barátságok szövődtek, de mindenki érezte, hogy a barátság csak addig tart, amíg áll a fegyverszünet.”

Trianon után vagyunk. Új időszámítás kezdődik, de a valódi értékeket hordozó irodalmunk nemzeti örökítő anyag marad a kisebbségi lét-helyzetben is.

A székeleykevei születésű **Jung Tamás**, Nyugat-Bánság leendő első püspöke, 1949-ben 38 éves pap, tudta, hogy az élete forog kockán, de nem lehetett néma szemlélője a borzalmaknak. Fokozott társadalmi érzékenysége versben is „testet ölt”. Állásfoglalása egyértelmű, és a kor szörnyűségeit szem előtt tartva külön tiszteletre méltó:

DE PROFUNDIS I.

A mélységből kiáltunk hozzád, Uram.

Uram, hallod-e zokogásunkat?

Vérrel sírunk, mert kiapadt szemünk.

Ó, látod-e Uram, szörnyű sorsunkat?

Véresre vertek, s házunkból kiűztek.

Sokat közöttünk élve temettek.

Meggyalázták szép, tiszta lányainkat,

Szemünk láttára, ó jaj, anyánkat.

Állatként helységről helysére terelnek,

Naponta soraink fogynak - gyérülnek.

Étlen-szomjan kell vinnünk az igát,

Templomainkat velünk bontatják.

Szép reményünket sárba tiporják.

Csak a fejük nő bambán - nagyra,

A bűn szívüket korán tönkre marja.

A mélységből kiáltunk Hozzád, Uram;

Uram, figyelmezz gyenge szavunkra!

Törökbecse közelében a pusztá közepén található, akár egy égbe kiáltó jel, az ezeréves Aracs, mely régóta már romtemplom. **Tari István** A romlás oszlopfőinél c. versének utolsó sorai:

Átvérzik a

sorsunk sara,

szólongat a

romtemploma.

Pusztába kiáltott ima-

ként törsz föl a mélyből, ARACS

„Az igazság szellemének életben maradásáért az írástudók felelősek” – vallotta Babits.

Költőink zöme vállalta a magyar sorsot. Így Bánátban a létkérdések a lírában leltek termékenyebb talajra.

A nagybecskereki születésű **Szűts Zoltán** 19 éves, amikor a háborús forgatag közepette, 1995-ben megírja Átokföldje c. nagyversét, ebből idézek:

Ahol az emberek barmokként bögnék,
mert boldogságuk csak pillanatig tart,
és tehetetlenül utánakapnak.

Ahol kitörés és szembenézés nincs.

Ahol nem ismerjük egymást.

Ahol nem szólunk egymáshoz ezer évig,
mert leheletünktől a magzatvíz megfagy,
és a gyermekek hideg felnőttként születnek.

Ahol félelme öngerjesztett fokán
senki sem képes bátran megállni.

Ahol mindenki és minden üres.

Ahol a keresztet is hőerművekben
tüzelik el olcsó energiáért.

[...]

Ahol mindannyian nevetségesen kicsik vagyunk.

Ahol a hazug ígéret földje vérként csorog
ki görcsösen összeszorított markunkból...

Szűts Zoltán 20 éves, amikor a Balkán c. költeménye születik.

Balkán

1.

Itt, a balkánon,
a cirill betűk zordságában
a magyar szó már
a köz(hely)legényeké

2.

megkötnék itt mindent,
először a kezeket,
utána a lábakat, majd végül
a békét is

3.

háború
hány ború
hány inger
hányinger

4.

balkánon,
jobb kán híján,

az én-is-ott-jártam
versek zsarnokoskodnak

5.

népek piacán, balkánon
a köpés szivárványszínében
megtört vágyak, határok,
ágyak

Budapest, 1996. március 27.

Lépjünk a XXI. századba. Bánáti papköltőnk,
Bogdán József még nem énekelte ki magából a
gyógyíthatatlan történelmi traumát:

Rábéi vers

Rábén az utolsó háznál állok,
Hol tolvaját szüli az alkalom,
Amerre nézek törmelék, vályog,
Trianon néz be az ablakomon.
(2001)

Cs. Simon István (Cs. – csókai) költő, szociográfus, újságíró 1942-ben Terjánon született. Költőnk 2007-ben hunyt el, de Terjánt jóval előbb semmisítették meg. Korai halálát az erőszakos rombolás is siettette.

Parlagmagány – Válogatott versek c. kötetéből:

Adhatnál aranyhalat

Adj a maradónak
maradéktalan nyugalmat,
hitet, évelőt.
Adj a tetőnek mohát,
a mohának meg zilálatlan háztetőt.

Hozd hozzánk közelebb
a varázslatos Krassó-Szörényt,

és adhatnál
a Karasba aranyhalat.
a Tercesbe meg éneklő szirént.

Adj a vörös vonalon
innen Bánátnak
egy magyar lapot
(a Torontál helyett
új arcút, serényt),
hogy ne vesszen el a szavunk
és a zenénk,
hogy ne irthassák ki génjeinkből
a maradék reményt.

Adj, hogy magunkat mi is
jobban adhassuk...
Adj, vagy
legalább legyél a közelünkben,
ha már nem fordulsz felénk.

Két évezred, 8 szerző, 9 mű, melyekben 4
század jelenik meg. A távoli XV., a XIX., XX. és
XXI.

Csak Jókai regényégben békés vidékünk,
mert errefelé vezet a hadak útja. S itt vertünk mi,
bánátiak gyökeret. Ebbe a háborús viharoktól té-
pázott tájba kapaszkodunk, s hordjuk magunkkal
szeretettel a hely termékeny szellemét, anya-
nyelvünket, irodalmunkat, s mindezt a nyomunk-
ba lépőknek kell adnunk. A nemzeti örökítőanyag
mindig a nyomunkba lépők jussa.

És a nyomunkba lépők már nem vesztegetik
az időt. Ma a jelenből sokkal gyorsabban lesz
múlt, mint a második évezredben. Akkor 30 éven-
te váltották egymást a nemzedékek, de most már
tízévente beszélhetünk generációs ugrásról, ami
megdöbbentő tény, de bennünket munkára kell
hogy serkentsen.

Irodalmunk, a nemzeti örökítőanyag pedig jo-
gos jussunk, és itt nincs apelláta!

*Az írás első változata 2014-ben hangzott el a
Határon Túli Magyar Irodalom Napjain Székesfe-
hérváron. Megjelent a Vár c. folyóiratban.*

Rejtektút Szabó Lőrinc személyiséglátomásában

Szabó Lőrinc egy eddig ismeretlen Szent Ágoston-fordítását próbálom elhelyezni a költő poétikájának alakulásában. Rátalálva a szöveg – a heideggeri szóhasználatból élve – rejtektútnak mondható szereplehetőségére Szabó Lőrinc szövegüniverzumában. Ugyanakkor egyéb szövegeinek sejtelmeivel összekötve, a pályakép teljességébe való beleszövődöttségére is utalhatok.¹

Mi az, amit eddig Szabó Lőrinc poétikájának leírásaiban egymást ismételve, kiegészítve, felülírva hangsúlyoztunk? „A: Rettenetes. De ne törődj vele, mert mindezen nem lehet változtatni. / B: Nem lehet változtatni? Hisz ez még rettenetesebb!” Egy beszélgetésből rögtönzött mottó 1927-ből, egy csak napilapban megjelent Szabó Lőrinc-vers bevezetője.² Aztán: „Hogy rettenetes, elhiszem, / de így igaz” – kezdi Szabó Lőrinc talán legismertebb és legvitatottabb versét a harmincas évek elején. Az alulmaradt ember kétségbeesését felvezetve.³ A modellt is megrajzolja: „s mint cellábazárt néma őrült, / ki csak dühöng s ajtót nem lel sehol: / mellében futkos és ugat / egy új, vad, állati sikoly” – évtizeddel a *Nagyon fájt* megelőzve.⁴

Előfutárai az austerlitz-i csatatéren az üres égre tekintő szerepvesztett Andrej hercegre visszavezethetően Eliot Prufrockjától Gottfried Benn rákbarakbeli látomásáig, Cendrars

a transzszibériai expressz utasától Ezra Pound Mauberleyjének vívódásaiig, vagy Kavafisz báróokra váró esettanulmány-verseitől Ady Margita-regénye személyiségvesztett tájékozódó emberéig. Trójai Hector és Hamlet királyfi helyett már a „boldog békeidőkben” (hisz 1912-es költeményeket idézek!) felfedezik az ember személyiségét megrontó perspektívátlanságot, megaláztatást, megelőzve a huszadik század elkövetkező borzalmait. Ez az új az emberiség múltbéli történeteire és eljövendő borzalmához képest.⁵ De mindez nemcsak filozófusok képzelme, hanem fizikusok által felvetett, népszerűsített természettudományos gondolat is. Schrödinger: „De tisztán természettudományos kutatással a legkevésbé sem tudjuk meghatározni a nagy egésznek az értelmét. Minél alaposabban vizsgálódunk, annál értelmetlenebb minden. A lejátszódó színdarab nyilvánvalóan csak a szemlélődő szellemmel való kapcsolatban nyer jelentést. De hogy ez milyen kapcsolatban áll vele, arról a természettudomány csak értelmetlenségeket tud mondani: mintha éppen annak a színdarabnak a következményeként jött volna létre, amelyet éppen néz, s el is pusztul majd benne, amikor a Nap kihűl, s a Föld jég- és kősvataggá válik”.⁶ És Heisenberg: „A kvantumelmélet, mint Bohr kifejezte, arra emlékeztet bennünket, hogy az élet harmóniájának keresése közben sohase felejt-

¹ Ezzel a tanulmánnyal búcsúzom több évtizedes OTKA-pályázataim sorától, amelyekkel a Szabó Lőrinc-kutatást megalapozhattuk (legutolsóként: K 108417). A projekt pályázását tanítványom, Nagy Csilla PhD folytatja junior minőségben, magam szenior kutatóként veszek részt a Szabó Lőrinc szövegüniverzum és életpálya további kutatásában.

² Szabó Lőrinc, *Tízezer magyar gyermek*, Pesti Napló, 1927. ápr. 17., 66. = *Uő Összes versei*, s. a. r. KABDEBÓ Lóránt, LENGYEL TÓTH Krisztina, Bp., Osiris, 2003 (Osiris Klasszikusok), II., 620–623.;

<http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?docId=0000001053&secId=0000102628> (Letöltés ideje: 2017. 05. 18.)

³ Szabó Lőrinc, *Semmiért Egészen*, Pesti Napló, 1931. máj. 24., 35. = *Uő Összes versei*, i. m. I., 288–289.

⁴ Szabó Lőrinc, *Tízezer magyar gyermek*, i. m., 381.

⁵ Lásd *A Margita európai rokonai* (Literatura, 1998. 2/147–172.) c. tanulmányomat. = KABDEBÓ Lóránt, „Ritkúl és derül az éjszaka” (*Harc az elégiáért*), Csokonai Kiadó, Debrecen, 2006, 13–45.; <http://mek.oszk.hu/05600/05654/05654.htm#2> (Letöltés ideje: 2017. 06. 01.)

⁶ Erwin SCHRÖDINGER, *Válogatott tanulmányok*, ford. NAGY Imre, Gondolat, Bp., 1985, 278–280.

sük el: az élet színjátékában nézők és ugyanakkor szereplők is vagyunk.”⁷

A magyar költészet a Németh G. Béla felidézte önmegszólító versforma⁸ sajátos válfaját hozza létre a két világháború közötti időben, a dialogikus poétika formációt, melyben a költő egyenlő eséllyel hagyja szóhoz jutni az önmegvalósításra törekvő és az ennek lehetetlenségét konstatáló szólamot. A két szólam ugyanakkor nem zárja ki egymást, a költők nem poláris ellentétükben ragadják meg őket: ezek ugyanis feladataikat két, egymást nem metsző síkban oldják meg. Az egyik cselekvő jellegű: a vágyak síkján jelentkezik, és teljesíti önmagát, szerepeket vesz fel, és lázad a külvilág nyomása és a belső végtelen pusztulása ellen; a másik szemlélődő jellegű: a külvilág öröknek látott szövevényének tudomásulvételében, a tehetetlenségben teljesül ki, szkeptikusan beletörődik a változtathatatlanba. Nevezzük az egyik szólamot az *aktorénak*, a másikat a *nézőének*, mindkettő azonos eséllyel van jelen e versekben, a tudatban lezajló „tükörszínjáték”, a dialogikus költői paradigma egyformán szükséges szereplői. E kettő feszültségéből adódik a legmeghatározottabban a Szabó Lőrinc-lírában megfogalmazódó „Te meg a világ” szembesítésének „tükörszínjáték”-jellegű versbeli megjelenési formája, melyet szakmánk rendszerváltó konferenciáin még valaha a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetemen „én is kerekítem, te is kerekítéd” alapon, fúgaként műfajok szerint, majd a Miskolci Egyetemen írókra fókuszálva továbbgondoltunk.⁹

Ennek a vizsgálódásnak egy epizódja lehet, amint egy versszak értelmezését alakítva magának a dialogikus poétikai paradigmának a mibenlétére Kulcsár-Szabó Zoltán kollégámmal egy-

mással vitatkozva évtizedeken át rákérdezőnk. Magam kiindulása Szabó Lőrinc-monográfiám második kötetében a *Te meg a világ* kötet személyiséglátomását leíró fejezetében hangzik el, a védekezésre szoruló *aktor* és a kiszolgáltatottságot a maga állandóságával tudatosító *néző* szembesítésével.¹⁰ Kulcsár-Szabó Zoltán Szabó Lőrinc-monográfiájában pedig utóbb ekként definiálja ezt a „tükörszínjátékot”: „A *Te meg a világ* kevésbé az individualitás önleírását, mint inkább ennek végső lehetetlenségét tárja fel, az individuum költészete helyett az individuum válságának költészetét megvalósítva.” „[J]elezve ezzel, hogy e differencia mentén nem annyira a lírai én »alakja«, hanem annak olvashatatlansága ismerhető csak fel”.¹¹

Én már ebben a megfogalmazásban benne hallom a kétely hangját is, amely az individuum védelmére berendezkedő megalázkodó bezárkózásnak az oximoronját is sejtí: az **Egy**-nek megjelentethető **kettős** értelmezését kívánja. Nemcsak a védekezésbe szorult *aktor* állapotának jellemzését, de a *néző* figyelőállásában megjelenő keresésnek valami **egészt átfogó rálátására való sejtelmét is**. Mert csak így válik érthetővé a *Te meg a világ* kötet ikonikus versének, *Az Egy álmainak*¹² halhasnolata, mely értelmezésének eddig magam is többszörösen – sohasem teljesen sikeresnek érzetten – nekiugrottam:

Szökünk is, lelkem, nyílik a zár,
az értelem szökik,
de magára festi gondosan
a látszat rácsait.
Bent egy, ami kint ezer darab!
Hol járt, ki látta a halat,
hogyhá a háló megmaradt
sértetlenül?

⁷ Werner HEISENBERG, *Fizika és filozófia*. = *Válogatott tanulmányok*, ford. Kis István, Gondolat, Bp., 1967. Német eredetiben: „In dieser Weise erinnert uns, wie Bohr es ausgedrückt hat, die Quantentheorie daran, dass man beim Suchen nach der Harmonie im Leben niemals vergessen darf, dass wir im Schauspiel des Lebens gleichzeitig Zuschauer und Mitspielende sind.” (*Physik und Philosophie*, 1959, Ullstein Buch NR. 249., West-Berlin, 1961, 40.)

⁸ NÉMETH G. Béla, *Az önmegszólító verstípusról*, = *Uő, Mű és személyiség*, Magvető, Bp., 1970, 621–670.

⁹ A konferenciák lírára és Szabó Lőrinc-re vonatkozó kötetei: „*de nem felelek, úgy felelek*.” (*A magyar líra a húszas-harmincas évek fordulóján*), szerk. KABDEBÓ Lóránt, KULCSÁR SZABÓ Ernő, Janus Pannonius Egyetemi Kiadó, Pécs, 1992, 245 p.; *Tanulmányok Szabó Lőrincről*, szerk. KABDEBÓ Lóránt, MENYHÉRT Anna, Anonymus, [Bp.], 1997, 253 p. (Újraolvasó)

¹⁰ KABDEBÓ Lóránt, *Szabó Lőrinc személyiség-látomása az 1929–32-es versekben*, ItK, 1971. 443–465. = *Uő, Útkeresés és különbség*, Szépirodalmi, Bp., 1974, 59–104.; http://mek.oszk.hu/05200/05232/html/kabdebo_utkereses0003.html (Letöltés ideje: 2017. 01. 01.)

¹¹ KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *Tükörszínjátéka agyadnak: Poétikai problémák Szabó Lőrinc költészetében*, Budapest, Ráció, 2010, 91–104.; az idézet: 101.

¹² Szabó Lőrinc, *Az Egy álmai*, Pesti Napló, 1931. március 15., 41. = *Uő Összes versei, i. m., I.*, 259–260.

Ugyanis e kép grammatikai-logikai szerkezetét mindaddig teoretikusan mesterkéltnek éreztem, amíg meg nem találtam a szöveg eredetét. A *Werther*-beli bolond fiú mond hasonlókat. Miként Szabó Lőrinc is éppen azzal viaskodik a vers során, hogy nem akar „bolond / szövevényben lenni szál”. Hogy mennyire fontosnak tartja ezt a művet, bizonyítja: költészetének a harmincas évek során elkövetkezett poétikai váltásait éppen e Goethe-regény alapján tudatosítja verseiben. Az évtized elején ugyanis a költészetében tisztázásra vágyó személyiségzavar megjelentetését addigi költészete meghatározó – és a magyar líratörténet egyik kiemelkedő – kötete, a *Te meg a világ* központi jelentőségű darabjának *Az Egy álmai* című versében valósítja meg, benne éppen e Goethe regényből származó extrém szöveg intertextuális feldolgozásával.¹³ A Max Stirner későbbi történeteit megelőző, Goethénél még extrémnek feltűnő és éppen ezért a narrációban csak epizodikus helyet elfoglaló személyiségképlet a Szabó Lőrinc-i költészetben Stirner ihletésére¹⁴ már központi helyet kap, a kötet emblematikus versének – és ezáltal költészete akkori poétikájának – válik meghatározó narrációs eseményévé. Majd Szabó Lőrinc a vers megjelenése után – eddigi gyakorlatát követve, lásd Baudelaire, majd Verlaine fordításköteteit – elvállalja Goethe *Werther*ének megszólaltatását is magyarul. A Goethe-szöveg Szabó Lőrinc fordításában, a vers keletkezését követően ekként hangzik¹⁵:

„– Szóval boldog volt? – kérdeztem. – Ah, bár lennék megint az! – mondotta. – Akkor olyan jól éreztem magamat, olyan könnyű, olyan jókedvű voltam, mint hal a vízben. – Heinrich! – kiáltott most egy öregasszony, aki az úton felénk tartott. – Heinrich, hol bujkálsz? Mindenütt kerestünk, vár az ebéd! – A fia? – kérdeztem, és az asszonyhoz léptem. – Igen, az én szegény fiam – válaszolt. – Nehéz keresztet mért rám az Úr.

– Mióta ilyen? – kérdeztem. – Csak fél esztendeje, hogy ilyen csendes – mondta. – Hálístennek, hogy már ennyire van, azelőtt egy álló esztendeig dühöngött, meg is láncolták a tébolydában. Most légynek se vét, csak mindig királyokkal meg császárokkal van dolga. Olyan jó, szelíd fiú volt, segített, hogy megélhessek, gyönyörű szép volt a kezevonása, és egyszerre csak búskomor lesz, forró lázba esik, aztán őrjöngeni kezd, és most úgy van, ahogy látja az úr. Ha mind elmesélném... Félbeszakítottam beszéde árját, és megkérdeztem: – Milyen időt magasztal a fia, hogy akkoriban oly boldog volt, olyan jól érezte magát? – Szegény bolond! – Felelt szánakozó mosollyal az asszony. – Biztosan arra az időre gondol, amikor nem volt eszénél, mindig azt dicséri; azt az időt, amit a bolondokházában töltött, ahol semmit sem tudott magáról... Mint egy mennykőcsapás, úgy ért ez a közlés, valami pénzdarabot nyomtam az öreg markába, és gyorsan otthagytam őket. – Amikor boldog voltál! – kiáltottam fel, a város felé sietve. – Amikor oly jól érezted magadat, mint hal a vízben!”

Csakhogy Szabó Lőrinc verse el is válik a goethei értelmezéstől, már a huszadik század, a Bolyai utáni fizika szülötte. A „bolond szövevény” poétikai kanonizációja.

Ha pedig követem kollégám sejtését, akkor a *Werther* egyik szereplőjének, az örült fiúnak a szövegét alkalmazó képet a versben a személyiség megbomlását értelmező tudatállapot képi átgondolásaként kell elfogadjam. Olyan határhelyzetként, ahova a huszadik századi költők a személyiség elemzésben a legveszélyesebb tudati állapot rögzítése során jutottak. Szabó Lőrinc pszichológiai versszervező erejében éppen erre érzett rá. A goethei normához képest „beteg” és „bolond” szövevényként vizsgálja meg a materialistán láttatott világot. Mindenesetre ekkor a Szabó Lőrinc-i líra egyik sokat vitatott – vádolt és magyarázott – alap paradoxonához

¹³ Johann Wolfgang von GOETHE, *Die Leiden des jungen Werther* – Kapitel 2, 1772, Am 30. November, <http://gutenberg.spiegel.de/buch/3636/2>. (Letöltés ideje: 2017. 06. 03.)

¹⁴ „A címhez: én megvettem, olvastam, szerettem, sőt be is kötettem s könyvtáramban ma is őrzöm Stirnernek *Der Einzige und sein Eigentum* című munkáját.” (SZABÓ LŐRINC, *Vers és valóság: Bizalmas adatok és megjegyzések*, szöveggond. LENGYEL TÓTH Krisztina, jegyz. Kiss Katalin, Bp., Osiris, 2001 (Osiris Klasszikusok), 339–340.; <http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?docId=0000001020&secId=0000098390>. (Letöltés ideje: 2017. 06. 03.)

¹⁵ GOETHE, *Werther szerelme és halála* (Második könyv, 1772. november 30.), ford. SZABÓ LŐRINC, Az Est Lapkiadó RT. és a Pesti Napló RT. kiadása, Bp., 1933, 204–206. (Filléres klasszikus regények)

jutunk: egyszerre válik önzővé és az ember példájává, a többi emberrel szembefordulóvá és az ember védőjévé. Mégis költészete differenciálódását szüli meg ez az ellentmondás. Új korszak nyílik innen költészetében. Az agresszív magány, az önzés tulajdonképpen csak egyik összetevője lírai számvetésének. A néző a körülményeket vizsgálva olyan világot fedez fel, amely az egyes embert a külső rend tagadására készíti, és védekezni csak úgy tud ellene, hogy a belső igazság, a „saját törvény” önző védelmi vonala mögé húzódik. Itt jelenik meg a tudat olvashatatlanságának állapota is. Ez ellen lázad ezekben a versekben is az *aktor* indulatával foggal-körömmel, de feloldódást nem talál. Nem is találhat, hiszen ez az agresszív magány Szabó Lőrincnek nem válasza, hanem felfedezése, amelyet minden egyes emberre jellemzőnek tart. Ennek következetes végiggondolását vállalja költészete személyiségetikai programjává (Lásd legismertebb versét, a *Semmiért Egészen* címűt). Szövegei ezt követve amennyire távolodóban lettek az eseményektől, annyira kerültek közelébe az eseményekben részt vevő emberekhez és veszélybe jutott nemzetéhez.¹⁶

Csak hogy ez a Szabó Lőrinc pályaképét időben megosztó elkülönítés csak az életműnek a költő által publikált sorrendjét követve állja meg a helyét, ugyanis éppen a költő **egész művén** átvezető „rejtektűt” hagyná figyelmen kívül.

Fiatalkorom elfogadva az intertextuális goethei szövegazonosítást, nagydoktori védésének válasszövegében a Werther-fordítást leíró Szabó Lőrinc-verset is felidézi (*Werther fordítva és mindig*¹⁷), mint amelyben a költő „bőven él a börtönbe zártság és a majdhogynem elképzelhetetlen határátlépések képzeteivel”.¹⁸ Kulcsár-Szabó Zoltánnak ezt a megfigyelését én pedig a vers keletkezésének filológiai történetével is igazolhatom, egyben pedig a költő poétikájának

időbeli megosztásának felülírásával is kapcsolhatom. Ugyanis a regényfordítás zárása és *Az Egy álmai* keletkezése idején Szabó Lőrinc csak a hal és hálóra visszaemlékező ikerképre utaló képzetét írja meg vázlatfüzete gyorsírási vázlatában,¹⁹ melyet akkor mégsem tud teljes verssé befejezni, csak jóval később („1938 jan. 9. végig megcsináltam”), amikor ráfigyel az oximoron értelmezhetőségére is: a bezártság és elszabadultság kettős szemléletének értelmére. Egyszerre kétféle világban egyenrangúan benne élni: a logika és pszichológia egymást opponáló, egymásból ki mégsem bonyolódható metafizikájához eljutni.

Mint ahogy ennek a nyomait megtalálom már a kései Goethénél is, ha ironikusan értelmezhető felhanggal is társítva – és ezt a verset, mint sajátjával rokonabbat éppen abban az időben le is fordítja Szabó Lőrinc:

Prooemion²⁰

Miféle Isten volna, aki pusztán
kintről forgatná világunk az ujján?!
Együtt kell neki áthatnia kint s bent
Mindenben magát s magában a Mindent,
hogy ami benne él s mozog s ha lehet,
tüze-szellemé sose hagyja el.

És ez már hasonlít éppen a *Werther fordítva* és *mindig* címmel befejezett *Harc az ünnepeért* kötetbeli vers későbbi hangsúlyához, ahol a címben kimondott „és mindig” éppen egy időben eddig láthatóan csak később megjelenő ars poeticához (mégpedig annak időben állandó érvényességét is felvállalva!) kapcsolná a verset. Miként azt Szabó Lőrinc a bibliai Jób beszédét magyarázó rádióelőadása szerint értelmezheti: „Jób barátai mindig úgy beszélnek, mintha az isten titokban kihallgatná őket. Jób viszont, az »Istenen belüli« lázadó, őszintén beszél.”²¹

¹⁶ KABDEBŐ Lóránt, *A Szabó Lőrinc-vers mondhatósága*, Parnasszus, 2009, tél (Szabó Lőrinc – redivivus), 77–92. = Uő, *Centrum és redivivus*, Bp., 2012, 52–53. (Parnasszus Könyvek)

¹⁷ SZABÓ Lőrinc, *Werther fordítva és mindig*, Az Est, 1938. jan. 16., 8. = Uő, *Harc az ünnepeért*, Budapest, 1938, 98–100.; Uő *Összes versei*, i. m. I., 488–490.

¹⁸ KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *Válasz az opponensi véleményekre*, Bp., 13-1-09.

¹⁹ MTA Könyvtára Kézirattára, Ms 4651/282.

²⁰ *Az öreg Goethe (1801–1832) : Antológia a költő öregkorának műveiből*, ford. SZABÓ Lőrinc, TURÓCZI-TROSTLER József, Kner, Gyoma, 1932, 12–13.

²¹ SZABÓ Lőrinc, *Isten és a világ I.* = Uő, *Irodalmi tanulmányok, előadások, kritikák*, s. a. r., jegyz., utószó KEMÉNY Aranka, Osiris, Bp., 2013, 567.

Ennek, az „Istenen belüli” hangnak ugyan- is megtaláltam egy rejtélyes, elrejtett szövegét Szabó Lőrinc szöveg univerzumában már jóval korábban, 1925-ből, melyet ezzel az ajánlással ad át akkori talán legközvetlenebb barátjának: „Ascher Oszkárnak ezt a próbálkozást, kérve, hogy sose juttassa el nyomdába ezt a részben hamis, egészében igaz Szent-Ágoston-szöveget. 1925. szept. 15. Szabó Lőrinc.” Íme a szöveg, „a *Confessiones* I-IV.-alapján fogalmazva”²²:

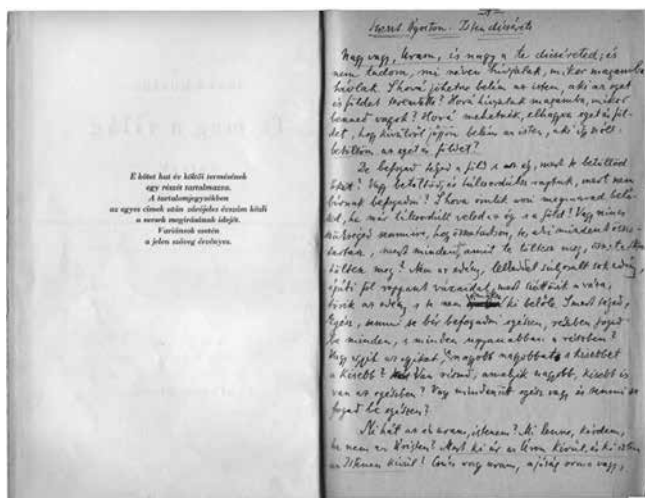
„Szent Ágoston: Isten dicsérete

Nagy vagy, Uram, és nagy a te dicséreted; és nem tudom, mi néven hívjalak, mikor magamba hívlek. S hová jöhetne belém az isten, aki az eget és földet teremtette? Hová hívjalak magamba, mikor benned vagyok? Hová mehetnék, elhagyva eget és földet, hogy kívülről jöjjön belém az isten, aki így szólt: betöltöm az eget és földet?

De befogad téged a föld s az ég, mert te betöltöd őket? Vagy betöltöd, és túlcsoordulsz rajtuk, mert nem bírnak befogadni? S hova ömlik ami megmarad belőled, ha már túlcsoordult veled az ég s a föld? Vagy nincs szükséged semmire, hogy összetartsd, te, aki mindent összetartasz, mert mindent, amit te töltesz meg, összetartva töltesz meg? Nem az edény, lelkeddel súlyosult sok edény, építi föl roppant vázaidat, mert szét-törik a váza, törik az edény s te nem ömölsz ki belőle. S mert téged, Egész, semmi se bír befogadni egészen, részben fogad be minden, s minden ugyanabban a részben? Vagy egyik az egyiket, a nagyobb a nagyobbat s kisebbet a kisebb? Van részed, amelyik nagyobb, kisebb is van az egészben? Vagy mindenütt egész vagy és semmi se fogad be egészen?

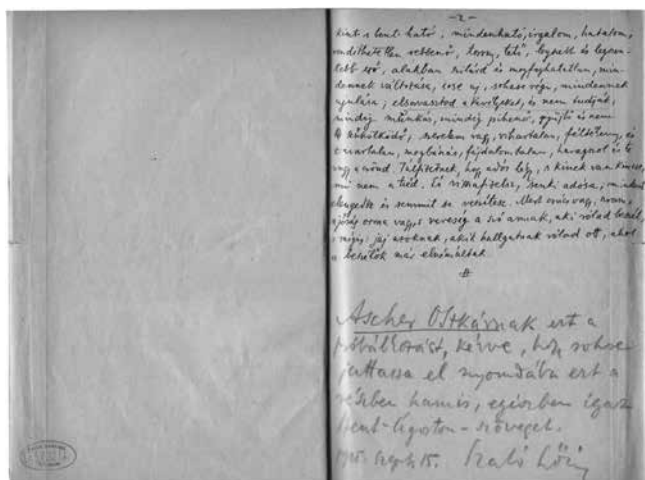
Mi hát az én uram, istenem? Mi lenne, kérdem, ha nem az Úristen? Mert ki úr az Úron kívül, és ki isten az Istenen kívül? Csúcs vagy uram,

a jóság orma vagy, kint- s bent- ható, minden- ható, irgalom, hatalom, rendíthetetlen rebbenő, torony, tető, legszebb és legszentebb erő, alakban szilárd és megfoghatatlan, mindennek változása, sose uj, sohase régi, mindennek ujlulása; elsorvasztod a kevélyeket, és nem tudják; mindig munkás, mindig pihenő, gyűjtő és nem szűkölködő; szerelem vagy, vihartalan, féltékeny, és zavartalan, megbánás, fájdalomtalan, haragszol és te vagy a csönd. Túlfizetnek, hogy adós légy, s kinek van kincse, mi nem a tiéd. És visszafizetsz, senki adósa; mindent elengedsz és semmit se veszítesz. Mert csúcs vagy, uram, a jóság orma vagy, s vereség a szó annak, aki rólad beszél, s mégis: jaj azoknak, akik hallgatnak rólad ott, ahol a beszélők már elnémultak.”

És feltételezhetően ezt a szöveget csatolja az 1940 húsvétján mondott rádiós előadásába (a szemelvények nem maradtak meg), melyet így vezet fel: „Önvallomásai egyik leggyönyörűbb alkotása az önéletrajzi irodalomnak: ennek az elejéről emelünk ki most egy isten hívó és magasztaló himnikus részletet. A nehézveretű stílus szómágiája éppúgy hat benne, mint a spekuláci-

²² Az autográf tisztázata és fogalmazványa a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárában, V. 3802 jelzet alatt. 1973-ban kerültek a Kézirattár állományába, szórványként, Hont Ferencről (Borbás Andrea szíves közlése). A szöveg felkínálta poétikai szereplehetőség elemzése mellett megmutattam egy református teológusnak, rákérdezve, miként olvassa ő ugyanezt a szöveget. Tófalvy Éva oly szépen olvasta válaszüzenében a szöveget, hogy azt feltétlenül meg kell osztanom írásom olvasóival is: „Érdekes, hogy Szabó Lőrinc nem akarta közölni ezt az igen mély istenismeretet (ha van ilyen egyáltalán) és hitet tükröző zsoldárját (zsoltár-parafrazisát? szabadversét?, esszéjét?) – az Istenben létező, és mégis őt kereső, gondolkozó ember vallomását, aki a bizonyosságot a »remélt dolgok valóságában« (Zsid 11,10) találja csak meg. Érdekes az is, hogy Szent Ágostont magyarra szinte csak római katolikusok fordították, Szabó Lőrinc szóhasználata mégis a református zsoldárfordítások (Károli) nyelvezetéből ered. A végét olvasva hirtelen az a benyomásom támadt, hogy nekünk üzen – a hitvallás legyen a mindenkor élő kényszere, mielőtt felhangzik a kövek kiáltása. »vereség a szó annak, aki rólad beszél, s mégis: jaj azoknak, akik hallgatnak rólad ott, ahol a beszélők már elnémultak.« A korábban elbújtatott szöveg ezzel a rádió nyilvánosságán keresztül mégis csak publikálódhatott.

ók labirintikus finomsága, az árnyalatok és ellentétek csodálatos játéka.”²³

És mellé ideidézem a gyorsírásban **szintén rejtve tartott**, Jeszenyin halála ürügyén a meghalást és az Isten-látást szonetté szövő szövegét²⁴:

Isten

Főnt mozdulatlan szem vagyok, derű és szellem, ki mindent elbűvöl.
Lent hús és tenger s a gyönyör
mint édes, puha és iszonyú fűrés

jár gerincemen, rajta hegedül,
ahogy a testi szerelem
végső percei, de szüntelen,
rég szüntelen és könyörtelenül!
Hol vagyok? Ha pillám lezárul,
testem ízekre hullva száguld
zavaros, sötét, óriás körökben.

S ha lassan újra fölnézek: fölöttem
hüvösen ragyog és terem
Isten, az Értelm és a Rend.

Ha ezeknek az elrejtetten alakított szövegeknek az ismeretében olvasom a Baránszky-Jób László figyelmeztetése²⁵ alapján eddig csak „az önzés cápája” stirneri ihletésűnek értelmezett *Az Egy álmai* című verset, akkor – továbbalakítva a Kulcsár-Szabó Zoltán „kerekítette” fűgát – az individuum újfajta védekezésének poétikáját nyitja meg, az időn és téren belüli individualista **Egy** fogalomnak egy metafizikai **Egységes** létformában való elhelyeztettségének megálmodását. Miként a véletlen következtében majd éppen utolsó versében, a *Holdfogyatkozás*ban sikerül megfogalmaznia, ráutalva egész költészete poétikai rejtektűjtára is: „Bár meg se moccan, rohan minden út.”²⁶ Amellyel egyben az individuum sérthetetlenségét is vizionálhatja: a „rettenetes”-sel szemben a „ha még lehet” mentelmi állapotát:

a mi hazánk az Egy, amely
nem osztozik:
álmodjuk hát, ha még lehet,
az Egynek álmait!

A „tragic” mellett a Yeats-i „joy”²⁷ sejtelmét abban a képzetes helyzetben, amelyben a „Nagy Bumm”-ot és az imádkozásba merültség magasztos létállapotát Szabó Lőrinc Szent Ágoston-fordításával és Jeszenyin-halál-versével egyidőben összeszővi T. S. Eliot *The Hollow Men* című versének záradékában. Megteremtve ő is a „spekulációk labirintikus finomságát”, „az ellentétek csodálatos játékát”. Szabó Lőrinc későbbi fordításában²⁸:

²³ SZABÓ Lőrinc, *Isten és a világ II.* = Uő, *Irodalmi tanulmányok*, i. m., 573.

²⁴ Melyet valaha Fried István barátom köszöntésére készült kötetben fedtem fel: Kabdebó Lóránt, *Kedves Pista Barátom!* [Szabó Lőrinc: Szergej Jeszenin utolsó éjszakája] = *Serta Pacifica: Tanulmányok Fried István 70. születésnapjára*, szerk. ÁRMEÁN Ottília, KÜRTÖSI Katalin, ODORICS Ferenc és SZÖRÉNYI László. Szeged, Pompeji Alapítvány, 2004, 9–18. Lásd még: KABDEBÓ Lóránt, „Ritkúl és derül az éjszaka”, i. m., 75.

²⁵ Szabó Lőrinc-kutatásaim kezdőlépései idején, első találkozásunkkor hangsúlyosan emlegette.

²⁶ 1957. június 18-án még igali barátainak panaszkodik a költő, hogy „az első és második korrektúra közt csodálatos módon ellassult, vagy éppen megállt” a *Tűcsökzene* második, bővített kiadása. (KABDEBÓ Lóránt, *Az összegezés ideje: Szabó Lőrinc 1945–1957*, Szépirodalmi, Bp., 1980, a szerző által javított, bővített változat: <http://mek.oszk.hu/05500/05590/html/07.htm> [Letöltés ideje: 2017. 06. 03.]) Szerencsére, mert így a május 16-án véglegesített *Holdfogyatkozás* elkészülhetett, azt Domokos Mátyásnak, a kötet szerkesztőjének elküldhette, és így a vers jellegzetes záródarabjává válhatott a műnek, sőt végül is az életműnek.

²⁷ A fogalmat W. B. Yeats *The Gyres* c. verséből vettem: „Hector is dead and there's a light in Troy/ We that look on but laugh in tragic joy.” W. B. YEATS *Selected Poetry*, s. a. r., jegyz., bev. A. Norman JEFFARES, Pan Books in association with Macmillan London, 1990, 180.

²⁸ SZABÓ Lőrinc, *Az üresek* = Uő, *Örök Barátaink: A költő kisebb lírai versfordításai*, s. a. r. HORÁNYI Károly, KABDEBÓ Lóránt, Bp., Osiris, 2002 (Osiris Klasszikusok), II., 824–828.

Lánc lánc eszterlanc
eszterlanc eszterlanc
fügekaktusz visz a tánc
hajnalhasadáskor.

Az eszme
és a valóság közé
a mozgás
és a tett közé
odahull az Árnyék

Mert Tied az Ország

A fogantatás
és a teremtés közé
az indulat
és a válasz közé
odahull az Árnyék

Nagyon hosszú az élet

A vágy
és a görcs közé
a lehetőség
és a megvalósulás közé
a lényeg
és az alászállás közé
odahull az Árnyék

Mert Tied az Ország

Mert Tied
Az élet
Mert Tied a

*Ez a vége a földi világnak
ez a vége a földi világnak
ez a vége a földi világnak
nem bomba, csak egy buta nyekk.*

És e vers fordításának ihletében majd a világgégés és üldöztetés napjaiban maga Szabó Lőrinc is fogalmazza a *Hálaadás* című versét²⁹, amelyben megteremti a „te” meg „a világ” közötti egyensúlyi állapot felsejlő poétikai elbeszélhetőségét: „Némán fekszőm / lét s nemlét közt egy ingó küszöbön.”

Forrón, mint a könny,

buggyan ajkamra a szív, az öröm,

a hála, hogy élek, hogy voltak csodák,
hogy oly szép, oly gyönyörű a világ,

mikor
mikor

mikor minden csak játék s butaság.

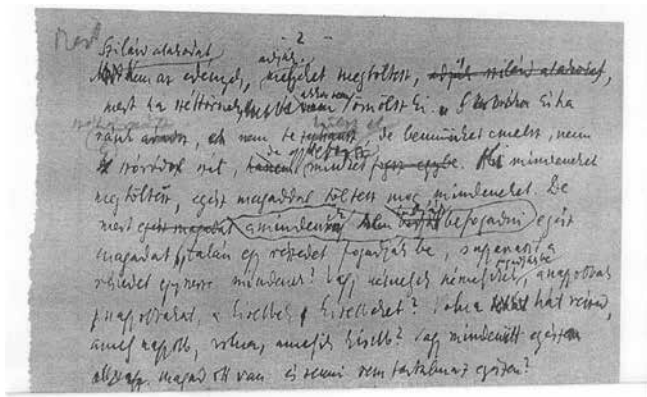
Ezeket az első olvasat szerint ok-okozati logikájú **részletek** mulandóságára figyelmeztető, a poétika iróniájával tér-időbeli **narratívává**, a „kint ezer darab” részévé **lefokozott verszárlatokat** a Szent Ágoston-i szöveg megismerése egyben a maga „Istenen belüli” létezésére is **felemlelve** olvastatja.

Vagy nincs szükség semmire, hogy összetartson, te, aki mindent összetartasz, mert mindent, amit te töltesz meg, összetartva töltesz meg? Nem az edény, lelkeddel súlyosult sok edény, építi föl roppant vázaidat, mert széttörik a váza, törik az edény s te nem ömöl ki belőle. S mert téged, Egész, semmi se bír befogadni egészen, részben fogad be minden, s minden ugyanabban a részben? Vagy egyik az egyiket, a nagyobb a nagyobbat s kisebbet a kisebb? Van részed, amelyik nagyobb, kisebb is van az egészben? Vagy mindenütt egész vagy és semmi se fogad be egészen?

Ismét idéztem a szöveget, hogy felvezesse annak fogalmazványát is, amely a fordítás során felvetődő poétikai problémákat még inkább értelmezteti:

Miként a már idézett *Isten és a világ* címmel 1940-es húsvéti és pünkösti rádióműsoraiban fogalmaz: „Akiben van fantázia, az akkor sem tud hitetlen lenni, ha annak hiszi magát. Ateista verset még nem írtak; s ahogy a modern fizika sugárzássá differenciálja az egész anyagi világot, úgy finomul szellemmé a földi matéria sok tüntetően materialista költeményben. A szerelemben és minden misztikumban mindig istennek vagy isten modifikációinak a mágnes borzongatja a költők idegeit. Még esetleges kételyük, lázadá-

²⁹ SZABÓ Lőrinc, *Hálaadás*, az 1945-ben befejezett verset végül is 1948-ban adja közre az általa is szerkesztett Válasz c. folyóiratban, 1948, szept., 655–659. = Uő *Összes versei, i. m., II.*, 292–294.

suk és panteista önistenítésük is csak új és rejtettebb kísérlet a csöndes vagy rettentő titok, az igazság megközelítésére és megvilágítására; s ebben is nem egyszer filozófusoknak és egyházatyáknak a rokonai.” Majd az egészet ezzel zárja: „Igen, a költő csak szavakat mondhat; de ezek a szavak néha az Igének, a Logosznak a szavai.”³⁰ Megadva ezzel a menekülő **Egynek az Egységbe kötő sejtelmét**.

Mindez a rejtektűként egész költészetében jelen lévő poétikai fantázia végül is felülírhatja a materiális valóságot érzékelő narratíva Pilinszky által jellemzett összekapcsoltságát a Kant–Laplace-i „pontosan és szépen” leírható világképpel.³¹

Ehhez találja meg és rejti el poétikájából kisugárzó metaforáival, maga számára is tudatosítva találata kivételes és rejtélyes voltát, rejtektű jellegét, „az ajtót nem lel sehol” rettenetes látomásával vitába szállva, „Furcsa ez” – felvezetéssel: 1928-ban: „Falba léptem s ajtót nyitott a fal”³², majd 1947-ben:

De, hogy a
Mindenség is csak egy Költő Agya,
ügylátszik, igaz. – ³³

Ezáltal kerül az ironikus oximoron viszonyába Szabó Lőrinc poétikájában a kimondott „Prufrock-sors” és a hallgatással a vers gyakorlatából kisugárzó „Istent hívó” reménykedés. Az egymással szembesülő aktori kétségbeesés materialista szólama így nemcsak a kétségbeejtő kép időtlen rögzítésére kényszeríti a nézőt, hanem az egészet magában foglaló **Egység** vágyképét is hordozza – már a korábbi versekben is: „mért dolgozik a test a lélekért?”³⁴ Ezért mondhatja kései versemlékeztetőjében maga a költő is, a *Vers és valóságban* erről, a *Te meg a világ* kötetbeli *Materializmus* című verséről: „...a vers éppen annyira viselhetné azt a címet is, hogy »spiritualizmus«.”³⁵ És miként a Szabó Lőrinc-i verssel szinte egyidős Eliot-i *Journey of the Magi* misztikus utazásának summázását, az **Egy** kettős értelmének összeolvasztását éppen a halál tényével értelmezve – „I should be glad of another death” – 1947. augusztus 29-én ekként fordítja utóbb Szabó Lőrinc: „Örülnék egy másik halálnak”; majd véglegesítve: „Másik halált szeretnék.”

Szintben és időben kapcsolódva a világlíra akkori – szerintem – legjelentősebb poétikai eseményeivel, a kései Rilkrétől Yeatsig, Eliottól Poundig ívelő, a lét s nemlét közt egy ingó küszöbön érzékelt „színhátékot” a „tragic joy” elégikus-ságával feltöltő korszakos poétikai formációjával.

Utólagos mottó: „Azt hiszem, az emberi agy valóban az anyag evolúciójának csúcsa, legkomplexebb terméke. Ebben a formában vált alkalmassá arra, hogy befogadja a teremtő eredetű lelket, amely az emberi agyon keresztül képes megnyilvánulni az anyagi világ számára.” (Freund Tamás)

³⁰ SZABÓ Lőrinc, *Isten és a világ I.* = Uő, *Irodalmi tanulmányok*, i. m., 566.

³¹ „...filozófiáját gyermekesnek találtam, majdnem olyan, mint hogy a világ egy nagy óra, amint lejár. Az ő világfilozófiája Kant–Laplace-nál tart.” Pilinszky János, *Jegyzetlapok* = Uő, *Publicisztikai írások*, s. a. r. Hafner Zoltán, Bp., Osiris, 1999, 274.

³² Szabó Lőrinc, *Falba léptem és ajtót nyitott a fal*, Pesti Napló, 1928. jan. 22., 36.; utóbb ennek a versnek az átírata lesz az 1938-as kötet címet adó vers: *Harc az ünnepért* = Uő *Összes versei*, i. m., 441–442.

³³ SZABÓ Lőrinc, *A Tücsökzene Elképzelt halál* c. fejezetének *Búcsú* c. versszakából = Uő *ÖSSZES versei*, i. m., II., 111.

³⁴ Szabó Lőrinc, *Materializmus*, Pesti Napló, 1928. máj. 20., 12.; = Uő, *Te meg a világ*, i. m., 14–16.; = Uő *Összes versei*, i. m., I., 234–236. A versnek ezt a kettős olvasatát katolikus teológiai szemléletből is felvetette az 2017. április 27-i, veszprémi, A tudomány kultúrája sorozatban elhangzó előadásomat követő vitában Márfi Gyula érsek.

³⁵ Szabó Lőrinc, *Vers és valóság*, i. m., 53.

<http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?docId=0000001020&secId=0000098390> (Letöltés ideje: 2017. 06. 03.)

Dicsőséges látszatok

mint liszt ferencet az ünnepi misére
minket is száműzött a kor be nem enged
karzaton ülünk kórusok kínos népe
az egyhangúság suhog akár a penge

feszengünk évekig kifutunk a jégre
éljen a király s kenjük a rablót szentre
jön a pénz a pénz imánk száll korhadt égre
hajlongva dicsérjük ölt mielőtt csente

tapsol velünk kezünkön lábunkon bilincs
száz év oly régen már elvásott a kilincs

ha kérdeznek ma esküszünk minden szentre
legjobb szabadság a demokraták éje
legyen nekik szükségük van minden centre
két front közt éltet a szabadság víg népe

„Én voltam a kulákgyerek”

Medveczki József (1956, Sárpilis)

Korsós papára határozottan emlékszem. Hajlott hátú, bajszos ember képe maradt meg bennem róla. Szüleim, rokonaim elbeszéléséből tudom, hogy hajtós, szorgalmas ember volt. Voltak különféle hákliai, nem lehetett egyszerű mellette élni.

Dédapámról azt hallottam: ha ment ki a földre, és lószart talált az úton, leszállt érte a kocsiról, betette a mellyes kötényébe, és a saját földjén kiborította.

Anyám nagymamáját, aki Decsen lakott, elég jól ismertem. Sokat voltam náluk. A férje nem jött haza az első háborúból. Elég nehezen, nagyon beosztóan éltek. Szegény Vici nénnye (anyám unokatestvére) a piacra járt; vitte a zöldséget, a gyümölcsöt... hogy legyen egy kis bevétele. Abban az időben nekem idősnek látszott, pedig negyven-ötven éves lehetett.

Könczöl Dani (anyám unokaöccse) gépészmérnök akart lenni, de csak a teológiára mehetett. Azt nem végezte el; könyvtáros lett Pesten, az orvosi könyvtárban. (A teológia valamilyen menekülési útvonal megállóhelye lehetett akkor a kulákfiúknak.)

Vincze Áron is gépészmérnök akart lenni; de ő is református lelkész lett. Nála konfirmáltam, nála esküdtünk, ő keresztelte mind a két fiunkat, sőt: az unokáinkat is. Gyakran beszélgettem vele, baráti kapcsolat volt köztünk.

Apám nagyon sokat dolgozott. Kiskoromban traktoros volt, fülke nélküli gépen tavasszal, ősszel; emlékszem, egyszer úgy jött haza, hogy a bajsza be volt deresedve.

Szüleivel még abban az időben kerültek Orbóra, amikor az uradalmi birtok volt, aztán állami gazdaság lett. Medveczky papa ott folytatta a munkát.

Az iskolában én voltam a kulákgyerek. Ezt nagyon sokszor a fejemhez vágta. Gondolom, amit otthon hallottak, azt adták nekem tovább a

gyerekek. Hatvannégyben Pilisen kezdtem az általános iskolát, de a hetedikbe és a nyolcadikba már Decsen jártam.

Nem mondhatom, hogy ki lettem volna közösítve a játékokból, csak sokszor éreztették ezt velem.

Az általános iskola után a bajai vízügyi szak-középiskolába jártam, de elszúrtam, nem tanultam, és otthagytam. Akkor azt mondta apám: „Rendben van, fiam. Nem kell tanulnod.” Betett a kőművesekhez segédmunkásnak. Egész nyáron hordtam a maltert a tetőre. Nyár vége felé megkérdezte apám: „Na, hogy döntöttél?” „Inkább megyek iskolába!”

Kitanultam a lakatosszakmát, utána elmentem Palánkra a szakközépbe; két évet elvégeztem; közben megszülettek a gyerekek, bevonultam... a tanulás abbamaradt.

A Mezőgépnél lettem garanciális szerelő, majd itthon, a téeszben karbantartó. A szoci vezetője megfűzött: jöjjenek az otthonba karbantartónak meg fűtőnek. Ott dolgoztam hat-hét évet, utána nyitottuk a boltot.

Abból nekem nem származott előnyöm, hogy őseim (úgy mond) kulákok voltak, sőt! Mindenért meg kellett dolgoznom nekem is. A házat ugyan visszaadták, de én már annyit ráköltöttem, rádolgoztam, hogy abból újat építhettem volna.

A gyűlölet még mindig megvan az emberekben a kulák szóval kapcsolatban. Rajtunk, utódokon is ott a bélyeg.

A boltban gyakran előfordul, hogy vásárlás után azt mondja valaki: „Írd föl, most nincs pénzem!” Fölirom, és amikor a tartozásról kérdezem, ezt válaszolja: „Te kulák vagy, mit idegeskedsz? Majd meghozom.” Nagy önfegyelemre van szükség ilyenkor!

„Figyelj ide! – próbálom magyarázni. – Mi nem azért kelünk minden reggel fél ötkor, és este hatig dolgozunk, hogy te mulass.” „Neked könnyű!”

Miért volna könnyű? A háromszázhatvanöt napból tizenhárom szabadnapunk van, a piros betűs ünnepek. (Vasárnap délelőtt is nyitva tartunk.)

Öt óra tízkor lent vagyunk. Hatra végzünk a takarítással, a rakodással. Akkor fölmosunk, fél hétre fölszárad. Akkor nyitunk, tizenegyig kiszolgálás, tizenegyedtől fél háromig „szabadfoglalkozás” lenne – elvileg. Ha nem kellene áruért menni vagy mást csinálni. Fél háromtól ötig újra nyitva, aztán kasszázás, egyebek... Mire végzünk, hat óra.

Másnap hajnalban újra csörög az óra.

Most már nehéz a családon belüli munkamegosztás. Eddig jó volt, mert a menyem volt az alkalmazott, de szült, így egy időre kiesett a melóból. Azt mondja, utána se veszi át a boltot.

A feleségemet, Katát nemrég műtötték, hál' istennek már jól van, néha beáll a pult mögé, de nehezét nem emelhet. Ezelőtt több mint fél évig egyedül voltam.

Kata édesapja és nagynénje Nagysallóból kerültek Bátaszékre a szüleikkel, ahol nem szívesen fogadták őket. (A nagysallóiakat javarészt Bátaszékre telepítették, de vannak máshol is.) Egy sváb házat kaptak, meg valami földet. Egyik nagybátyját *még onnan* bányába vitték kényszermunkára Csehországba. Úgy szökött meg.

Nagybátyjai ott maradtak; a leszármazottakkal tartjuk a rokonságot, rendszeresen látogatjuk egymást.

Kezdek belefáradni a boltba. Eljárt az idő, elmúltam én is hatvan. Vannak mélypontok.

Úgy volt, hogy a kisebbik fiamék átveszik. A menyemnek, Melindának megvan a szükséges végzettsége. Valószínűleg abbahagyjuk.

Megvettünk egy tanyát a Dár-parton. A szarvasmarhatelep mögött, a tíz hektár földünknek majdnem a közepén van, körülötte az egész terület: az erdő, az akácos, a tölgyes is saját rész. Katával beszélgettünk: szépen rendbe tennénk; mi kimennénk oda, az unokák meg jöhetnének ide. Neki is lenne hozzá kedve.

A szarvasmarhatelep nagyapáméké volt egykor. Azt nem kaptuk vissza a kárpótláskor. Megmondták eleve: nem kaphatjuk vissza, mert a nagybátyám nevéen volt, az pedig *oldalág*.

Huszonöt évig egyedül műveltem a visszakapott földeket; nagyon szerettem. Ahogy nőttek a gyerekek, segítettek. (Akkor már működött a bolt,

akkor Kata egyedül vezette.) Most egy várdombi bérlő műveli a földeket.

A bolt helyben van, ki se kell menni a házból ahhoz, hogy a munkahelyen legyek. Van ennek hátránya is. Előfordult, hogy húsvét másnapán délután háromkor csöngettek krumpliért vagy tojásért.

„Adsz?”

„Persze hogy adok.” (Gyerekkorunk boltosánál, Stolczenbach Kálmán bácsinál se volt nyitvatartási idő, az igaz.) Bárki megkérdezheti erre: a faluban boltban veszik a krumplit és a tojást? Nincsenek tyúkok Pilisen! Ha vannak, levágják, és beteszik a fagyasztóba, mert ott már nem eszik. A fiatalok pedig már nem kapálnak, sok idős pedig már nem bírja. Bár egy néni, aki nemrég töltötte be a kilencvenötödikét, még kapál. Azt mondja: „Azt meg kell csinálni!” Az tartja életben. Van, aki eljár dolgozni, esetleg három műszakban, minimálbérért, az azért nem. Másoknak meg már a szülei se kapáltak. Az is igaz: nem is olyan régen, ha valaki hazajött Szekszárdról a munkából, utána ment a kertbe, és megtermelte magának meg a családjának a konyháralvót, megetette a disznókat, a tyúkokat. Na, ez megszűnt. Ezt hozta a fejlődés!

A magam ura vagyok, ezért mindenért én felelek; nekem kell mindent kiötleni. Ha éjjel fölriadok, akkor is azon töröm a fejem, mit hogyan kellene megoldani.

Laci fiunk karosszerialakatos és fényező lett; Öcsi pedig Palánkon, a mezőgazdasági technikumban végzett, egy kft.-nél dolgozik most.

Ha valamikor nem verik szét a régi gazdákat, ha nem államosítanak, ha nincs téesz, lehet, hogy ott tartanánk, ahol az osztrákok.

Szép elképzelés volt az, hogy akinek van, attól elveszünk, akinek nincs, annak adunk. Ha annál, akinek adtunk, meg is maradt volna. Általában az, aki kapta, nem tudta megtartani, nem tudott hozzátenni, mert az az ember nem úgy volt özszerakva, hogy megbecsülte volna.

A téeszidőkben kiskölyök voltam; a nagybátyám volt a parádés kocsis. Nagyon kötődtem hozzá, azt mondhatom, hogy a nyarakat mindig vele töltöttem. Mentünk egyszer a határban. A főagronómus rámutat az árpatablára: „Milyen szép ez a búza!” Én láttam – gyerek létemre! – *hogy az árpa!*

A pártbizottságról helyezték ide: jó elvtárs, jó lesz ezeknek agronómusnak! A téeszelnököket is így küldték ide. Akkor lett elszúrva ez az egész.

Tizenhat évig voltam önkormányzati képviselő. Az öttagú testületből három *így*, kettő *úgy*. *Mi ketten* hiába akartunk bármit, *ők* mindig leszavaztak bennünket. Egyszer aztán azt mondtam: „Na, ebből elég volt!”

A falu most szét van szakítva nem kettő, hanem legalább három részre. Ilyen még nem volt!

Az idén május elsején nem volt közös májusfa! Korábban a testület szokta rendezni; valaki följánlotta a fát, került egy karton sör, pár liter bor... együtt szórakozott a nép. Az elszármazottak találkozója viszont szépen sikerült, a zuhogó eső ellenére.

Nagyon szeretek itt lakni, bár sohasem laktam máshol. Nem is vágyakoztam el innen. Mindig azt mondtam: semmivel sem jobb bent lakni Szekszárdon. Ott is autóba kell ülnöd, vagy buszra szállnod, hogy odaérj, ahova akarsz. Innen tizennégy-tizenöt perc alatt bent vagyok. A buszjárat is elég sűrű.

Nagyon összetartó kis falu volt ez valamikor. Amikor vezették be a vizet Pilisre, mindenki ásta az árkot. Nyolc-tíz évig tagja voltam a népi együttesnek, az is összetartotta, összekovácsolta a falut.

Medveczki László (1977)

Sárpilisre születtem, itt élek, van két gyermekem, elváltam.

Dédapámról már megfakultak az emlékeim; büszke emberek voltak az őseim. A földek nemzedékről nemzedékre öröklődtek, szépen sorban. Medveczki papa igazi, tartásos parasztember volt.

Lett egy lyuk az életükben, ami előtt ők jól éltek; a kommunizmus, meg ami azzal járt: államosítás, téesz... akkor kínlódtak. De amikor visszakapták a földjeiket, az én szüleim megint nem éltek rosszul; a *viszonyok* közt jó közép-szintet tudtak produkálni.

Tanult szakmámat nem gyakorlom, mindamellett van egy olyan készítetésem, hogy visszatérjek a földműveléshez, mert a paraszti élet valahol nagyon szép. Tetszik, de nem értek hozzá.

Vissza lehet térni a gyökerekhez, de a világ elanyagiasodott. Ha három hektárból meg tudok élni, akkor szánthatok lóval, mert ráérek lovaskázni. De annyiból nem tudok megélni! Én még mindig a családi gazdaságokban látom a jövőt, csak nem abban a formában, ahogy azok most Magyarországon működnek. Legalább 160-180-200 hektárnak meg kell lenni ahhoz, hogy egy család megéljen belőle.

A nagyobbik gyerek azt a szakterületet választotta, amit a nagybátyja.

A kisebb az autósszakmában szeretne érvényesülni. Tizenhat éves, még formálódik. Ha azt látja, hogy a bátyja viszonylag normális életszínvonalat tud elérni 20 szarvasmarhából, 50 birkából... akkor lehet, hogy ő is azt fogja csinálni. Ha az látja, hogy a bátyja semmire se megy, akkor nem azt a mintát fogja követni.

Kiadták bérbe a földeket a szülők. Tehát nincs fejlesztés, hanem stagnálás van.

Ifj. Medveczki József (1980, Sárpilis)

Mezőgazdasági iskolába jártam, amióta végeztem, a mezőgazdaságban dolgozom. Az állattenyésztésben kezdtem, de az ammóniák miatt fulladtam, azt abba kellett hagynom. Áttértem a növénytermesztésre. Azóta Szekszárdon, egy félig-meddig mezőgazdasági-környezetvédelmi cégnél dolgozom.

Három szép lányunk van.

Nálam a föld szeretete a nagyszülőktől indult. Velük jártam a szőlőbe, a kertbe... Azóta is szeretem a természetet, a növényeket, az állatokat.

Volt „szerencsém” találkozni egy emberrel, aki azzal dicsekedett, hogy Sárpilisen milyen jó lakást szereztek téeszirodának! (Több száz hektár földje van; el kellett hozzá menni dolgozni.) Megadta a sors, hogy szóljak neki, hogy erre ne legyen ilyen büszke. „Most tessék elhallgatni! Maga volt, aki kidobta nagyanyámat a házából! Csecsemő édesapámmal együtt! Inkább maradjon csöndben!”

Számomra a természettel való együttélés követendő példa. Én a mezőgazdaságban látom a jövőt. Ez az ország mindig is mezőgazdasági ország volt.

Szeretem kis falunkat, bár most úgy alakult, hogy Decsen vettünk házat.

Leonardo da Vinci ajándéka Mátyás király születésnapjára

Corvin Mátyás, Magyarország királya 575 évvel ezelőtt, 1443. február 23-án született Kolozsvárt. A kor szokása szerint 24-e szentjéről, Mátyás apostolról nevezték el az újszülöttet (mivel e napra virradóra jött világra). Az apostolok ünnepe a katolikus egyházban ma is kiemelt ünnep. Mátyás király születés- és névnapján közös köszöntése tehát minden évben jeles ünnep volt 1458 és 1490 között. Ehhez járult a népi tél végi időjárási megfigyelés arra vonatkozóan, hogy a tél végén, mikor is ébrednek már a tavasz, a természet megújul „jégtörő Mátyás” közreműködésével. Mindennek szimbolikus értelme is volt. Nemzetünk a világraszóló nándorfehérvári diadalt követő véres párt harc után vágyva vágyott a „Tavasza”.

Hunyadi Mátyás a második fiú volt a családban, bátyja, László már 12 éves, mikor öccse megszületik. Az édesapa, Hunyadi János 36 éves, és már Zsigmond király zseniális hadvezére, az ország egyik leggazdagabb földesura, erdélyi vajda, szörényi bán, temesi ispán. A kis Mátyás alig hároméves, amikor 1446-ban édesapját kinevezik a Magyar Királyság kormányzójának. Ez a megbízás egészen 1453-ig tart, amíg a gyermek V. László király, Zsigmond törvényes unokája – aki csak három évvel idősebb Hunyadi Mátyásnál, Zsigmond házasságon kívüli fiának a gyermekénél! – el nem éri a nagykorúságot jelentő 13. életévét. Hunyadi János már 1445-ben kinevezeti a királyi kancellária vezetőjét, a jeles magyar humanista főpapot, Vitéz János váradi prépostot váradi püspökké, és megbízza mindkét fia, a 14 éves László és a 2 éves

Mátyás nevelésének az irányításával. Ezekből a tényekből is egyértelmű, hogy Hunyadi János és családja nem csak egy volt a főúri családok közül. A kortárs krónikák, majd a későbbi századok különböző elméletekkel magyarázzák Zsigmond király hadvezérének, kiemelt udvari emberének, Hunyadi Jánosnak a származását. A mai történészek egyre inkább elfogadják, amit a kortársaktól kezdve minden korban tudtak, de nem illett beszélni róla, hogy Hunyadi János Luxemburgi Zsigmond király fia volt. Antonio Bonfini, Mátyás király történetírója Mátyás életének utolsó éveiben, 1488-ban érkezett hazánkba, és kapta a királytól a megbízást Magyarország történetének méltó, *humanista* szellemű megírására. Ő hűségesen ismerteti a Mátyás király

Mátyás király címere

A Hunyadi család címere

címerében központi helyet elfoglaló *hollóról* és a *királyi gyűrűről* szóló történetet¹, amely igazolja, hogy Zsigmond elismerte fiának Hunyadi Jánost.

¹ Zsigmond király 1407-ben az erdélyi nemes Morzsinai Erzsébetnek egy gyűrűt adott át a szerelmi együttlét után, azzal, ha fia születik, akkor ezzel a gyűrűvel jelentkeznie nála. Egy alkalommal, a fiú születése után, egy holló elragadta a gyűrűt, és felszállt a közeli fára. Nagy riadalom támadt a családban, mesterlövészeknek másodszor sikerült lelőniük a hollót, és visszaszerezniük a gyűrűt. Morzsinai Erzsébet jelentkezett a királynál a gyűrűvel, az uralkodó pedig elismerte fiának a gyermeket. Az anyát férjhez adta Serbe fia Vajkhoz (*Woyk filii Serbe*), és 1409. október 18-án kelt oklevelével neki adományozta Hunyad várát a birtokaival együtt.

Bonfini a történet ismertetése után azonban hozzátette, hogy ez nem igaz, mert Mátyás király a római Corvinus nemzetségtől származik. S mivel a *Corvinus* szó hollót jelent, végül is ez a magyarázat is Zsigmond királyra utal. A magyarul író erdélyi szász Heltai Gáspár 1565-ben sajtó alá rendezte Bonfini művének Hunyadi Mátyásra vonatkozó – addig kiadatlan – negyedik részét *A nemes Hunyadi Mátyás története* címen. Ennek egyik kiemelt része Zsigmond király és Morzsina Erzsébet szerelmi története. Vitathatatlanul hirdette, hogy Hunyadi János Zsigmond király fia. S valóban csak így érthető Hunyadi János gyorsan ívelő politikai és katonai pályafutása, valamint fiai, László és Mátyás sokoldalú, kiemelkedően magas szintű neveltetésének a biztosítása. Hunyadi János ugyanis az ország vezető politikusára, az Európa-szerte nagy tekintélynek örvendő humanista főpapra, Vitéz János királyi kancellár-ra bízta fiai nevelésének az irányítását. Így vált lehetővé, hogy a 15 éves Hunyadi Mátyás minden szempontból – politikai, katonai téren éppen úgy, mint a klasszikus ókori és keresztény irodalmi, természettudományi művelődés terén – kellő felkészültséggel rendelkezzen a Magyar Királyság, a közép-európai nagyhatalom kormányzására.

A Hunyadi Mátyás királlyá választását előkészítő 1458. január 12-ei szegedi egyezmény megkötésének 560. évfordulójára emlékezve 2018. január 12-én Szegeden nyitottuk meg a Magyar Köztársaság Nemzetpolitikai Államtitkársága által 2018-ra meghirdetett Mátyás-emlékévet. Az 1458-ban megkötött szegedi egyezmény szerint Garai László nádor, a felesége, Alexandra, valamint Szilágyi Erzsébet, Mátyás édesanyja és testvére, Szilágyi Mihály macsói bán egyezséget kötöttek, hogy Hunyadi Mátyást közösen Szent István trónjára segítik, és a korábbi sérelmeiket nem idézik fel többé.

A népakarat érvényesült, Hunyadi Mátyást Vitéz János, Magyarország királyi kancellárja kiszabadítja Podjebrád György börtönéből, és diadalmenet fogadja a határon a királyt feleségével, Podjebrád Katalinnal együtt. A koronázásra azonban nem kerülhetett sor, mert 1458-ban nem volt az országban a Szent Korona. Habsburg Albert király halála után a várandós özvegy Erzsébet királyné ellopatta a Szent Koronát a visegrádi várból, és Bécsújhelyre vitette Habsburg

III. Frigyes császárhoz, aki minden erejével igyekezett önmaga számára megszerezni a Magyar Királyságot. Szövetségre lépett a Mátyás uralmát ellenző magyar főurakkal, és 1459. február 17-én Németújvárott magyar királlyá választatta magát. Csak hatévi küzdelem után, hatalmas összegért tudta visszaszerezni Vitéz János kancellár a császártól a magyar Szent Koronát, s így csak 1464-ben történhetett meg Hunyadi Mátyás királlyá koronázása. Mindezek a nehézségek ellenére, amelyeket súlyosbított az ország északi részén lángoló huszita háború és a délről fenyegető török invázió (hogy a többi bel- és külpolitikai problémát most ne is említsük), Hunyadi Mátyás kezdettől kivívta a rendelkezéseivel a hazai és a nemzetközi elismerést. Ennek számos bizonyosságát ismerjük a kor hazai és európai eseményeiből.

Corvin János bécsi diadalmenete – iniciálé a *Philostatus-corvina* címlapján, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Clmae 417.

Jelen alkalommal nem Mátyás király dicső katonai győzelmeiről, Prága 1469. évi elfoglalásáról és Mátyás cseh királlyá koronázásáról kívánunk szólni, nem is Breslau, ma Wrocław, magyarul Boroszló, Szilézia fővárosa 1474. évi és Bautzen 1479. évi bevételéről, sem a diadalmas, 1485. évi bécsi bevonulásról, sem a legendákkal övezett igazságos királyról, csupán a nagy magyar uralkodó egyik születésnapjára ünnepsége egyetlen szereplőjének beszámolóját szeretnénk ismertetni. S ez a férfiú nem kisebb személyiség volt, mint az ünnepeltet személyesen köszöntő nagy olasz reneszánsz polihisztor és művész, Leonardo da Vinci (1452–1519), aki a festészetéről szóló traktátusának 27. fejezetében ezt írta: „Mikor Mátyás király születésnapján egy poéta felvitte a művét dicséretéül a napnak, egy festő is eléje járult, és a Király kedveséről festett képmást adta át. A Király tüstént becsukta a poéta könyvét, és a festmény felé fordult nagy csodálkozással, s sokáig, rajta tartotta a tekintetét.

A poéta méltatlankodni kezdett: Ó, Királyom, olvass, olvass, és sokkal tartalmasabb dolgot érzékelhetsz, mint amit a néma kép nyújt.

A Király hallván, hogy megfedték a néma mű szemlélése miatt, így szólt: Ó, poéta, hallgass, mert nem tudod, mit beszélsz. Ez a kép nemesebb érzéknek szolgál, mint a te vakoknak való műved. Olyasmit adj nekem, amit láthatok és meg is tapinthatok, nem csupán hallhatok. S ne korholj választásom miatt, hogy a te művedet a hónom alá dugtam, és a festőét mindkét kezemmel a szemem elé tartom, mert a kezek önként kezdték szolgálni a látás nemesebb érzékét, és nem a hallását. Megítélésem szerint a festő és a poéta tudománya között akkora a különbség, mint az érzékszervek között, melyeknek tárgyává válik.

Hát nem tudod, hogy lelkünk harmóniából van alkotva, és a harmónia csak azokban a pillanatokban születik, amikor a tárgyak arányrendje láthatóvá, hallhatóvá válik? Nem látod-e be, hogy a te tudományodban nincs ilyen, pillanat alatt létrejött teljes arányosság? Sőt inkább egyik része a másikból születik, és így nem jöhet létre a következő, amíg az előző el nem hal? Emiatt tartom a te invenciódat sokkal alacsonyabb rangúnak a festőénél, egyedül azért, mert nem terem benne harmonikus, összetett arányrend. Nem elégíti ki

a szemlélő vagy hallgató lelkét, mint az előttem lévő arc isteni szépségét alkotó gyönyörű részek arányaival, hogy azt vélem, semmi más emberi mű a földön nem adhat különbet! Nincs az a kötni való bolond, akit ha választás elé állítanának, hogy örök sötétségben él-e inkább, vagy a hallását akarja-e elveszteni a szaglásával együtt, ne azt felelné tüstént, hogy sokkal inkább elveszítené a hallását is és a szaglását is, csak meg ne vakuljon, mert aki elveszti a látását, az a világ szépségét veszti el, a teremtet dolgok összes formáival együtt. A süket pedig csupán a megrezdített levegő mozgása során keletkezett hangot veszíti el, ami igen csekély dolog a világon.

Neked, aki azt mondod, hogy a tudomány annál nemesebb, minél magasztosabb a tárgya, és ezért többet ér a hamis képzet Isten lényegéről, mint a kevésbé magasztos dologról alkotott képzet, neked azt mondjuk, hogy a festészet, amely csak Isten dolgaival foglalkozik, előkelőbb az emberi művek hazug képzelgéseit tartalmazó költészetnél.

Jogos fájdalommal panaszkodik a festészet, hogy őt, a természet édes leányát, aki a legnemesebb érzékszerv által munkálkodik, kirekesztették a szabad művészetek köréből. Igazságtalanul hagyatott ki, ti írók, mivel a festészet nemcsak a természet műveivel foglalkozik, hanem számtalan egyéb dologgal is, amiket a természet soha meg sem alkotott.”

Leonardo a festészetéről szóló elbeszélését műve 28. fejezetében folytatja, amelynek címe:

„A festő és a poéta vitájának összefoglalása

Arra a végkövetkeztetésre jutottunk, hogy a költészet leginkább a vakok, és a festészet leginkább a süketek felfogóképességéhez illik, és így kimondjuk: a festészet annyival értékesebb a költészetnél, amennyivel nemesebb érzéket szolgál, mint a költészet. A látás háromszor nemesebbnek bizonyul a másik három érzékhez képest. Mert ha választanunk kellene, inkább elvesztenénk a hallásunkat, a szaglásunkat és a tapintásunkat, mint a látás érzékét. Mert aki elveszti a szeme világát, a mindenség látványát és szépségét veszti el, mintha élve temetnék el a sírboltba, ahol még élnie, mozognia kellene.

Hát nem látod, hogy a szem az egész világ szépségét látja? Ő vezérli az asztrológiát, Ő a kozmográfiát, Ő minden emberi művészet tanácsadója és eligazítója, az embert a világ különböző tájaira viszi. Ő a matematika fejedelme, a reá alapozott tudományok felettébb bizonyosak. A szem mérte meg a csillagok magasságát és nagyságát. A szem talált rá az elemekre és helyzetükre, általa mondták meg előre a jövődő dolgokat a csillagok futása segítségével.

Megteremtette az építészetet és a perspektívát, és végtére megalkotta az isteni festészetet. Ő, te legeslegkiválóbb minden Isten teremtette dolog felett! Minő magasztalás lenne képes nemességedet kifejezni? Milyen népek, nyelvek lesznek majd azok, melyek kimerítően tudják megfogalmazni valódi működésedet?

A szem az emberi test ablaka, általa tekint a lélek a világ szépségére nagy gyönyörűséggel. Az ő kedvéért tűri el a lélek a test börtönét. Nélküle ez a börtön csupa gyötrelmek. Általa találta fel az emberi igyekezet a tüzet, hogy a szem viszszaoszerezhesse azt, amitől a sötétség megfosztotta. Megművelt földekkel és kertekkel díszítette a természetet.

De minek is bocsátkozom ilyen fennkölt és hosszasan értekezésbe? Egyáltalán mi az, ami nem általa történik? A szem vezeti az embereket kelettől nyugatig. Feltalálta a hajózást.

S abban is felülmúlja még a természetet is, hogy az egyszerű természeti teremtmények véges számúak, de a művek, miket a szem a keznek megalkotni parancsol, végtelenek, amit megmutat a festő, amikor állatok és növények, fák és vidékek végtelen sok formáját gondolja ki és ábrázolja.”²

Leonardo írásában meglep bennünket a jelenet közvetlen élményt sugalló előadása, ami kétségtelenné teszi, hogy a Mátyás király születésnapján a köszöntők között megjelenő festő, aki a Mátyás kedveséről készült képet adja ajándékba a királynak, nem volt más, mint maga Leonardo da Vinci. Tehát Leonardo olyan közvetlen kapcsolatban állt Mátyás királlyal, még az uralkodó-

nak a nápolyi királylánnyal, Aragóniai Beatrixszal kötött 1476. évi házassága előtt, hogy részt vehetett Budán, a királynak ajándékot adók sorában a születés- és névnap ünnepségen.

A kérdés most az, hogyan került Leonardo kapcsolatba Mátyás királlyal. Hogyan jutott Beatrix hercegnő portréjának megfestéséhez? Az egyetlen lehetséges válasz, hogy Mátyás királytól kapta a megbízást még az 1474. évi eljegyzése előtt vagy közvetlen utána, de mindenképpen az 1476. decemberi esküvő előtt. Erre utal Leonardo szövegében a király kedvese megjelölés. De hogyan kerülhetett erre sor? Honnan ismerhette Mátyás Leonardót 1473 és 1476 között? Hol volt ezekben az években a 21-24 éves Leonardo? A válasz: Firenzében, a város leghíresebb művészeinek, Andrea del Verrocchionak (1435–1488) a műhelyében, amely a várost vezető Lorenzo Medici bankár pártfogását élvezte. Verrocchio alkotásaiból már több jeles művet, főképpen a történelem legjelesebb hadvezéreinek, Nagy

Verrocchio: Nagy Sándor – márvány dombormű, New York, Strauss-gyűjtemény – és ellenfele, Dareiosz perzsa hadvezér portréja, 16. századi majolikamásolat, Berlin, Bode Múzeum

Sándornak és ellenfelének, Dareiosznak portréit kapta ajándékba Mátyás király Lorenzo Medici-től tisztelete jeléül.³ Ennek a két pompás bronz domborműnek a Budára küldéséről Giorgio

² LEONARDO DA VINCI: A festészetről. In: *A Művészettörténet forrásai*. Szerkeszti Németh Lajos, Budapest, Corvina Kiadó, 1967, 50–51., fordította: Gulyás Dénes.

³ VAYER Lajos: Alexandros és Corvinus. Adalék a Verrocchio-oeuvre és az olasz–magyar humanizmus ikonológiájához. *Művészettörténeti Értesítő*, XXIV., 1975. 1. sz., 25–36.

Verrocchio: *Krisztus keresztelese*
– táblakép, Firenze, Uffizi

Leonardo da Vinci – *térdelő angyal, részlet*
a Krisztus keresztelese c. képből

Vasari is megemlékezik az 1568-ban kiadott *A legkiválóbb festők, szobrászok és építészek címmű életrajzgyűjteményében*, és megjegyzi, hogy ezen kívül Lorenzo Medici sok más művet is küldött a magyarok királyának.⁴ Európa nagy része, így Firenze is Mátyás királyra, mint Nagy Sándorhoz hasonló kiváló hadvezérre bízta a török hódítók feltartóztatását. Logikus feltételeznünk, hogy amikor Mátyás király a nápolyi király lányával kötendő házasságára készülve kiváló festőt keresett, hogy választottjának arcképét lefesse, akkor a firenzei követe útján Verrocchiónál érdeklődött. Verrocchio legkiemelkedőbb festője ekkor Leonardo volt, aki a mester *Krisztus keresztelese* képe (Firenze, Uffizi) – éppen 1470 körül – az előtérben *térdelő angyalt* és a háttér tájképét festette. Az angyal átszellemült költői, ugyanakkor élettelen megjelenítése annyira új és káprázatos volt, hogy Verrocchio többet nem fogott ecsetet. Áttért a szobrászatra. Leonardo tehát méltónak bizonyult a magyarok hatalmas és a művészetekben is jártas királya magas igényének kielégítésére.

Az így elkészült képet Mátyás király eljegyzése és esküvője – 1474. szeptember 5. és 1476 decembere – között, 1475. vagy 1476. február 24-én adhatta át Leonardo Mátyás királynak. A születésnap ajándékba adott kép királyi fogadtatását nagy büszkeséggel örökölt meg Leonardo a festészetéről írt feljegyzései között, amint azt a fent idézett szövegben olvashattuk.

Itália tehetséges költői, írói, mesteremberei és képzőművészei, valamint zenészei között már a 14. század elejétől kezdve tudott volt, hogy a magyarországi munkáik révén nemcsak anyagi gazdagságra, de hírnévre, fényes megbízatásokra is szert tehetnek. A firenzei levéltár e forrásoknak valóságos kincstára. Balogh Jolánnak volt alkalmunk a két világháború között e téren jelentős kutatásokat végezni, ezeknek az eredményei sok nehézség után, 1966-ban jelentek meg.⁵ Ezt a munkát a jeles történész, Teke Zsuzsa, az MTA Történeti Intézetének kutatója és mások folytatják évtizedek óta.

Leonardo fent idézett soraiban meglep bennünket az érzékszervek, a szem és a fül, vagyis a látás és a hallás adta ismeret elsőbbségéről

⁴ VASARI, Giorgio: *A legkiválóbb festők, szobrászok és építészek élete*. Válogatta és bevezette VAYER Lajos, Budapest, 1973, Magyar Helikon – Európa, 378.

⁵ BALOGH Jolán: *A művészet Mátyás király korában*. I. Adattár, II. Képek, Budapest, 1966

szóló tudós filozófiai fejtegetés, amelyben *Platón* tanításának ismeretéről győződhetünk meg. Az ókori bölcsélet ugyanis nem tett értékbeli különbséget a szellemi és a fizikai munka között, a gondolkodás és a gyakorlat között. Sem a festészet és a költészet között. A tudományok versengése a reneszánsz kor kedvelt témája volt, bár sokáig él még a tudományoknak a középkorban Aquinói Szent Tamás által meghatározott szigorú hierarchiája. A szabad művészetek és a mechanikus mesterségek között áthághatatlan szakadék tá Tongott Leonardo előtt. S most felteszi a kérdést, miért nem tartozik a szabad művészetekhez a festészet, mikor éppen olyan tudomány, mint a filozófia!

Leonardo a fent idézett sorok előtt és után hosszan kifejti érveit a *festészet elsőbbsége mellett*. A festészet valóságnak, élőnek láttatja a síkban ábrázolt tárgyát. A festészet előkelőbb érzéket szolgál, mint a költészet, mert hívebben ábrázolja a természet műveit, mint a költő. „A kép *nemesebb érzéknek szolgál, mint a te vakoknak való műved*” – mondja Leonardo a költőnek. S Mátyás király megerősíti Leonardo igazságát! A festészet a képzőművészeti műfajokban is az első, mivel a festészet szellemi tevékenység, szemben a szobrászattal, amely fizikai erőfeszítés. Leonardo szerint a festészet elmélete a filozófiával egyenrangú, a tudományok sorában is az első helyen áll. A festőnek először tanulmányoznia kell a tudományokat, és csak azután foglalkozhat a gyakorlattal. Mindig a legkiválóbb mesterektől kell tanulnia, az ő tetszésüket kell elnyernie, mert egyedül ők ítélnének igazságosan – vallja Leonardo.

Leonardo elméleti írásait és életművét ismerve tudjuk, hogy az emberiség kimagasló lángelméje volt, igazi tudós, egyedülálló művész. De mivel a 15. század második felében sem tartotta a közvélemény a festészetet szellemi tudománynak, szükséges volt, hogy Leonardo A festészetről c. tudományos munkájában Mátyás király tekintélyével is megerősítse tudományos tételeit. S ezt igen helyesen egy konkrét királyi ünnepély élményszerű, hiteles előadásával tette. A kortárs Európában Mátyás király megnyilatkozásai a tudományok és az élet minden területén megfellebbezhetetlen igazságot jelentettek.

Mátyás király műveltsége messze a kortárs uralkodók műveltségi szintje fölé magaslott, amit elsősorban a szüleinek köszönhetett. (Fentebb már említettük, hogy a szülők a kor legjelentősebb tudós magyar főpapját, Vitéz János váradi püspököt bízták meg fiaik neveltetésének irányításával.) Az ifjú Mátyás minden bizonnyal otthonosan mozgott a váradi püspök tudós baráti körében, hallgathatta a görög földről, a török invázió elől menekült tudósok előadásait, éppen úgy, mint az Itáliából, Lengyelországból és hazánk más tájairól érkező humanisták párbeszédét, valamint a bécsi csillagászprofesszorok beszámolóit a pontos számításokon alapuló fizikai, csillagászati felfedezéseikről. Olvashatta a váradi püspök messze földön híres könyvtárának kötetait és részese lehetett a logikus érvelésen alapuló tudós vitáinak. Ez a magas szintű szellemi élet, amelyet a gyermek és ifjú Hunyadi Mátyás Vitéz János püspök és királyi kancellár váradi udvarában látott és hallott, igényessé tette Mátyás királyt a kultúra, a művészetek minden ága és műfaja iránt egész életében, a heves politikai és fegyveres harcok, csaták közepette is! S ez adta Mátyás király egyedülálló európai tekintélyét az élet minden területén.

Jól ismert volt Mátyás király művészi igényessége. Köztudott, hogy Mátyás király maga irányította könyvtárának és művészeti gyűjteményeinek kialakítását követi és tudósai révén. Számára nemcsak anyagi értéke volt a művészi alkotásnak, hanem mindenekelőtt esztétikai értéke, amely szellemi örömet nyújtott, mély gondolatokat sugárzott. Leonardo nem felejtette el, hogy amikor Milánóban Ludovico il Moro herceg 1485-ben – mintegy 10 évvel Mátyás királynak a fent idézett születésnapjára ünnepsége után – megbízta őt Mátyás király számára elküldendő Madonna-kép elkészítésével, akkor semmi más munkát nem vállalhatott, és nem szabadott semmi költséget sem sajnálnia, hogy a „*legszebbet és a legjobbat*” alkossa. Ludovico il Moro herceg ugyanis jól tudta, hogy Mátyás király olyannyira ért a művészetekhez, hogy számára csak a legmagasabb színvonalú művet lehet ajándékozni. S számára igen fontos volt, hogy Mátyás király kegyét megtartsa. Melyik volt ez a Madonna-kép? Váralljai Csocsán Jenő professzor igen logikusan érvel amellett, hogy ez a kép nem volt

más, mint a Párizsban, a Louvre-ban lévő híres *Sziklás Madonna*.⁶ Jóllehet, eredetileg 1483-ban a milánói Szeplőtelen Fogantatás Testvériség

Leonardo da Vinci: *Sziklás Madonna*,
Párizs, Louvre, 1485

rendelt meg Leonardótól egy Madonna-képet angyalokkal és két prófétával a San Francesco Grande templom számára, de az adott határidőre nem kapta meg a képet. Ludovico il Moro herceg a magyarországi követének írt, 1485. április 13-ai levele értelmében „elrendelte, hogy a legjobb festője Mátyás király számára fesse meg a Miasszonyuk képét, amely hamarosan elkészül, és küldi a magyarok dicső Királyának”.⁷ A Testvériség csak 20 évvel később kapta meg a megrendelt és kifizetett képet Leonardótól, sokszori sürgetésre, annak ikonográfiája azonban eltért az eredeti szerződésben foglalttól. A feltevés szerint ez a kép a Sziklás Madonna egy változata, ma Londonban látható.

Váralljai professzor kutatásai azt is bebizonyították, hogy a Sziklás Madonna szereplői portrék: a Madonna Beatrix királyné arcvonásait, az angyal az ő udvarában éveket töltő ferrarai unokahúga, Isabella d'Este és a két kis gyermek: Jézus és Keresztelő Szent János a két ferrarai unokaöccse, Alfonzo, a későbbi ferrarai herceg és Ippolito, a későbbi esztergomi érsek (1486–1497) képmását idézik. Továbbá felvázolta a kép útját az évszázadok során Budáról, Mátyás király udvarából Párizsba, a Louvre képtárába.⁸

Leonardo da Vinci – a fentiek értelmében – méltóképpen gazdagította a 15. században Itáliából hazánkba érkező, a dicső magyar királynak, Corvin Mátyásnak a megbízását teljesítő jeles művészek: Mantegna, Filippino Lippi, Giovanni Dalmata, Botticelli és mások sorát, akik életük kiemelt eseményének tartották a vállalt munkát.

⁶ VÁRALLJAI CSOCSÁN Jenő: Leonardo da Vinci és a Magyar királyi udvar. In: *A Magyar Monarchia és az európai reneszánsz*. Pomáz, 2005, 139–150.

⁷ Ludovico il Moro milánói herceg levele az ő budai követének, Maffeo da Trevigliónak 1485. április 13-án: „Minthogy, úgy értesültünk, hogy Őfelsége (Mátyás király) nagyon élvezi a szép festményeket, rátaláltunk a legjobb festőre, akinek párját nem ismerjük, elrendeltük ennek a festőnek, hogy a Miasszonyunknak olyan szép, kitűnő és ájtatos képmását fesse meg, amilyet csak tud, nem kímélvén semmi költséget. Ő jelenleg ezen munkálkodik, s nem készít semmi más munkát, amíg ezzel el nem készül. S megparancsoljuk, hogy ezt adják át Őfelségének.” In: NAGY Iván – NYÁRY Albert: *Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából*. III. kötet. Budapest, 1877, 44.

⁸ Lásd az 5. jegyzetet, i. m., 144–145.

Mátyás király reneszánsz világának egyetemes művelődéstörténeti jelentősége

575 esztendővel ezelőtt született meg a magyar Hunyadi nemzetség sarja, Mátyás, 1443. február 23-án. Magyar királyunk 32 esztendő uralma egyetemes érték napjainkban is: igazságot és erkölcsöt felmutató királyi minősége révén magyar népmeséink, mondáink, regéink szakra-lis hőse lett; a művelt világ nagyszerű képviselői is immár hat évszázada csodálattal adóznak reneszánsz uralkodónk Európa kereszténységét védő eredményes hadászati teljesítménye előtt, és főként az előtt a művelődéstörténeti értékre-mtés előtt is, amely Mátyás királyunk könyvtára és különleges kódexörökséget jelentő műveltségi látásmódja révén teremtdött meg. Európa XV. századi keresztény világának legdicsőségesebb királya lett a magyar Hunyadi Mátyás! Köztudott Magyarország középkori voltának a „*kereszténység védőpajza*” fogalom okán létező értékvilága, melynek jegyében hazánk mindig útját állta az Európa kereszténységét elpusztító nagyhatalmi támadásoknak. 1458-tól ez a feladat Mátyás királyra hárult, aki a Kárpát-medencei magyarság katonai erejének újraszervezésével Magyarország minden határát sikerrel védte meg: ebben a XV. századi magyar huszár kimagasló hadászati értéket képviselt!

I. Magyarország a „*kereszténység védőpajza*”: huszárdicsőség Mátyás király korában

Magyar királyunk nevezetes könnyűlovasságának történelmi szerepéről különösen indokolt annak fényében megemlékezni, hogy 32 esztendő uralmódása idején e haderőnem minden honvédő harcunkban megmutatta csatateri dicsőségét. Magyar lovas hagyományaink köréből a könnyűlovasság, a huszárság mindig

is rendkívül jelentős értéket képviselt. A magyar lovasvilág őstörténeti jelentősége, a magyar huszárság az egyetemes művelődéstörténet kimagasló lovasértékét jeleníti meg minden kor embere számára. Olyan örökség ez, amely méltán került 2017-ben a hungarikumok körébe. Hunyadi Mátyás korának magyar lovassági hadviseléséről azért is indokolt megemlékezni, mert huszárhungarikumunk gyökerei ebben a korban teremtdtek meg. Kríza Ildikó kutatásai révén utalok arra, hogy több olyan népmesénk, népmondánk is fennmaradt, amely a XV. századi reneszánsz uralkodónk magyar huszárvilággal való személyes kapcsolatának az emlékét őrzi: *Mátyás király és a huszár* (a Háromszéken lévő

Kilyénből), *Mátyás király huszára* (az Alföld világából), *A vadász és a huszár* (a Gömör megyében lévő Zádorfalváról). (1)

Mátyás királyunk hadszervezési tudása révén a magyar huszárság a legmagasabb csatatéri értéket képviselő lovasminőséget jelenítette meg a korabeli Európában! A huszár megnevezés eredete kapcsán utalok arra, hogy A Pallas nagy lexikona azt írja, hogy a huszárok a „*magyar nemzet sajátos tulajdonságainak és szokásainak megfelelően lovasított, felfegyverzett és felöltöztetett lovaskatonák*” voltak. A XIX. századi neves történész, Szalay László „*a huszár szót a hús szóból*” vezette le. E körben fontos megemlítenem, hogy Zsigmond magyar király 1396. évi nikápolyi vereségét követő évben került sor a temesvári országgyűlés megtartására. Itt döntés született a „*telekkatonaság*” intézményének bevezetéséről: minden magyarországi földbirtokos köteles volt „*minden hús jobbágy után egy íjászt hadba küldeni*”. (2) A Pallas nagy lexikona rögzítette azt is, hogy „*egy 1403-ban kelt okmány egy huszár-kapitányt*” említ.

E megnevezés jelentéstartalma igen hamar, már a XV. században állandósult értelmet nyert a huszárság vitézségi dicsősége révén. A magyar könnyűlovasság XV. századi huszár megnevezése tehát az 1397-es országgyűlési döntésre vezetődik vissza, mely valójában egy igen észszerű katonaadóként értelmezendő: a földbirtoklás ára lett tehát a könnyűlovas, azaz a lovas íjász kiállításának kötelezettsége. Kiemelten hangsúlyozandó, hogy ezzel a 1397. évi rendelkezéssel a középkori magyar nemesség általános hadviselési kötelezettsége, a székelység katonai kötelezettségvállalása, a főpapok bandériumai és a korabeli magyar zászlósorak hadszervezési jogköre révén felállított seregek mellett a meglévő magyar királyi had számára újabb katonai erő teremtdött meg a haza védelmében a minden hús telek után (mintegy telekkatonaságként) biztosított egy lovas íjász, azaz huszár révén.

Mátyás király legfőbb hadászati célkitűzése a végvári rendszer megerősítése és a határok védelmének újraszervezése volt, hiszen már a XIV. század végén a Kárpátokon túli magyar lovasíjász-pásztortársadalom határvédelmet jelentő gyepűrendszere rendkívül súlyos helyzetbe került a törökök balkáni térnyerése következményeként.

A hivatkozott országgyűlési döntéssel meghatározott íjász természetesen azt az ősi tudással rendelkező magyar lovas íjászt jelenti, akinek hadászati jelentősége kimagasló volt (egészen a kézi lőfegyverek XVI. századi széles körű elterjedéséig). A Hunyadiak lovasíjász-világa kapcsán egy életszerű leírásra hivatkozom. Nagy Kálmán hadtörténész, nyugalmazott huszár ezredes *A magyar huszár születése, dicső harci és történelmi jelentősége* című előadásában a következőket emelte ki: a „*könnyűlovas harcmód*” sikere „*a ló gyorsaságában, mozgékonyságában rejlő lélektani lehetőség felhasználása*” révén; a „*nyíllal való rajtaütésükkel szokatlan megrázkódtatást idéztek elő meglepett ellenségeikben*”, és ez „*már fél győzelmet jelentett, mivel védekezés helyett pánikszerű menekülésbe kezdtek*”. (3) Az évezredek átívelő magyar lovasíjász-ősiségben gyökeredző huszárságunk egyetemes értéke abban rejlik, hogy harckészsége és eredményessége révén páratlan tekintélyt vívott ki. Mátyás király huszárvilágának csatatéri eredményessége kapcsán fontos rögzíteni, hogy a korabeli török sereg „*megfutott Jajcánál 1464-ben*”; „*egy szálig odaveszett Szabácsnál 1476-ban*”, vereséget szenvedett Kenyérmezőnél 1479-ben, majd pedig „*Otrantónál 1480-81-ben*”. (4) Ez utóbbi győzelem Itália déli részén szintén a magyar lovasíjász-huszárság dicsőségét mutatta fel Európának: rendkívüli jelentőségű, hogy Mátyás király Itáliát és ezzel Rómát is megvédte a törököktől! E körben kimagasló szerepet töltött be mérái Magyar Balázs (?–1490), aki Mátyás király egyik legkedveltebb hadvezére volt. II. Mohamed egy hatalmas hadjárat keretében Rómát kívánta bevenni: a keresztény világ hatalmas riadalmára 1480. augusztus 10-én török had szállt partra a dél-itáliai Otrantónál. Ekkor Mátyás király az apósa, Ferdinánd nápolyi király megsegítésére 1000 magyar huszárt küldött mérái Magyar Balázs vezérletével: e válogatott magyar haderő visszavetete Otrantót a törököktől. Ennek a magyar katonai segítségnyújtásnak az elmaradása esetén Róma, a pápa, a latin szertartású kereszténység és egész Európa is végveszélybe kerülhetett volna. E körben két adalékra is érdemes kitérnem. 1480 szeptember elején Mátyás király levelet írt Aragóniai János bíborosnak, ebben a törökök ellen kért segítséget a keresztény uralkodóktól, és rögzítette, hogy a magyarság „*a törökök összes rohamát*

mindannyiszor a kereszténység védőbástyájaként fogta fel”. (5) A „huszár harcmódja” a „ló jó tulajdonságain alapult, kezdetben még a nyilat használták a törökkel szemben”. A „magyar huszár harcmódja, harceljárása, taktikája az ősi magyar lovas hadművészetéből származik”. „Lángeszű nagy királyunk, Hunyadi Mátyás” nemcsak „felismerte a huszárban rejlő erőt, hanem harcmódjukat is sikeresen használta fel”. A „legnagyobb királyunk, Hunyadi Mátyás” az „1481-ben apósának, a nápolyi királynak szóló levelében” írt arról, hogy a „könnyű fegyverzetű lovasok” azok, akiket „huszároknak nevezünk”. (6) A XX. század elején Tóth Sándor kolozsvári tanár ünnepi beszédében a következőket mondta: Hunyadi Mátyás „a mi vérünkben való vér, igazi nemzeti király volt”, aki a „nemzetére is világtörténeti fényt árasztott”. (7) Hunyadi János székely ispán fia, Hunyadi Mátyás kapcsán az alábbi akadémiai elnöki megállapításra fontos utalnom a székely huszárhagyományok jegyében! A Magyar Tudományos Akadémia elnöke, gróf Teleki József írt arról, hogy Aranka György (1737–1817) volt „Hunyadi erdélyi magyar nemes származásának legtüzesebb védője”: az ő álláspontja szerint a „Hunyadi Székely nemzetség azon székelyektől veszi eredetét, kiket István király Arad vezérlése alatt Hunyad vármegyébe szállíttatott a határok őrzése végett”. (8)

Mátyás király huszársága világtörténelmi eredményességgel küzdött a kereszténység védelmében! III. Callixtus pápa Hunyadi „Mátyás fölmagasztaltatásában az ő imádságainak és könnyeinek meghallgattatását látja, s Mátyást mint Isten emberét tekinti, akit az Úr nemcsak Magyarországnak, hanem az egész kereszténységnek küldött”. (9) A fenti összefüggések a magyar huszárság vitézségi hagyományának művelődéstörténeti értékét jelenítik meg mindannyiunk számára. Lovas nemzet mivoltunk jegyében kimagasló értéket képvisel, hogy a magyar huszár évszázadokon át volt a magyar vitézi énkép legkiemelkedőbb és leglélekemelőbb megtestesítője. Mátyás király XV. századi dicsőséges korszaka óta a magyar huszár a függetlenség, a szabadság és a csatatéri vitézség világszerte legméltozabb és legközismertebb képviselője. Magyar lovas nemzetünk huszárvilágának értékgyökerei a középkori magyar jog világában is értelmezendők. Itt azt a magyar jogi különlegességet emelném ki leginkább, hogy az 50 lóból álló mé-

nes is ingatlannak minősült. Megítélésem szerint leginkább a XIV. századi nagy szabadságban álló lovas íjász magyar pásztorvilág nemzeti jogait ismerte el az 1351-ben meghozott 11. törvénycikk, amely eltörölte az 1222. évi Aranybulla 4. cikkében szabályozott szabad rendelkezési jogot, és ezzel elismerte a nemzetségek ősi birtoklását, az ősiséget: ekként lemenők hiányában a birtok a nemzetség oldalági férfi rokonaira szállt az öröklési rend szerint. A nemzetségi szállásbirtok a nemzetség közös tulajdonát képezte, és a nemzetségi keretek az egész rendi korszakon keresztül érvényesültek Magyarországon, így ekként a szállásbirtok megmaradt a nemzetség tulajdonában. Szent István korától kezdve is elismerte a magyar jogrendszer a nemzetségi szállásbirtok jogi világát. Könyves Kálmán a szállásbirtokkal egyenrangúnak minősítette Szent István adományainak ágról ágra való öröklődését. A Kárpátokon túli magyar gyeprürendszer kapcsán az alábbi adalékokra is érdemes gondolnunk. Az ősi gyökerű, középkori önálló magyar jog legfőbb értékei közé tartoznak (a többi között) a főkegyúri jog, a vallásszabadság, az egyházi nemesek, az özvegyi jog, a fiúsítás, a leánynegyed, a székely jog, az áldomási szertartás értékvilágával kapcsolatos magyar jogfelfogás. Az Árpád-kor magyar jogrendszere nem tett fogalmi különbséget a tulajdon és birtok között. A tulajdon tekintetében az ingó és ingatlan fogalmi megkülönböztetés közismert: az ingó fogalmi körébe az tartozik, ami mozog, vagy állagsérelem nélkül elmozdítható; és ebből következően ingatlan minden, ami nem minősül ingónak. Minden jogrendszerben ingatlannak minősült a föld és a rajta lévő építmény is. Az viszont magyar különlegesség, hogy olyan tulajdon is az ingatlan (avicitas) fogalmi körébe tartozik, amely a maga léténél fogva pedig ingó: három ilyen kivétel is létezett. Ilyen ingatlannak számított a könyvtár mint dologösszesség (az összérték nagysága okán); és az ősi pénz is, amely az ősi birtok eladásából származott (az ősi múltra visszavezethető mivolta okán). De legérdekesebb és legfontosabb az, hogy a középkori magyar jog szerint egy legalább 50 lóból álló ménes is ingatlannak minősült, mert ennek az állatállománynak az értéke már olyan nagy volt. Ez a középkori magyar jogi alapvetés a nagy szabadságban élő, lovasíjász-műveltségű és nagyállattartó magyar pásztorvilág alapve-

tő fontosságát és kiemelt jelentőségű társadalmi helyzetét igazolja. (A 12 lóból álló ménest viszont ingónak tekintette a magyar jog.) A lovasíjász-műveltségű és nagyállattartó magyar pásztorvilág ősi mivolta, a ménesek, gulyák és csordák állatállományának jószág fogalma a jószág szavunkkal függ össze: ez a fogalmi közelség nyelv-műveltségi értelemben is kimagasló jelentőségű (csakúgy, mint a gyepe, hiszen a földműveléssel nem érintett területen nő a gyepe, ahol az állatállomány legeltetésére volt mód). A magyar őstörténet alapvetésére, Szkítia lovasíjász-világára is indokolt utalnom. A „király budai udvarában” Mátyás történései *„az uralkodó politikai célkitűzéseit, a magyar centralizált monarchiát és a pápaság túlzott befolyása elleni harcát ideológiai alapon szolgálják a magyarság szkítiai származásának hirdetésével”*. *„Tudatosan Attilához és a hunokhoz, szkítákhoz fordulnak eszményképért s mindezzel a feltörekvő köznemesi tömegek közvéleményének érzés- és akaratvilágát fejezik ki. Thuróczy János Hunyadi Mátyást nyíltan »második Attilának« nevezi krónikájában. [...] Thuróczy János, Drághi Tamás és mások vitái, beszélgetései során az udvarban állandóan szóban forog a hun–magyar nép nagysága és szkítiai származása.”* Thuróczy János *„foglalkozik a Kaukázus-hegységgel, a Rioni-folyót a szkíták fő folyamai közé sorolja, majd leszögezi: senkinek sem lehet kétsége afelől, hogy a magyarság ősanja”,* azaz őshazája Szkítia volt. A *„magyarság »szkítiai« le származásának tana”* kapcsán kiemelendő, hogy ez *„már korábban is megmutatkozott a magyar krónikákban”,* és *„Mátyás humanista udvarában jutott teljesen uralomra”,* leginkább *„Thuróczy, Drághi és a szkíta-elmélet többi hirdetője”* tevékenysége révén. (10)

II. Mátyás király világhírű könyvtárának egyetemes művelődéstörténeti jelentősége

Hunyadi Mátyás királyi udvarának könyvtára 2005-ben felkerült az UNESCO Világemlékezet listájára, mely az emberiség közös szellemi örökségét hivatott rögzíteni: a ma ismeretes kb. 650 *Corvina* egyharmada görög szerzőktől származik. E magyar királyi könyvtár jelentőségét jól érzékelteti, hogy tartalmi és esztétikai szempontból a XV. században csak a Vatikán könyvtára előzte meg. *„Mátyás király könyvtára nem egyszerű*

kultúrtörténeti tény, hanem szervesen belekapcsolódik a nagy uralkodó politikájába. Ennek a könyvtárnak alapításával Mátyás király elérte azt, hogy abban a korban, amelyben a reneszánsz gyökerezett, Olaszország mellett Magyarország is vezető és irányító szerepet kapott a világkultúra fejlesztésében.” (1) Itt fontos utalnom arra is, hogy sok érdekességet mutatnak a XV. századi magyar és görög műveltségi kapcsolatok az európai reneszánsz létrehozatalában. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi ülésén 1867. február 11-én hangzott el, hogy Konstantinápoly 1453-as elfoglalása után néhány görög menekült férfiú az Itáliába vitt görög kéziratok révén új szellemi világot teremtett: ez jelentette a reneszánsz hajnalát Nyugat-Európában. E körben fontos rögzítenem, hogy hiányzik az az általános látásmód, amely a X–XV. századi, nagyhatalmat jelentő Magyar Királyság és a korabeli (1453-as végzetekor már 11 évszázados múltat maga mögött tudó) Keletrómai Birodalom, másként Bizánc, valójában az igazi nevén a 330-tól 1453-ig Konstantinápoly főváros által irányított Római Birodalom sokrétű, diplomáciai, világi, egyházi, dinasztikus, kereskedelmi és műveltségi kapcsolatrendszerét a tágabb összefüggéseivel, leginkább a keresztény egységtörekvésekkel együtt vizsgálná. Ez az örökség őrződött meg a XV. századi Európa legkiemelkedőbb és legműveltebb reneszánsz uralkodója, Mátyás magyar király udvarában.

Az évezredekén átívelő művelődéstörténeti kapcsolatrendszer jegyében utalok az alábbi, az egyetemes európai történelmet is meghatározó események jelentőségére. Kr. után 395-ben szakadt ketté a Római Birodalom: a Róma központú Nyugatrómai Birodalom és a Konstantinápoly központú Keletrómai Birodalom más-más politikai és társadalmi helyzettel, más-más műveltségi gyökerekkel és különösen más-más jövőképpel rendelkezett. Kr. után 476-ban meg is szűnt a Róma központú Nyugatrómai Birodalom: megkezdődött a Nyugat-Európát a XI. századig árnyékba borító „sötét középkor”. A 330-ban új fővárosként megalapított Konstantinápoly központú Római Birodalom 1453-ig állt fenn: az ősi műveltséget fenntartó görög császárság területein sosem létezett „sötét középkor”. Konstantinápoly 330-tól 1453-ig volt a (változó földrajzi területet, ám mindvégig egységes politikai hatalmat jelen-

tő) Római Birodalom fővárosa: ennek alapján fontos kiemelten hangsúlyoznom, hogy a görög műveltség talaján szerveződött meg ez a birodalom, melynek megalapításkori legfőbb alapját az ókori (akkor már mintegy 1500 éves) görög gyökerek, a római birodalmi öntudat és a három évszázados keresztény értékvilág világképi egységteremtő ereje képezte. A fenti gyökerek révén a középkori görög állam 1453-ig állt fenn: ennek a Konstantinápoly központú birodalmi létnek a történelmi, különösen a művelődéstörténeti és egyháztörténeti jelentősége az európai műveltség és a keresztény értéktár tekintetében az egyetemesség örök értékét hordozza. A görög műveltség évezredek át folyamatos és állandó szellemi megtermékenyítést jelentett Nyugat-Európa műveltsége számára. Jó példa erre a magyar világgal is kapcsolatban álló Manuel Khrüszolorasz (1355–1415), aki konstantinápolyi görög tudósként több itáliai tanítvány mestere volt: 1394-ben (IX. Bonifác pápasága idején) Itáliába költözött, és ott elindítója lett a görög műveltség elterjesztésének. *„Chrysoloras Emanuel 1397-ben Florenzben görög iskolát alapított, ami kezdetét jelenti a renaissance tudományos művelésének.”* (2) A korabeli latin és a görög szertartású világ uralkodói kapcsolatrendszerében a törökellenes szövetség megteremtése volt a legfőbb cél. Az egyházi uniós törekvések kapcsán egy adalék ehhez, 1413-ból: *„Augusztus 25. Firenze. XXIII. János pápa két bíborost és Chrysolor Máneul konstantinápolyi lovagot felhatalmazza, hogy az egyetemes zsinat helyét és idejét Zsigmonddal együtt megállapítsák.”* (3) *„Corvin Mátyás magyar király”* könyvtára kapcsán ki kell emelni ennek *„görög kéziratgyűjteményét”*. (4) Ez a korabeli magyar–görög személyes kapcsolatrendszer sokrétű voltára vezethető vissza: ezt az alábbi adalékok is igazolják! Khrüszolorasz tanítványaként tanult Konstantinápolyban Guarino Veronese (1374–1460), a XV. századi itáliai humanizmus nagy alakja: ő volt az első egyike, aki a feledés sötét (nyugat-európai) középkori évszázadai után megteremtette a görög nyelv, filozófia, irodalom és tudomány ismeretét Itáliában, és ezáltal egész Európában. A ferrarai iskola vezetője lett, ahol tanítványa volt Janus Pannonius is, akit baráti szálak fűztek két ciprusi göröghöz, Lodovico és Filippo Podocataróhoz. Ezen személyes tudóskapcso-

latok művelődéstörténeti jelentősége okán Vitéz János görög körének fontosságát emelem ki. Konstantinápoly eleste után két évvel, 1455-ben Vitéz János a kor nagy feladatáról, a törökök elleni európai összefogás szükségességéről akként fogalmazta meg egy szónoki beszédében *„Magyarország üzenetét”*, azaz katonai támogatásra, együttműködésre vonatkozó kérését a nyugati világnak, hogy (Konstantinápoly 1453. évi eleste után két évvel Magyarország) *„nem osztozik ugyan még Görögország sorsában, de osztozik gondjaiban”*. E beszédében Vitéz János *„a görögök szenvedéseinek”* bemutatásával kívánta a közös európai fellépést elérni, mert a törökök elleni *„harc ezért szent”*. (5) Megítélésem szerint ez az *„osztozik gondjaiban”* magyar humanista gondolat a középkori magyar–görög kapcsolatrendszerből fakadt. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy Vitéz János jelentősége a korabeli magyar–görög személyes kapcsolatokban is tetten érhető. Vitéz János többször vendégül látta a ciprusi görög Podocataro Filippo humanistát Váradon, Szent László király városában. (6) Vitéz János pártfogoltjaként tanult Ferrarában Kosztolányi György (alias Georgius Polycarpus; ? – 1489, Róma), később Mátyás király diplomatájaként tevékenykedett. Kosztolányi György elvette Georgiosz Trapezuntiosz (1396–1486) görög tudós leányát. (7) Georgiosz Trapezuntiosz krétai származású görög humanista, arisztotelianus filozófus köréhez tartozott Osztfi Miklós esztergomi kanonok. (8) Vitéz Jánossal kapcsolatban állt az itáliai göröggé lett konstantinápolyi Ioannész Argüropülosz (1410–1487): tervbe volt véve e görög tudós Magyarországra való meghívása 1471-ben. Argüropülosz a firenzei egyetem tanáraként és Arisztotelész fordítójaként lett közismert: e korszak nagy alakjával, a görög Bészariónnal kiváló kapcsolatban állt. (9) E körben indokolt utalnom a görög tudósok, Gemisztosz Pléthon (kb. 1356–1450) és Bészarión (Trapezunt, kb. 1395 – 1472, Ravenna) kapcsolatrendszerének jelentőségére. Pléthon tanítványaként Misztrában 1447-ben nyelvészetet és filozófiát tanult Nikolaosz/Laonikosz Khalkokondülész (Athén, 1420-as évek – 1490) görög történetíró, aki előkelő athéni családból származott: Itáliába kerülve a görög irodalmi tudás terjesztője lett. 1480 táján írta meg az *Apodeixis historiön* (Történeti ábrázolás) című 10 kötetes történeti

munkáját. Magyarországot és Erdélyt is megemlíti könyvében: név szerint Zsigmond magyar királyt, Hunyadi Jánost és fiát, Mátyás királyt. A középkori görög keresztény gondolkodás helyett inkább az antik kulturális hagyaték továbbörökítésében látta a történelmi esélyt a műveltség továbbhagyományozására.

Gemisztosz Pléthon (kb. 1356–1450) görög szerzetesként élt Mistrában (Spárta fölött): kolostori rendtársai között mintegy „Platón főpapjaként” fejtett ki komoly filozófiai tevékenységet. Tekintélye volt a császári udvarban és Itáliában is. Tanítványával, Bésszariónnal elkísérték a görög császárt Itáliába a ferrarai–firenzei zsinatra: az volt a cél, hogy nyugati segítség fejében kölcsönös engedményekkel összeforrasszák a századok óta kettészakadt keresztény egyházat. Papíron létrejött 1439-ben Firenzében a zsinatot záró (formális) unió, de ez nem felelt meg sem a szerzeteseknek, sem a főpapoknak, sem a görög ortodoxiának. Pléthon hazatért kolostorába: 1450-ben halt meg, és hat évvel halála után kardcsapás nélkül bevonult Mistrába a török: tanítványai szétszóródtak: egy részük áthajózott Velence gyarmatszigetére, vagy Krétán, esetleg a velencei görög közösségben folytatták működésüket. A görög tudós, Bésszarión Itáliában maradt a zsinat után: menekült honfitársai sokaságát fogadta be, követőiből alakult ki Közép-Európában a görög katolikus egyház. Bíboros lett, majd pápajelöltnek is emlegették, de ez sajnos nem valósult meg. 1453 után keresztes hadjáratot akart indítani Konstantinápoly visszaszerzésére. Görögül és latinul író teológus, költő, író és műfordító volt. Kéziratgyűjteményével megvetette a velencei Márk-könyvtár alapját. Hunyadi Mátyás király világhírű könyvtára kapcsán fontos a következő, 1936-ban feltett kérdés: „Mi a Bessarion-Korvina jelentősége?” „Hogy mitől olyan becses ez a Bessarion? Megtudjuk, ha megtudjuk, ki volt az a Bessarion, akinek a nevéből ezt a Korvinát elnevezték. Bessarion a legnagyobb jelentőségű alakja a reneszánsznak. Ő volt az, aki Konstantinápolyból Gemisthos Plethonnal együtt átmentette Olaszországba a görög kéziratokat. Konstantinápoly elestétől és a két görög átköltözésétől számítja a történelem a reneszánsz kezdetét. A humanizmusnak azt a formáját, amelyet mi a reneszánsz humanizmu-

sának ismerünk, ők alakították ki, ők hozták olasz földre a görög bölcselőket, akiket addig csak latin átültetésben ismertek. Ők hozták például Platont. Bessarion magas egyházi méltóságokat töltött be, bíbornok lett és egyháztörténeti szerepe is jelentős, ő kezdeményezte a görögök unióját Rómával. Mint velencei patriarcha korának legnagyobb műgyűjtője. Az ő alapítványa veti meg a világhírű velencei könyvtárnak, a Marcianának alapjait. Ez a Bessarion a maga számára íratott és festetett könyveket és egy ilyen könyvét odaajándékozta Mátyásnak. El sem tudjuk képzelni az ajándékozás aktusában rejlő hallatlan tiszteletet és megbecsülést másként, csak ha meggondoljuk, hogy egy-egy ilyen könyv a reneszánszgyűjtő szemében a legnagyobb földi értéket jelentette. Olyan volt ez az ajándékozás ténye, mint mikor a kora középkorban a lovag legkedvesebb valamijét, a kardját ajándékozta annak oda, kit különösen megbecsült. Ez a kódex Firenzében készült.” A kódexen „Mátyás címere alatt látható még Bessarion címerének elmosódott jelei: a bíboros kalap”. „Gyönyörű könyv, elegáns, egyszerű. A kódex belső kötése is jelentős. A nagy tudósnak, bölcselőnek, aki először hozta Európa földjére a bizánci tudományosságot és benne az alexandrinus hagyományokat, három eredeti teológiai értekezése van benne.” „Mi a történeti becse a most beszerezett Bessarion-Korvinának?” A „Korvinák arról tanúskodnak, hogy a reneszánszban Magyarország vezető szerepet töltött be a világkultúra fejlesztése terén”. „A könyvek belső értéke is igen magas volt. Megvolt benne például Hyperides, a tíz attikai szónok egyike, Demosthenes kortársa, és ez a mű teljesen egyedülálló volt, csak Mátyás könyvtárában volt fellelhető. Benne volt a VI. században élt Flavius Cresponius Corippus nyolc könyvre terjedő Johannidos című műve, amelynek most csupán egyetlen példánya ismeretes. A Nikephoros Kallistos Xanthopulos egyháztörténete a legritkább becsű kódex volt. A lipcsei városi múzeumban őrzött Korvina Constantinos Porphyrogenitosnak ritkabecsű könyve a bizánci udvar szokásairól és hagyományairól. A Bécsben őrzött Stalius, a Londonban levő Juvenalis-Corvina a legbecsesebb könyvek közül való.” (10) Bésszarión köréhez tartozott Theodorosz Gaza (másként Gazász/Gazész; Thesszalóniki, 1398 – 1478, Piro, Kalabria) görög humanista, aki

(konstantinápolyi tanulmányai után) szintén Itáliába menekült: Ferrarában és Rómában tanított a főiskolán. A görög műveltség itáliai átültetésének egyik legfontosabb személyisége volt: a görög nyelvtanról 1495-ben írott *Institutiones grammaticae* (Nyelvi tanítások) című munkája alapvető jelentőségű. Arisztotelész és más ókori görög szerzők műveit fordította latinra. Munkássága erősen hatott Apáczai Csere Jánosra, aki 1653-ban tette közzé az első magyar nyelvű filozófiai munkát (*Magyar Encyclopaedia, az az minden igaz és hasznos bölcsességnek szép rendbe foglalása és magyar nyelven világra bocsátása*). Mátyás király görög és itáliai tudósokat gyűjtött maga köré. Lorenzo Marsiglio kiváló olasz asztrológus Palaiologosz görög császár udvarában is tevékenykedett, majd Janus Pannonius ajánlására Athénből Budára jött: három évig tartózkodott Mátyás király udvarában. Kitűnő képzettségű humanista volt: arab, perzsa és görög nyelveken beszélt. Felső-Magyarországon is járt: az itteni szőlőkön aranyos színű kérget talált, amelyről azt állította, hogy növényi eredetű arany. (Ez a tokaji aszú lehetett, melynek hírneve Európában a XVII–XVIII. századi magyarországi görög kereskedők tevékenysége révén teremtődött meg.) A fenti rövid összegzés alapján is kiviláglik, hogy görög területekről a XV. századtól egyre nagyobb számban leginkább Itáliába érkező keresztény műveltségű görög tudósok teremtették meg azt az iskolateremtő és tudásalapozó emberi közeget Itáliában, amely alap volt az európai reneszánsz eredményeinek létrejöttéhez: ekkor a régi görög kor szelleme is újjáéledt Nyugat-Európa világában. Ez a szellemileg igényes görög értelmiség új szellemi mozgást hozott egyházi és világi értelemben is: a reneszánsz az ő általuk hozott gondolkodás és stílus talaján jött létre. A XV. századi Itáliába áttelepült görögség reneszánszteremtő, csodálatos műveltségközvetítő és műveltségteremtő szellemi teljesítményének hatása napjainkban is él. Mátyás király emlékezete jegyében Antonio Bonfini jelentősége különösen kiemelendő! „Bonfini Mátyás külsejének leírásakor Plutarchos Nagy Sándor életrajzát használta fel, és a görög történetíró egyes fordulatait gyakran szó szerint alkalmazta a magyar király külsejének jellemzésére. [...] Mátyás királyt és Beatrix királynét a görög antikvitás óta szokásos módon ábrázolták, egymással szembe néző

profilban, buszt formában. Nemcsak a domborművek anyaga, a sötétzöld jaspis háttér elé helyezett fehér márvány profilképmás azonos mindkét művön, de méretük, antik diptichonokra emlékeztető formájuk és stílusuk azonossága is arra utal, hogy egyidejűleg, egységes koncepció alapján készültek. A két értékes anyag, a márvány és a jaspis használata, valamint az általuk biztosított világos és sötét színhatás ellentétére épülő pontos, a legapróbb részletre is kiterjedő kidolgozásuk révén a művek szinte felnagyított cameo benyomását keltik. Mátyást érett férfiként, vállra omló hosszú hajjal és tölgykoszorúval, a hatalom és bátorság antikvitás óta használatos, az uralkodói reprezentációban fontos szerepet játszó szimbólumával ábrázolták. Rangjának megfelelően öltözete díszes: gyöngyökkel kivarrt ing, prémgalléros köpeny és nehéz, ékkövekkel díszített nyaklanc. A király alakjából magabiztosság és méltóság sugárzik. A domborművek szerkezete a háromdimenziós portré bűsűtökre emlékeztet: a fej, a nyak, a váll és a mellkas egy része került ábrázolásra, és alul mindkét alak horizontális sikkal lezárt. A képmásokat befoglaló mértani forma egy háromszög, amely a rend és kiegyensúlyozottság benyomását kelti. Ez a geometria segítségével is megalapozott szépség esztétikailag, mint jellembeli jóság érzékelhető. [...] Mátyás király képmása a domborművön élet-hűnek, azaz természet után készültnak tűnik, de mégis, egy bizonyos mértékű idealizálás jelenléte kétségtelen. Míg a király arcának jellegzetes elemeit, így kiugró állát és nagy orrát, valamint sörényszerű haját egyaránt hűen visszaadta a szobrász, addig arcának egyéb anatómiai részletei nem kerültek ábrázolásra. [...] A művészetek az ókor óta megszokott módon gyakran szolgáltak uralkodói érdekeket, és Hunyadi Mátyás politikai propagandáját is segítették akkor, amikor a király megpróbálta meghatározni és igazolni pozícióját, mint Magyarország törvényes uralkodója. A budapesti domborművek sem képeztek kivételt, és sajátos eszközül szolgálhattak volna ennek a célnak az eléréséhez, ha a király korai és váratlan halála ezt nem akadályozza meg. Ez a királyi képmás, amely eredetileg Mátyás kortársaihoz volt hivatva szólani, később mégis beváltotta a hozzá fűzött reményeket, hiszen az évszázadok során éppen ezt a melegszívű, igazságos Mátyás-képet közvetítette az elkövetkező nem-

zedékek számára, és ezzel hozzájárult a bennünk élő pozitív Mátyás-kép kialakulásához. Mátyás és Beatrix képmásait – esztétikai értékükön túl – mint meghatározott politikai tartalom hordozóit is figyelembe kell vennünk.” (11) Hunyadi Mátyás király emlékezete jegyében, valamint a „magyar Corvin-lánc és a magyar Corvin-koszorú” kapcsán érdemes felidézni 1935-ből a Magyar Tudományos Akadémia elnökének, Berzeviczy Albertnek az alábbi megállapításait Hunyadi Mátyás dicsőséges korszakáról. A „magyar Corvin-lánc és a magyar Corvin-koszorú tulajdonosaiból alakult testület tagjai az intézmény alapításának emlékeztére évente, február 23-án, Mátyás király névnapjának előestéjén, ünnepi vacsorára jönnek össze”. Ezen 1935. évi „ünnepi vacsora azonban” a „kultuszminiszter római útja miatt, kedden, február 26-án folyt le a Hungária Szálló különtermében”, ahol „Berzeviczy Albert, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke mondotta az e célra alapított serleggel az emlékbeszédet”. Az MTA elnöke „kegyeletesen emlékezett meg a Corvin-lánc és Corvin-koszorú alapítójáról, gróf Klebelsberg Kunoról” is. Az MTA elnöke (többek

között) az emlékbeszédében kiemelte, hogy a XV. századi magyar reneszánsz „legfényesebb történelmi képviselője Mátyás király” volt, és „Mátyás királyban a magyar nemzeti dicsőség betetőzését” kell látnunk, hiszen: „Mátyás király minden ízében magyar volt, minden nyilatkozatában és cselekedetében a magyar korona, a magyar állam és nemzet fenségét, függetlenségét, dicsőségét juttatta kifejezésre [...] Uralkodói, hadvezéri és diplomatai lángesze megnyilvánult tetteiben, győzelmeiben, hódításaiban, és abban a módon, ahogy a királyi hatalmat – megelőzve Európa többi fejedelmeit – a rendi oligarchia megfékezésével megerősíteni tudta s magának meg az igazságos király hírnevét is kivívta.” Mátyás király szándéka az volt, hogy „több mint másfél századdal az Árpádház kihalása után egy újabb törvényes nemzeti dinasztia alapításával biztosítsa az ország további függetlenségét és fejlődését”. „Mátyás uralma történetünk legnagyobb dicsősége volt”, és a „nemzeti életünk” jövője érdekében kell méltón emlékezni „a nemzetünk egén soha el nem homályosuló csillagzatára”, Mátyás királyra. (12)

Források:

I. Magyarország a „kereszténység védőpajzsa”: huszárdicsőség Mátyás király korában. (1) Mesék és mondák Mátyás királyról – MEK: mek.oszk.hu/06500/06599/06599.htm – letöltve: 2017. november 30.; (2) Magyarország történeti kronológiája. Főszerkesztő Benda Kálmán. I. kötet. Bp., 1981. 235. o.; (3) A magyar huszár születése, dicső harcai és történelmi jelentősége ... www.lovasok.hu > Magyar lovaskultúra > Huszárok. (Huszártörténeti konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata) – letöltve: 2017. november 30.; (4) Kulcsár Péter: A Jagelló-kor. Bp., 1981. 11. o.; (5) Mátyás és a humanizmus. Sorozatszerkesztő Gyurgyák János és Pótó János. Bp., 2008. 158. o.; (6) A magyar huszár születése, dicső harcai és történelmi jelentősége ... www.lovasok.hu > Magyar lovaskultúra > Huszárok. (Huszártörténeti konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata) – letöltve: 2017. november 30.; (7) Az erdélyi római katolikus státus főgymnásiuma Kolozsvárott. Kegyesrendiek vezetése alatt. Értesítő 1902-03-ról. Közzéteszi dr. Erdélyi Károly igazgató. Kolozsvár, 1903. 14. o.; (8) Hunyadi János eredete. Olvasta az Akadémiában, május 24. 1851. G. Teleki József m. acad. elnök. Töredék a szerzőnek „Hunyadiak Magyarországon” című nagyobb munkájából. Pest, 1851. 30. o.; (9) Az erdélyi római katolikus státus főgymnásiuma Kolozsvárott. Kegyesrendiek vezetése alatt. Értesítő 1902-03-ról. Közzéteszi dr. Erdélyi Károly igazgató. Kolozsvár, 1903. 18. o.; (10) Tardy Lajos: Johannes Schöner és követőinek magyar tárgyú térképei a 16. század első negyedében. In: Folia Historica. 2. Budapest, 1973. 26. o.

II. Mátyás király világhírű könyvtárának egyetemes művelődéstörténeti jelentősége. (1) Vaticana, Laurenzia, Corvinia ... Búvárkodás a Magyar Nemzeti Múzeum Korvinái között, amelyek sora egy nagybecsű és értékes darabbal gyarapodott. In: Prágai Magyar Hírlap. 1936. április 12. 9. o.; (2) Dr. Hints Elek: A középkori orvos tudomány. Bp., 1939. 375. o.; (3) Mályusz Elemér – Borsa Iván: Zsigmondkori oklevéltár IV. (1413–1414) Magyar Országos Levéltár kiadványai. II. Forráskiadványok 25. Budapest, 1994. 235. o.; (4) Tardy Lajos: Johannes Schöner és követőinek magyar tárgyú térképei a 16. század első negyedében. In: Folia Historica. 2. Budapest, 1973. 26. o.; (5) A magyar irodalom története 1600-ig. I. kötet. Főszerkesztő Sőtér István. Bp., 1964. 222. o.; (6) Kardos Tibor: A mai humanizmus kora. Bp., 1955. 118. o.; (7) Janus Pannonius. Magyarországi humanisták. A válogatás, a szöveggondozás és a jegyzetek Klaniczay Tibor munkája. Bp., 1982. 1306., 1315. o.; (8) Gerézdi Rabán: Bologna és a magyar humanizmus. In: Irodalomtörténet. Bp., 1940. 149. o.; (9) Klaniczay Tibor: Egyetem Magyarországon Mátyás király korában. In: Irodalomtörténeti Közlemények 1990. 577–580. o.; (10) Vaticana, Laurenzia, Corvinia ... Búvárkodás a Magyar Nemzeti Múzeum Korvinái között, amelyek sora egy nagybecsű és értékes darabbal gyarapodott. In: Prágai Magyar Hírlap. 1936. április 12. 9. o.; (11) Varga Livia: Mátyás király és Aragóniai Beatrix budapesti domborműveiről. In: A Szépművészeti Múzeum Közleményei. 90–91. Budapest, 1999. 177., 188. o.; (12) MTI 1935. február 26.

Torontál vármegye „első emberei” – a reformkorban és annak hajnalán (1807–1849)

I. Történelmi előzmények

Az 1718. július 21-én megkötött pozsareváci békeszerződés („Friede von Passarowitz”) értelmében Magyarország teljes területe felszabadult a török iga alól.¹ Új korszak kezdődött nemcsak Magyarország, hanem az utolsóként visszaszerzett térség, a Temesi bánság („Temeschwarer Banat”) életében is. Az 1716 és 1717 között – fegyveresen – visszafoglalt 28 523 km²-es terület² azonban a császári adminisztráció nem adta vissza Magyarország számára, hanem eltérő szerepet szánt neki. Ennek – a magyarság számára – később igen súlyos etnikai, illetve felekezeti következményei lettek.

A Habsburg-ház egy Magyarországtól különálló, kvázi „osztrák örökös tartományt” kívánt létrehozni a térségből, ahová a Német-római Birodalom különböző pontjairól római katolikus vallású, jobbára német anyanyelvű lakosságot kívánt telepíttetni. Ebben pártfogója lett a római katolikus egyház is.³

A Bánság népességének jó részét a török időkben elveszítette. A magyarság szinte teljesen kiveszett a területről. A római katolikus egyházat jobbára a térségben „kóborló” – a maroknyi megmaradt hívőnek lelki támaszt nyújtó

– ferences barátok, illetve jezsuiták képviselték.⁴ A 16. század második felétől a török iga lerázásáig a csanádi püspök titulusa jóformán csak „címzetes” volt. Egyházmegyéjét a püspök nem látogathatta; jobbára Pozsonyban (Bratislava) vagy a magyarországi római katolikus egyház új székhelyén, Nagyszombat (Trnava) városában töltötte mindennapjait.⁵ A magyarság eltűnése miatt a reformáció sem tudott ezen a területen gyökeret verni. Mindössze csak a szerbség és a románság képviseltette magát. Előbbi a térség nyugati, utóbbi annak keleti részén kezdett egyre nagyobb számban letelepedni. A szerbek jelentősebb számú betelepődése már az ún. „vegyes házi királyok” uralkodása (1301–1526) alatt is megfigyelhető volt. A románok tömeges bevándorlása viszont jobbára a 16-17. századra tehető. Már csak ezen utóbbi tények miatt is kudarcra volt ítélve a bécsi udvar terve egy „római katolikus felekezetű, német ajkú” térség kialakítására. Habár a nagy telepítő Habsburg uralkodók – III. Károly (1711–1740), Mária Terézia (1740–1780), illetve II. József (1780–1790) – minden eszközzel igyekeztek akarataikat végigvinni, végül a kívánt célt mégsem érték el.⁶ Bár tény, hogy jelentősebb számú római katolikus felekezetű, jobbára német ajkú személy telepedett le a Bán-

¹ TARJÁN M. TAMÁS: *A pozsareváci béke megkötése*. RubiconONLINE:

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1718_julius_21_a_pozsarevaci_beke_megkotesei/ (Letöltés ideje: 2018. január 13.)

² EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közjogi alkatrészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai*. 659. p. In: DOBROVITS SÁNDOR (szerk.): *Magyar Statisztikai Szemle*. 6. évfolyam, 6. szám. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1928. június

³ DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. XIII. kötet (Szent-István). Szent István Társulat, Budapest, 2008, 562. p.

⁴ ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanin-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez*. LOGOS Grafikai Műhely, Tóthfalu, 1993, 103. p.

⁵ ZOMBORI ISTVÁN: *A Szeged-Csanádi Püspökség Egyházmegyei Múzeum és Kincstár. Megjelent a püspökség alapításának 975. a püspöki palota és a székesegyház átadásának 75. évfordulója alkalmából*. Szeged-Csanádi Püspökség. Szeged, 2005. Elektronikus elérhetőség: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/egyhaztortenet/A_szegedi_csanadi_puspokseg/pages/001_szeged_csanadi_puspokseg.htm (Letöltés ideje: 2018. január 13.)

⁶ GYÉMÁNT RICHÁRD: *Torontál vármegye „első emberei” – a „behozatali főispánok” – korszakában (1780–1807)*. *Aracs*. A délvidéki magyarság közéleti folyóirata, XVII. évfolyam, 5. szám, 2017. október 23., 68. p.

ságban az ortodox románság és szerbség mellé. A legnagyobb tragédia, hogy a magyarság betelepedését megtiltották, és mindez érvényben is maradt, amíg Mária Terézia magyar királynő 1778–1779-ben vissza nem adta a Bánság területét Magyarország számára. Ebben jórészt a térség fejlesztésével kapcsolatos, egyre jelentősebb anyagi kiadások is ösztönözték.⁷ A magyarság tehát eleve később szállhatott „versenybe” az előbbiekben említett három népcsoport – a német, a román és a szerb – mögött. A magyar népelem „népességi súlypontja” a Bánságban egyértelműen a történelmi Torontál vármegye területére esett. Helyzetét súlyosbította, hogy a jobban termő bánsági földek korábban jobbra a német telepésekhez kerültek, ezért a magyarság kénytelen volt a silányabb minőségű területeken letelepedni. Arról nem is beszélve, hogy a magyarság jó része szegényebb sorból származott – a jóval módosabb, illetve „támogatott” németekhez képest –; nem véletlenül használták nagyobb hányadukra az ún. „gányó” elnevezést, amely nem csak a foglalkozásukra utalt.⁸ Példátlan volt továbbá, hogy a magyar nemességet is életre kellett kelteni, ezért a Bánság területére Magyarország más vidékeiről származó nemesi családok telepedtek le, és itt nyertek kisebb-nagyobb földbirtokokat. Torontál – akárcsak Temes és Krassó – vármegye nemessége is „importált”

volt. A három bánsági vármegye főispáni székébe – az önálló vármegyei lét első évtizedeiben – kizárólag a Habsburg Birodalomhoz, illetve az uralkodóhoz hű főnemesek kerülhettek. Egyebek mellett erre a jelenségre használta Kalapis Zoltán (1928–2005) művelődéstörténész, publicista, szerkesztő a „behozatali főispán” kifejezést.⁹ Torontál vármegye életében – és főispáni székében – először a 19. század első évtizedében kezdtek megjelenni a történelmi Torontál vármegye legjelentősebb főnemesi családjai. Jelen tanulmány nyolc – a 19. század első felében (1807–1849) a történelmi Torontál vármegye élén – a főispáni hivatalt betöltő személy vázlatos életrajzát kívánja „dióhéjban” áttekinteni.

II. Torontál vármegyei főispánjai (1807–1849)

Torontál, akárcsak Temes és Krassó vármegyek – ismételt – létrehozása az 1778-as, illetve az 1779-es esztendőhöz kapcsolható. A Bánság visszacsatolását Magyarországhoz Mária Terézia magyar királynő már 1778 februárjában elrendelte. Ebben az évben zajlottak a közigazgatási-adminisztrációs előkészületek, majd 1779-ben sor került a vármegyek hivatalos felállítására is. Mária Terézia magyar királynő 1779. április 23-án kelt leiratával ismét felállította a történelmi Torontál vármegyét. Igaz, annak határai messze

⁷ „Brigido Pompeius, a ki a galicziai kormányzóság alelnökévé kinevezett Brigido Józsefet a tartományi elnökségben követte, az 1777. év derekán az adóhátralékok behajthatatlansága, az erdők, bányák és egyéb kincstári jószágok ki nem elégitó kezelése miatt, hosszabb előterjesztést intézett a királynőhöz, mely előterjesztés mindegyre jobban megerősítette abbeli meggyőződésében, hogy a temesvári tartomány a jelenlegi igazgatás alatt tovább fenn nem tartható. A magyar udvari kancellária, a helytartótanács és az udvari kamara főrangú tisztviselői ezalatt több ízben hangsúlyozták, hogy a temesi tartománynak Magyarországhoz való csatolásával nagy megtakarítások, az államjövödelmek pontosabb beszolgáltatása, a kincstári jószágok könnyebb és jövedelmezőbb kezelése érhető el. Albert szász-tescheni herceg közbenjárása is lényegesen előmozdította a visszakebelezés ügyét; főleg ennek köszönhető, hogy mikor 1777. november 9-én Esterházy Ferencz magyar udvari kancellár gróf Kollowrat udvari kamarai elnök és gróf Khevenhüller udvari főszámszéki elnök közös emlékiratot intéztek a délmagyarországi részek visszacsatolása iránt a királynőhöz, az kedvező fogadtatásra talált, úgy hogy a királynő a visszacsatoláshoz habozás nélkül elvben hozzájárult.” REISZIG EDE: *Torontál vármegye története 1779-ig*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 428. p.

⁸ „A gányó dohánykertész Dél-alföldi (Szeged környéki) neve. Csúfnév. A dohánykertészségnek, azaz idegen, bérelt földön való önálló dohánytermesztésnek – még ha a termést részelték is – a Dél-Alföldön volt a legkorábbi hagyománya és egyben legszélesebb körű alkalmazása. A dohánykertészet az agrárszegénység hatalmas tömegeit foglalkoztatta, akik – a dohánykonjunktúra ingadozása következtében – bizonytalanságban és időnként nyomorban éltek, távol az állandó településektől, pizskos munkát folytatva. A gányó szó eredete ismeretlen, de eredeti jelentése: szegény, semmirekellő. E jelentése következtében alkalmazhatták a kertészek helyi elnevezéseként. A szó szélesebb, csaknem köznyelvi elterjedését Justh Zsigmond Gányó Julcsa című regénye (1894) segítette, amely a Dél-alföldi dohánykertészek életét is bemutatja.” ORTUTAY GYULA (szerk.): *Magyar néprajzi lexikon. II. kötet (F–Ka)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979, 264. p.

⁹ A „behozatali főispán” kifejezés utalás Kalapis Zoltán szóhasználatára, aki életrajzi lexikonjában a mindenkori Habsburg uralkodó kegyéből kinevezett, Torontál vármegye határain túlról érkezett, nemesi származású személyeket nevezte így. KALAPIS ZOLTÁN: *Életrajzi kalauz. I. kötet (A–Gy)*. Ezer magyar biográfia a délszláv országokból. Forum Kiadó, Újvidék, 2003, 374. p., GYÉMÁNT RICHÁRD: *Torontál vármegye „első emberei” – a „behozatali főispánok” – korszakában (1780–1807)*. *Aracs. A délvidéki magyarság közéleti folyóirata*, XVII. évfolyam, 5. szám, 2017. október 23., 71. p.

nem estek egybe középkori névrokonának határaival. Az ún. „vegyes házi királyok” regnálása (1301–1526) alatt Torontál vármegye mindössze Nagybecskerek (akkoriban csak Becskerek), illetve Törökbecse (azaz Becse), valamint Aracs vidékére koncentrálódott. A 18. század alkonyán életre hívott *„Torontál vármegye határait a következőleg állapították meg: éjszakon Újszegedtől kezdve egész Perjámosig a Maros folyó, délen a katonai Határőrvidék, keleten Temes vármegye és nyugaton a Tisza folyó lettek a határai. A megyevonal Torontál és Temes vármegye között Perjámosnál vette kezdetét és eleintén délnek, majd később délkeletnek, kissé tovább délnyugatnak, majd ismét délnek irányult és haladt egészen Obrovác pusztáig, Pakác, Billét, Német, Szilas, Dinnyés, Újpécs, Czebra, Maczedonia, Dollác, Ofszenicza Szóka és Margitta községek határait érintve. A királyi bizottság Nagybecskereket tette meg a megye székhelyének és a vármegye területét négy járásra osztották fel. A járások székhelyei lettek: Nagybecskerek, Nagyszentmiklós, Kanizsa és Újpécs.”*¹⁰

A történelmi Torontál vármegye ünnepélyes felavatása 1779. július 13-án Nagybecskereken történt. *„E naptól kezdve a közigazgatás ismét a vármegyei önkormányzat kezébe jutott és a vármegye területe végleg visszakertült az anyaországhoz, a honnan a török hódoltság közel harmadfélévszázaddal azelőtt elszakította.”*¹¹ Az ünnepélyes felavatást követően a vármegye élére olyan főispánok kerültek, akik kezdetben a Habsburg uralkodóhoz hű, Torontál vármegyétől messze, a történelmi Magyarország más vidékein jelentősebb birtokokkal rendelkező főnemesek voltak. Kezdetben a „behozatali főispánok” voltak a vármegye első emberei. Így gróf radványi Győri Ferenc (1780–1783), gróf éleskői Batthyány János (1783–1785, 1790–1792), ócsai Balog Péter (1792–1802), nemes és gróf losonczi Gyürky István (1802–1807) torontáli főispán, illetve dezséri

Bachó János kerületi biztos (1785–1790) állt kezdetben Torontál vármegye élén.¹² Viszont az 1807-es esztendőben már egy olyan férfiú nevével találkozunk, akinek családja hosszú időn át jelentős hatást gyakorolt Torontál vármegye életére. Nem elhanyagolható szempont, hogy ez a család, a Hertelendyek több fő-, illetve alispánt is adtak a vármegyének. Szintén a második korszakban (1807–1849) jelent meg a vármegye politikai életében a beodrai Karátsonyi, valamint a bobdai Gyertyánffy család is. Ugyanakkor néhány „behozatali főispán” erre az időszakra is jutott eötvösesi Lovász Zsigmond, de főképp kisszántói Lányi József, valamint assakürthy Ghyczy József személyében.

II. 1. Hertelendi és vindornyalaki Hertelendy József, Torontál vármegye főispánja (1807–1809)

Sokak száma talán érdekes információ lehet, hogy a Hertelendy család sem volt őshonos torontáli família – kezdetben. Nagy Iván szerint a család a történelmi Zala vármegyéből származott, ahol a 16. század első felében nyerte el királyi adományként Vindornya-pusztát (ma Vindornyalak).¹³ A család a későbbiek folyamán több dunántúli vármegye életében is szerepet játszott. Hertelendy József (1758–1827) – a későbbi torontáli főispán – écskai Lázár Katalinnal – 1786. július 11-én – kötött házassága révén lett a Hertelendy család torontáli ágának őse.¹⁴ Érdemes megjegyezni, hogy az écskai Lázár család az egyik legjelentősebb örmény származású nemesi família volt Torontálban. Tagjai a 18. század végén nemcsak a nemesi előnevükre utaló Écska (Ечка/Ечка) települést, hanem Bégaftót (Клек/Klek), Jankahídat (Янков Мост/Jankov Most), Lázárföldet (Лазарево/Lazarevo), Lukácsfalvát (Лукино Село/Lukino Selo), valamint Zsigmondfalvát (Лукићево/Lukićevo) is bir-

¹⁰ REISZIG EDE: *Torontál vármegye története 1779-ig*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 447. p.

¹¹ REISZIG EDE: *Torontál vármegye története 1779-ig*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 429. p.

¹² GYÉMÁNT RICHÁRD: *Torontál vármegye „első emberei” – a „behozatali főispánok” – korszakában (1780–1807)*. *Aracs. A délvidéki magyarság közéleti folyóirata*, XVII. évfolyam, 5. szám, 2017. október 23., 68–77. pp.

¹³ NAGY IVÁN: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. V. kötet. Kiadja Ráth Mór, Pest, 1859, 104–107. pp.

¹⁴ A Hertelendy család, a Hertelendyek információs honlapja:

http://hertelendy.pw/content/index.php/Hertelendy_J%C3%B3zsef_1758_-_1827 (Letöltés ideje: 2018. január 15.)

tokolták. Felfelé ívelő pályájukat az állattartásnak (főképp a szarvasmarha-tenyésztésnek), illetve kiváló üzleti érzéküknek köszönheték.¹⁵

Hertelendy József a történelmi Torontál vármegye felállításánál „bábáskodó” gróf Niczky Kristóf (1725–1787) kérésének tett eleget azáltal, hogy a Bánság területére telepedett át, és 1779-ben Torontál vármegye első főjegyzője lett. *„Midőn Niczky királyi biztos állásából távozott, azt a tanácsot adta az új tisztikarnak (tisztviselői karnak), hogy használják ki a kedvező alkalmat - amely soha többé kínálkozni nem fog -, és vegyenek a kincstártól - az általa engedélyezett kedvező feltételek mellett - az elnéptelenedett területekből földbirtokokat, s ne engedjék azokat idegenek kezére. Ha az új vármegyékben az idegenek kerülnének túlsúlyba, akkor ők kerülnének hatalomra is, a magyarság rovására.”*¹⁶ Ezen felbuzdulva Hertelendy József a kincstártól megvásárolta Bocsár falut (Бочар/Bočar) és a hozzá tartozó 5000 holdat. Nagy Iván szerint a birtokadományozásra – 73 329 Ft és négy krajcár vételár megfizetése mellett – I. Ferenc magyar király (1792–1835) kegyéből került sor 1803. július 8-án.¹⁷ „Az új földesúr” Bocsárra – 1821-től – németeket telepített be. A betelepülők jórészt Zsombolyáról (Jimbolia), valamint Nagybecskerekéről (Зрењанин/Zrenjanin) érkeztek, és idővel annyira megsokasodtak, hogy a szerbeket háttérbe szorították. Bocsár jobbára németek által lakott településsé vált. Érdemes azonban megjegyezni, hogy a Hertelendy család a 19. század elején telepítette be magyar dohánykertészekkel és családjaikkal a Bocsár melletti Józsefházát, mely 1848-ig önálló pusztá volt, de a helység később feloszlott.¹⁸

A bocsári birtokszerzés után Hertelendy József nemcsak vármegyei földbirtokos lett, hanem a hivatali ranglétrán is gyorsan emelkedett. Előbb vármegyei főjegyző, majd alispán, végül – 1807

és 1809 között – Torontál vármegye ideiglenesen megbízott főispánjának nevezték ki. Emellett a királyi tanácsosi, valamint az aransarkantyús vitézi címet is elnyerte. I. Lipót magyar király uralkodása (1790–1792) alatt – rokonával, Lázár Jánossal – Torontál vármegye országgyűlési követte volt.¹⁹ Ehhez az – alispáni, illetve országgyűlési követi – időszakhoz kapcsolódik egy fontos momentum:

*„Az 1791 május 10-ére egybehívott közgyűlésen Hertelendy József alispán, mint a megye országgyűlési követje, »rövid de fontos és indultatos beszéddel« megköszönve a karok és rendek bizalmát, az országgyűlésről szóló nyomtatott történetet olvasta fel. A közgyűlés felbuzdulva az országgyűlésnek a magyar nyelv körül elért eredménye fölött (XVI. t.-cz.) elhatározta, »hogy nemcsak az közönséges és különös gyülekezeteknek jegyzőkönyvei, de még az vármegye bíráinak azokra teendő mindennemű munkái, sőt az raboknak ügyét is és ítéletét illető dolgok is ezután magyar nyelven folytassanak« és a főjegyzőnek meghagyta, hogy »minden végzéseit« magyar nyelven »közölje az vármegye mindennemű tisztjeivel«. Ezzel Torontál vármegye hivatalossá teszi a magyar nyelvet azon célzattal, »hogy idővel ezen születési nyelv annál nagyobb tökéletességre emeltetvén, ezáltal egyedül az hazafiaknak adassék alkalmatosság minden idegeneknek kirekesztésével az országban és annak megyéiben lévő hivatalok elnyerésére.«”*²⁰

Hertelendy József hivatalviseléséről keveset tudunk, annyi bizonyos, hogy bár tisztelte a mindenkori Habsburg uralkodót, de annak nem volt „elvakult” híve. Erre a legjobb példa a még alispáni korszakából származó történet, hogy nem támogatta II. József magyar uralkodó (1780–1790) „németesítő” törekvéseit. Ezért eötvenesi Lovász Zsigmond királyi biztos agyonlövetéssel fenyegette meg. Erre a vármegyei közgyűlés a

¹⁵ NÉMETH FERENC: *Magyar-örmények a Bánát közéletében a 19. században. Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 4. No.1. (Spring 2013/1 Tavasz), 5. p. Elektronikus elérhetőség: http://www.southeast-europe.org/pdf/13/DKE_13_M_DKH_Nemeth-Ferenc.pdf (Letöltés ideje: 2018. január 15.)

¹⁶ A Hertelendy család, a Hertelendyek információs honlapja:

http://hertelendy.pw/content/index.php/Hertelendy_J%C3%B3zsef_1758_-_1827 (Letöltés ideje: 2018. január 15.)

¹⁷ NAGY IVÁN: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. V. kötet. Kiadja Ráth Mór, Pest, 1859, 106. p.

¹⁸ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 30–31. pp.

¹⁹ HALMÁGYI PÁL: *Csanád és Torontál vármegyék tisztségviselői. 1779–1944. A Makói Múzeum Füzetei 100.*, Makó, 2001, 14. p.

²⁰ REISZIG EDE: *Torontál vármegye története 1779-ig*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 448–449. pp.

certus Sigismundus Lovász-féle határozatában elmarasztalta a királyi biztost.²¹ A sors ironiája, hogy Hertelendy Józsefet később a főispáni székben épp az egykori királyi biztos követte.

Hertelendy József a vármegye igazi „nábobja” volt. Bocsáron, a falu központjában egy szép kastélyt építtetett, melynek nemcsak a külseje, hanem a belső kialakítása is ízléses volt. A tulajdonosai sokat adtak a műveltségre, és nagy támogatói voltak a művészetnek. A kastély pazar festményeknek adott otthont, de a Hertelendy család könyvtára is páratlan volt. A „tekintetes” vármegye rendjei itt találkoztak „nem hivatalos” megbeszélésekre, mielőtt valamilyen fontosabb vármegyei, illetve országos ügyről állást foglaltak. A vármegye rendjei itt ittak áldomást II. Lipót magyar király egészségére, mikor az 1790-ben a magyar trónt elfoglalta. A Hertelendy családtól – 1856 után – báró Baich Iván vásárolta meg a kastélyt, lebontatta az épületet, és helyére újat építtetett. Ez a kastély ma is áll, kissé gondozatlan környezetben, felújításra várva.²²

Hertelendy József 1827. szeptember 25-én halt meg Bocsáron. Halálát követően²³ birtokait felosztották három fia, Károly, Ignác és Miksa között. Idővel, előbb Ignác birtokteste, majd a másik két fiú birtokai is más tulajdonosok kezére kerültek. Hertelendy József fiai közül kettő is torontáli főispán lett, előbb Ignác (1835–1845), majd Miksa (1849). Igaz, ez utóbbi – az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején – hivatalosan a kormánybiztosi hivatalt töltötte be.

II. 2. Eötvösesi Lovász Zsigmond, Torontál vármegye főispánja (1809–1812)

Hertelendy József helyettes torontáli főispánt eötvösesi (ötvenes) Lovász Zsigmond követte a főispáni székben. A Lovász család első ismert őseiről a 16-17. század fordulójáról vannak információink. A család ekkor még Borsod vármegyében élt. A család tagjai a 18. század második

*Hertelendi és vindornyalaki
Hertelendy József főispán arcképe**

Forrás: HALMÁGYI PÁL: *Csanád és Torontál vármegyék tisztségviselői. 1779–1944. A Makói Múzeum Füzetei 100.*, Makó, 2001, 15. p., *Nemzeti Portrétár*: http://npg.hu/index.php?option=com_jcollection&view=item&id=2961 (Letöltés ideje: 2018. január 15.)

* Az egykoron, Torontál vármegye székhelyén, a nagybecskereki vármegyeházán kiállított, Hertelendy József főispánról – 1808 körül – készült festményt az első világháború végén menekítették át Torontál vármegye megmaradt részére, Kiszomborra. Innen – 1924-ben – került Csanád, Arad és Torontál közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegye székhelyére, Makóra. A festményt jelenleg Makón őrzik.

felében már megjelentek Csongrád, illetve Arad vármegye területén is. Lovász Zsigmond apja, Lovász Mihály aradi kamarai praefectus 1755-ben nyert adományt az Arad vármegyei Ötvenes-pusztára, melyről a tehetős familia nemesi előnevét nyerte.²⁴ A Lovász család több várme-

²¹ A Hertelendy család, a Hertelendyek információs honlapja: http://hertelendy.pw/content/index.php/Hertelendy_J%C3%B3zsef_1758_-_1827 (Letöltés ideje: 2018. január 15.)

²² GYÉMÁNT RICHÁRD: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Nagyikindai járásában*. Históriaantik Könyvesház, Budapest, 2017, 10–14. pp.

²³ A Hertelendy család, a Hertelendyek információs honlapja: http://hertelendy.pw/content/index.php/Hertelendy_J%C3%B3zsef_1758_-_1827 (Letöltés ideje: 2018. január 15.)

²⁴ REISZIG EDE: *Temes vármegye nemesi családai*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Temes vármegye és Temesvár. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914, 415. p.

gyéhez is kötődött, így Torontál mellett a szomszédos Arad, illetve Temes, továbbá a távolabbi Békés vármegyéhez is.

Az eötvösesi Lovász család – minden bizonnyal – legismertebb tagja Lovász Zsigmond volt, akinek pontos születési időpontjáról nincs információnk. Annyi azonban bizonyos, hogy a 18. század második felében már aktív politikai tevékenységet folytatott. 1770-ben Arad vármegyében lett aljegyző, majd pedig szolgabíró. A későbbiekben Temes vármegye alispánjának nevezték ki, és ebben a minőségében nyerte el 1780. április 17-én a császári és királyi tanácsosi titulust.²⁵ Korábban tagja volt annak a delegációnak, amely Szegednél, a Tisza bal partján fogadta Mária Terézia magyar királynő képviselőjét, gróf Niczky Kristófot, aki – a Temesi bán-ság Magyarországhoz történő visszacsatolása végett – 1788. május 31-én érkezett a főnemesi küldöttséggel Temesvárra.²⁶

*„A török háborúk idején, mint élelmezési főbiztos a hadsereg ellátásáról gondoskodott. Érde-mei, buzgó szolgálatai elismerése fejében a magyar királyi udvari kancellária referendáriusává nevezte ki az uralkodó. 1790-ben megkapta a Szent István-rend kiskeresztjét, 1796-tól a rend középkeresztes vitéze lett. Arad vármegye felkelt nemeseit két ízben vezette.”*²⁷ Erre a napóleoni háborúk idején került sor. Élelmezési főbiztosként – 1796-ban – 3000 kiló búzát és zabot ajánlott fel a hadsereg élelmezésére.²⁸ Az 1797-es esztendőben már hét vármegye (Arad, Békés, Csanád, Csongrád, Krassó, Temes és Torontál) felkelt nemesi csapatának brigadéros (dandárparancsnok) volt. Az uralkodóra, I. Ferenc magyar királyra (1792–1835) nagy hatást gyakorolt, hogy a hadsereg költségeinek jelentős hányadát

saját maga fizette, majd azzal is, hogy még 1797-ben a Szerém vármegyében „rakoncátlankodó” pestisjárvány megfékezésére is lépéseket tett.

Eötvösesi Lovász Zsigmond az 1780-as években Temes vármegye alispánja volt,²⁹ majd II. Lipót magyar király 1791. október 13-án Békés vármegye főispánjává nevezte ki. A királyi kinevezést Békés vármegye rendjei a vármegyei közgyűlésen 1791. november 23-án fogadták el, ahol üdvözltek az uralkodó döntését.³⁰ Lovász Békés vármegye politikai életében kétséget kizáróan jelentős szerepet töltött be. I. Lipót utódja, I. Ferenc magyar király 1801. október 23-án temesi gróffá, továbbá Temes vármegye főispánjává nevezte ki. Lovász Zsigmond ekkor köszönt le Békés vármegye éléről. A békési nemesek nagyon fájlalták szeretett főispánjuk „elvesztését”, de nem szakadt meg a kapcsolata korábbi vármegyéjének közösségével. Nem tudni, hogy pontosan miért, de 1801-ben már más töltötte be Temes vármegye főispáni tisztségét. Lovász csak 1804-ben tért vissza, és hivatalát egészen 1808-ig vitte,³¹ ezt követően iktatták be Torontál vármegye főispánjának. Ez utóbbi tisztségét haláláig, 1812. január 10-ig töltötte be.

Eötvösesi Lovász Zsigmond jelentősebb birtokokkal rendelkezett a Torontállal határos Temes vármegyében. Még 1797-ben szerezte meg zálogba Temesújfalut (Neudorf), itt 1798-ban kastélyt is építtetett. Majd 1801-ben Lippakeszt (Chesint), illetve 1802-ben Zádorlakot (Zädäreni) nyerte el adományként.³²

Az eötvösesi Lovász Zsigmond által 1798-ban építtetett – kezdetben – földszintes épületet a későbbiekben átépítették. Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején a kastélyt a románok feldúlták, ezután hosszabb ideig nem lakták. A Lovász család birtoka idővel a gróf Zselénszky

²⁵ HÉJJA JULIANNA ERIKA: *Békés vármegye archontológiája. (1699) 1715–1950. Főispánok és alispánok. Közlemények Békés megye és környéke történetéből* 8. Békés Megyei Levéltár, Gyula, 2002, 141–143. pp.

²⁶ REISZIG EDE: *Torontál vármegye története 1779-ig.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 428. p.

²⁷ HÉJJA JULIANNA ERIKA: *Békés vármegye archontológiája. (1699) 1715–1950. Főispánok és alispánok. Közlemények Békés megye és környéke történetéből* 8. Békés Megyei Levéltár, Gyula, 2002, 141. p.

²⁸ NAGY IVÁN: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. VII. kötet.* Kiadja Ráth Mór, Pest, 1860, 180. p.

²⁹ SZENTKLÁRAY JENŐ: *Temes vármegye története.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Temes vármegye és Temesvár. Magyarország vármegyéi és városai.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914, 391. p.

³⁰ HÉJJA JULIANNA ERIKA: *Békés vármegye archontológiája. (1699) 1715–1950. Főispánok és alispánok. Közlemények Békés megye és környéke történetéből* 8. Békés Megyei Levéltár, Gyula, 2002, 141. p.

³¹ SZENTKLÁRAY JENŐ: *Temes vármegye története.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Temes vármegye és Temesvár. Magyarország vármegyéi és városai.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914, 391. p.

³² REISZIG EDE: *Temes vármegye nemesi családai.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Temes vármegye és Temesvár. Magyarország vármegyéi és városai.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914, 415. p.

családé lett. A 19. század második felében gróf Zselénszky Róbert (1850–1939) pompás kastéllá bővítette az épületet. A kétszintes kastély pazar berendezései között érdemes megemlíteni a 2000 kötetes könyvtárat, a régi bútorokat, továbbá a régi olasz mesterek festményeit, illetve a metszeteket, valamint az ötvösmunkákat is.³³ A kastélyt 1903-ban a szerencsétlen sorsú Habsburg–Lotaringiai Ferenc Ferdinánd (1863–1914) is felkereste. Sajnálatos, hogy ezt a régi főúri emléket 1945 után a román állam kisajátította, majd végül lebontották. Az egykoron jobbára németek által lakott Temesújfalun azonban nem csak az előbbieken említett „néhai” kastélyáról híres. II. Lipót magyar király lánya, illetve I. Ferenc magyar király húga, Habsburg–Lotaringiai Mária Anna Ferdinanda főhercegnő (1770–1809) a kastélyban lakott ötvenes Lovász Zsigmond vendégeként 1809. augusztus 17. és 1809. október 1. között. A főhercegnő feltehetően tuberkulózisban halt meg 1809. október 1-jén. Földi maradványait az 1771-ben épített római katolikus templomban, a Lovász család kriptájában temették el. A szentélyben, a főhercegnő emlékére, Habsburg Miksa (1832–1867) főherceg, a későbbi mexikói császár fehér carrarai márvány sírkövet állíttatott. A főhercegnő holttestének későbbi sorsa eléggé „morbid”. Egyfelől az 1945-ben bevonuló szovjet katonák fosztották ki, illetve gyalázták meg a sírt. Másfelől a helyieknél hosszú időn át szokás volt, hogy évenként felnyitották a koporsót, és megtekintették a maradványokat. Ennek a „rendszeres gyakorlatnak” a római katolikus egyház vetett véget 2005-ben, amikor megtiltották a földi maradványok további megbolygatását.³⁴

II. 3. Kisszántói Lányi József, Torontál vármegye főispánja (1812–1819)

Ötvenes Lovász Zsigmond halála után kisszántói Lányi József került Torontál vármegye főispáni székébe. Személyéről és hivatali működéséről keveset tudunk.

Lányi József a „kisszántói” előnevet 1810. december 28-án I. Ferenc magyar királytól nyerte el. A Lányi család nemcsak nemesi nevében, hanem birtokában is tudhatta a Bihar vármegyei Kisszántó (Santăul Mic) települést. A falut Lányi József még 1795-ben vásárolta meg, és a család egészen 1864-ig birtokolta, ekkor a Klobusiczky család tulajdonába került.³⁵ Kisszántói Lányi József udvari tanácsos és a Szent István Rend vitéze is volt.³⁶ Torontál vármegye főispáni tisztségét 1812-től egészen 1819-ben bekövetkezett haláláig viselte. Hivatali ideje alatt Torontál vármegyét előbb a napóleoni háborúk terhei, majd – 1815-ben – az itáliai forradalmi hangulat által gerjesztett nehézségek árnyékolták be. Mindkét esetben a bécsi császári udvar által elrendelt „újoncozás”, továbbá a – hadtápot biztosítandó – beszolgáltatások, valamint az adózás jelentették a legnagyobb gondot. Egyébiránt a napóleoni háborúk már az 1790-es évektől kezdődően jelentős terheket róttak a történelmi Magyarország vármegyéire, így Torontálra is. Tekintettel arra, hogy Torontál a vármegyék sorában előkelő helyen állt – főképp a kukorica-, illetve a búzatermesztésnek köszönhetően – a mezőgazdaság és az állattartás (pl.: szarvasmarha-tenyésztés, lótarítás) tekintetében, a terhek szinte állandósultak. A tekintetes vármegye népessége addig bírta a terhelést, amíg „ínséges évek” nem köszöntöttek rá. Ilyen volt az 1816-os esztendő is. Erről Borovszky Samu monográfiájában a következőket olvashatjuk: *„Az 1816-ik év inséges év volt. Árvizek pusztították a vármegyét és alig termelt valami. A vármegye segélyért folyamodik a kormányhoz, de az állampénztár üres és segély helyett rendelet jön, mely megparancsolja, hogy a földesurak gondoskodjanak jobbágyaikról és a törvényhatóság ügyeljen arra, hogy a földek paragonon ne maradjanak. Habár a pénzügyi helyzet mind kedvezőtlenebbé válik, a vármegye erőlyesen folytatja a hátralévő hadiadó és a felkelt nemesség kiállítására kivetett költségek behaj-*

³³ REISZIG EDE: *Temes vármegye közséjei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Temes vármegye és Temesvár. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914, 116–117. pp.

³⁴ *Virtual Arad, weboldal*: http://www.virtualarad.net/news/2008/va_n240508_ro.htm (Letöltés ideje: 2018. január 16.)

³⁵ VENDE ALADÁR: *Bihar vármegye közséjei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Bihar vármegye és Nagyvárad. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1901, 101. p.

³⁶ REISZIG EDE: *Bihar vármegye nemesi családai*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Bihar vármegye és Nagyvárad. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1901, 637. p.

tását.”³⁷ A kedvezőtlen pénzügyi helyzet mellett – például a só kapcsán – áremelkedésekkel is számolni kellett. Tekintettel arra, hogy a Habsburg Birodalom a napóleoni háborúkból végül győztesen került ki, továbbá Itáliában Lombardia és Velence kapcsán jelentős területek szerzett, az osztrákok elbízta magukat. Ahogy herceg és gróf Klemens Wenzel Nepomuk Lothar von Metternich (1773–1859) osztrák államférfi, kancellár megfogalmazta: „Itália nem több mint földrajzi fogalom.”³⁸ A bécsi császári udvar hatalma teljében érezte magát, ezért Magyarországon sem ügyelt arra, hogy akarata minden tekintetben törvényes legyen. Ezáltal jelentős – főképp anyagi – terhek hárultak a magyarországi vármegyékre. Mint az előbbiekben is olvasható, előfordult, hogy a vármegyét nehéz helyzetükben nemhogy segítették volna, hanem inkább magukra hagyták.

II. 4. Ghiczi és assakürthi Ghyczy József, Torontál vármegye főispánja (1820–1835)

Kisszántói Lányi József halálát (1819) követően, 1820-ban ghiczi és assakürthi Ghyczy Józsefet nevezte ki I. Ferenc magyar király Torontál vármegye főispánjává. A rendek 1820. március 21-én tartották az új főispán ünnepélyes beiktatását. Kezdetben csak helyettes, majd a király – 1825. augusztus 8-án, a vármegyei közgyűlés ülésén felolvasott – rendelete alapján rendes főispánná nevezték ki. Ghyczy ugyanakkor császári és királyi tanácsos, a Hétszemélyes Tábla bírja, valamint a főrendi ház tagja is volt.

A nemesi család egyik előnevét („ghiczi”) a Veszprém vármegyei Gicz helységről – később pusztáról – kapta. Középkori eredetű, első okleveles említésük a 13. századból való. A második nemesi előnevükre utaló („assakürthi”) helység a történelmi Nyitra vármegyében feküdt. Assakürt (Nové Sady) birtokjogát még a 16. század közepén szerezték meg.³⁹

„A család több ízben s különböző helységekre nyert királyi és nádori adományt Nyitra-, Bars-, Esztergom- és Bereg megyében. Nemessége ezen megyéken kívül más megyékben is kihirdettetett.”⁴⁰

Ghyczy főispánsága alatt – 1830-ban – történt, hogy a magyar nyelv használatát Torontál vármegye területén bővíteni kívánták. Erre a célra egy bizottságot állítottak fel, melynek a javaslatát a vármegyei közgyűlésen – 1831-ben – fogadták el és hirdették ki. „A határozat főbb pontjai a következők voltak: A tisztikar mint eddig, úgy ezután is mindennemű jelentéseit, levelezéseit és kiadmányait csakis magyar nyelven intézze, minden polgári és büntető pert magyarul kezdjen és fejezzen be, a latin nyelven megkezdett és még folyamatban lévő pereket magyar nyelven folytassa és fejezze be. A nem magyar nyelven írott beadványok elfogadását megtiltották. Oly egyén, a ki magyarul nem tud, közhivatalt nem viselhet. Azok a jegyzők, a kik magyarul nem tudnak, kötelesek 3 év alatt a magyar nyelvet megtanulni, mert különben hivatalukat veszítik, addig is azonban kötelesek maguk mellett egy magyarul tudó segédet tartani. Mesterlegények, a kik magyarul nem tudnak, addig míg azt meg nem tanulják, a czéhekbe fel nem vehetők. Ez időtől kezdve a magyar nyelv diadalmasan utat tör magának e soknyelvű megyében és végleg meghonosodik.”⁴¹

Az 1830. évi magyar országgyűlésen – V. Ferdinánd megkoronázásán túl – a régóta problémás újoncállítás, valamint a kivetendő adó kérdése is napirenden volt. A következő évi országgyűlést azonban az országos kolerajárvány miatt már nem tartották meg. Bár Torontál vármegye messze feküdt a galíciai határtól, ahonnan a kolera „betörését” várták, de a megelőzésre felállított katonai kordont túl hamar számolták fel, ezért a járvány Magyarország területén is szétterjedt. Torontálban először a Tisza folyó mellett fekvő

³⁷ BOGLYUB, ALEXICH: *Torontál vármegye története. 1779–1867.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 451. p.

³⁸ SÁSDI TAMÁS: *Az olasz és a német egység létrejötte. Korok – online folyóirat történelembarátoknak:* <http://korok.webnode.hu/products/az-olasz-es-a-nemet-egység-letrejotte1/> (Letöltés ideje: 2018. január 18.)

³⁹ REISZIG EDE: *Nyitra vármegye nemesi családai.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Nyitra vármegye. Magyarország vármegyéi és városai.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1899, 692. p.

⁴⁰ KEMPELEN BÉLA: *Magyar nemes családok. IV. kötet (Fa–Házy).* Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1912, 314. p.

⁴¹ BOGLYUB, ALEXICH: *Torontál vármegye története. 1779–1867.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 452. p.

falvakban jelent meg, majd továbbterjedt a vármegye egész területére. Szerencsére a ragály 1831 első felében már csillapodott.

Ghyczy József főispánsága idején a vármegyei karok és rendek a közigazgatás átszervezését, illetve annak kidolgozását is megkezdték.

II. 5. Hertelendi és vindornyalaki Hertelendy Ignác, Torontál vármegye főispánja (1835–1845)

Hertelendy József egykori helyettes torontáli főispánnak (1807–1809) – écskai Lázár Katalintól – hat gyermeke (Károly, Ignác, Miksa, Antónia, Jozefa és Petronella) született. Hertelendy Ignác (1789–1856) a második (fiú)gyermek volt a sorban. Személyében az első olyan torontáli főispánt tisztelhetjük, aki – 1789. július 30-án – már a vármegye területén, Nagybecskereken született. *„Apja nyomdokain haladva tanulmányainak végeztével közhivatali pályára lépett, s ő is a megyei életnek agilis szereplője volt.”*⁴² Előbb – 1820-ban – főszolgabíró, majd 1831 és 1835 között Torontál vármegye alispánja lett. A főispáni tisztséget 1835-től látta el, igaz, 1835 és 1839 között mint helyettes főispán. Az 1839. május 13-án tartott vármegyei közgyűlésen rendes főispánnak iktatták be. Vármegyei tisztségei mellett 1838-tól császári és királyi kamarásnak, majd udvari tanácsosnak is kinevezték.⁴³

Hertelendy Ignác és két fivére: bátyja, Károly, valamint öccse, Miksa jelentős szerepet töltött be a történelmi Torontál vármegye, azon belül Bocsár életében. Erről Szentkláray Jenő a következőket közölte: *„A három fivér három kúriát épített magának Bocsár kellő közepén, az apai telken. Gyönyörű angol park természetes juhár-fákkal, aianthusokkal és nyírekkel, amigdalus, puszpáng és som csoportozatokkal, virágból hímzett pázsitszőnyeggel vette körül a három*

*nemesi házat. Nevezetes három úrilak volt az. Ott tartották Torontál megye rendei barátságos értekezleteiket és előleges megbeszéléseiket, valahányszor fontos megyei vagy országos közügyekben határozniuk kellett. Ott állapodtak meg tisztújítások alkalmával a jelöltek személye iránt. [...] Hertelendy Ignác akárhányszor megtette, hogy bocsári kúriájába tűzte ki a megyei közgyűléseket; sokszor egész héten át a saját költségén és a saját asztalánál látta el az egybegyűlt rendeket. Szóval a Hertelendyek bocsári kúriája hosszú ideig szellemi központja volt Torontál vármegye municzipális életének és hazafias mozgalmainak. Az a színhelye volt Torontálnak, a honnan e megye ujabbkori története kiindult. A három kastély egyszersmind családi múzeum volt, tele magyar történeti és családi ereklyékkel. Azok legértékesebb részét a gazdag könyvtár és képtár képezte. A könyvtár leginkább jogi és történeti műveket tartalmazott, de képviselve volt benne a magyar, német és franczia szépirodalom is. A képtár három csoportban a család olajfestésű arcsképeiből állott.”*⁴⁴

Hertelendy Ignác az időközben egyre inkább elnémetesedő Bocsár mellett 1833-ban egy népesebb pusztát létesített Józsefháza néven. A 280 főből és 28 lakóházból álló helység idővel végleg feloszlott.⁴⁵ A pusztára betelepített lakók jobbára római katolikus felekezethez tartozó, magyar „gányók”, azaz dohánykertészek voltak. Hertelendy Ignác testvéreivel Bocsáron templomot is építtetett. A bocsári római katolikus templomot 1842-ben – Alexandriai Szent Katalin szűz és vértanú („Katharina von Alexandrien”) tiszteletére – szentelték fel.⁴⁶ Ezekben az időkben építtették ki a templom alatt a Hertelendy család sírboltját is.⁴⁷ Hertelendy Ignác jelentős szerepet játszott a Bánság, különösen a torontáli régió árvízmentesítésében. Erőfeszítései révén a Tisza, a Béga és a Maros folyók mentén – 39 mérföld

⁴² A Hertelendy család, a Hertelendyek információs honlapja:

http://hertelendy.pw/content/index.php/Hertelendy_Ign%C3%A1cz_1789_-_1856 (Letöltés ideje: 2018. január 15.)

⁴³ NAGY IVÁN: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. V. kötet. Kiadja Ráth Mór, Pest, 1859, 106. p.

⁴⁴ SZENKLÁRAY JENŐ: A csanád-egyházmegyei plebániák története. Csanád-Egyházmegyei Könyvnyomda, Temesvár, 1898, 368–370. pp.

⁴⁵ A Hertelendy család, a Hertelendyek információs honlapja:

http://hertelendy.pw/content/index.php/Hertelendy_Ign%C3%A1cz_1789_-_1856 (Letöltés ideje: 2018. január 15.)

⁴⁶ SZENKLÁRAY JENŐ: A csanád-egyházmegyei plebániák története. Csanád-Egyházmegyei Könyvnyomda, Temesvár, 1898, 370. p.

⁴⁷ A Hertelendy család, a Hertelendyek információs honlapja:

http://hertelendy.pw/content/index.php/Hertelendy_Ign%C3%A1cz_1789_-_1856 (Letöltés ideje: 2018. január 15.)

*Hertelendi és vindornyalaki
Hertelendy Ignác főispán arcképe***

Forrás: HALMÁGYI PÁL: *Csanád és Torontál vármegyék tisztségviselői. 1779–1944. A Makói Múzeum Füzetei 100.*, Makó, 2001, 15. p., *Nemzeti Portrétár*: http://npg.hu/index.php?option=com_jcollection&view=item&id=2962 (Letöltés ideje: 2018. január 15.)

** Az egykoron, Torontál vármegye székhelyén, a nagybecskereki vármegyeházán kiállított, Hertelendy Ignác főispánról – 1836-ban – készült festményt az első világháború végén menekítették át Torontál vármegye megmaradt részére, Kiszomborra. Innen – 1924-ben – került Csanád, Arad és Torontál közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegye székhelyére, Makóra. A festményt jelenleg Makón őrzik.

hosszan – töltéseket építtetett, ezáltal több száz-ezer hold ártéri földet tett alkalmassá mezőgazdasági művelésre.⁴⁸

Kevesen tudják, hogy Hertelendy Ignácnak köszönheti az utókor, hogy az aracsi pusztatemplom romjai megmaradtak. Erről a tényről a Hertelendy család honlapján a következő információt találjuk: „A török kiűzése után a XVIII.

században nagy veszedelembbe kerül az aracsi Pusztatemplom, ugyanis az új telepesek tömegesen hordták el tégláit, köveit. Hertelendy Ignác kikindai alispán, hogy megakadályozza a Pusztatemplom további rombolását, falbontását a telepesek részéről, 1827-ben körülsáncoltatja a Pusztatemplomot, széles, mély árkot húzat köré, amely még ma is megvan, így a falbontók nem bírták a szekereiket a falak mellé hajtani, hogy pakoljanak az »ingyenes« épületanyagból. Emellett utasítására a határőrök is felvigyáztak a Pusztatemplomra.”⁴⁹

Hertelendy Ignác 1856. augusztus 13-án halt meg, földi maradványait a bocsári római katolikus templom alatt található családi kriptában helyezték örök nyugalomra.

II. 6. Bobdai Gyertyánffy Dávid, Torontál vármegye főispánja (1845–1848)

Az örmény eredetű Gyertyánffy család „újabb” kori magyar nemesi famíliának számított. Címeres nemesi levelét – ahogy számos más, jelen tanulmányban is említett nemesi család – I. Ferenc magyar királytól (1795. június 25-én) nyerte el. Erdélyből hamarosan átvándorolt a történelmi Torontál vármegye területére. A négy testvér közül egy (Jónás) Erdélyben maradt, a többiek (Antal, Lukács és Kristóf) elnyerték az uralkodótól – a napjainkban Romániában fekvő – Papd (Bobda), Gyér (Giera) és Tolvád (Livezile) helységeket. Nemesi előnevüket 1806. augusztus 1-jén kapták, és használata mind a három – Bánságba vándorolt – fivért megillette. Antal ága idővel kihalt, Kristóf a tolvádi ág, Lukács pedig a gyéri ág alapítója lett. A gyéri ág tagja és egyben Lukács fia, bobdai Gyertyánffy Dávid (1794–1878) császári és királyi tanácsos, továbbá Torontál vármegye országgyűlési képviselője, egy időben (1836 és 1845 között) a vármegye alispánja, majd (1845 és 1848 között) a történelmi Torontál vármegye – helyettes – főispánja lett.⁵⁰

Valószínűleg nem sokszor eshetett meg Torontál vármegye életében, hogy a vármegyei

⁴⁸ SZENKLÁRAY JENŐ: *A csanád-egyházmegyei plebániák története*. Csanád-Egyházmegyei Könyvnyomda, Temesvár, 1898, 369. p.

⁴⁹ *A Hertelendy család, a Hertelendyek információs honlapja*:

http://hertelendy.pw/content/index.php/Hertelendy_Ign%C3%A1cz_1789_-_1856 (Letöltés ideje: 2018. január 15.)

⁵⁰ REISZIG EDE: *Torontál vármegye nemesi családai*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 542. p.

közgyűlés elégedetlen volt a főispáni esküvel, és ezért óvást tett. 1845. július 7-én azonban a vármegyei közgyűlésen, az új – helyettes – főispán esküjének felolvasása után ez a jelenet mégis bekövetkezett. Az óvás oka, hogy az eskütevő nem tett említést a „közhazáról és az alkotmány tiszteletben tartásáról”. Az ünnepélyes beiktatás ezért az 1845. augusztus 11-én tartott közgyűlésen ment végbe.⁵¹ Gyertyánffy Dávid főispánsága idején látogatott el Habsburg István főherceg – a nádori helytartó – a Bánság területére, 1847. szeptember 15-én Temesváron fogadta Krassó, Temes és Torontál vármegyék képviselőit, így Gyertyánffy főispánt is.

Az 1847. november 7-én egybehívott magyar országgyűlésen a szabadelvű párt és a konzervatív párt vitába keveredett a nemzeti sérelmek kapcsán. Ez a heves vita előrevetítette, hogy hamarosan változás áll be Ausztria és Magyarország viszonyában, amit a nemzetközi események is igazolni látszottak. Az 1848. március 15-én végbement történelemszerű Torontál vármegye hivatalosan március 18-án értesült. Még aznap lovas futárok indultak a vármegye különböző pontjaira, hogy megvigyék a hírt. Nagybecskerekben ekkor gyűlést tartott az értelmiség, március 19-én pedig már népgyűlés volt a városban. Április első két hetében általános eufória uralkodott a kivívott jogok kapcsán, azonban „viharfellegek” gyülekeztek. Mint ismeretes, az osztrák hatalom feltűzelte a magyarországi nemzetiségeket a „magyar ügy” ellen. Annak ellenére, hogy a szabadságharc csak 1848 szeptemberétől indult, a Délvidéken a szerbek már 1848 áprilisától forrongtak, és több helyen szörnyű tragédiák történtek. A szerbek egyebek mellett legfőbb célkitűzésükért, egy olyan „szerb vajdaság” kihasításáért szálltak síkra, amelybe Torontál vármegye, valamint a Nagyikindai kiváltságos kerület is beletartozott volna. Az első fegyveres összecsapás is Nagyikindán zajlott. Már 1848. április 23-án – húsvét vasárnapján – Karlócáról a magyar

uralom ellen és a szerb szabadság mellett szóló röpiratok érkeztek a helyi szerbséghez. Másnap, 1848. április 24-én szerb népfelkelés tört ki a városban. Fekete Gyula a következőket írta a véres tragédiáról: „Délután 3 órakor a harangokat félreverték és a nép fegyverekkel, kaszákkal, villákkal rohant a vagyonosabb lakosokra. A megrémült lakosok menekültek. A városban mindenfelé rémes jajgatások, lövések, káromkodások voltak hallhatók: »Üssétek agyon az urakat, a magyarokat és németeket!«”⁵² A sors ironiája, hogy a szerbek által kirobbantott vérengzés még a sajátjaikat sem kímélte, szerb áldozatokat is követelt. „A szerencsétlen sorsú áldozatok között voltak Csuncsits János és Iszakovits Sándor kerületi tanácsnokok, mindkettő kikindai származású szerb.”⁵³ Mindkét szerb hivatalnokot brutális kegyetlenséggel gyilkolták meg, ennek részleteitől eltekintünk, habár Fekete Gyula részletesen leírta... Az indulatok továbbra is tomboltak: „A dühöngő nép a börtönöket felnyitotta, a rabokat azokból kihozta. Ekkor megindult a rettenetes rablás, gyűjtogatás. Betörték a jobb lakásokba, azokban minden bútort összetörték, minden írást, okmányt, értékpapírt széttéptek. Ezt tették a hivatalokban is. A városban mintegy 70 huszár volt állomáson. Ezek kivonultak ugyan a lázadók megfékezésére, de a nagy tömeg ellen tehetetlennek bizonyultak. A katonák közül is kettő áldozatul esett. Harmadfél napig tartott a rettenetes dúlás, rablás, pusztítás. Kiss Ernő ezredes jött három ezred katonasággal; össze akarta lövetni a várost, de ettől a szándékától Karátsonyi László – az új Torontál vármegyei – főispán kívánságára – s hogy ártatlanok is ne lakoljanak - elállott.”⁵⁴

A népfelkelés – amely gyakorlatilag inkább linceselés és rablás volt – vezetői látva a következményeket, nem várták meg a felelősségre vonást, elmenekültek a városból, de rajtuk kívül még így is több száz rabló garázdálkodott Nagyikindán. Ezek jó részét, különösen azokat a vezetőket, akiket sikerült elfogni, a később felállított rögtön-

⁵¹ BOGLYUB, ALEXICH: *Torontál vármegye története. 1779–1867.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 455. p.

⁵² FEKETE GYULA: *Nagyikinda.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 585–586. pp.

⁵³ FEKETE GYULA: *Nagyikinda.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 585–586. pp.

⁵⁴ FEKETE GYULA: *Nagyikinda.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 585–586. pp.

ítélő bíróság elítélte, majd kivégeztette. A rend helyreállítása érdekében két ezred gyalogságot, illetve egy ezred Hannover-huszárt vezényeltek Nagykikindára. A Nagybecskerekéről eltávozó katonaság azonban őrizetlenül hagyta a vármegye székhelyét. A szerb lázadás itt is megkezdődött, de szerencsére a város bírása, Hadzsits Lázár erélyes fellépése miatt nem történtek olyan szomorú események, mint Nagykikindán. Ugyanakkor szerb megmozdulások voltak Aracson és Törökbecsén is.⁵⁵ Ilyen viszontagságos körülmények között ért véget bobdai Gyertyánffy Dávid főispánsága.

Gyertyánffyról érdemes megjegyezni, hogy származása révén főképp a kereskedelem fejlesztésének kérdéskörében reformernek, ellenben az „ősiség” tekintetében konzervatívnak számított. További érdekesség, hogy 1849-ben a Szemere-kormány hazaárulónak minősítette, továbbá elődje, Hertelendy Ignác feljelentette, mivel Gyertyánffy a császári kézre került Pesten hivatalt vállalt, de a magyar hadsereg visszatérése előtt elmenekült a városból.⁵⁶

II. 7. Beodrai Karátsonyi László, Torontál vármegye főispánja (1848–1849)

Karátsonyi László (1806–1869) személyében talán az egyik legnépszerűbb, illetve legismertebb torontáli főispánt tisztelhetjük, aki – a történelmi események miatt – háromszor foglalhatta el Torontál vármegye „legmagasabb” hivatalát. Jelen tanulmány az első – 1848 és 1849 közötti – főispánságát követi nyomon.

A beodrai Karátsonyi család örmény eredetű nemesi család, amely a 16. században telepedett át Moldvából Erdély területére.⁵⁷ Ekkor vette

fel a „Karátsonyi” nevet. Erdélyben – az erdélyi örmények egyik központjában –, Szamosújváron (Gherla) telepedett le. A család híres volt jótékonykodásáról, illetve adakozókészségéről.⁵⁸ „A család birtokában levő ereklyék szerint a család már a beköltözés előtt is nemes volt és címerlevelét valószínűleg az egyik erdélyi fejedelemtől nyerte. [...] Az erdélyi fejedelmek és magyar királyok a család nemességét többször megerősítették. Így Mária Terézia királynő is, ki [...] új nemeslevelet állított ki.”⁵⁹ A Karátsonyiak 1781-ben – 103 ezer Ft-ért – vásárolták meg a kincstártól Beodrát, a település elnevezése új nemesi előnevükben is feltüntetésre került.⁶⁰ Ugyanakkor a régi nemesi előnevüket – a „karátsonyfalvi”-t – lecserélték. A család idővel két ágra, egy nemesi és egy grófi ágra vált szét, de mindkét család használta előnévében a „beodrai” elnevezést. A nemesi ág bánsági felvirágzása – még a 18. század végén – Karátsonyi Bogdán nevéhez fűződik. Később Beodra mellett más településeken is birtokot szerzett a család, mind Torontál, mind Temes vármegyében. Torontálban alapvetően két térségben rendelkezett jelentősebb birtokokkal a család. Beodra mellett – a ma Romániához tartozó – Bánlak (Banloc), továbbá Karátsonyiliget (Soca), Karátsonyifalva (Ofsenița), Dóc (Dolaț) és Partos (Partoș) is hozzájuk tartozott. Az előbbieken említett településeket 1805-ben vásárolták meg a Draskovich családtól.⁶¹ Ahogy a Hertelendy család tagjainak főispánsága idején Bocsár, Karátsonyi László főispánsága idején Beodra lett az egyik központja a vármegyének. A Karátsonyiak sokat tettek Torontál vármegye mezőgazdaságának fejlesztéséért. Ez a megállapítás igaz volt Beodrára is, ahol a család két pazar kastélyt is építtetett. Ezek közül az egyik már sajnos eltűnt a „történe-

⁵⁵ BOGLYUB, ALEXICH: *Torontál vármegye története. 1779–1867.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 456. p.

⁵⁶ RÓRAY ELEMÉR – GILICZE JÁNOS – MAROSVÁRI ATTILA: *A zombori Rónay család története. Dél-alföldi Évszázadok* 30., Szeged, 2012, 215. p., FÁBIÁNNÉ KISS ERZSÉBET: *A honárulók vagyonának lefoglalása és kezelése – az 1848–49-es pénzügyi adminisztráció egyik speciális feladata. Századok*, 128. évfolyam, 1. szám, 1994, 73. p.

⁵⁷ KEMPELEN BÉLA: *Magyar nemes családok. V. kötet (Hé-Kezy).* Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1913, 360. p.

⁵⁸ NÉMETH FERENC: *Magyar-örmények a Bánát közéletében a 19. században. Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 4. No.1. (Spring 2013/1 Tavasz), 3. p. Elektronikus elérhetőség: http://www.southeast-europe.org/pdf/13/DKE_13_M_DKH_Nemeth-Ferenc.pdf (Letöltés ideje: 2018. január 17.)

⁵⁹ REISZIG ÉDE: *Torontál vármegye nemesi családai.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 543–544. pp.

⁶⁰ HALMÁGYI PÁL: *Csanád és Torontál vármegyék tisztségviselői. 1779–1944. A Makói Múzeum Füzetei* 100., Makó, 2001, 20. p.

⁶¹ REISZIG ÉDE: *Torontál vármegye nemesi családai.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 543–544. pp.

lem viharában”, a másik még áll, és várja sorsa jobbra fordulását. A vármegye életében már az 1820-as évek óta különféle – előbb szolgabírói, majd alispáni – hivatalt viselő beodrai Karátsonyi Lászlót 1848. május 30-án Nagyikindán iktatták be hivatalába. Ezáltal a főrendi ház tagja is lett. Nagy érdemei voltak abban, hogy meggátolta a magyar katonaságot, hogy a nagyikindai szerb megmozdulásra – haragból és indulatból – fegyveresen reagáljon. Ezáltal mentve meg számos civil életét és a város épségét. Akkor csak a nagyikindai felkelés elfogott vezetőit, illetve a közönséges rablókat és gyilkosokat büntették meg.⁶²

Karátsonyi László első főispánságát az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc eseményei határozták meg. Torontál vármegye rendjei mindent megtettek, hogy az egyre inkább forrongó szerbség indulatait kordában tartsák. A szerb vezetők és a bécsi császári udvar által feltüzelt szerbség hamarosan fegyverrel harcolt a jogaiért – az összetűzéseknek Nagyikinda és a vármegye székhelye, Nagybecskerek után további állomásai következtek. A karlócai gyűlést követően a szerbek már nyíltan fegyverkeztek. A szerb vezetők lázító beszédei miatt Torontálban is egyre súlyosabbá vált a helyzet. Perlasznál, Tamáslakánál és Alibunárnál a szerbség megerősített táborokat létesített. A magyar kormány már 1848. június 13-án felhívta Torontál vármegye vezetőségének a figyelmét a szerb mozgolódásra, és elrendelte, hogy két hét alatt a vármegye állítson ki 3000 fegyverest, illetve lőfegyver hiányában, ha kell, kaszákkal fegyverezzék fel őket. Ugyanakkor Kiss Ernő ezredest – az örömeny származású, torontáli birtokost – három zászlóalj gyalogsággal, tíz század könnyűlovassággal és nyolc ágyúval szállásolta el a vármegye székhelyén, Nagybecskereken. Idővel a magyar kormány rendelkezésére álló 8-10 ezer fős katonasággal szemben legalább 30 ezer jobbára szerb felkelő sorakozott fel.⁶³ Mindennek fényében nem csodálkozhatunk azon, hogy 1848 nyarától kezdve lassan az egész vármegye „lángba borult”, és egyre több helyen csaptak össze a

magyar honvédek és nemzetőrök a szerb marhalócokkal. Karátsonyi László 1849 tavaszán köszönt le első főispáni tisztségéről, mivel a Debrecenben székelő magyar kormány Hertelendy Miksát nevezte ki a vármegye élére kormánybiztosnak.

Beodrai Karátsonyi László főispán arcképe***

Forrás: HALMÁGYI PÁL: *Csanád és Torontál vármegyék tisztségviselői. 1779–1944. A Makói Múzeum Füzetei 100.*, Makó, 2001, 15. p., *Nemzeti Portrétár*: http://npg.hu/index.php?option=com_jcollection&view=item&id=2959 (Letöltés ideje: 2018. január 17.)

***Az egykoron, Torontál vármegye székhelyén, a nagybecskereki vármegyeházán kiállított, Karátsonyi László főispánról – 1861-ben – Barabás Miklós által készített festményt az első világháború végén menekítették át Torontál vármegye megmaradt részére, Kiszomborra. Innen – 1924-ben – került Csanád, Arad és Torontál közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegye székhelyére, Makóra. A festményt jelenleg Makón őrzik.

⁶² FEKETE GYULA: *Nagyikinda*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 585–586. pp.

⁶³ BOGLYUB, ALEXICH: *Torontál vármegye története. 1779–1867*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 457. p.

II. 8. Hertelendi és vindornyalaki Hertelendy Miksa, Torontál vármegye kormánybiztosa (1849)

Hertelendy József egykori torontáli főispán (1807–1809) és felesége, écskai Lázár Katalin harmadik (fiú)gyermeké, Hertelendy Miksa (1790–1864) szintén nyomot hagyott a történelmi Torontál vármegye életében. Személyében ismét egy, a magyarsághoz ragaszkodó vármegyei politikust ismerhetünk meg. Már 1830-ban Torontál vármegye országgyűlési követe lett, három évvel később – 1833-ban – felhívta a magyar országgyűlés rendjeinek figyelmét arra, hogy a horvátországi Károlyvárosban (Karlovac) „Sollen wir Magyaren?” címmel gúnyiratot adtak ki, amely a magyar törekvéseket támadta. Majd egy évvel később, 1834-ben már a katonai határőrvidék polgárosítását szorgalmazta.⁶⁴ Hertelendy Miksa az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc kitöréséig Torontál vármegye országgyűlési képviselője volt. Kossuth Lajos 1849. május 7-én Torontál vármegye kormánybiztosává nevezte ki. Büntetése – a szabadságharc leverése után – nem maradt el. *„A pesti haditörvénszék 1851. október 06-án kétévi várfogságra és birtokainak konfiskálására (elkobzására) ítélte. Ebből a büntetésből (Kufsteinben vagy Olmützben) négy hónapot ki is töltött, azonban Ignác bátyjának felségfolyamodványai, és főleg sógorának, báró Kibzeltern Vilmos altábornagynak közbenjárása folytán, nagy nehezen kiszabadult, birtokait pedig 1854-ben visszakapta.”*⁶⁵

A forradalom és szabadságharc leverése után – 1849. november 18-án – az I. Ferenc József magyar uralkodó (1848–1916) által kiadott pápens életre hívta a „Szerb Vajdaság és Temesi Bánság” névre hallgató közigazgatási egységet, amely az uralkodóhoz hű maradt szerbségnek a szabadságharcban tanúsított „szolgálatait” volt hivatva ellentételezni. Ennek fényében Bács-Bodrog, Torontál, Temes és Krassó vármegyében megszüntették a magyar vármegyei közigazgatást, ugyanakkor a Szerémség bizonyos területei is az új „szerb” közigazgatási egység részei lettek. A szerbek nem lehettek maradék-

Hertelendi és vindornyalaki Hertelendy Miksa
kormánybiztos arcképe****

Forrás: HALMÁGYI PÁL: Csanád és Torontál vármegyei tisztségviselői. 1779–1944. A Makói Múzeum Füzetek 100., Makó, 2001, 15. p., Nemzeti Portrétár: http://npg.hu/index.php?option=com_jcollection&view=item&id=2960 (Letöltés ideje: 2018. január 15.)

****Az egykoron, Torontál vármegye székhelyén, a nagybecskereki vármegyeházán kiállított, Hertelendy Miksáról készült festményt az első világháború végén menekítették át Torontál vármegye megmaradt részére, Kiszomborra. Innen – 1924-ben – került Csanád, Arad és Torontál közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegye székhelyére, Makóra. A festményt jelenleg Makón őrzik.

talánul elégedettek, mivel a tényleges hatalmat nem a szerbség, hanem a bécsi adminisztráció gyakorolta. A Szerb Vajdaságról és Temesi Bánságról a következőket közli a Magyar Katolikus Lexikon: *„A temes-krassói és a torontál-bácskai kerületből állott. A kapcsolódó határőrvidék és a nagyikindai kerület területe 1850. szeptemberéig változatlan maradt. - 1850. IX-1853. VI. 8: a*

⁶⁴ A Hertelendy család, a Hertelendyek információs honlapja:

http://hertelendy.pw/content/index.php/Hertelendy_Miksa_1792_-_1864 (Letöltés ideje: 2018. január 15.)

⁶⁵ A Hertelendy család, a Hertelendyek információs honlapja:

http://hertelendy.pw/content/index.php/Hertelendy_Miksa_1792_-_1864 (Letöltés ideje: 2018. január 15.)

vármegyék megtartották nevüket, határaikat, de a szolgabírói járások helyébe kevesebb biztosi járást (Commissariats Bezirke) alakítottak ki. 1853. VI. 8-1860. X. 20: temesi, lugosi, becskerekai, újvidéki és zombori kerületekre osztották. A »szerb vajdaság« létesítése és elnevezése a magyarokat megalázta, a horvátokat elkésérítette, mivel kevesebbet kaptak a szerbeknél. Az a szerbeknek is csalódást, törekvéseik és áldozataik kijátszását jelentette, hogy szerb vajda helyett a területet Temesvárt szervezett helytartóságról osztrák katonai helytartó igazgatta, német nyelvvel és az osztrák jog szerint, mint az örökös tartományokban. A kb. 1 400 000, egymással is békétlen lakost (közte 241 000 magyart, 325 000 svábot és 395 000 oláhot) megalázni, s a névleges többségnek a 407 000 ott lakó görögkeleti szerbnek alárendelni az összbírodalmi szempontjából is hibás politika volt. A Bach-rendszer bukásával I. Ferenc József (ur. 1848-1916) megszüntette, 1860. XII. 27: a területet visszacsatolta Magyarországhoz, 1861. I: a vármegyéket 1848-as hatá-

raikkal visszaállították.⁶⁶

I. Ferenc József osztrák császár 1860. december 27-én kelt pátensével szüntette meg a Szerb Vajdaságot és Temesi Bánságot, illetve területét besorolta a magyar polgári közigazgatás rendszerébe, újra életre hívva az egykori történelmi vármegyéket. Ennek a lépésnek az volt az egyik különösen jelentős következménye, hogy a magyarországi szerbség már nem tekintette az osztrákokat, illetve a császárt szövetségesének. Az egyre inkább megnyilvánuló szerb szeparatista törekvések hátterében – főképp 1878-tól kezdődően – már nem Bécs, hanem Belgrád állt...

A szűkebb pátriájáért lelkesen közbenjáró Hertelendy Miksa még megérhette, hogy – 1861-ben⁶⁷ – a történelmi Torontál vármegye élére ismét magyar főispán kerüljön, a korábban – 1848 és 1849 között – is főispáni tisztséget betöltő beodrai Karátsanyi László személyében. Hertelendy Miksa 1864. március 12-én halt meg Bocsáron.⁶⁸

⁶⁶ DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. XIII. kötet (Szentl-Titán)*. Szent István Társulat, Budapest, 2008, 419. p.

⁶⁷ Karátsanyi László mindössze néhány hónapig lehetett torontáli főispán, mert a császár (1867-ig) ismét abszolutista eszközökkel kormányozta az országot. A provizórium alatt a vármegyei közgyűléseket is feloszlatták.

⁶⁸ *Petőfi Irodalmi Múzeum honlapja*:

<https://opac-nevter.pim.hu/record/-/record/display/manifestation/PIM58025/80af1d56-0f2a-4355-8e4f-7c151b5eb8d0/solr/0/24/0/1/authorOrder/asc> (Letöltés ideje: 2018. január 15.)

III. 1. Felhasznált nyomtatott irodalom

BOGLYUB, ALEXICH: *Torontál vármegye története. 1779–1867*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. XIII. kötet (Szentl-Titán)*. Szent István Társulat, Budapest, 2008

EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közjogi alkotásainak és törvényhatóságainak területváltozásai*. In: DOBROVITS SÁNDOR (szerk.): *Magyar Statisztikai Szemle*. 6. évfolyam, 6. szám. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1928. június

ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanin-Nagybecskerekai Egyházmegye történetéhez*. LOGOS Grafikai Műhely, Tóthfalva, 1993

FÁBIÁNNÉ KISS ERZSÉBET: *A honárulók vagyonának lefoglalása és kezelése – az 1848–49-es pénzügyi adminisztráció egyik speciális feladata*. Századok, 128. évfolyam, 1. szám, 1994

FEKETE GYULA: *Nagykikinda*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

GYÉMÁNT RICHÁRD: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Nagyikindai járásában*. Históriaantik Könyvesház, Budapest, 2017

GYÉMÁNT RICHÁRD: *Torontál vármegye „első emberei” – a „behozatali főispánok” – korszakában (1780–1807)*. *Aracs. A délvidéki magyarság közéleti folyóirata*, XVII. évfolyam, 5. szám, 2017. október 23.

HALMÁGYI PÁL: *Csanád és Torontál vármegyék tisztségviselői. 1779–1944*. *A Makói Múzeum Füzetei* 100., Makó, 2001

HÉJJA JULIANNA ERIKA: *Békés vármegye archontológiája. (1699) 1715–1950. Főispánok és alispánok. Közlemények Békés megye és környéke történetéből* 8. Békés Megyei Levéltár, Gyula, 2002

KALAPIS ZOLTÁN: *Életrajzi kalauz. I. kötet (A–Gy). Ezer magyar biográfia a délszláv országokból*. Forum Kiadó, Újvidék, 2003

KEMPELEN BÉLA: *Magyar nemes családok. IV. kötet (Fa-Házy)*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1912

KEMPELEN BÉLA: *Magyar nemes családok. V. kötet (Hé–Kezy)*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1913

ORTUTAY GYULA (szerk.): *Magyar néprajzi lexikon. II. kötet (F–Ka)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979

NAGY IVÁN: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. V. kötet*. Kiadja Ráth Mór, Pest, 1859

NAGY IVÁN: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. VII. kötet*. Kiadja Ráth Mór, Pest, 1860

REISZIG EDE: *Nyitra vármegye nemesi családai*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Nyitra vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1899

REISZIG EDE: *Bihar vármegye nemesi családai*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Bihar vármegye és Nagyvárad. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1901

REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

REISZIG EDE: *Torontál vármegye története 1779-ig*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

REISZIG EDE: *Torontál vármegye nemesi családai*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Torontál vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

REISZIG EDE: *Temes vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Temes vármegye és Temesvár. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914

REISZIG EDE: *Temes vármegye nemesi családai*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Temes vármegye és Temesvár. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914

RÓNAY ELEMÉR – GILICZE JÁNOS – MAROSVÁRI ATTILA: *A zombori Rónay család története. Dél-alföldi Évszázadok 30.*, Szeged, 2012

SZENTKLÁRAY JENŐ: *A csanád-egyházmegyei plebániák története*. Csanád-Egyházmegyei Könyvnyomda, Temesvár, 1898

SZENTKLÁRAY JENŐ: *Temes vármegye története*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Temes vármegye és Temesvár. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914

VENDE ALADÁR: *Bihar vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Bihar vármegye és Nagyvárad. Magyarország vármegyéi és városai*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1901

III. 2. Felhasznált elektronikus irodalom

A Hertelendy család, a Hertelendyek információs honlapja: http://hertelendy.pw/content/index.php/Hertelendy_J%C3%B3zsef_1758_-_1827

NÉMETH FERENC: *Magyar-örmények a Bánát közéletében a 19. században. Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 4. No.1. (Spring 2013/1 Tavasz), 5. p. Elektronikus elérhetőség:

http://www.southeast-europe.org/pdf/13/DKE_13_M_DKH_Nemeth-Ferenc.pdf

Petőfi Irodalmi Múzeum honlapja:

<https://opac-nevter.pim.hu/>

SÁSDI TAMÁS: *Az olasz és a német egység létrejötte. Korok – online folyóirat történelembarátoknak*:

<http://korok.webnode.hu/products/az-olasz-es-a-nemet-egység-letrejötté1/>

TARJÁN M. TAMÁS: *A pozsareváci béke megkötése. Rubicon* ONLINE: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1718-julius_21_a_pozsarevaci_beke_megkötése/

ZOMBORI ISTVÁN: *A Szeged-Csanádi Püspökség Egyházmegyei Múzeum és Kincstár. Megjelent a püspökség alapításának 975. a püspöki palota és a székesegyház átadásának 75. évfordulója alkalmából*. Szeged-Csanádi Püspökség. Szeged, 2005. Elektronikus elérhetőség: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/egyhaztortenet/A_szegedi_csanadi_puspokseg/pages/001_szeged_csanadi_puspokseg.htm

Virtual Arad, weboldal:

http://www.virtualarad.net/news/2008/va_n240508_ro.htm

Cédulák XVII.

– váratlan késztetés: fohászkodj a lelki üdvéért az egykor elhunytak. Tanárom volt, nagyhatalmú professzor, a régi magyar történelem vaskos kötetei bizonyítják munkásságát, igaz, adathalmazuk nem csábít olvasásra, de elfogadom, okkal minősítették tudóssá. Egy, a halála után egy évtizeddel megjelent memoárból megtudhatjuk, méltatlan intrikák szereplőjeként is emlékezetes marad egyetemi munkahelyén. Sejtettük ezt akkor mi is, jelentéktelen hallgatócskák, mert a védteleneket is sújtotta, hisz ugyan milyen védőeszköze van egy vizsgázónak... De mit tudtunk és főként értettünk mi abból, ami pedig velünk is történt... Éltünk, mint a gyermekek, szakadékok peremén – gondtalan. Egyszer valami fórumot tartott a professzor, néhány évvel az akkor nagy jelentőségűnek vélt, a Szovjet Kommunista Párt 20. kongresszusa után, talán 1964-ben. Hruscsov itt támadta először nyíltan, teregette ki (egyébként titkosított) beszédében elődje, Sztálin véres uralkodásának némely jelentéktelen titkát. A mindenkor hithű szegedi professzor, aki már váltott „Sztálin elvtárs legjobb magyar tanítványáról”, s mert nyilván tudta pártfeladatát, Rákosit gondtalan feledve, átállt Kádárékhoz. Mi persze nem tudhattuk, miért vállalta beszédét az évfolyam előtt, csak hallgattuk illő alázattal. Érthetetlen késztetést éreztem arra, hogy megkérdezzem: mi a garancia, hogy ez többé nem ismétlődik, Professzor úr? Kapásból vágta rá, szívére mutatott a zakó alatt: mi! Az angyal mögöttem állt, és a következő kérdést már nem tettem föl... Ezután buktatott meg kétszer egymás után, az év végi szigorlaton, és csak késő nyáron engedett át. Pedig nem voltam rosszabb a többinél. Most kell nekem érte fohászkodnom? Nem kívánok rosszat neki sem, de nem vitt rá a lélek. Kötetei porosodnak, személye most mégis felbukik a ködből, az emlékek között. Lám meg-esik vele az akkor elképzelhetetlen – nem ő vizsgáztat, mégis bukásra áll. Hányan sorakoznak

még mögötte, egykori egyetemi, közéleti, politikai hatalmasságok, hajdan országos urak... A sors igazságtévése lenne? Áldozataink kései már...

– a Teremtés – lehetséges lenne? Sehogyan másként nem.

– Isten nem kockázik, mondta a legenda szerint Einstein, annak indoklásául, hogy miért törvények őrzik rendben a világot, mely éppen ezért megismerhető és hasznosítható, s így magyarázható. Ám az emberi reménységen kívül, miszerint az univerzumot igenis világosan definiálható, tehát leírható törvények kormányozzák – nos, eme megértésünknek fontos előfeltevésen kívül Isten mindenhatóságát semmi és senki nem korlátozza. Isten miért ne engedné működni a véletlent ezernyi alakban? Köznapi életünkben is tapasztaljuk a nekünk éppen jó vagy rossz, katasztrofális együttállások jelenlétét, miért ne lehetne ugyanígy odakint a végtelen világban is? Ki tudhatja, milyen viszonyban van Mindenható Urunk az általa alkotott világ törvényeivel? Hegyet völgy nélkül ő sem teremthet – dűnnyögték régtől fogva. Ebben a világban, amelyet mi ismerünk, valóban nincsen hegy völgy nélkül – és egy másikban? Ha egyszer az ún. sötét anyag alkotja az univerzum mintegy 95%-át, amelyet nem ismerünk, csak hipotézisként használunk, mert ellenkező esetben összeomlana tudásunk a világról, akkor ugyan milyen alapon teszünk állításokat a szent egyetemesre, mindenek egészére vonatkozóan? Természetesen mondhatjuk „a matéria, az anyag tudománya, a természet törvényei”, de hiszen azok kis világainkra érvényes képeit írta le Einstein, azóta többszörösen igazoltan. De az egészet leíró sejtések tapasztalattal nem igazolt költői képek, melyek éppen kifejezhetik akár a való világ látomása-it is, de önnön lélekformáink talán inkább tükrözik azt... Korlátoz az arasznyi lét, nem enged túl Földanyánk szellemének hatókörén.

– csak nehogy magammal vigyem: Kolumbusznak az apósa tagja volt egy titkos társaságnak, amely a templomosok utódként üzemelt, Krisztus király lovagjai elnevezéssel, és ezek ismerhették elődeik titkait, így Amerika létezését, sőt az Újvilág elérhetőségéről is volt képzetük, netán csillagászati ismeretük. Kolumbusz kapott útravalóul egy iránymutatást, merre kell hajóznia, hogy eljusson oda, ahol a templomosok már jártak... S mivel mindennek bizonyítékai vannak is, meg nem is, előtaláltattak is, meg nem is, ez akár így is történhetett... A katedra szigorával tanított állítást nem bizonyítja jobban a sok százada vésett kő, mint a mesékre, mondákra és képzeletre hagyatkozót. Különben meg Kolumbusz aláírásában szerepel a „kampós x”, amely titkos jelet képezett a templomosoknál...

– a könyvesbolti eladó, olyan 40 éves forma, fölháborodott, mert mint mondja, a tinik között sikeres kiadványok egyike arra biztatja olvasóit: törd el a gerincét, taposd meg, köpj az oldalai közé, győzd le a nagyokost! Mindezt a könyvvel kell elkövetni, és a lányoknak tetszik a felhívás... Talán valami dörgedelmet vársz most tőlem, igen tisztelt Olvasó – de ezúttal elmarad. Szomorúságot érzek csupán. Fogy az időm, s mert legalább néha átérzem ezt, nem is óhajtok ilyen zagyvaságra szót pazarolni. Szeretnék még utánaolvasni néhány engem is foglalkoztató témának, de mind gyakrabban érzem, elég lenne csak bámulni a napsütötte leveleket, amint aranyszín játszik zöldjükön, kék ég alatt... Eszembe sincs leckét adni nekik. Még ha örökké élnék, de nem! Különben is borítékolható volt, hogy ide jutottunk. Amikor robbantanak, szándékkal, megtervezve gázolnak, nekivezetik a repülőt a hegynek, hazafelé tartó utasokkal teli, belevezetik a tengerbe, szintúgy civilek százaival, s miközben milliók élnek a nyomorultakhoz képest földi paradicsomban, más százmilliók és még sokkal többen cipőt nem viselt, erős, barna lábon érkeznek „a fehérék közé”... széttörik minden darabokra. Jó magaviseletet prédikálni nevetséges. Még sincs más utad. Kétezer éve velünk az Ige, nem veheted semmibe. De már csak magadban szörnyülködsz. Kint a lángsugarú nyár – és a könyvtaposó ifjúság.

– amikor hallgatta az öregembert, az egykor híres sebészt, tán már maga is látta a denevéreket, alig féltucatnyit, amint alkonyatkor köröznek a kerti tisztás fölött. Vajon honnan jönnek ilyenkor, a padláson fészkelnek? Nem valószínű, inkább a kistemplom tornyában. De az van egy kilométerre is – vetett ellent. Mi az egy denevérenek – kérdezett vissza az orvos –, két perc alatt megjárják! Később villámlott, dörgött, valami eső is esett, becsukta az ablakokat, amikor újra eszébe jutott, az öreg orvos ma este ebben a zivatarban nem nézhette a denevéreket, s hirtelen úgy érezte, ezt a képet fogja majd magával vinni, ha mennie kell. Ő legalábbis ilyenekről gondolja, megéri eltenni ezeket, már ha fontos lenne odaát valami innenről. Édes jó Istenem, ki tudja – de emlékeztetőnek, hol jártál, hol éltél, erről ráismerne. Igaz, még a Nílust is elmesélte a telefonba, amint hajón utazott, és végignézte a naplementét, ami őt a Tiszára emlékeztette, mert ott látott hasonlót. Ezt ismerte, a Tisza szíve legmélyén volt, mint a gyermekkor. Sokszor nézett a lemenő Napba, ismerte a színét is, azt a vörössesárgát, ami még nagyon melegít, azután, hogy eltűnik a sötétben, hűvös marad utána. Ez is olyan lehet majd odaát, gondolta, amiről talán sokan révedeznek – ha tehetik...

– ahogy a szegények vásárolnak... Nézzük a kétféle borostalehúzót a polcon, az egyik ezer forint körüli, a másik nem egészen ötszáz. Nyúlók a drágább felé, megfogja a kezem: „De a másik olcsóbb!” Kellemes asszony, segít vásárolni, most jó szándékkal figyelmeztet, hogy a másik az olcsó. Föl sem vetődött benne a lehúzó minősége, nem is nézte, kézbe sem vette – az olcsóbbat kell megvenni, ez a törvény. Ezt eljátszottuk még vagy kétszer, majd lemondott rólam, vettem, amit akartam. A másik üzletben, a mintegy félszobányi vegyesboltban becsapott az ismerős pultost helyettesítő eladó. Erre kísérem figyelmeztetett odakint az utcán: az eladó először 140 forintot mondott, azután 150-et! Arra hivatkoztam, ha ez örömet okoz neki, sikeresse tette a napját – vállalom. Amikor később fölhívtam, elmesélte: 6 pogácsát vettem neki, de már csak 5 maradt, mert egy öregember ült a főposta épülete előtt, és enni kért, maga elé tett papírra írta ki: éhes vagyok. Olyan jó arcú öreg-

ember volt, adott neki egy pogácsát. Láttá, örömet okozott vele, tette hozzá... Elszégyelltem magam a költekezésért.

– oly távol vagy tőlem, s mégis közel... Mi-lyen átéléssel hallgattam egykor a dalt... Azzal, akit szerettem, nem élhettem együtt, de szívem-lelkem folyton vele... Azóta évek szálltak el, aki szívemben élt – valóban távol maradt. Életünk egy szakaszán már-már kézen fogva jártunk, ha megláttam, „galambok ültek a verebekhez”, nem kellett mosolyra igazítanom a szám, elég volt ránézni, egyszeriben kitavaszkodott. Tudtuk, éreztük: összetatozunk, egyek vagyunk. Ha elment, véget ért a délután, lement a Nap, nyáron is korán sötétedett. Legfőbb értelme volt akkori életemnek találkozásunk. Bódult ködben jártam a világban, így éltem át országos földindulást, utcára kerültem, mások kegyéből dolgozhattam rosszul fizetve sokat, otthon mint idegen, sok éven át viseltem azt, mitől normális esetben ágy-nak esek, de elvarázsolt, bírtam a csapásokat, ha láttam, mindent feledve... Azután véget vetett a találkozásoknak, a szívem tán meg is hasadt, rám szakadt délben a sötét. Megszenvedtem, a másoknak okozott fájdalomért megbűnhődtem. Annyi év után, hogy elmúlt a szenvedély, magam sem tudom, nem azért történt-e mindez, hogy ily édes védőburokban keljek át a szakadékok fölötti keskeny úton. Védangyalként kaptam, míg elcsitulnak kívül a viharok? Szeretteim kitartottak, de fájdalmukat nem enyhítette kései szenvedésem. Közben az élet jó hányada elszelelt... Sajnálni – mi végre tenném, ezzel tartoztunk a sorsnak. Jó multság, férfimunka? Ha újra kezdhethénk, újra csak ezt tennénk? Mondóka gyermekeknek: ne nézz hátra, jön a farkas, ne félj tőle, nem esz meg – csak megkóstol...

– Isten mindenhatósága alaposabb gondolkodást igényelne, jöllehet jelenleg éppen nem irányul erre figyelem. Pedig alaposabb szemügy-re vétel esetén valamivel többet megérthetnénk abból, mit jelenthet a korlátlan, anyagi és szellemi természetű világok fölötti hatalom. A merőben elméleti felvetés, ha nem is „végiggondolása”, de legalább a „meggondolása” elképesztő felismeréseket hozhatna. Nyilván félelem kíséri az ilyen témájú töprengést, hisz szembemegy a

„tudomány” jelenleg hitelesített témáival, noha a filozófia alapértelmezése a szempontkorlátozás nélküli vizsgálódás, továbbá kétségessé tenné szépen legömbölyített, tankönyvszagú világkép-pünket. Válaszok mutatkoznának, melyek mind-eddig szóba sem kerültek. Dogmákon alapuló elméleteink igazsága könnyen elillanna, teszem azt, az egyetemesként értelmezett evolúcióhi-potézis bizonytalanságát semmi nem leplezné. Kimondani is rémisztő, de újkori megszokásán kívül semmi nem bizonyítja egyetemességét, még kevésbé törvényerejét, alapvetés jellege azonban mára dogmává vált – hatalmas tudós-tömegek megélhetését fedezve. Pedig a ma élők világa sem a kezdetektől (ha egyáltalán volt ilyen állapot), sem azóta nem mutat valami egyenletes, kivált nem egyenes vonalú fejlődést. Egyes fajok változtak létezésük idején, mások ezt nem tették – ennyi. Így a „lusták és fürgék” váltakoznak, akár ugyanazon fajon belül is, létezésük idején. Mint-ha valami tréfás kedvű varázsló engedte volna szabadjára képzeletét, s formált tengeri vagy ép-pen légi lényeket. Közülük egyeseket megtartott akár 200 millió éve „eredeti” alakjukban, másokat kiűtött a sorból. Ki döntött minderről? A krokodil páncélpikkelyei közé szorítva ugyanúgy élt át sok évmilliót, a majom folytonos változékonysággal jutott volna el az emberig? Az így megjelenő em-berek egyik-másik csoportja azután ilyen-olyan kalandok után máig keveredett, közénk került? Időközben létrehozott ezt-azt, megmagyaráz-hatatlan fejlettségű építményeket, piramisokat, ma is elbűvölő tárgyakat, pedig neki akkor még amolyan gyűjtögető-vadászónak kellett volna lennie... Bizonytalan „gyökérzetű”, kevercs lény az evolúció embere...

– tizenévesek rangsorában rendre a szex ke-rül első helyre a szeretet és szerelem hármasá-ból, mondja egy lélekgyógyász. Állítólag tömegé-vel kiégettek, és szexuális zavarokkal küzdenek a tinik. Felnőttkorunk magasából nézve, a mély fölháborodás kézenfekvő érzése helyett érde-mes lenne meggondolni, vajon hogyan rangso-rolnánk érett életkorban a nevezett fogalmakat – de magunkban! A szeretet szülőknek és öregek-nek való, a szerelem kivételes állapot, nem tart soká... Ami mindig itt van, élvezhetően – a szex! A boldogság fogalmát nemhogy nem tanítják, tán

ki sem ejtik az iskolákban. Elérésének lehetősége tanítható, de a biztos utat senki nem ismeri. Aki már eljutott oda, önvédő bölcsességgel hallgat. Manapság kérdezni sem szokás ilyen tárgyban a tanárt, de minek is tennék? Igaz, annyira különbözünk mindenben, hogy még csak elgondolni is lehetetlen, ki mitől boldog, és abból mi nyilvános. Gyerekeink magukra maradtak ebben is, sokaknak még szeretetélménye sincs, vagy az csak kisgyermekkorai emlék... A szerelem sötét verem, szolt a nóta régen, és ma is így, csak durvábban. A házastársi, partneri hűség miatt e témában is majdnem lehetetlen, de legalábbis beláthatatlan következményű az őszinte párbeszéd, már a köznapiság kísértéseiben is rendre elbukunk, mi, példaadásra képtelen felnőttek. Bűneinket enyhítő körülmény: körülöttünk minden a ma gyönyörűségének élvezetére ösztönöz, a világot uraló elképesztő, félelmetes nyilvánosság, miként a holnap rád sziszegő bizonytalansága... Ami ma a kezében van, a mostani öröm valóság – a többi álom. Tolsztoj még azt mondta: minden ember boldogsága azonos okoktól való, de boldogtalanságuk indoka különböző. Az önként vállalt, kegyetlen nyilvánosság kizárja a titkolózást, posztolod örömed, bánatod, kiadsz magadról mindent, ami szerinted érdekes lehet. Talán fölfigyelnek rád, talán észrevesznek, talán mégis történik valami – velem! Az, hogy ezenkívül még megfigyelnek is a kamerák, lehallgatják a telefonod, pontosan bemérik, éppen hol vagy, kivel beszélsz, kiről. De kérés nélkül te magad is kiírod, mi van veled, tudják, ha akarják, mennyi a pénzed, mire gyűjtöd, kivel élsz, azt is, ha félrelépsz... Ha „őket” érdekli valami rólad – nyitott könyv vagy, olvasódra várva. Adataink milliárdjait gyűjtik, rendezik, kikövetkeztetnek mindent, szorongás nélkül beáldoznak céljaikhoz. Csoda, hogy te, parányi csavar nem bízol semmit a jövődre, amelyről mások döntenek – élsz a mának, s nem a mamának...

– titkod – arcodon / olvassák vagy sem – mutatod.

– az egykor nagyhatalmú, mára mozgásképtelen öregember toloszékéből nézi utódait, kikre akkor föl sem figyelt, minek is tette volna – s ma jóindulatukra van utalva. Arcát keresztbe-

kasul szabdalta az idő, de még elvitette magát ünneplésére, ha néhai önmaga árnyékaként is. Mondott is valamit az állítólag miatta egybegyűlteknek, milyen tisztesség számára az ünneplés, mely az általa tisztelt elődök legjobbjainak jár csupán. Hívságos szavai mögött a rettenetes fájdalom – ó, jaj, meg kell halni, jaj, meg kell halni... Elviseli ezt a nyilvános betegbemutatót is, hány-szor végzett ehhez hasonlót, csak akkor mindig ő állt a közszemlére kitett fölött, s soha eszébe nem ötlött, hogy egyszer még vele is megesik. Most itt van, tömegelnek körülötte, egyeseket föl ismer, másokat nem, de már egyre megy. Senki sem enyhíti félelmét a sötét árnyéktól, sem magánya ürességét. Elviseli hát, s még rá is szór némi púdert: „Micsoda megtisztelő dicséretetek...” Különben miért is ne, holnapra kipiheni, de éjjel még megemészti az átélteteket, álom helyett megteszi ez is.

– Sacha Batthyány, az És nekem mi közöm ehhez c. oknyomozó írás szerzője nem áll meg az egyik totális diktatúránál, ezért kérdi: vajon hogyan tehetnének különbséget Auschwitz és a Gulag között? A nagyjából 10 évig raboskodott szovjet lágerekben, ezért most a szerző egészen Szibériáig utazik, hogy megértse, mit jelentett valójában a Vörös Hadsereg felszabadítása. Az egyik fogolytábor kerítésénél állva azután arra gondol (föl ismeri?), hogy a jólétben elkényelmesedett nyugati társadalmak számára, így Svájcban és másutt is, ez a tábor egyszerűen értelmezhetetlen. Azt kérdezi: vajon nem csökken a múltlátás élessége, ha folyton csak „fölfelé” haladunk? Teszi mindezt a magyar arisztokrata család mai sarja, akinek egyik nénikéje, Batthyány-Thyssen Margit és férje 1945. március 24-én Rohoncon 180 zsidót mészároltatott le egy ünnepségen, kastélyuk udvarán, az est fénypontjaként, számos SS-főtiszt jelenlétében... Fölfoghatatlan, eszelős borzalom.

– tegnap még édes napsugárban kerengveforogva, amott csak úgy zuhanó madár módjára, mára goromba szélről tépve – szállnak a levelek. Végre ágtól szabadon, ég alatt – föld fölött, mintha csak szárnyaló madarak lennének, mérészen, bátran röpködnek, meg nem állva, le nem szállva – amíg csak zúg a szél! Itt sárgul, amott

vérpiros vadszőlő, a platán még zöldell, a keserű vadgesztenye még fényesen ragyog, tüskés héja vaskos zöld burok, szél rázza a fákat, maradék lombjukat tépi – elszállt a nyár, elinalt, messzi van, még meg kell érni a tavaszt! Még oly távoli, képzelgés földézni, csak egy kép ha föl villan, amint napfénytől ragyog a lég, és friss levélkék az ágakon! Maradj velünk, Uram, sötét napok jönnek, hideg éjszaka lesz a világ.

– Isten a teremtéskor összekötötte a múlt, jelen és jövő folyamait, megalkotva az isteni terv

útját... Célja, értelme, állomásai, miként a teremtés, előttünk titok. Tudatta, ami szavakkal leírható, olvasható. Jelen vagyunk, talán meghívott vendégek, de nem részesei a munkának – számunkra nehéz helyzet. Kosztolányi Dezső: dalolni kezdtem ekkor az Úrnak, / annak, kiről nem tudja senki, hol van, / annak, kit nem lelek se most, se holtan. / Bizony ma már, hogy izmaim lazulnak, / úgy érzem én, barátom, hogy a porban, / hol lelkek és göröngyök közt botoltam, / mégis csak egy nagy, ismeretlen Úrnak / vendége voltam.

Az elvárások szerepe az egyén és a közösség életében

Énképünk, előzetes tapasztalataink nagyban meghatározzák, hogy milyen elvárásokkal lépünk be egy társas szituációba. Aki gyakran konfliktusba keveredik másokkal, az számít arra, hogy az új helyzetben is összetűzések fordulhatnak elő, ezért viselkedése eleve védekezőbb, támadóbb lesz, amivel valóban kiváltja mások ellenszenvét. Azt a jelenséget, amikor egy személy másokkal kapcsolatos előzetes elvárásai olyan viselkedési megnyilvánulásokat hoznak létre nála, melyek hatására az elvárások beigazolódnak, önbeteljesítő jóslatnak nevezzük.

Az önbeteljesítő jóslatok könnyen veszélyessé is válhatnak, hiszen pl. egy előnytelenebb külsejű ember gyakran kevesebb lehetőséget kap, hogy csillogó személyiségvonásait megmutathassa, mint egy vonzó megjelenésű társa. A problémát tulajdonképpen az jelenti, ha az ilyen személy azonosul is ezzel a „nem vagyok kellemes ember” szerepkörrel, és elkezd eszerint viselkedni.

Önbeteljesítő jóslatok egyéni és társadalmi szinten

Minél kialakulatlanabb, instabilabb egy ember énképe, annál nagyobb eséllyel azonosul a mások által ráosztott szerepekkel. Éppen ezért nyilvánvaló, hogy a gyerekek, serdülők ilyen szempontból különösen kiszolgáltatott helyzetben vannak, hiszen nagyon erősen hat rájuk más emberek reakciója, viszonyulása.

Kimutatták például, hogy a pedagógusok hajlamosak a külső jellemzők alapján következtetni diákjaik belső vonásaira, mint amilyen a szorgalom, intelligencia, jólneveltség. Egy jó megjelenésű, tiszta ruhába öltöztetett, szépen megfésült gyerekről könnyebben el tudjuk képzelni, hogy okos és igyekvő is, mint egy elhanyagolt külse-

jűről. Arra is vannak adatok, hogy nem tudatosan sok pedagógust a kézírás külalakja is befolyásol osztályzáskor: tartalmilag egyforma minőségű fogalmazások esetében a gyöngybetűkkel író tanuló esetleg jobb jegyet kap, mint csúnyán író társa.

A tanári elvárások nagyon sokféle alapon kialakulhatnak. Az előzetes ítéleteket befolyásolhatja az, ha a pedagógus ismeri az osztályába kerülő gyermek idősebb testvérét, családját, rokonságát, de az is, ha feleltetéskor megnézi, hogy a tanuló milyen jegyeket kapott korábban más tantárgyakból. A gyerekről ilyen módon kialakuló benyomások lehetnek pozitívak vagy negatívak, de mindenképpen torzak és megalapozatlanok. A negatív elvárások alapja gyakran a család kedvezőtlen szociális helyzete vagy bizonyos (főként kisebbségi) etnikumokhoz való tartozás.

Az, hogy első ítéleteinket milyen mértékben vagyunk képesek megváltoztatni, módosítani a későbbi, ezeknek esetleg ellentmondó tapasztalatok hatására, erősen személyfüggő. Akinek rugalmasabb a személyisége, általában eleve nem hoz létre túl merev, átjárhatatlan mentális kategóriákat, és a későbbiekben is könnyebben változtat tévesnek bizonyuló véleményén.

Az elfogultság olyan önkényes következtetésekhez vezethet, melyek megerősítik elvárásainkat. Hajlamosak vagyunk a történéseket elvárásainkkal összhangban értelmezni. A legtöbb ember, ha kétértelmű információval találkozik, azt automatikusan úgy képezi le a maga számára, hogy az megfeleljen a várakozásainak. De mi történik, ha az előzetes ítéletünknek egyértelműen ellentmondó tapasztalattal találjuk szemben magunkat? Jobbik esetben ilyenkor belátjuk, hogy tévedtünk, és változtatunk hozzáállásunkon. Megtörténhet azonban, hogy még az egyértelmű információkat is önkényesen értelmezzük. Ennek tipikus példája, amikor az ember hol belső

személyiségvonásoknak, hol külső körülményeknek tulajdonítja a történeteket, mások megnyilvánulásait aszerint, hogy éppen melyik változat szolgálja ki elvárásait.

Mindennapi életünk számos sztereotípiával teletűzdelt. Ilyenek például a nemi sztereotípiák. Ezekkel már az egészen kicsiny gyermekek is találkoznak, anélkül persze, hogy értenék őket. A nemiséghez kapcsolódó elvárásaink egy része hasznos, mert segít a gyermekeknek a nemi szerepükkel való azonosulásban. Alighogy kiderül a magzat neme, a ruhácskák színének megválasztásával már különbséget teszünk fiúk és lányok között. Amikor a baba megszületik, a megfigyelők a kisfiúkat hajlamosak nagynak és erősnek, a kislányokat pedig bájosnak és kedvesnek minősíteni – még akkor is, ha ugyanazt a csecsemőt bújtatjuk egyszer kék, máskor rózsaszín ruhába! A gyermek növekedésével aztán a megvásárolt játékszerek is a nemi hovatartozást hangsúlyozzák: a fiú kisautót és pisztolyt, a kislány babát kap. Azt lehet mondani tehát, hogy a nemi szerepek kialakulásában a társas-kulturális hatások éppoly meghatározók, mint a hormonok.

A gyermek az iskolába kerülve képességekhez kapcsolódó nemi sztereotípiákkal is találkozik. Széles körben elterjedt elképzelés például, hogy a fiúk jobbak matekból, fizikából, a lányok pedig a humán tárgyakból. Az is elterjedt nézet, hogy a fiúk eleve, „természetüknél fogva” rosszabbak a lányoknál, gyakrabban és keményebben is büntetik őket. Az ilyen általánosítások szinte természetyszerűleg vezethetnek önmagukat beteljesítő jóslatokhoz.

Az életpálya, a hivatás megválasztására erősen kihatnak a szülők rejtett üzenetei. Megfigyelhető, hogy falvainkban sok, földműveléssel foglalkozó család nem tartja a tanulást, az önképzést igazi értéknek. Az ilyen szülők törvényes kötelezettségeiknek eleget téve járatták gyermekeiket iskolába, de a jó tanulmányi előmenetelre nem helyeznek kellő hangsúlyt. Az osztályismétlés vagy az intő elkerülése érdekében történő tanulásra való felszólítás önmagában véve általában nem hatékony, hiszen a gyermek érzi, hogy a tudás megszerzése szülei értékrendje szerint sem áll fontos helyen. A szülő viselkedésével, kisugárzásával, egész lényével nevel, nem csak

szavaival! Sok tehetséges, okos fiatal esik el így a képzés lehetőségétől, pusztán azért, mert a továbbtanulást feleslegesnek vagy elérhetetlennek tartó családba született bele.

Előzetes elvárásaink, a belőlük fakadó viselkedésünk meghatározhatják rokonainkkal, ismerőseinkkel, szomszédainkkal, de akár munkatársainkkal, főnökünkkel való kapcsolatunkat is. Ezek személyközi hatások, de önbeteljesítő jóslatok működhetnek csoportok között is.

A társadalom nagyon sokféle csoportra bontható, szociálpszichológiai szempontból azonban a legfontosabb talán az etnikumok szerinti csoportosulás. Mivel az ember könnyebben feldolgozza az őt érő információkat, ha kategóriákba rendezheti őket, a különböző etnikumokra is azonosító címkét ragaszt, így jönnek létre a nemzeti sztereotípiák. Ha az utca emberét megkérnénk, hogy egy-két szóval jellemezzen bizonyos nemzeteket, valószínűleg megtenné, még akkor is, ha egyetlen tagját sem ismeri az adott nációknak. Ráadásul az emberek többsége ugyanazt mondaná: pl. „az olaszok beszédesek”, „a németek precízeek”, „a svédek hűvösek” stb. A sztereotípiák sok esetben nem alaptalanok, hibájuk azonban, hogy túlzóak, kategorikusak, és általánosítanak. Egészen biztosan szép számmal találhatnánk szűkszavú olaszokat, pontatlan németeket és szívélyes svédeket is.

A sztereotípiák talaján kialakuló előítéletekben már nagy szerep jut az érzelmeknek, egy adott csoport pozitív vagy negatív értékelésének. Éppen ezért az előítéletek talán még alkalmasabbak arra, hogy önbeteljesítő jóslatok alapjává váljanak. Ha a többségi társadalom egy kisebbséget söpredékként kezel, ha elítéli, és nem nyújt számára bizonyítási lehetőséget, akkor az előbbutóbb hasonlítani fog az elvárásokhoz.

A társadalmi csoportokkal szembeni sztereotípiák, előítéletek egyik legfontosabb jellemzője, hogy nagyon nehezen változnak. A felszámolásukhoz a legjobb és legbiztosabb módszer az, ha igyekszünk minél alaposabban megismerni az adott csoport tagjait. Az a személy, akinek közeli ismerősei között megtalálható a sztereotipizált csoport néhány tagja, jóval kevésbé hajlamos az előítéletes gondolkodásra, mint az, aki nincs közvetlen kapcsolatban ilyen emberekkel. A másik csoportról kialakított negatív elképzelé-

sek, illetve az ezek megváltozását lehetetlenné tevő távolságtartás olyan viselkedést válthatnak ki a csoport tagjaiból, amely igazolja előzetes elvárásainkat.

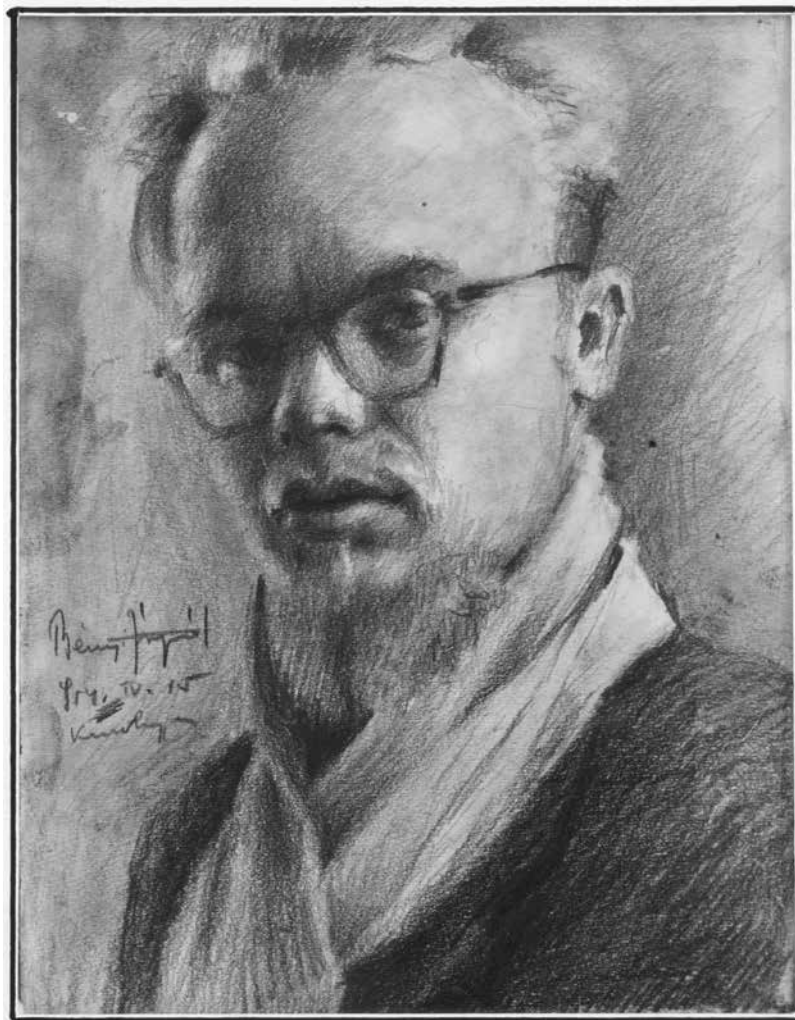
Amikor az önbeteljesítő jóslat hasznos

Az, hogy egy személy mennyire hajlamos mások elvárásaihoz hasonulni, legfőképpen életkor- és énképfüggő. A bizonytalan, önmagával elégedetlenebb ember énképe labilisabb, mások reakciói által befolyásolhatóbb. A gyermek is elsősorban más személyek – szülők, más felnőttek – viszonyulása alapján alakít ki véleményt magáról. Ezek a korai benyomások a majdani integrált énkép alapjai. A szülőknek, nevelőknek hatalmas

felelősségük van abban, hogy a gyermek vonásait, képességeit hűen tükrözzék vissza. Ha egy gyermeknek azt üzenjük, hogy ő okos, kedves, szeretetre méltó, akkor megtettük az első lépést, hogy valóban ilyenné alakítsuk.

Ugyanígy történik ez társadalmi szinten is. Egy közösség irányába megfogalmazott pozitív elvárások kedvező eredményeket hoznak a közösség fejlődésében, nemzeti identitásának megerősítésében, gyarapodásában. Ezért olyan fontosak a pozitív megerősítések. Az önbeteljesítő jóslatok nem mindig ártóak és károsak, akár szolgálunkba is állíthatjuk őket.

2018. február

Önarckép

„Őrizd a várat, nézzed az utat..., keményítsd meg erődet”

Adalékok a reformáció emlékévében *Megtört nád* címmel megjelent,
a délvidéki/vajdasági reformátusok vallomásait (is) tartalmazó könyvhöz (II. rész)

„Megtartásra való nép vagytok.”
(Ágoston Sándor püspök)

Palágyi Júlia (Bácskossuthfalva):
**A keresztyénnevelés tarthat meg református
vallásunkban**

Meglepetés volt mindkettőnk számára a találkozás. A számára azért, hogy rá is gondoltak a gyülekezetünkben, Bácskossuthfalván. El is érzékenyült, megilletődött kissé. Hiszen az utóbbi években igencsak a házhoz van kötve, kevés alkalommal juthat el a templomba... A faluban szinte mindenki, főleg az idősebbek tudják, hogy a négy Farkas lány hithű keresztyén családban nevelkedett, és töretlenül kitartott-kitart a nehéz időkben is. Sőt, a két idősebb nővér egyik kezdeményezője és alapítója volt 1951-ben Topolyán a bácskossuthfalviak szórványgyülekezetének.

Az ismerős arc láttán nekem az 1960-as évek jutottak eszembe, amikor a népviselet után kutattunk a faluban. Így jutottunk el hozzájuk is. A családjuk megőrizte a harmincas években, a falu újratelepítésének 150. évfordulóján viselt néhány népviseleti darabot, köztük a fehér, hímzett aljú felső szoknyát, a mezei virágokkal: pipacssal, búzavirággal, búzakalással. Később az Ady Endre Művelődési Egyesület vezetői elhozták őseink viseletének mintapéldányát a karcagi múzeumból.

A régi emlékek felelevenítése után nyugodtabb hangulatban beszélgettünk, főleg a régebbi időkről. Palágyi Júlia, a legfiatalabb Farkas lány

1940-ben született Bácskossuthfalván. Most már a faluban négyük közül csak ő él a családjával. A legidősebb nővér, Kiss Mária (1931–2013) Topolyára ment férjhez, a második, Szokolai Éva (1933) úgyszintén, Csorba Eszter (1936) pedig Párizsban él. Úgy tervezi, hogy hazaköltözik.

A faluban csak jót hallottam rólatok, a családokról. Mégis, ha visszagondolsz a gyermekkorodra, mi jut eszedbe? Volt-e amiatt gondja a családnak, hogy rendszeresen jártatok templomba, hittanra?

– Nem mondhatnám, legalábbis nekünk, gyerekeknek nem mondták a szüleink. Természetes volt, hogy járunk templomba. Kiss tiszteletes, később esperes úr nagyon össze tudta tartani a gyerekeket, az ifjúságot. Szeretettel foglalkozott velünk, és belénk nevelte a reformátushoz méltó viselkedést. Mi, lányok nagyon szerettünk hittanra, vasárnapi iskolába, bibliaórára járni. Szép emlékeink maradtak meg abból az időből. A konfirmációnk is nagy eseménynek számított. A néhai férjem, Palágyi Ferenc szintén református volt, és miután összekerültünk, továbbra is rendszeresen jártunk templomba. Most már, sajnos, családi okok miatt csak ritkán tudok eljutni istentiszteletre. Itthon azért rendszeresen olvasom a Bibliát, a Református Életből a napi imát. Meghallgatom a rádióban az istentiszteletet, ha csak tehetem. Amíg volt rá lehetőségem, jártam bibliaórára is.

A régebbi időkben nagy jelentőséget tulajdonítottak a bibliaóráknak. Bácskosuthfalván, de más egyházközségben is, a fennmaradt írások alapján az 1900-as évek elejétől megtartották lelkipásztoraink a felelőségükkel, a tiszteletes asszonyokkal együtt ezeket a Szentírás tanítását feldolgozó órákat, és emellett diakóniával, az idősek, a betegek megsegítésével is foglalkoztak. A néhai Kiss Mária tiszteletes asszony, „a gyülekezet imádkozó magvának” nevezte a bibliaórára járó asszonyokat.

– Moravicán mindig erős és nagy volt a gyülekezet, főleg Kiss Antal esperes úr idejében. Őt az egész falu szerette és tisztelte, még azok legtöbbje is, akik nem jártak akkoriban templomba. A bibliaórákon, mint korábban a hittanon, a vasárnapi iskolában szoros barátságok is szövődtek a gyerekek, a fiatalok, a családok között. A fiataloknak ez lehetőség volt a jobb megismerkedésre. A nyári és a téli katekizáció is nagyon hasznos ilyen szempontból ma is. Emlékszem, mennyire vártuk a nyarat, akkoriban télen nemigen volt katekizáció a szünetben, ahogy tudom, főleg a fűtés miatt. Míg élek, nem felejttem el, csak egy alkalommal történt meg, hogy mi, a négy testvér, egyszerre menjünk el Feketicsre vallásismereteink bővítésére, az egymás jobb megismerésére szervezett egyhetes találkozóra. Sok helyről, az egész akkori Jugoszláviából jöttek akkoriban gyerekek. Szívesen gondolok vissza még egy emlékezetes történetre.

Országos egyházunk külmissziós kapcsolatainak köszönhetően több egészséges, de soványka, érzékeny szervezetű gyerek mehetett levegőváltásra a nyári szünetben Svájcba. Nem voltam én sem valami erős kislány, így hát megkérdezte Kiss tiszteletes úr a szüleimet, elengednének-e hosszabb időre egy családhoz vendégségbe. A lehetőséget örömmel fogadtuk, különösen én. Minden egyházközségből mehetek gyerekek az ötvenes években Svájcba, néhány alkalommal. A HEKS-sel (Hilfswerk der evangelischen Kirchen Schweiz), a svájci evangélikus egyházak segélyszervezetével Ágoston Sándor püspökünk 1952-ben vette fel a kapcsolatot. A háborús évek után elsősorban a szegényebb sorsú gyerekek számára jelentett sokat ez az együttműködés. Önéletírásában erről így ír 1959 szeptemberé-

ben Ágoston püspök: „Az elcsüggesztő közvélemény hatását enyhítette külföldi testvéreinknek, az Egyházak Világtanácsának és a HEKS-nek felénk forduló érdeklődése, szellemi és anyagi segítsége. Ez reménységet öntött lelkipásztorainkba és népünkbe, hogy íme nem vagyunk elfelejtve. A világ nagy nemzetei között élő református hittestvérek szeme rajtunk van, és szíve velünk dobog. Legnagyobb segítség volt és ma is ez a legnagyobb, hogy sűrűn meglátogatnak bennünket, s személyes kapcsolatok szövődnek közöttünk és közöttük. Alig lehet felbecsülni pl. azoknak a személyes kapcsolatoknak a jelentőségét, a mit három gyermektransport svájci három meghívása, és vendégül látása jelent. Nemcsak annyi ezeknek az értéke, amennyit egészségi szempontból jelentenek. Betekintést nyer a mi népünk egy magasabb színvonalú hit és erkölcsi életbe a családokon keresztül. Meglátja, hogy a haladás, a műveltség, a magas kultúra nem teszi feleslegessé a hitéletet és az egyházi munkát, sőt inkább nélkülözhetetlenné teszi azt.” (Orosz Attila: Egy püspök élete, 70. o)

Az első csoporttal mehettem ki 1952-ben Svájcba. Az utazást és mindent, ami vele járt, az egyházunk szervezte, az útlevéllal sem volt különösebb gond, legalábbis mi, gyerekek nem éreztük. Izgatottan vártuk, hogy vonatra ülhesünk a kísérőinkkel együtt. Én Goldau városkába kerültem egy református családhoz. A barátságos házaspárt, Vechtein Emil urat és feleségét, Morah Ida asszonyt hamar megkedveltem. Kis idő múltán ők is szinte családtagnak tekintettek, nem volt saját gyermekük. Felejthetetlen számomra az az időszak, amelyet náluk töltöttem. Velük együtt mentem templomba és minden egyházi rendezvényre, közben tanultam a nyelvet is. Igyekeztem alkalmazkodni hozzájuk és az ottani körülményekhez. Még évekig leveleztünk, miután hazajöttem. Nagyon kérték a szüleimet, hogy engedjenek ki hozzájuk, mert nagyon megszerettek, és örökre szeretnének fogadni. Eljöttek hozzánk Moravicára 1958-ban látogatóba is, hogy jobban megismerjék a családunkat. Kiss tiszteletessel és Mária tiszteletes asszonnyal is beszéltek a szándékukról. A vendégeket a gyülekezetünk és szüleink is szívélyesen fogadták. A kívánságukat azonban a szüleim nem tudták teljesíteni, nem vitte rá a lelkük. Én menni is, ma-

radni is szerettem volna. Vonzottak a kinti körülmények, ahogyan élt a Vechtein házaspár, de a szüleimet is tiszteltem és szerettem, a nővéreimet meg pláne. Így édesapám és édesanyám szavára hallgatva maradtam itthon.

számára, akik állami hivatalban dolgoztak, addig az emberek mintha jobban ragaszkodtak volna a vallásukhoz. Azon sóvárogtak, hogy szabadon mehessenek a templomba, most meg, amikor már nem tiltja senki, nagyon kevesen járnak

A Farkas lányok: Júlia, Eszter, Mária és Éva 1963-ban

A missziós tevékenységbe hogyan kapcsolódtatok be?

– Nem voltam kézimunkázós, de azért fiatalabb koromban én is hozzájárultam a külmisszióba, Németországba, Svájcba, különböző diakóniai jellegű kiállításokra küldött csomagok elkészítéséhez. Az esperesné, Mária néni megértette a törekvésünket, és úgy éreztem, nemcsak mi szeretjük, tiszteljük őt, hanem ez kölcsönös. Ő mindenkiben tudta értékelni az igyekezetet, amelyet a gyülekezetünkért vagy azonfelül országos egyházunkért tettünk.

Az 1990-es években történt változások, szerinted, mit jelentenek a gyülekezet életében? Érződik-e, hogy szabadabban élhetik meg a helybeliek a hitüket?

– Érződik, kétségtelenül. A jó és az árnyoldalaival együtt. Amíg tiltotta az állam, főleg azok

templomba. Ez nagyon szomorú. Emlékszem, még felnőttkoromba is volt idő, amikor pótpadokat, székeket kellett bevinni a templomba, és az sem volt elég, annyian voltunk.

A körülményektől függetlenül Bácskossuthfalván is a legtöbb református gyerekek járt vasárnapi iskolába, konfirmált is. Közülük sokan már szülők, sőt nagyszülők, mégis ritkán járnak templomba. A Napsugár Református Óvoda 12 éve működik a faluban. Megtörténhet, hogy éppen a gyerekek révén változik meg a helyzet, és jobban szükségét érzik majd az emberek, hogy közösségben, a gyülekezettel együtt éljék meg hitüket?

– Erre a kérdésre a jövő adhatja meg a választ. Csak reménykedve bízunk benne, hogy így lesz. A mi családunkhoz visszatérve, mondhatom, hogy bizony az otthoni nevelés az egyhá-

zival együtt adhat olyan útravalót a gyerekeknek, a fiataloknak, amely kiállja az idő próbáját, és megtartja őket hitükben az idők végezetéig. Mi a református vallás szeretetére voltunk nevelve. Ezért nem is érezhettem a tiltást, amelyet mások átélhettek, mert szüleik olyan helyen dolgoztak, vagy nem voltak vallásosak. De most, amikor szabadon lehetne templomba járni, és mégse mennek azok sem, akik reformátusnak vallják magukat – tisztelet a kivételnek –, azt sajnálni tudom. Hogy mennyire fontos a keresztyénnevelés, azt éppen a Topolyára férjhez ment két nővérünk: Mária és Éva bizonyítják a legjobban. A katolikus környezetben megmaradtak reformátusoknak, felkutatták a többi reformátust, és megalkotották a református gyülekezetet Topolyán.

Szokolai Éva (Topolya):
„Az Úr csodásan működik...”

Már a dicséretük címének hallatán végtelen hála és szeretet simogatta meg láthatatlan kéz gyanánt a lelkemet. Volt idő, amikor gyógyírként kapaszkodtam minden sorába *A szeretet himnuszával* együtt. Nem vallottam meg Szokolai Évának, a másodszületett Farkas lánynak, hogy mit jelentenek nekem ezek a versek. Percekig némán hallgattam lelkesítő szavait, visszaemlékezését.

A rendhagyó körülmények között, 1951-ben hogyan született meg Topolyán a gyülekezet?

– Nővérünk, a néhai Kiss Imréné Farkas Mária húsz éven át volt presbiter, majd tiszteletbeli presbiter. Mária már Topolyán élt, amikor én is idejöttem férjhez. Nem volt ismerősünk, de azért érdeklődtünk, kik a reformátusok. Úgy éreztük, össze kell tartanunk. Kezdetben házaknál jöttünk össze, felolvastunk a Bibliából, énekeltük a zsolnárainkat, dicséreteinket. Ezekről a vasárnapi összejöveteleinkről, alkalmi imaóráinkról beszámoltunk Ágoston Sándor püspökünknek Feketicsen és Kiss Antal tiszteletes úrnak Moravicán. Kiss tiszteletes, amikor csak tehetette, és az időjárás is megengedte, kerékpárral jött át vasárnap délutánonként Moravicáról Topolyára, és akkor ő tartotta meg az istentiszteletet. Egy idő után szűknek bizonyultak a lehetőségek a házaknál. Csakhamar 200 regisztrált tagja lett a gyülekeze-

tünknek, akik többnyire Moravicáról, Pacséról, Feketicsről költöztek Topolyára. A helyiségmegoldáson kellett gondolkodni. Célszerűnek találtuk, hogy egy kisebb házat vegyünk.

Kiss tiszteletes támogatta a javaslatunkat, végül pedig az országos egyházunk is. Holland donációval és egyházunk hozzájárulásával vettünk egy kis házat. Itt voltunk a Beograd Áruház építésének kezdetéig, de ekkor kisajátították és lebontották azt a házat. Utána egy másikat vettünk a katolikus templom közelében, a Jovan Mikić u. 2. szám alatt. Egy utcai szobában van az imatermünk.

Az idén 66 éves a gyülekezetük. Mire emlékszik a legszívesebben?

– Minden napra! De mégis az 50. évfordulónkra, a hálaadó istentiszteletünkre, amelyen itt volt Csete Szemesi István püspök úr, Kiss Antal esperes úr, Móricz Árpád tiszteletes úr a református kórusunkkal Moravicáról. Mária, a nővérünk hálát adva a Teremtőnek a következőt írta: *„A Topolyai Református Gyülekezet 50 éve, 1951-2001. Istennek hála, ez évben ünnepeltük egyházunk alakulásának 50. évfordulóját. Moravica, Feketics segítségével indultunk, alapító tagjaink: Kiss Antal esperes úr, Kiss Mária született Farkas, Szokolai (Farkas) Éva, Nagymélykúti Irén sz. Király, Feketicsről és Póth Lajos tiszteletes úr Szabadkáról.*

Nagymélykúti Irén és Szokolai Éva, a topolyai gyülekezet alapító tagjai a reformáció-emlékkiállításán, Topolyán

Értékes, hálaadó istentisztelet keretében emlékeztünk indulásunk küzdelmes éveire. Ma már gyökeresen, erősen állunk. »Megáll az Istennek igéje / És nem állhat senki ellene: / A nagy Isten vagyon mivelünk / És Szentlelke lakozik bennünk.« (170. dicséret)”

Kedves lelkészünk, Móríc Árpád tiszteletes úr és a fiatalok feladata továbbvinni gyülekezetünk ügyét a jövőben, erőt merítve ebből az énekből: „Ne félj tehát te kis csapat, / Ha rád felleg borul, / Kegyelmet rejt s belőle majd / Áldás esője hull. / Bízzál az Úrban, Rólad ő / Meg nem felejtkezik, / Sorsod sötétlő árnya közt / Szent arca rejtezik.”

Még egy jelentős esemény történt, 2012 tavaszán fejeztük be az imaházunk felújítását. Amíg a munkálatok tartottak, a katolikus plébánia biztosított számunkra helyiséget, ahol megtarthattuk az istentiszteleteinket. Egyébként szépen együttműködünk Fazekas Ferenc katolikus plébános úrral, részt is veszünk egymás ünnepein, vannak ökumenikus alkalmaink is. Felejtethetetlen a felújítás utáni, május 31-ei hálaadó ünnepi istentiszteletünk, amelyet Móríc Árpád lelkész tartott. A moravicai kórossal mi is együtt énekelünk. Ünnepséggünket megtisztelte Fazekas plébános úr és néhány katolikus testvérünk.

Hitet sugárzó szavait hallgatva, úgy tűnik, nincsenek is gondjaik.

– Idősödik a gyülekezet, alig vannak fiatalok. Ahhoz viszonyítva, hogy a kezdetben 200-an voltunk, ma 20-an vagyunk az ünnepi istentiszteleteinken, közülünk 15-16-an rendszeresen megjelenünk minden igehirdetésen. Az idősebbek már nemigen tudnak jönni, ez érthető is. Azért volt esküvő, keresztlő is a gyülekezetben. A gondok ellenére bizakodóak vagyunk, hogy a Teremtőnk oltalmával megmarad ez a kis gyülekezetünk, amelyet oly sokszor idéztek példamutatásként a nagyobb gyülekezetekben, főleg az összetartozásunk, keresztyénségünk vállalása miatt. Az 50. évfordulónk után írta Móríc Árpád tiszteletes úr: „A *topolyai gyülekezetet a nagy református egyházközsegeinkből beköltözöttek alkotják. Vannak, akik már a megalakulástól itt vannak, és vannak a fiatalabb, új egyháztagok is, Bácsfeketehegyről, Bácskossuthfalváról, sőt még a baranyai vidékről származottak is. Elmondható általában, hogy aki a szórványság-*

ban is vállalja, hordozza jellemvonásait, az már eleve elég öntudatos ember. A topolyai gyülekezet tagjairól is ezt mondhatjuk. Lelkesek áldozatkészek, értékelni tudják a reformátusságukat, értékelni tudják a közöttük szolgálatot végzőket. [...] Bizony nehéz megőrizni jellemvonásainkat, ha kevesen, vagy egyedül vagyunk, ha mindenki más, szinte kivétel nélkül a másmilyenek táborához tartozik. Ez egy szüntelen harc a megmaradásért, ahogy valójában keresztyénnek lenni is egy szüntelen harc, ébrenlét, küzdelem a felismert igazságaink és értékeink megőrzéséért. Jó Topolyára jönni istentiszteletre! Jó megtapasztalni, mennyire fontos a hallott Ige számukra, látni: eleven, Istentől jövő üzenetként veszik a Krisztus hintett igemagját. Sokat tanulhatunk tőlük. Isten áldja mindnyájukat!”

**A Bertók házaspár (Bácsfeketehegy):
A bizalom erősítésével, méltósággal,
alázattal szolgálni!**

Az őszinte, a szív mélyéből feltörő vallomások adják, adhatják meg a hitelét a beszélgetéseinknek, amelyeknek nem lehetek „kívülről” szemlélője én sem. Sokszor megérintettek, a múlttal, a múltammal való szembenézésre készítettek engem is az elhangzottak. Nem véletlenül, hiszen jómagam is a második világháború utáni első években születettek nemzedékéhez tartozom. Hogy mennyire hamis szociális érzékenységet, „testvériség–egységet” hirdető rendszerben nőtünk fel, azt csak a 1980-as évek végén kezdtük érzékelni. A kritikus viszonyulás, a történelem minden lapjának a felnyitása – *sötét oldalaival együtt* – még mindig tart. A lehetőség adott lenne, élni – *élnünk kell vele* – mindenkinek a lehetősége, adottsága szerint.

Még mindig az előző beszélgetésen gondolkodva álltam meg néhány pillanatra keresztyén anyám Kovács (sz. Bányai Zsuzsanna) és keresztyén apám, Kovács István egykori háza előtt. Bekukkantottam a nagyjavítás alatt lévő ház utcai ablakain. Eszembe jutottak az itt eltöltött napok. Főleg azok az évek, amikor Temerinből Bácsfeketehegyre költöztünk. Az én nemzedékem már javában készült a konfirmációra, s két év múlva el is érkezett a nagy nap. Ma is eleven élek bennem azok a pünkösöd előtti hetek, amikor

édesanyám rokonsága arra kérte édesapámat: engedélyezze a konfirmációm. De pártember lévén hajthatatlan maradt... Édesanyám könnyes szemét látva szelídebb hangon hozzátette még, hogy kívánsága szerint mindhárom gyermeke annak rendje, módja szerint, pólyás korában lett megkeresztelve. Felnőttkorba lépve majd eldöntik, hogy konfirmálnak-e. Viszontagságokkal terhes, bizonytalan időben tettem hitvallást Újvidéken, a belvárosi templomunkban, ahol az öcsém, majd évekkel később a fiaim keresztelője és konfirmációja volt...

A keresztyénnevelés fontosságáról beszélgettünk a Bertók házaspárral, Erzsébettel (1940-ben született Bácsfeketehegyen, leánykori neve Szombati) és Józseffel (1940, Bácsfeketehegy).

Bertók József hosszú éveken át szíven viselte az egyházunk ügyét, presbiterisége után két mandátumban a közelmúltig volt a bácsfeketehegyi egyházközség gondnoka.

Nyugdíjasként vállal-e tisztséget?

– Tisztséget – mondta fejét csóválva – már nem vállalom, de azért azt szeretném, ha egyházunk újra a megtartó és összetartó erő lenne. Igaz, más idők jártak régen, a mostanit össze sem lehet hasonlítani azokkal. Ágoston Sándor püspök ikerfiai: Sándor és Zádor velünk egyidősek voltak, gyakran együtt játszottunk a hittanórák után a KIE-ben. Minden a KIE-ben, a Keresztyén Ifjúsági Egyesületben történt. Nekünk, gyerekeknek, az ifjúságnak az volt a mindenünk. A vallásórákat is itt tartotta a püspök úr, az énekórákat pedig a tiszteletes asszony, Mária néni. De itt játszottunk meg tornáztunk is. A háborús évek alatt jelentősen megváltozott a KIE-ben az élet, 1945 után pedig hivatalosan nem is működhetett tovább. Ágoston Sándor és felesége mégis megtalálták a módját, hogy tovább foglalkozzanak a gyerekekkel és a fiatalokkal. Amíg megvolt az épület, csak KIE-nek nevezte minden feketicsi. Mondhatom, köztisztületnek örvendtek a faluban mindketten. Még a crnagorácok (montenegróiak) is kalapot emelve köszöntek neki. Kevesen vannak már a faluban azoknak a családjai közül, akik a háború után költöztek a faluba. Sokan visszamentek Montenegróba. Helyettük jönnek mások, nem is tudjuk, kifélék.

Egy példát mondok, hogy érzékeltessem, mekkora köztisztületnek örvendett Ágoston püs-

Bertók József

pök. Tudjuk, hogy Feketicstől, Szeghegytől milyen messze van a vasútállomás. Akkoriban a vonatozás volt a fő közlekedési lehetőség, és még a nemzetközi gyors is megállt a püspök úr tiszteletére.

– Sokat járt a háború utáni években Ágoston Belgrádba a feketicsiek ügyét intézni – vette át a szót Erzsébet. – Még azt is megkérdezték tőle: „Meddig akar prédikálni Feketicsen?” Mindig volt ott a „meghallgatáson” feketicsi pártember is. Ágoston a falon függő Tito-képre mutatva azt mondta: „Addig, amíg ő megengedi.”

– Ágoston idejében, 1959-től lelkészképzés is volt a faluban, az Árvaházban – kanyarította vissza a beszélgetést József. – Többnyire ő szervezte meg az előadásokat. A képzés végén a lelkészhallgatók bizottság előtt vizsgáztak. Hajek János, Láng Endre is itt tanult.

A régi képeket nézegetve, egymást kiegészítve mondták:

– Ágoston püspök és felesége sokat tettek az egyházunkért, a fiatalokért, és általában a magyarságért, abban az időben, amikor mindent jól

meg kellett gondolni. Neki és a feketicsi presbitérium kiállításának köszönhetően nyílhatott meg az Árvaház 1922-ben, január első napjaiban. Egészen 1950-ig volt az árvák szeretetet sugárzó otthona. Az állam akkor hirtelen megszüntette.

– Szerettük a püspököt és a püspöknét is, mi, gyerekek – folytatta Erzsébet. Az első osztálytól a negyedikig a püspökné tartotta a vallásórát és a vasárnapi iskolát. Az ágendásokkal, vagyis az V., VI. osztályosokkal a püspök úr foglalkozott, ő is konfirmált bennünket. Vasárnap mindig volt aranymondás, amelyet egy lapocskára írtunk, és akinek születés- vagy névnapja volt, az kapta meg ajándékkul. Törődtek velünk, odafigyeltek ránk. Ha észrevették, hogy valami nyomja a lelünk, megbeszélték a szüleinkkel.

– Még valami, ami fontos volt és lenne ma is – vette vissza a szót József. – Az irodai munka után, délután a feleségével együtt sétálni ment Ágoston püspök. Minden alkalommal a falu más-más részébe mentek. Időről időre minden utcát bejártak. Tudták, melyik házban ki lakik, és hogy milyen körülmények között él a család. Hívatlanul bekopogtattak, és elbeszélgettek azokkal, akiket otthon találtak. Így jól tudták, ki a szegényebb, és elsősorban közöttük osztották szét a Svájcból érkezett segélycsomagokat.

– Az én édesanyám nazarénus volt – folytatta Erzsébet. – Ettől függetlenül hozzájuk is be mentek, megkérdezték: „No, István bácsi, hogy vannak?”

Mikor vette fel a család a református vallást?

– Édesanyám is megkeresztelkedett később, sőt konfirmált is, úgy tudom. A gyerekek többnyire reformátusok lettek, édesapám is az volt. Abban az időben sok nazarénus élt a faluban, de az ő gyerekeik általában reformátusok lettek. Most egy nazarénus család él Feketicsen. A magyarok zömmel reformátusok most is.

Az 1940-es nemzedék konfirmációs fényképét mutatva mondja József: – Majdnem 50-en vagyunk a képen. Mennyivel kevesebben vannak az utóbbi években. Akkoriban székeket, padokat kellett behozni a nagyobb ünnepeink alkalmával a templomba. Ma meg... – elhallgat percekre, majd hol ő, hol Erzsébet folytatja:

– Még ünnepnapon sincs tele a templom, vagy csak nagyon ritkán. Talán most változik

valami a fiatalok vallási nevelésével az iskolában. Kötelező a konfirmált tanulóknak továbbra is templomba járni. Nekünk nem volt abban az időben kötelező, mégis örömmel mentünk, alig vártuk a vasárnapot.

Kiesett két emberöltőnyi nemzedék. Mindezt tetézi a gazdasági bizonytalanság.

– Kisgyerekkorban kell elkezdni a keresztyénnevelést, és úgy megszerettetni a Szentírás tanításait, ahogyan Ágoston püspökék tették. Persze az is kell, hogy legyen miből tisztességesen megélni a gyermeket vállaló házaspároknak. Akik az utóbbi időben vagy a korábbi években elmentek a faluból, azok már nem jönnek vissza. Vagy ha mégis, azért, hogy itthon kereszteljék meg a gyermeküket, ahogy volt is erre példa, nem is olyan régen. Megváltozik lassan minden... Már évek óta nem látni vasárnap délutánonként sétáló fiatalokat. A televízió elterjedésével, újabban meg az internettel új szokások honosodnak meg a falvakban is.

Bertók Erzsébet

– A változások új munka- és nevelési módszereket igényelnek, igényelnének – szól közbe Erzsébet, aki 12 évig Topolyán egy bank-

ban könyvelőként dolgozott, majd 22 évig volt a bácsfeketehegyi általános iskola titkárnője, innen is ment nyugdíjba. A gyermekekkel való foglalkozás felelősségteljes szépségét az tudja igazán értékelni, aki szereti ezt a hivatást. Amióta Reni és Sámuel (a négygyermekes fiatal Halász házaspár) rendszeresen megtartják a Gyermekmisszió programjait, a vasárnapi iskolát, a fiatalokkal való foglalkozást, nagyban hozzájárulnak, hogy lassan megváltozzon a faluban a viszonyulás a keresztyénneveléshez. Bennünket, idősebbeket a KIE-s évekre emlékeztetnek. Amíg Csete püspök volt, ő valamennyire megtartotta a vasárnapi iskolát, de nem úgy, ahogyan a feketicsiek megszokták, a felesége pedig nem is kapcsolódott be a tanításba.

– Az igazat megvallva, az egyházunkban jelentkező problémák Csete püspöksége alatt jelentkeztek és halmozódtak fel. Ez az időszak már a mába vezet bennünket – folytatja felesége gondolatait József. – A mostani szülők, nagyszülők tudják, mit jelent, jelentett a gyülekezetnek egy olyan püspök, mint Ágoston vagy Hodosy és felesége, vagy mint Kiss Antal esperes és felesége Moravicán. A gyülekezeteink életében fontos feladat hárul a tiszteletes asszonyokra. Ők misziószerű munkát végeznek. Mindig mondtuk Attilának, hogy nőssüljön meg. Szerintem, ez a magánvéleményem: törvénybe kellene foglalni, hogy református lelkész parókiát csak akkor kaphat, ha felesége van.

Itt, Bácsfeketehegyen jegyeztem le egy középkorú társaság véleményét, miszerint a fiatal lelkipásztoroknak öt éven belül családot kellene alapítaniuk, hogy vezető lelkipásztorok lehessenek egy ekkora gyülekezetben, mint amilyen a bácsfeketehegyi. Az is helyénvaló kíváncsi, hogy itt és más gyülekezetünkben is szükség lenne segédlelkészekre.

– Faluhelyen, de városban is külön jelentőséggel bír, ha a lelkésznek van felesége, családja – jegyezte meg Erzsébet. – Ez eddig természetes volt, szóra sem volt érdemes. A tiszteletes asszonyok szervezőképességén sok múlott mindig is. Hodosyné, a bibliaórán túl, velünk együtt takarította a templomot, és mindenből kivette a részét, amit az asszonyok csináltak az egyházunk érdekében. Csete püspökné már kevésbé volt jelen. Utóbb az asszonyok is elmaradtak. Úgy vol-

tunk vele, hogy a püspöknének csak ott kell lennie, még ha nem is tud velünk dolgozni. Tudtuk, hogy érzékeny a porra, az atkákra. Most nincs tiszteletes asszony a parókián, megváltozik lassan a régi rend. Most már fizet azért a gyülekezet, hogy takarítsanak vagy főzzenek a Központi Otthonban. Azelőtt, még Hodosy ideje alatt is a templomba, a bibliaolvasó körbe járó asszonyok fogtak össze, és végezték el szeretetmunkában azt, amire szükség volt. A nagyobb egyházi rendezvényeken, de a nyári katekizációk alatt is helytálltak. Megbeszélték, ki mivel tud hozzájárulni, és aszerint állítottuk össze az étrendet. És senkinek nem kellett fizetnie az ebédért, a gyerekeknek sem, amikor a katekizációra jöttek. Ez mára megváltozott, akkor ne csodálkozzunk, hogy miért jönnek kevesen vidékről, vagy hogy a helyiek közül alig jön valaki.

Mivel foglalkoznak most a bibliaórára járó asszonyok? Ők készítik azokat a csomagokat is, amelyeket karácsonykor és máskor, alkalomszerűen adnak át időseknek vagy gondokkal küszködő családoknak?

– Hetente egyszer van bibliaóránk. Ezeket a lelkipásztor, Orosz Attila tartja, utána mi maradunk, és csigatésztaát csinálunk. Mindig megbeszéljük: mi célból. Leginkább egymás között adjuk el, a pénzt a kasszáunkba tesszük, és abból ott segítünk, ahol szükséges, és ahogyan tudunk. A Központi Otthon vagy a Feketics Művelődési Egyesület egyes rendezvényeihez, az ünnepi ebédhez mi adjuk a csigát, teljesen díjmentesen. Ez a mi hozzájárulásunk. Kishegyes a bácsfeketehegyi egyházközség szóránya, oda is rendszeresen készítünk csomagot, fonott kalácsot a karácsonyi ünnepekre. Ezt a szokást még Ágoston püspök vezette be. Az első csomagokba is kalács került, néhány dióval és szaloncukorral, amit az Árvaházban (amíg be nem zárták) főztek. A csomagok tartalma változott, de a fonott kalács most is belekerül mindegyikbe. A számuk változik, 1500-2000 között alakul többnyire, és kombival visszük szét ünnepi alkalmainkon itt és a szóránnyunkban, Kishegyesen is.

Az egyházközségen belül is látszik, még a gondokon túl is, az egymásért érzett felelősség. A többi egyházközségben hasonló a helyzet. Országos egyházunk szintjén mégis a szétválás tapasztalható. Hogyan lehetséges ez?

– A gondok egyik forrása a püspökválasztás körüli bonyodalom. Orosz Attila lelkész és esperes szerint neki kellett volna püspöknek lenni, mert képzetesebbnek tartja magát. Halász Béla, a jelenlegi püspök nem úgy fejezte be a teológiát, mint a mai fiatal lelkészek Kolozsváron vagy Pesten. Máig érezni lehet ezt a feszültséget, főleg itt, Feketicsen. A fiatal lelkészeknek, így Attilának is, meg kell értenie, hogy a tiszteletet ki kell érdemelni. Amikor meghalt Hodosy, az egész falu leróta kegyeletét a ravatala előtt, a templomba jöttek a szerbek, a crnagorácok is. Tisztelte őt az egész község. Halála után Csete Szemesi István lett a püspök. Senki sem vitatja el, hogy művelt ember. Játszik zongorán Bachot, Erkelt, amit éppen kérnek, szépen is énekel. De a püspökséghez ez még nem elég. Ő is a „gyorsított” teológiát fejezte be, igaz, ez még nem lett volna gond. A prédikációval, sajnos, nem tudta úgy megérinteni a nép lelkét, ahogy azt elvártuk volna tőle. Harangozó László lelkészt viszont szerették a feketicsiek, mert szépen, a számunkra érthetően prédikál, és szép, nagy családja van. Nem hiába mentek át innen többen is Verbászra istentiszteletre, amikor ott prédikált.

A gondjaink megoldása érdekében mielőbb le kellene ülniük lelkészeinknek, az előjáróinknak a püspökkel, hogy a négy fal között beszéljék meg a legsürgősebb teendők időrendjét. Hogy ne folytatódjon egyházunk, lelkészeink tekintélyének rombolása. Bizalom kérdése is az együttműködés?

– Igencsak megingott a bizalom az egyházunkban. Ezért is, meg a betegségem miatt hagytam ott az egyházunk vezetését. Két mandátumban voltam gondnok is, de tovább nem tudtam maradni. Úgy érzem, ez már nem az a gárda, amely tagjaival tovább tudnék dolgozni. Nem azért, mert jóval fiatalabbak, hanem azért, mert nagy az irigység a papok között. Neheztelnek, megszólják egymást, ahelyett, hogy méltósággal, alázatosan szolgálnának.

Eszembe jutott még egy szép szokás, amit Ágoston püspök vezetett be. Húsvétkor a gyerekek a temetőben, az első világháborúban elesett hősök emlékművénél szavaltak, énekeltek. Hodosy püspöksége alatt is megtartották a húsvétvasárnap délutáni szavalást a temetőben, Ágoston püspök sírjánál, rossz idő esetén volt csak a templomban. Csete püspök szolgálata

*Tisztelgés a hősök, a nemes érzésű eleink emlékének.
A gyermekek szavalása húsvétkor a temetőben Hodosy püspökkel*

alatt maradt el ez a szép szokás, és azóta csak a templomban adják elő a gyerekek húsvéti verses-énekes összeállításukat.

Az első világháború hősei emlékműnek történetéről is szólni szeretnék. A magyarok idejében, 1942. október 31-én, a reformáció emléknapján állították, avatták fel a református templom mellett (az országút felől) a fekete márványból készült emlékművet a címerrel, az elesettek névsorával. Az út másik oldalán volt a német református templom (a háború után sokáig moziként működött...).

Juhász Zsuzsanna és Kerekes Julianna az emlékműnél 1943 nyarán

Tizenegy évig maradhatott eredeti helyén, falunk központjában az emlékmű, 1953-ban egy rendelet alapján kellett onnan elvinni. Utólag vizsgálva, bölcsen oldották meg azokban a viharos években falunk akkori vezetői, Ágoston püspökkel együtt, hogy a temetőbe, méltó helyre kerüljön. Mindent előre kigondoltak, hogy szállítás közben meg ne sérüljön. Emlékszem, mi,

gyerekek, kíváncsian vártuk a napot, és csodáltuk szüleink agyafúrt bátorságát, erejét. Az öreg Német Jani bácsinak volt „kőrmös”, vaskerekű traktorja, amely nem ragadt bele a sáros, nedves földútba, és volt hozzá megfelelő, masszív pótkocsija is. Sikerült nekik mindent úgy megoldani, hogy egészben, állva tették az emlékművet a kocsira. Bonyolult művelet volt, előbb kibiztosították az emlékművet, majd aláástak akkora mélységben, hogy aláengedjék a pótkocsit, aztán lassan beindította Jani bácsi a kőrmöst. Óvatosan hajtotta, a kanyarokban vigyázott nagyon, hogy el ne dőljön az emlékmű. A temetőben már minden elő volt készítve, és amikor kiértek vele, szép lassan a helyére illesztették a kőműveseink...

– Az én apukám is kőműves volt – szolt közbe Erzsébet –, ő is ott volt a többiekkel együtt, főleg arra vigyáztak, hogy ne történjen semmi baj. A Gondviselőnknek hála, rendben ment minden. Apukám megkérdezte Fekete István bácsitól, ő volt akkor a falu (a népbizottság) elnöke, hogy miért kell a templom mellől eltávolítani az emlékművet. Azt felelte rá: „Azért, mert a magyarok emeltették...” Egy ideig a rendőrök is felügyelték a kőműveseket, akik csendben tették a dolgukat, láthatóan el voltak keseredve, mert ilyen megalázó munkát kell elvégezniük. Az emlékmű rövid ideig a temetőben is „aggatott” valaki(k) nek, mert a címer után folytatták a nevek kiverését. Bizonyára a falu vezetőinek közbenjárására hagyták abba az emlékmű további meggyalázását, és évtizedekig így állt. A hozzátartozók, a falunkbeliek ünnepnapokon, olykor máskor is, vittek rá virágot. A változások után, néhány évvel ezelőtt visszavésették falunk vezetői hőseink kiverte neveit. (Az emlékmű túloldalán – eredetileg ez volt a homlokzata – még most is meglátszanak a levett címer nyomai.) Biztonságérzetünk javításához ez is hozzájárul. Jó lenne ugyanezt érezni egyházunkban is.

Elcsendesednek kis időre, majd befejezésül hozzátesszük:

– A jó együttműködés érdekében haladéktalanul azon kellene lenniük lelkipásztorainknak, a püspökkel együtt, hogy erősítsék az egymás iránti bizalmat. Ennek érdekében gyakrabban kellene leülniük, hogy megbeszéljék a legsürgősebb teendőket. Fontos lenne az is, hogy a szép szokásokat tovább ápolják a fiatal lelkészek.

Szabóné Braskó Lídia (Bácsfeketehegy–Zenta): Hiányzik egyházunkból a jó vezető, az erős, jó szervező, aki mer is cselekedni az összefogás érdekében

Bácsfeketehegyen többen a figyelmembe ajánlották a lánya családjánál, Zentán élő 90 éves Szabóné Braskó Lídiát. Keressem feltétlenül, mondták, az élő legendát, aki egyházunkra, a régmúlt időkre úgy emlékezik, mintha könyvből olvasná.

1920-ban került Ágoston Sándor lelkésznek Bácsfeketehegyre. Hogyan emlékezik rá?

– Őt mindenki szerette és tisztelte, azért mert mindennel törődött és mindent megszervezett. Nagy dolog volt Feketicsen, hogy 1922-ben megnyílhatott az Árvaház a gyerekek számára. A KIE, a Keresztyén Ifjúsági Egyesület 1928-ban szintén neki köszönhetően alakulhatott meg. A polgári iskolát is ő szervezte meg a presbiterekkel együtt 1941-ben, és Magyarországról hozott tanárokat. Gyaraky Jenő a nagykőrösi református polgári fiúiskolában tanított. Pál Rózsa és Meskó Sándor szintén Magyarországról jöttek ide. A német nyelvet Kelecsényi Mária grófnő, a püspök úr második felesége tanította. (Az első felesége, Tóth Erzsébet 1937-ben meghalt.) Az volt a terve a püspök úrnak, hogy ezt a polgári iskolát továbbfejleszti, és nyilvánosan, államilag is elismerteti, mert ez egyházi magániskolaként működött. Magánúton jártunk vizsgázni. Én is ebbe az iskolába jártam, a férjem is, és Topolyára mentünk vizsgázni. Közben megváltozott a világ, és vele minden, megszűnt a polgári iskola, a KIE is hivatalosan.

A KIE ifjúsági világmozgalom volt, Amerikában egy Sitters nevű úriember találta ki. Egy alkalommal eljött Feketicsre is megnézni a KIE-t. Nemcsak ide jött, több városba is ment, de Feketicsre jött először, mert a püspök úr, felsőházi tag lévén, befolyásos ember volt. Sitters úr meglátogatott más KIE-ket is körútja során. Nemcsak a református egyházak, hanem más egyházak KIE-it is. A visszaemlékezésekből azt is tudjuk, hogy a feketicsi fiataloknak bemutatta a röplabdajátékot. A KIE udvarán el is készítették a röplabdapályát.

Szabóné Braskó Lídia

Eljött Feketicsre Zilahy Lajos író is. Ebből az alkalomból sok irodalmi műsort szerveztek a KIE-ben. A gyerekek szavaltak a teadélutánokon. Nagyon jelentős esemény volt ez akkoriban. Előadták a fiatalok a *Süt a nap* c. színdarabot, amelyet Zilahy írt. A püspök úr megkérdezte, mennyit kell ezért fizetni. Zilahy nem kért érte semmit, örült a feketicsiekkel együtt a jól sikerült színelőadásoknak. Jó híre volt, és sokan tudtak a KIE-ről. Feketics ifjúságának kb. 80 százaléka járt a KIE-be. Jó volt ez a lehetőség a fiatalok számára, mert az évek során megismerhették egymást, és jó házasságok kötődtek ott. Tény, hogy sokfajta szórakozási, sportolási lehetőség is volt.

A KIE-hez visszatérve, a püspök úr megszervezte a működését, és Dobos Károly segédlelkész, a püspök úr idősebb lányának a férje, foglalkozott többnyire a fiatalokkal. Kibéreltek egy házat, és ott kezdte meg a munkát a KIE. Az én bátyám is, aki 11 évvel volt idősebb nálam, oda járt. Az anyukámék nagyon haragudtak, hogy egy 14 éves gyerek miatt este 10 óra után jön haza. Azt tanácsolták nekik, jöjjenek el, és győződjenek meg, mit csinálnak a fiatalok. Még csak egyedül sem lesznek, mert más szülő is eljön. Annyira szépen foglalkozott a fiatalokkal Dobos

Bácsfeketehegyi konfirmandusok Ágoston Sándor püspökkel 1940-ben

fejeződtek be. Volt, amikor máshol, Pacséron, Moravicán, Piroson vagy más egyházközségben tartották meg a konferenciákat, más-más témával. Többnyire beszámolók hangzottak el az évi munkáról. Én is írtam ilyen beszámolókat. Jók voltak ezek az összejövetelek, mert ismeretségeket kötöttünk a gyülekezetekkel, az ottani testvéreinkkel. Szerettük ezeket a találkozásokat, a közös ebédeket, de főleg a délutáni szabad foglalkozást, amikor kibeszélgettük magunkat.

Örültünk annak – gondolom, mondhatom a feketicsiek nevében is –, amikor Hodosy püspökék lánya, Julika férjhez ment Margit Istvánhoz. Abban reménykedtünk, hogy a faluban maradnak, és foglalkoznak majd a fiatalokkal. Kellott volna is, hiszen a változások után kezdett szétzilálódni, el-elmaradozni a templomból az ifjúság. Sajnálom, sajnálhatjuk, hogy nem így történt. De azért bizakodom is, mert vannak fiatal lelkipásztorok az egyházunkban, akik szépen teljesítik szolgálatukat. Itt van Harangozó László, aki a szabadkai egyházközségünkben hirdeti az ígét, és ide, Zentára is ő jön istentiszteletet tartani, havonta kétszer. Nem messze van tőlünk az új imaházunk, amikor csak tehetem, és az időjárás is megengedi, én is elmegyek az istentiszteletre a családommal. De itt van Bácskossuthfalván Móricz Árpád lelkipásztor, a sógora, az evangélikus lelkész, Dolinszky Gábor Bajsáról és a bácskai esperes, Orosz Attila, a feketicsi gyüle-

kezet lelkipásztora. Mind a négyen fiatalok, igaz, közülük Dolinszky evangélikus lelkész, de ha az ifjúságról van szó, csak meg kellene beszélni, mi lenne a célszerű teendő. Tudom, hogy az is gond, hogy a nagy gyülekezeteinkben szolgáló lelkészeink mellett nincsenek segédlelkészek, akik jobban tudnának, és volna is több idejük a fiatalokkal foglalkozni. Egy lelkész nem tudja ezt a feladatot ellátni, hiszen annyi minden megváltozott. Egyszer, ha a Jóisten megadja, hogy legyen segédlelkész is, akkor talán jobban össze tudnák hozni az ifjúságot. Amennyire én tudom, mindegyik szívvel-lélekkel dolgozik, csak nincs idejük mindenre.

Remélem azt is, hogy a Jóisten megadja nekik, hogy bölcsen vezessék a gyülekezetet, az ifjúsággal való foglalkozást is megoldják. Szeretném, ha rájuk is úgy gondolnának keresztyén testvéreink, hogy jó lelkipásztoraik gyülekezeteiknek.

Elhallgatott egy kis időre Lidus néni, a hangján éreztem, hogy aggódik kissé, de bizakodó is, hisz a változások lehetőségében. A 90 esztendő alatt sok mindent átélt, jót is, rosszat is, fájót és örömtelít. Az unokáit látva érzi át a legjobban, mit jelentett az ő ifjú korában a gyülekezetben és a családban egyaránt megélt keresztyén szellemiségű nevelés. Ezért is beszélt főleg róluk, s azért, hogy ebben a túl modern világban is meg-

A zentai imaház...

...és az avatóünnepség résztvevői

találják az utat a fiatal lelkipásztoraink a gyerekek és a fiatalok szívéhez. Az okostelefonok, az internet, a különös szerkentyűk nem pótolhatják a családban, a gyülekezetben megélt szeretetet.

Anyák napja táján készült beszélgetésünk arról is kérdeztem, hogy mit jelentett egykor és ma ez a nap.

– Ezt a napot szeretetben ünneplik meg az anyák a fiaikkal, lányaikkal, a nagymamák az unokákkal. Ha csak lehet, vidékről is hazajönnek a gyerekek, hogy megöleljék egymást az édesanyákkal, addig, amíg lehet. Ezt az ünnepet a templomban is mindig megtartották a lelkipásztorok. Papírból csináltunk virágokat: fehér szegfűt azok kaptak, akiknek nincs anyukájuk, pirosat meg azok, akiknek van. Minden nagy ünnep: karácsony, húsvét előtt összefogva készülődött a feketicsi gyülekezet. Mi, asszonyok főztük a szaloncukrot, becsomagoltuk selyempapírba, amelynek bevagdostuk a végét. Készítettük a csomagot, amelybe finom fonott kalács is került. Mindent magunk adtunk össze, mindenki úgy segített, ahogy tudott, hogy szebbé tegye az ünnepet.

Sokat mesélt az összefogásról, és hogy ez mit jelentett a gyülekezet életében. Hogyan látja Ön az utóbbi években egyházunk helyzetét? Mennyire érződik a mindennapi életben a széthúzás országos egyházunkban? Mit kellene tenni, hogy ne gyengüljön tovább, hanem erősödjön egyházunk?

– Jó vezetők kellene az egyházunkban is. A jó vezetőkből hiány van! Olyanok kellenének ma is, mint amilyen Ágoston Sándor és utána Hodosy Imre püspök úr volt. Igaz, hogy Hodosy utóbb már (betegsége miatt) nem tudta úgy kéz-

ben tartani a dolgokat, ahogy kellett volna. De még ebben a helyzetben is, amelybe az egyházunk került az utóbbi években, meg lehet minden gondot oldani, ha valaki azt meg akarja.

A zentai gyülekezet példája is azt mutatja, hogy egy kis gyülekezet mire képes, ha összefog. Hiszen annak köszönhetően, bölcsen átgondolva épülhetett fel az imaház.

– A jó szervező, a jó lelkipásztor, a jó püspök, aki irányít, aki kezében tartja a dolgokat, arra nagy szükség lenne! És legyen meg benne a vezetői hajlam, és akarja is a közös ügyünket, az egyházunkat szolgálni. Amit mostanában csinál az egyik lelkész a másikkal, az szégyen, gyalázat. Sokszor szégyellem magam, hogy református vagyok. Most például itt van a reformáció 500. évfordulója, és annak az emlékünnepi hangversenyét Szabadkán, a ferences templomban Pastyik Róbert atya, katolikus plébános és Dolinszy Gábor evangélikus lelkész, püspökhelyettes szervezte meg. Fájó ez a reformátusok számára, hogy a mi egyházunk nem kapcsolódott be, milyen szép lett volna! Nem tudok, és nem is akarok senkire, egyik lelkészünkre se mondani semmit. Annyit még egyszer megerősítek: hiányzik az egyházunkból az erős, jó szervező, és aki mer is az összefogás érdekében cselekedni. Elsősorban a püspököknek kellene ezt megtenni, hogy tekintélye lehessen az egyházban. Gond van a presbitériumokkal. Komolyan mondom, szégyen, amit az egyházunk vezetősége csinál. Ezt látva, talán, még a lelkészek is meginognak az olyan gyűlések után, mint amilyenek az utóbbi években voltak egyházunkban. Kénytelenek szembesülni mindazzal, ami ellentétben van az

istentiszteleteken hirdetett igével. Ezt nem az én dolgom megítélni, de mégsem mehetünk el mellette szó nélkül mi, keresztyének.

Mit emelne ki még a múltból, Lidus néni?

– Ágoston püspöknek volt egy mondása. Más egyházak, vallások iránt tisztelettel viselkedett ugyan, de mégsem támogatta a vegyes házasságokat. Azt mondta: „Maguk házasodjanak a maguk fajtájával! Mert a vegyes házasságokban, kis magyar menyecske, nem tudhatod, hogy bölcsődénél a nagy magyar koporsót ringatod.” Azóta is láthatjuk, hogy a vegyes házasságokban egyre fogynak a magyarok. A régi Jugoszláviában (a második világháború előttiben) is voltak vegyes házasságok. Németek is éltek Feketicsen, de a németek nem házasodtak a magyarokkal, más népekkel sem. Inkább a szerbek (montenegróiak) léptek házasságra a magyarokkal. A németek, a svábok jobban összetartottak, csak a saját népüket nyomták előre. Anyagilag is sokkal jobban álltak. Édesapám kovácmester volt, így sok német barátja is volt a családuknak. A mesteremberek jobban összetartottak, az lpartestületben találkoztak, barátkoztak is, tekintet nélkül a nemzetiségükre, vallásukra. De a németek ettől függetlenül csak németekkel kötöttek házasságot.

Feketics korábban fele magyar volt, fele német vagy sváb. A második világháború után a németeknek el kellett hagyniuk az országot, a helyükbe szerbek (montenegróiak) jöttek. A mi családunknak nem akadt problémája velük, és a faluban sem voltak komolyabb ellentétek. Megvoltunk velük jól, nem voltak irigy emberek. Igyekeztek beilleszkedni, és összetartóak voltak. Az utóbbi években azt lehet hallani, hogy sokan visszaköltöztek Crna Gorába (Montenegróba).

„Megtartásra való nép vagytok!”

Ezt az idézetet választottam felvezető gondolatnak beszélgetésemhez, amelyet Orosz Attilával, a bácskai egyházmegye esperesével, a bácsfeketehegyi gyülekezet lelkipásztorával készítettem. Első püspökünknek, Ágoston Sándornak a *Megtartásra való nép* c. írása az első Református Árvaházi Naptárban (1922) jelent meg. A reformáció 500. évfordulójának em-

lékévé túl mindennap újra és újra meg kellene szívelelnünk az ebben leírt gondolatokat, hogy megtartó nép lehessünk. Ágoston püspök írását Péter apostol 1. levele (2,9) ihlette: „*»Ti pedig választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet, megtartásra való nép vagytok, hogy hirdessétek Annak hatalmas dolgait, aki a sötétségből az ő csodálatos világosságára hívott el titeket.«* [...] *Nekünk, református keresztyéneknek itt [...] hívásunk van. Talán még szebb és nagyobb, mint eddig. Erre mutat rá a bibliai ige, amelyet ez írásom címévé és alapjául tettem: Megtartásra való nép vagytok! [...] Van még egy értékünk, amit nem mi szereztünk. Még ősi hagyomány. Apáinkról maradt ránk. Nem sokra becsültük, s talán ezért van minden. Mi ez az érték? Az evangélium!*”

Orosz Attila (Bácsfeketehegy):
Jó lenne úgy megélni hitünket, ahogy
őseinktől örököltük

A reformáció 500. évfordulóján, az emlékvénben vissza is tekintünk, előre is nézünk – összegezünk, tanulságokat vonunk le jövőképünk formálása érdekében. A vallásszabadság nyílt megélése mintha nem úgy alakulna, ahogyan várható lett volna. Országos egyházunk gondjai is az utóbbi bő másfél évtizedben halmozódtak fel, főleg az újvidéki egyházközségben történtek miatt, s amelyeknek kibogozása napjainkig elhúzódott, sürgős megoldása pedig várat magára. Jórészt ezért is választottuk jubileumi kiadványunk címéül a bibliai idézetet: „Megtört nád...”

Hogyan látja Ön a helyzetet?

– Jugoszlávia széthullásával, a Jugoszláv Református Keresztyén Egyház is szétesett a közismert okok miatt. Én akkor teológiai hallgató voltam, gyakorlatilag az az időszak engem nem érintett annyira. A szolgálatot 2000-ben kezdem meg a „rendszerváltozás” után Szerbiában, Vajdaságban. Néhányan, akik hazajöttünk a teológia befejezése után, már a problémákkal voltunk kénytelenek szembesülni országos egyházunkban. Bár hat évig, amíg nem lettem önálló lelkes, nem volt akkora a felelősségem sem. Behatóbban 2005-ben, amikor átvettem Óverbásznak és szórványainknak a gondozását, kezdtem foglalkozni egyházunk helyzetével.

Jómagam is tapasztalhattam, hogy talán nem úgy mennek a dolgok, ahogyan kellene. Változott a lelkészi arculat is, mi, fiatalabb lelkészek, már nem úgy tudtunk az idősebb lelkipásztorokkal kapcsolatot teremteni, ahogyan azt elvárták volna tőlünk. Áldott emlékű Hodosy püspök úrra, lelki atyánkra, Kiss Antal néhai esperes úrra gondolok elsősorban. Kaptunk ugyan némi támogatást, de az nem volt elegendő. Jó lett volna még néhány évet velük együtt szolgálni, hogy átvegyük az örökséget. Teremtőnk azonban másként rendelkezett. Úgy láttam, hogy az egyik gond éppen amiatt volt, hogy a szép emlékű lelkipásztoraink nem adhatták át teljes egészében az ősi örökséget. Többen önálló lelkészek lettek a gyülekezetben. Mindenki letöltötte a segédlelkési évét, csak nem egy idősebb aktív lelkipásztor mellett. Az alatt az idő alatt csak meg lehetett tanulni valamit. Én az egyházi diplomáciát Csete püspöktől sajátítottam el. Lehet, hogy nem a kíváncsi szinten, mert kevés szolgálati lehetőséget kaptam-kaptunk. Utána egyszerűen benne találtuk magunkat, jelképesen szólva, a nagy tengerben, olykor majdnem el is süllyedtünk benne. Nyakunkba szakadtak a feladatok. S tettük a dolgunkat, ahogyan tudtuk. Vagy kaptunk a megoldásukra utasítást, vagy úgy próbáltunk helytállni, ahogyan a teológián tanultuk, vagy a józan eszünkre hallgatva. Megtörtént, hogy nem mindig a legjobb elvárások szerint teljesítettünk. Mint mondtam is, a problémák – közülük vannak, amelyek megoldása máig húzódik – szolgálatunk előtt kezdődtek. Az újvidéki egyházközség problémájával pl. akkor szembesültem igazán, amikor 2010 végén megválasztottak a bácskai egyházmege esperesének.

Ekkor kezdtem jobban foglalkozni a gyülekezet életével. Azt tapasztalhattam, hogy mindenütt van szolgálat, a szórványainkban is, kisebb-nagyobb intenzitással. Ez tény, de minden lelkész a maga belátása szerint szolgál, szervezi a gyülekezeti életet. Lehet, hogy nem ez a legjobb kifejezés, de mintha privatizálták volna az egyházat, amit nyilvánvalóan nem lehetne, mert az Krisztus teste. A test tagjai pedig egymáshoz tartoznak, és nem lehet őket különválasztani. S valahogy az volt a tapasztalat, hogy mindenki rivalizált a másikkal. „*Én ezt csináltam, te azt csináltad...*” Valahogy nem tudtuk összehangolni a lépéseinket, hogy közösen is kellene tennünk valamit.

Orosz Attila esperes lelkipásztori beiktatása
Bácsfeketehegyen 2014-ben

Ebben látom gondjaink forrását. Ez lenne a kiindulási pont a megoldásukhoz vezető úton, most kellene összefognunk, ami egyre nehezebb a nézetkülönbségek miatt. Országos egyházunkban választások is voltak az év végén. Különböző nézőpontok alakultak ki.

Egyik gond, ahogyan én látom az, hogy Csete püspök a nyugdíjba vonulásakor nem jelölt ki utódot maga után. Nem próbálta meghatározni: kinek adja át – kinek adják át a stafétabotot. Szerintem ez lényeges lett volna, mert ha valaki ilyen fontos tisztséget tölt be, akkor az utódlás kérdéséről is idejében gondoskodik. Úgy érzem, hogy valahogy a lovak közé lett bedobva a gyep-lő, s ez hozzájárult gondjaink fokozódásához.

Még egy jelenségre figyeltem, amelyről eddig nemigen beszéltünk nyilvánosan országos egyházunkban. Korábban nem tapasztaltuk, hogy a bácskai és a bánáti egyházmege között is valamiféle ellentétek vannak. Mi kis egyháznak számítunk valójában, ezért felfoghatatlan, hogy miért nincs meg az az összhang és egyetértés a két egyházmege között, amely erősítené bennünket. Mintha mindjobban eltávolodnánk egymástól. Meglehet, hogy ez is a korábbi évek hozadéka, amikor is nem fordított egyházvezetőségünk kellő figyelmet a bánáti gyülekezetekre. Ezért vélhetik úgy, hogy nekik is van beleszólásuk egyházi ügyeink intézésébe. Persze, jogosan gondolják, hogy egyházi életünk alakulása mindannyiunk szívügye – viszont annak jobbításáért

összefogva, egységesen kellene cselekednünk. Az utóbbi években a cselekvési egységet hiányolom. Az utóbbi időszakban Bánátba összpontosul az egyházunk irányításának csomópontja. Szerintem ebben a helyzetben is a realitásra kellene törekednünk: a bánáti egyházmegyénk sokkal kisebb a bácskainál. Bánát nem tud létezni Bácska nélkül. Éppen ezért, vagy főleg emiatt kellene összefognunk, hogy ezt az úrt mielőbb megszüntessük. Mind a mai napig úgy érezzük, hogy ez nagy probléma. Nem voltak olyan szintűek a közösségi alkalmaink, hogy jobban megismerhessük egymás gyülekezetének az életét; gondjait, de örömeit, sikereit vagy éppen nehézségeit is. Több országos konferenciát kellett volna tartanunk, hogy kibeszélhessük egymás bajait, és gyógyírt találhassunk rájuk. Nem mentünk el egymás gyülekezetébe. A közös és a vendégszolgálat, valamint a szószékcsere megszervezése is egy lehetőség lenne egyházi életünk megerősítésére. Segédlelkésként végigjártam a bánáti egyházmegyénk gyülekezeteit, de azóta nem igazán.

Komoly törésvonalakat okoztak ezek a jelenségek, de erről nem szívesen beszél senki a nyilvánosság előtt. Jóllehet ezekkel szembesülnünk kell. Beszélgettünk a presbiterekkel is, de nem érzékelik pontosan, mi vezethetett el a jelenlegi helyzet kialakulásához. Nem látják az okokat. Magam sem tudom rá a megfelelő választ. Mi egy egyház vagyunk. Baranya, Szlavónia Horvátországhoz tartozik, de azért a baranyai, szlavóniai testvéreinkkel is szorosabbra kellene fűznünk a kapcsolatainkat, hiszen egy egyháztest voltunk valamikor. Mint hallani, ott sem olyan jók a kapcsolatok a református gyülekezetek között. Úgy érzem, hogy a megromlott viszonyok a rossz emberi tényezőnek, hozzáállásnak a következményei. Csakis rajtunk, embereken, lelkészeken múlik, hogy ezeken a tarthatatlan állapotokon változtassunk, hogy valamilyen formában helyrehozzuk.

Sokszor ért bennünket korábban a vád, hogy minden Bácsfeketehegyén történik. Tősgyökeres bácsfeketehegyiként én ezt fájdalom. Most egy ideje viszont azt érezzük, mintha ki lennénk iktatva – kicsit erőszakosan – az egyházi folyamatokból. Holott köztudott, hogy itt viszonylag mindig jó volt a gyülekezeti élet, arra is törekszünk, hogy

ezt az örökséget tovább ápoljuk. Több ága is van a szolgálatunknak. Népes is a gyülekezet, bár a fogyatkozás jelei Bácsfeketehegyén is megmutatkoznak. Lehet, hogy mások ezt nem is nézik jó szemmel, mert „*nálunk ez még van, náluk pedig nincs...*” Ehelyett éppen az ilyen helyzetek serkenthetnének bennünket a jobb együttműködésre, hogy az erősebb, nagyobb gyülekezetek segíthessék a gyengébb, kisebb gyülekezeteket.

Gyógyírt kellene találjunk arra, hogy ne az irigység, a rosszindulat domináljon bennünk, hanem az együttérzés, a szolidaritás készsége. A szeretetet hirdetjük a szószékről, de mi, lelkészek is csak emberek vagyunk. Gondot jelent a valóságban az is, hogy nem a krisztusi szeretettel, alázattal viszonyulunk egymáshoz.

Újvidékről nézve a felsoroltakat, még inkább érezzük a tenni akarás hiányát. Országos egyházunk egységét, vagyonának egy részét is veszélyeztetik az évek óta húzódó peres ügyek a világi intézmények előtt Újvidéken és Belgrádban. Úgy véljük, ha egységes nézőpontra jutnának lelkészeink és egész egyházi vezetésünk ezekben a kérdésekben, az nagyban hozzájárulna a peres ügyek gyorsabb lezárásához. Többször is javasoltuk a püspök úrnak, hogy meg kellene szervezni, hogy egy vasárnapi istentiszteletre egész Vajdaságból jöjjenek le a lelkészeink, az egyházunk egységéért kiálló testvéreink, és vegyék vissza előjáróinkkal együtt templomunk-templomaink kulcsát. Mint láthattuk, néhány alkalommal megtörtént a zsinaton (mint rendkívüli bíróságon) elítélt, palásttól, szószéktől megfosztott Botos Elemérnek a felemás kilakoltatása a világi bíróság végzése alapján. A templom kulcsát viszont azzal az indoklással nem vették el, hogy az az egyház hatáskörébe tartozik... A templomunk nem annak az embernek a tulajdona, aki az egyházunk törvényei szerint már nem is lelkész a SZRKE Újvidéki Egyházközségben. Egyháztagjaink jelentős része Újvidéken, Piroson, Tiszakálmánfalván, Kátyon, de Vajdaság más egyházközségeiben sem érti, mi történik székvárosunkban. Nem értik, mert nem tudják. Az idős Újvidéken a templomainkat tekintik az egyházunknak, és oda járnak, főleg az ünnepnapokon. Ez még

érthető is lenne, ha Botos Elemér nem élne vissza a helyzetével, és nem minősítené a szószékről a történelmi egyházunk újvidéki gyülekezetét szektának, pontosabban bennünket, akik két éve az Apáczai Diákotthonba járunk istentiszteletre. A püspök úr válasza az volt, hogy csak az intézményes megoldást tudja támogatni. Nem szeretné, ha bármilyen kilengés történné. Holott mi békés szándékkal, keresztyéni szeretettel mennénk be azokba a templomainkba, amelyeket eleink közadakozásból építettek. Az idő rohamosan múlik, nagyon rossz állapotban van a belvárosi templomunk, csúnyán fest a város szívében. Jövőre *(még így jelent meg a könyvünkben, de időközben: 2017. december 5-én az EEK Lőrincz Szabolcsot, a Magyar Református Egyház ökumenét szorgalmazó tagját, jelenleg a Magyar Evangélikus Egyház gazdasági igazgatóját nevezte ki a 15. nagygyűlés fő koordinátorává, aki januártól már Brüsszelből, az EEK főtthárságából irányítja az előkészületeket)* Újvidék lesz az Európai Egyházak Konferenciája (EEK/CEC) 15. nagygyűlésének *(amelyet a tervek szerint 2018. május 30. és június 6. között tartanak meg)* a házigazdája. 2021-ben pedig Európa egyik kulturális fővárosa. Sürgősen érdemi lépéseket kell tenni, hogy pályázhasson a SZRKE Újvidéki Egyházközsége elsősorban a belvárosi templomnak és a parókiának a felújítására. Nem engedhetjük meg, hogy így nézzen ki, nem csak a jelentős események miatt. Ahogy Ön is, mint a bácskai egyházmegyénk esperese mondja: összefogással, egységes kiállással sok mindent kezdeményezhetnek, megvalósíthatnak a lelkészeink a gyülekezeteinkkel együtt. Újvidék viszonylatában haladéktalanul egységre kell jutni, hogy hatékony lehessen a SZRKE vezetősége a világi intézmények előtt.

Hogyan látja Ön: mi hozza meg a szinte két évtizedes ügy gyors és pozitív lezárását egyházunk javára?

– Egy pozitív dolog mindenképpen van. Miután lezajlottak a legutóbbi választások egyházunkban, ismertek lettek az eredmények, leültünk a püspök úrral beszélgetni. És már tudtunk beszélgetni, jobban, mint az előző hároméves

mandátumában. Ez már előrelépésnek számít. Véleményeink nagyjából azonosak voltak. Megállapodtunk, hogy helyre kell állítanunk a rendet egyházunkban, vagyis hogy a fegyelmezetlenséget meg kell szüntetni. Egyelőre ez még elméleti síkon van, meg kell valósítani a gyakorlatban is.

Az újvidéki helyzet megoldása egy nagyon összetett, komplex kérdés. Az egyszerű ember, a keresztyén testvéreink, úgy érzem, nem is tudnak a háttérben zajló eseményekről. Az is normális jelenség, hogy az istentisztelet színhelyét a templomhoz kötik testvéreink, nem is akarnak foglalkozni azokkal az ügyekkel, amelyek a háttérben történnek, meg nem is értik. Ha elkezdődik a gyülekezet leépülése – márpedig elkezdődött –, akkor nagyon nehéz újra felkutatni keresztyén testvéreinket. Szinte le kell nullázni mindent, és előlről kell kezdeni az erkölcsi, a szellemi, az anyagi építkezést a gyülekezet újbóli megerősítése érdekében.

Hosszú folyamatról van szó, 2002-ben kezdeményezte az újvidéki egyházközségünk gondnoka, majd az országos egyházunk főgondnoka a fegyelmi eljárás lefolytatását az újvidéki akkori lelkész, Botos Elemér ellen.

– Nem kis időszakról van szó. A több mint tíz éve tartó ügynek beláthatatlan következményei vannak már most is. Újraszervezni, újraépíteni a gyülekezetet borzasztó nehéz lesz. Szívesen emlékszem vissza arra az időszakra, nosztalgiával kicsit, amikor húsz évvel ezelőtt, egyetemista koromban „beszolgáltam”, vagyis gyakorlatképpen istentiszteletet tartottam Újvidéken. Pezsgett a gyülekezeti élet. A két istentisztelet után annyi perselypénzt öntöttek ki az asztalra az irodában, hogy az vígan fedezte a lelkész kiadásait. Ilyen nem volt addig sehol az országos egyházban. Ez tény. A reformátusságunk értelmiségi magja volt Újvidéken, főleg a belvárosban. A telepi inkább a falusi gyülekezeteinkre hasonlított, de nagyon szorgalmas, törekvő népek, köztük reformátusok laktak ott. Sokukat személyesen is ismertem. Közülük sokan elmentek már a *minden élők* útjára.

Ismerőseink, barátaink mondják: „*Kihúzták a templomot alólunk, gyakorlatilag.*” Ebben a pillanatban, sajnos, ez a helyzet. Nagyon gyorsan össze kell fogni országos egyházunkban a megoldás sürgetése érdekében. Jó lenne, ha az aktu-

ális, hivatalos hatalom is komolyabban fogná fel ezt a kérdést, és hozzájárulna az ügy hatékony és gyors rendezéséhez. Történelmi egyház vagyunk, igaz, de kis egyház. Úgy érzem viszont, esperesként is, hogy ujjal mutogatunk egymásra. Nekem is a fejemhez vágták már: „Te vagy az esperes, intézkedj!” Sokszor úgy érzem: gyakorlatilag tehetetlen az ember. A jóakarat, hiszem, mindannyiunkban megvan, de ebben a fázisban nem az esperesen, nem is a püspökön múlik az ügy megoldása. Ahhoz mi nagyon „kicsik” vagyunk, attól függetlenül, hogy egyházi tisztséget viselünk. Itt nagyon széles összefogásra lenne szükség, minden szinten. Az újvidéki városi hatalomnak, az aktuális politikumnak, a Magyar Nemzeti Tanácsnak is mindent meg kell tennie azért, hogy meg is értsük ezt az ügyet, de még inkább azért, hogy sürgősen megoldják az illetékes világi intézmények közreműködésével. Az áldatlan helyzet legnagyobb szenvedő alanya: a gyülekezet. Aki nem ebben a cipőben jár, az, sajnos, nem érzi, talán azért is fájulhatott el ennyire ez az ügy. Sokszor és sokat harcolunk, de gyengék vagyunk kettős – *egyházi és nemzeti* – kisebbségi helyzetünkben. Ezt még a vajdasági magyar nyilvánosság sem érzi, ezt mi nagyon jól tudjuk, mert Szerbiában, ha valaki magyar vallási felekezetről beszél, akkor a katolikusra gondol, ha szerbre, akkor pedig az ortodoxra, ez megint világos. Mi, protestánsok viszonylag kevesen vagyunk. Talán a reformáció 500. évfordulója a világ, a környezetünk figyelmét jobban ránk fordítja. De ez még nem elegendő, hogy hatékonyabbak lehessünk, vagy bármit tenni tudjunk csak egyházi szinten. Egy kicsit hiányolom azt is, hogy érdektelenné válik mindjobban az újvidéki gyülekezet. Egyszer-egyszer próbálkoztunk a gyülekezeti tagokkal való találkozó megszervezésével, kevés eredménnyel. Mintha elfásult volna az újvidéki reformátusság, egy része el is öregedett már, másik részét pedig már nem is érdekli ez az ügy. Ilyen tapasztalatom is volt. A bejelentett összezejövetelre eljöttek azért, hála Istennek, de nem annyian, mint amennyire számítottunk. Nagyon hosszú időnek kell elmúlnia ahhoz, hogy újból megszervezzük, felépítsük a gyülekezetet.

A lelkipásztori munka nagyon hiányzik Újvidéken. Állandó lelkészre lenne mielőbb szükség, hogy elkezdődjenek a családláto-

gatások. A vidéki gyülekezeteinkben – ahol még rendszeresekek ezek a látogatások – észrevettem még egy jelenséget: idősebb testvéreink nehezen tudnak megbékélni a nemzedékváltással a lelkipásztorok körében. Ragaszkodnának a régi, többnyire a hosszú évekig szolgált lelkészük szokásaihoz. Hodosy püspököt itt, Bácsfektehegyen emlegetik, Kiss Anti bácsit (őt így nevezi most is mindenki) pedig Bácskossuthfalván. Újvidéken az összetettebb helyzet miatt átgondoltan kell elkezdni a szolgálatot a lelkésznek, hogy mielőbb összegyűjtse, jelképesen szólva, összeterelje a szétszéledt nyáját. Áthidaló megoldásként a semminél többet ér, hogy vasárnaponként mégis van istentisztelet. Az ünnepi alkalmakat rendszerint bejelentjük a napilapunkban, a Magyar Szóban és a Református Életben.

– Egyes médiumok (nem szeretném megnevezni őket) sokszor ártottak a pontatlan, a félinformációkkal az újvidéki ügynek. Több kárt okoztak országos egyházunknak, mint hasznót. Nem értjük, hogy miért tették. Szándékosan, belső indíttatásból vagy felsőbb utasításra? Megdöbbenett mindannyiunkat egyházunkban, annál is inkább, mert jó lelkületű embereknek tartjuk őket. Vannak, akik korrektül, tárgyilagosan tudósítanak gondjainkról, de a mai napig nem értem, mi volt a célja az Újvidéki Televízió azzal, hogy bemutatott „két” református püspököt. Mindenki tudja a Szerbiai Vallásügyi Minisztériumtól lefelé, hogy a Szerbiai Református Keresztyén Egyháznak egy püspöke van. Erről papír is van. Másfelől az Újvidéki Televízió is tudósított a püspök hivatalos beiktatásáról, amelyen jelen voltak a rangos külföldi és hazai világi és egyházi méltóságok. Bibliai értelemben minden lelkipásztor „püspök” is egyben a gyülekezetében, de egyházkormányzó csak egy van. Ez a napnál is világosabb. Ezt el kell fogadnia a nyilvánosságnak is, és az állami televízióban is tisztában kell lenni ezzel.

A további megtévesztő, a kételyeket elmélyítő információk elkerülése miatt is mielőbb helyre kellene állítani egyházunk rendjét az újvidéki egyházközségben. A gyülekezetünk első lépésként javasolja egy szélesebb körű

összejövetel megszervezését, amelyre meghívna az egyházi tisztségviselőink mellett az illetékes világi vezetőinket is, köztük az MNT vallásügyeket képviselő evangélikus lelkészét, mivel ezúttal a SZRKE-nek nincs képviselője az MNT-ben.

– Teljes egészében egyetérték az indítvánnyal az újvidéki ügy tisztázása érdekében. Az MNT Kulturális Bizottságának magam is tagja vagyok. Jeleztük: megengedhetetlen, hogy ne legyen képviselője a református egyházunknak az MNT-ben. A következő választásokon ezt figyelembe veszik majd. Mi tudjuk legjobban a református egyház érdekeit képviselni, az evangélikusok pedig a sajátjukat. Ezt meg kell értenie a politikumnak.

A Kulturális Bizottság, amelynek Ön is tagja, taglalta-e, hogy mit jelentenek az egyházak nemzeti közösségünk életében? Milyen közös vallási-kulturális programokban vesznek részt az egyházak és az MNT tisztségviselői? Volt-e lehetősége, hogy beszéljen egyházunk, főleg az újvidéki egyházközségünk gondjairól, akár napirenden kívül?

– Az MNT Kulturális Bizottsága eddig nem foglalkozott vallási kérdésekkel. Általában csak a napirendi pontokon belül a beérkezett beadványokat tárgyaljuk meg. Ezek pedig többnyire a vajdasági művelődési-kulturális életre vonatkoznak. Nem beszéltünk tehát hivatalosan soha

az újvidéki református gyülekezet kérdéseiről sem, ugyanígy más gyülekezetek életéről sem. Valamennyi vallási-kulturális eseményen részt vesznek az egyházak képviselői az MNT tagjaival együtt. Ilyenek pl. a jelentősebb gyülekezeti eseményeink, beiktatási ünnepek, évfordulók. Ezenkívül együttesen jelen vagyunk még a Vajdasági Magyar Ünnepi Játékok, a Durindó-Gyöngyösbokréta megnyitóján, az aracsi pusztatemplom emléknapiján, a szabadka-palicsi ökumenikus kenyérszentelőn stb. A 2016-os évben ilyen volt még a *Magyarok karácsonya* Ópusztaszeren, valamint a csúrogi emlékműnél tartott megemlékezés is.

Isteni kegyelemnek tartom, hogy megérhettük ezt a jubileumot, amikor 500 éves a reformáció. Nem minden ember életében adatik meg ez a lehetőség. Köztudott, hogy nem egyszerű folyamat a reformáció. Állandó reformációra, megújulásra van szükség egyházunkban is. Fontos a belső lelki egyensúly megteremtése. Olyan mederbe kellene terelnünk református közösségünket, hogy újra talpra állhasson, mondjuk úgy, a régi fényében ragyoghasson. Ránk, reformátusokra mindig úgy tekintettek, mint példás életű emberekre. Ezt sokan elmondták nekem is, amikor ezt a zűrzavaros helyzetet megjelentette a sajtó. Jó lenne visszatérni a régi kerékvágásba, hogy úgy élhessük meg a hitünket, ahogy őseinktől örököltük, ahogy Isten is megkívánja.

Papdi Izabella

Az Aracs 2017-es évfolyamának repertórium

Tanulmányok, esszék, publicisztika

1. APRÓ István
Ki vagy mi rombolja le Európát? / Apró István = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 15–19.
2. APRÓ István
Az új világ / Apró István = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 34–42.
3. BATA János
Gyurikám! : [in memoriam Juhász György] / [írás és fotó] B. J. [Bata János] = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 5.
Illusztrációval.
4. BENEDIKTY Tamás
„’56 volt életem gyémánttengelye” / lejegyezte Mihályi Katalin = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 9–14.
Benedikty Tamás *Szuvenír* című regényéről.
5. BERTHA Zoltán
„Társak a Gondban” : (Tamási Áron és Sütő András rokonszellemsége) / Bertha Zoltán = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 43–52.
6. BICSKEI Zoltán
Álom hava : forgatókönyv : (részletek) / [Bicskei Zoltán] = 17. évf., 4. [66.] sz., különszám (2017. szeptember 30.), p. 30–33.
7. BICSKEI Zoltán
Álom hava : a rendező szándékáról / Bicskei Zoltán = 17. évf., 4. [66.] sz., különszám (2017. szeptember 30.), p. 25.
8. BICSKEI Zoltán
Kommunizmus-fasizmus-liberalizmus---izmus- --- izmus--- / Bicskei Zoltán = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 49.
9. BORBÉLY László
A Sarkcsillagra néző szoba titka : monológ Döbrentei Kornélról : [a hetvenéves Döbrentei Kornél köszöntése] / Borbély László ; fotó Nyirkos Zsófia = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 7–9.
Döbrentei Kornél *Júdás, mint erkölcsi etalon?* című könyvének bemutatóján. – Illusztrációkkal.
10. CZAKÓ Gábor
Nagymácsédi kereszt : ómagyar nyelvi és misztikai emlék / Czakó Gábor = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 53–58.
Czakó Gábor *Nyelvédesanyánk* c. könyvében megjelent elmélkedés javított és bővített változata. – Illusztrációkkal.
11. CSAPÓ Endre
Klímahisztéria – politikailag korrekt / Csapó Endre = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 55–60.
A klímavédelemről.
12. CSAPÓ Endre
Újévi gondolatok a 2016. év végén / Csapó Endre = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 10–14.
13. CSAPÓ Endre
A változás ideje jött el / Csapó Endre = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 61–63.
14. CSAPÓ Endre
Volt egyszer egy Európa / Csapó Endre = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 50–52.
15. DIÓSZEGI György Antal
Boldog emlékü Hunyadi János / Diószegi György Antal = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 67–72.
Hunyadi Jánosról. – Illusztrációval.

16. DIÓSZEGI György Antal
Futaki Hadik András emlékezete huszár-serege 1757. évi berlini diadalának és a magyar lovas életmód ősi gyökereinek tükrében / Diószegi György Antal ; Gyurkovics Hunor rajzai = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 61–67. Illusztrációkkal.
17. DIÓSZEGI György Antal
Húsvét ünnepén / Diószegi György Antal = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 64–70.
18. DIÓSZEGI György Antal
Szent László királynak és leányának, Szent Piroskának az értékvilága a görög kapcsolatok fényében / Diószegi György Antal = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 69–74.
19. DOBOS Marianne
A hit és a szeretet ereje a kanadai '56-os magyar emigrációban / Dobos Marianne = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 33–35.
Dancs Rózsa *Add tovább a lángot* című könyvéről. – Illusztrációval.
20. DOMONKOS László
Korforduló / Domonkos László = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 20–21.
21. DOMONKOS László
A lélek köszöntése / Domonkos László = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 5–6.
A Gubás házaspárról.
22. DOMONKOS László
Magyarok, Álom hava után / Domonkos László = 17. évf., 4. [66.] sz., különszám (2017. szeptember 30.), p. 56–57.
23. DOMONKOS László
A villanykörte üzenete : [in memoriam Juhász György] / Domonkos László ; fotó Bata Faragó Katalin = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 6–7. Illusztrációval.
24. ERDEI Iván Márk
Fogyatkozó magyar világ a Torontál legdélebbi városában / Erdei Iván Márk = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 75–84. Pancsova, Hertelendyfalva és Tárcsó helyzete. – Illusztrációkkal.
25. FEKETE József, J.
A fű és a kóró is összetartja a vályogot / Fekete J. József = 17. évf., 4. [66.] sz., különszám (2017. szeptember 30.), p. 62–63.
26. GUBÁS Jenő
Egy szépet álmodó pacséri művész : száz éve született Erdei Sándor / Gubás Jenő = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 18–21.
Tartalmazza még: Erdei Sándor festményei és rajzai. – Illusztrációkkal.
27. GUBÁS Jenő
Intézményes nyelvyomorítás / Gubás Jenő = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 32–33.
28. GYÉMÁNT Richárd
Francia települések a Bánságban : Károlyliget, Szentborbála és Szenthubert / Gyémánt Richárd = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 85–97. Illusztrációkkal.
29. GYÉMÁNT Richárd
A katonai határőrvidék vázlatos történelme és statisztikája / Gyémánt Richárd = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 73–83. Illusztrációkkal.
30. GYÉMÁNT Richárd
Torontál vármegye „első emberei” – a „behozatali főispánok” – korszakában : (1780–1807) / Gyémánt Richárd = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 68–77. Illusztrációkkal.
31. HETZMANN Róbert
Jeltelen tömegsír a Szerémségben / Hetzmann Róbert ; fényképek Gáspár Ko-

- los = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 98–100.
Illusztrációkkal.
32. HÓDI Sándor
Kései sirató : búcsú Juhász Györgytől / Hódi Sándor = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 11–12.
33. HÓDI Sándor
Közel szabadon : esélyek vagy hiú remények Trianon meghaladására / Hódi Sándor = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 27–39.
Részlet a szerző *Térdre, magyar?! című* készülő könyvéből.
34. HORVÁTH Emma
Mint egy tágra nyílt szem : Nemes Fekete Edit Arany-balladák ihlette kollázsairól / Horváth Emma = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 111.
35. HÓZSA Éva
Balladai látképek : Arany János 200 / Hózsza Éva = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 109–110.
Arany János balladáiról.
36. IANCU Laura
Pünkösdhétfő / Iancu Laura = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 10–11.
37. JUHÁSZ György
Newton mozgástörvényeitől '56-on át az autonómiáig / Juhász György = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 6–10.
Tartalmazza még: [Itt ér véget...] / B. J. [Bata János].
38. KABDEBÓ Lóránt
Ámulatból ámulatba : (Napló-költők olvasása közben) / Kabdebó Lóránt = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 101–106.
Tartalmazza még: Kert : [vers] / Zalán Tibor. – Szepesi Attila, Fekete Vince és Zalán Tibor munkásságáról.
39. KABDEBÓ Lóránt
„Jer, Osszián” : (Ágh Istvánnak a magyar poézis eseményévé váló kötetéről) / Kabdebó Lóránt = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 84–87.
Tartalmazza még: [Kabdebó Lóránt...] / B. J. [Bata János]. – Könyvismertető. – Illusztrációkkal.
40. KÁROLY Adrienn
Schweidel József kultusza a 20. század eleji Zomborban / Károly Adrienn = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 78–83.
Illusztrációkkal.
41. KOZSDI Tamás
Álom hava / Kozsdi Tamás = 17. évf., 4. [66.] sz., különszám (2017. szeptember 30.), p. 92–93.
42. MAGYAR Patrióták Községe
Jelentés a Bánság veszélyeztetett templomairól. 3. : befejező rész / Magyar Patrióták Községe = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 78–98.
Illusztrációkkal.
43. MÉREY Katalin
Gloria victis / Mérey Katalin = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 15–16.
44. MÉREY Katalin
Összetartozás / Mérey Katalin = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 15–17.
Tartalmazza még: Magyar Hiszekegy : [vers] / Papp Váry Elemérné.
45. MIRNICS Károly
CEU – az USA egyeduralmi „puha” hatalmú politikája ideológiájának koordinátora Közép-Kelet-Európában / Mirnics Károly = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 52–60.
46. MIRNICS Károly
Ki fogja megállítani Európa hódítóit? / Mirnics Károly = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 53–55.

47. MIRONICS Károly
A nagy ámitás korszakának áldozata: az ifjú nemzedék / Mironics Károly = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 31–33.
48. MIRONICS Károly
Szakadozó nemzedékcseré és halványuló nemzettudat / Mironics Károly = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 22–26.
49. MOLNÁR Pál
A kardtárs végcsatája / Molnár Pál ; fotó Csigó László = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 23–24.
Tartalmazza még: [Interjú Tóth Bálinttal]. – Illusztrációval.
50. NAGY Ervin
A bátor bevándorlók jogairól : 2017. szeptember 16-án, a Horgos–Röszke-határátkelő ellen indított támadás második évfordulóján / Nagy Ervin = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 56–58.
51. NAGY Ervin
Párhuzamos politikai valóságok : filozófiaesszé Európa két hagyományáról / Nagy Ervin = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 64–66.
52. PAPDI Izabella
Az Aracs 2016-os évfolyamának repertórium / Papdi Izabella = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 99–107.
53. PROKOPP Mária
Madarassy István ötvös- és szobrászművész / Prokopp Mária = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 108–118.
Illusztrációkkal.
54. SÁGI Zoltán
Kedves illúzióink / Sági Zoltán = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 84–85.
Az illúziókról.
55. SÁGI Zoltán
Velünk élő veszteségeink / Sági Zoltán = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 107–109.
56. STÁBLISTA
= 17. évf., 4. [66.] sz., különszám (2017. szeptember 30.), p. 98–102.
57. SZABÓ Ferenc
Pázmány Péter párbeszéde a protestánsokkal / Szabó Ferenc SJ = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 59–63.
58. SZAKOLCZAY Lajos
Átszellemült boldogságtudat : Oláh Katalin Kinga művészetéről / Szakolczay Lajos = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 115–117.
Illusztrációval.
59. SZERETETFÖLD
: film készült Iancu Laura regényéből = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 77.
Illusztrációval.
60. TAMÁSI Orosz János
„Ami soron van: lebíráthatatlan.” : az Álom hava csütörtöktől a Puskinban / Tamási Orosz János = 17. évf., 4. [66.] sz., különszám (2017. szeptember 30.), p. 76–77.
Magyar Hon-Lap Közösség a keresztény kultúráért és közéletért, 2017. április 28.
61. TARY Orsolya
Tóth Bálint értékelése és megítélése / Tary Orsolya = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 25–30.
Részlet a 2015-ben megjelent *Közelképek írókról* című monográfiásorozatról.
62. TÓTH Ida
Álom havában jelre várva / Tóth Ida = 17. évf., 4. [66.] sz., különszám (2017. szeptember 30.), p. 82–83.
Megjelent a Magyar Időkben, 2017. április 5-én.
63. TRÁSER László
Aczél 100 / Tráser László = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 36–39.
Aczél Györgyről.

64. TRÁSER László
Cédulák XVI. / Tráser László = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 86–89.
65. TRÁSER László
Cédulák XIV. / Tráser László = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 74–76.
66. TRÁSER László
Cédulák XV. / Tráser László = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 110–114.
67. VAN den Borre, Beatrix
Nyugati szemmel a közép-európai szakralitás / Beatrix Van den Borre = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 106–108.
Előszó Dobos Marianne *A mezítelen Lázár feltámasztása* című könyvének lengyel változatához.
68. VITÉZ Ferenc
A hitben fakadt párbeszéd képei : id. Bertha Zoltán művészetéről / Vitéz Ferenc = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 109–115.
Tartalmazza még: Örtálló : [vers] / Vitéz Ferenc ; Tulipánszívemből--- : [versek] / Vitéz Ferenc.
- Versek
69. BOBORY Zoltán
Haikuk / Bobory Zoltán = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 5.
70. BOBORY Zoltán
Jégtükör / Bobory Zoltán = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 14.
71. CSORBA Tibor
Aranyos vers / Csorba Tibor = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 108.
72. IANCU Laura
Halálmadár a diófán / Iancu Laura = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 5.
Tartalmazza még: Nádszálak ; Még egy-két nap.
73. JULESZ János
Konyhamba ventilátort ruháztam be, és nézzétek, megfiallott. (1–5.) / Julesz János = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 61–62.
Tartalom: 1. Mint bolygó portugál ; 2. Szapphó a ventilátor előtt ; 3. Shakespeare a ventilátorba bámul ; 4. François Villon irigyli a ventilátoromat ; 5. A ventilátor mint nőideál.
74. MADÁR János
Utolsó ima / Madár János = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 8.
75. MAKLÁRI, Éva P.
Egy Bella István-vers margójára / P. Maklári Éva = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 32.
Tartalmazza még: Pénélopé szavai Odüsszeuszhoz.
76. POLLÁGH Péter
Besúgóarcúak / Pollágh Péter = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 44–45.
Tartalmazza még: A nyolcadik vezér ; 22. századi.
77. SAITOS Lajos
A tizenegyedik parancsolat : a hetvenkedő Bobory Zoltánnak! / Saitos Lajos = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 6.
78. TÓTH Bálint
Magyar litánia / Tóth Bálint = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 22.
- Elbeszélések, novellák
79. MOLNÁR Rózsa
Házszentelés / Molnár Rózsa = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 48–51.
Tartalmazza még: [„Minden ház családok élettörténetét...”] / (Bogdán József). – Részlet a *Házszentelés* című könyvből.
80. RADNAI István
Régi kenyér / Radnai István = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 53–54.

Beszéd

81. ORBÁN Viktor

Orbán Viktor beszéde a XXVIII. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban / Orbán Viktor = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 40–48.

A beszéd 2017. július 22-én hangzott el Tusnádfürdőn. – Forrás: www.miniszterelnok.hu.

82. ORBÁN Viktor

Orbán Viktor beszéde Nagy Gáspár szobrának avatásán / [Orbán Viktor] = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 73.

A beszéd 2017. január 7-én hangzott el Budakeszin.

83. OROSZ István

Széljegyzet egy szoborhoz / Orosz István = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 72.

Nagy Gáspár szobrának avatásán.

84. SZAKOLCZAY Lajos

Hit, bátorság, makulátlanság – Nagy Gáspár / Szakolczay Lajos = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 71.

Levél

85. SOMOGYI Győző

Levél / Somogyi Győző = 17. évf., 4. [66.] sz., különszám (2017. szeptember 30.), p. 52.

Levél Bicskei Zoltánnak.

Interjú

86. BICSKEI Zoltán

Egy időtlen történet / [beszélgetőtárs] Mihályi Katalin = 17. évf., 4. [66.] sz., különszám (2017. szeptember 30.), p. 68–70.

Megjelent a Magyar Szóban, 2017. április 22-én.

87. BICSKEI Zoltán

„A mi dolgunk a jelent belakni és megélni” : Bicskei Zoltán, az Álom hava című film rendezője a jövőt várás görcséről / [beszélgetőtárs] Pálffy Lajos = 17. évf., 4. [66.] sz., különszám (2017. szeptember 30.), p. 27–28.

Megjelent a Magyar Hírlapban, 2017. április 26-án.

88. CSERESNYÉSNÉ Kiss Magdolna

Történelmi adósságunk cselekvő törlesztője : interjú Cseresnyésné Kiss Magdolnával / [beszélgetőtárs] Balázs-Arth Valéria = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 50–52.

Tartalmazza még: [A Keskenyúton Délvidéki Tragédiák 1944–45 Alapítvány...] / (MTI).

89. DOMONKOS László

A nemzet cselekvője – sors és fordulat : emlékezés Juhász Györgyre / a beszélgetőtárs Molnár Pál = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 13–14.

Megjelent a Présház című internetes hírportálon 2017. május 13-án.

90. JUHÁSZ György

Meg kell állítani a népességfogyást, az elvándorlást és az asszimilációt / Dippold Pál interjúja ; fotó Kocsis Zoltán = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 40–43.

Tartalmazza még: Aki jól ismeri Jugoszláviát és utódállamait. – Megjelent a Magyar Hírlapban 2016. november 28-án. – Illusztrációval.

91. MIRNICS Károly

Tudós és közösségi ember : interjú Mirnics Károllyal / [beszélgetőtárs] Mihályi Katalin = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 7–9.

92. MORVAY Ibolya
„Maga Attila állt ott előttünk” : Hogyan születtek az Álom hava című film jelmezei? – erről faggattuk Morvay Ibolya gödi iparművészt / [beszélgetőtárs] Mihályi Katalin = 17. évf., 4. [66.] sz., különszám (2017. szeptember 30.), p. 43–44.
Megjelent a Magyar Szóban, 2017. május 18-án.
93. PAPP Lajos
Az egy búzaszem felelőssége : [beszélgetés dr. Papp Lajos szívsebésszel] / [beszélgetőtárs] Mihályi Katalin = 17. évf., 4. [66.] sz., különszám (2017. szeptember 30.), p. 34–37.
94. RAFFAI Endre
A konzerválás, az állag folyamatos megóvása a legfontosabb az aracsi pusztatemplom sorsát illetően / Raffay Ernő [!Endre] ; beszélgetőtárs Stanyó Tóth Gizella ; fotó Nádi Karolina ; fotó Biacsi Karolina = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 90–105.
Az Aracs 2017. október 23-ai számában megjelent Bata János helyesbítése: az írás interjúalánya Raffay Endre és nem Raffay Ernő. – Illusztrációkkal.
- Önéletrajz, napló, emlékezések
95. BORBÉLY László
Jöjjön el a te színházad : hommage à Csurka István / Borbély László = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 29–31.
Csurka István halálának ötödik évfordulójára.
96. BUCZ Hunor
Négy gránát / Bucz Hunor = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 22–28.
97. GUTAI István
Elvették a fiatalságomat : (id. Medveczky Józsefné sz. Könczöl Erzsébet) / Gutai István = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.), p. 46–49.
Tartalmazza még: [Sírok reggel, ha megvirad...]. – Részlet a *Kocsikerék a nyakcsigolyánál* című készülő szociográfiából.
98. KABDEBÓ Lóránt
Főnix-példázat – magyar módra / Kabdebó Lóránt = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.), p. 63–66.
99. KLAMÁR Zoltán
Az én '56-om, már ha van olyan / Klamár Zoltán = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 29–31.
100. MARCSÓK Vilma
Kaslik Péter magáról és magunkról / Marcsók Vilma = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 34–47.
Illusztrációval.
101. MARCSÓK Vilma
Magántörténelem társadalmi keretben / Marcsók Vilma = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 17–21.
102. MÉREY Katalin
Mindörökké : Ágoston tanár úrnak / Mérey Katalin = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 67–68.
103. RADNAI István
Ha a családfát kivágják / Radnai István = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 59–60.
104. STANYÓ Tóth Gizella
„Holdvilággörbítés” : a XX. Podolszki József Irodalmi Emléknep ébresztette gondolatok / [írás és fotó] Stanyó Tóth Gizella = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.), p. 15–28.
Tartalmazza még: [Kedves Vendégeink, Kedves Mindannyian...]. – Illusztrációkkal.
105. STANYÓ Tóth Gizella
„Őrizd a várat, nézzed az utat---, keményítsd meg erődet”. [1. rész] / Stanyó Tóth Gizella = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.), p. 88–107.
Adalékok a *Megtört nád* címmel megjelent könyvhöz. – Móricz Árpád, Kiszélák Júlia, dr. Bordás László és Móricz Zoltánné Kocsis Emőke vallomásai. – Illusztrációkkal.

Műmelléletek, illusztrációk

106. [ÁLOM hava c. film fotói és grafikái]
= 17. évf., 4. [66.] sz., különszám (2017. szeptember 30.).

Válogatás az Álom hava c. film képarcívumából, Srđan Đurić, Bojan Đurišić, Szilágyi Nándor és Jovan Milinov fotóiból. A grafikák Bicskei Zoltán alkotásai.

107. BERTHA Zoltán, id.

[Id. Bertha Zoltán alkotásai] / Id. Bertha Zoltán = 17. évf., 3. [65.] sz. (2017. augusztus 20.).

Tartalom: Életfa : (Szándék és megvalósítás) (a címlapon) ; Önarckép (B2) ; Julcsa néni (B2) ; Feleségem (B2) ; Mélázó (Zolika) (B2) ; Styx (4) ; Hógolyózók (4) ; Gyümölcscsendélet (10) ; Hazafelé (12) ; Üvegvilág (14) ; Árva vára (17) ; Testvérek (30) ; Babakocsi (33) ; Esernyők (42) ; Lekvárfőzés (54) ; Hegyi falu (62) ; A pataki vár (83) ; Csigák (85) ; Tavasz I. (89) ; Ház-tetők (108) ; Jegenyék (115). Melléklet : Virágevők I. (117) ; Életfa II. (117) ; Virágevők II. (117) ; Örtálló (117) ; Szívárvány égen és földön (118) ; Kozmikus villámlás (118) ; Metamorfózis (118) ; Megbillent kereszt (118) ; Tétova remény (119) ; Csendélet (119) ; Kisebbségben (119) ; Csendélet (119) ; Hommage à Ady III. (120) ; Madách emlékére (120) ; Tavasz II. (120) ; Ősz (120) ; Adyra gondolva I. (120) ; Kodály emlékére (120) ; Nyár (120) ; Tél I. (120) ; Jegenyék (121) ; Bodrog-parti fák (121) ; Kilátás az iskolaablakból (121) ; Naplemente (121) ; Zempléni táj (121) ; Lila vár (121) ; Elemek – Víz (122) ; Elemek – Tűz (122) ; Válás (122) ; Egy lélek tájai (122) ; Elemek – Föld (122) ; Elemek – Levegő (122) ; Tüskés kapcsolat (122) ; A nagy kérdőjel (122) ; Távoli fény (123) ; Skizofrénia (123) ; Növekedés (123) ; Folyó-álmok (123) ; Sárga házak (124) ; Fehér háztetők (124) ; A Kollégium télen (124) ; Patak (124) ; Pataki házak (124) ; Rákóczi – Magyar Messiás (B3) ; II. Rákóczi Ferenc (B3) ; Simándi István és II. Rákóczi Ferenc (B3) ; Rákóczi hazatérése (B3) ; Lorántffy Zsuzsanna és I. Rákóczi György (B3) ; Pa-

taki 48-as szabadságharcosok (B3) ; Adyra gondolva IV. („Az én magyarságom”) (a hátlayan).

108. MADARASSY István

[Madarassy István alkotásai] / Madarassy István = 17. évf., 1. [63.] sz. (2017. március 15.).

Tartalom: Szent László király (a címlapon) ; [lemezképek Dante Isteni színjátékához] (B2) ; Tabernákulum (4) ; Hommage à Csontváry (14) ; A Liget lánya (21) ; A Nabucco-díszlet (26) ; A Nabucco-díszlet (39) ; [rajz] (45) ; [rajz] (107). Melléklet : Márk evangélista (121) ; Lukács evangélista (121) ; Máté evangélista (121) ; János evangélista (121) ; Dante (122) ; Szent Elégíusz (122) ; Janus Pannonius (122) ; Fatimai Szűz Mária (122) ; 30 éves a dunakeszi zeneiskola (123) ; Magyar Műemlékvédelemért (123) ; Árpád-házi Szent Jolánta (124) ; II. Szilveszter pápa (124) ; Szent Erzsébet (124) ; Verdi (124) ; Szent István király (125) ; A Jó Pásztor (125) ; Boldog Gizella királyné (125) ; Gróf Széchenyi István (125) ; Velázquez (126) ; Kolumbusz (126) ; Velencei dózse (126) ; Villon (126) ; Cervantes (126) ; Falstaff (126) ; A Jó Lator (127) ; Cantata profana (127) ; R. S. portréja (127) ; Részlet az Isteni színjáték Paradicsom című jelenetéből (127) ; Mesterecset (128) ; Hommage à Liszt Ferenc (128) ; Örökmécses (128) ; A rajzoló (128) ; Figyelem (128) ; Szőlőfürt (128) ; [lemezképek Dante Isteni színjátékához] (B3) ; Részlet az Isteni színjáték Paradicsom című jelenetéből (a hátlayan).

109. NEMES Fekete Edit

[Nemes Fekete Edit alkotásai] / Nemes Fekete Edit = 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.).

Tartalom: [Rajz] (4) ; [Rajz] (6) ; [Rajz] (9) ; [Rajz] (11) ; [Rajz] (14) ; [Rajz] (16) ; [Rajz] (21) ; [Rajz] (31) ; [Rajz] (58) ; [Rajz] (111). Színes melléklet : A tölgyek alatt (113) ; Szondi két apródja II. (113) ; Szondi két apródja I. (113) ; Szondi két apródja III. (113) ; Vörös Rébék I. (114) ; Vörös Rébék II. (114) ; Vörös Ré-

bék IV. (114) ; Vörös Rébék V. (115) ; Ágnes asszony II. (115) ; Ágnes asszony I. (115) ; Ágnes asszony börtöne (115) ; Ráchel (116) ; A honvéd özvegye I. (116) ; Ráchel siralma (116) ; A honvéd özvegye II. (116) ; Zách Klára (117) ; Mátyás anyja I. (117) ; „Tengeri-hántás” (117) ; Mátyás anyja II. (117) ; „Híd-avatás” I. (118) ; Fiamnak (118) ; „Híd-avatás” II. (118) ; A lepke (118) ; Rákócziné (119) ; A kapcsos könyv (119) ; „Tetemre hívás” (119) ; Epilógus (119). Oxidos kerámiák : Ráchel siralma (120) ; Vörös Rébék (120) ; Mátyás anyja (120) ; Ágnes asszony börtöne (120) ; „Tengeri-hántás” (a hátlapon).

110. OLÁH Katalin Kinga

[Oláh Katalin Kinga alkotásai] / Oláh Katalin Kinga = 17. évf., 2. [64.] sz. (2017. június 4.).

Tartalom: Őrangyal (a címlapon) ; Valaki (B2) ; Szalóme a Machaeruson (B2) ; Forgás (B2) ; Úszók (B2) ; Valaki (4) ; Dolorosa nővér sírja (14) ; Darányi Ignác (28) ; Kőnő (51) ; Szabad akarat II. (66) ; Pietà – kicsi (68) ; Szelíd farkas (74) ; Evangélisták (84) ; Sugallatok I. (97) ; Isten szeme (100) ; Róma Borromini-loggijáról (106) ; Pécs és Budapest között (109) ; Szinkronúszó csapat (114) ; Őrangyal (118) ; Magyar Szent Család (120). Melléklet : Weöres Sándor (121) ; Zsuzsa (121) ; Weöres Sándor (121) ; A könyvborítón a Valaki c. szobor részlete (121) ; Szinkronúszó (122) ; Szünet (122) ; Tűz (122) ; Remény (122) ; Korpusz egy templom emlékére (123) ; Jézus-portré a torinói lepel alapján (123) ; Mikes Kelemen (123) ; Érmek (124) ; Kodolányi János (125) ; Nagymama (125) ; S. Benedek András (125) ; Nagy Gáspár (125) ; Angyal István (126) ; Wittner Mária (126) ; Mindszenty József (126) ; Kéthly Anna (126) ; Mindszenty József (127) ; Havrila Béláné Sticker Katalin (127) ; Koronás Krisztus (128) ; Szűzanya gyermek Jézussal (128) ; Jézus hét szava a kereszten (128) ; Szent Bernadett (128) ; Angol telivér csikó – Aachen (B3) ; Angol telivér csikó – Aachen (B3) ; Lipicai csikó (B3) ; Angol telivér csi-

kó – Aachen (B3) ; Rózsafüzér Szűzanya (a hátlapon).

111. TISZTELGÉS Szent László előtt

= 17. évf., 5. [67.] sz. (2017. október 23.).

Tartalom: Szent László / Gyurkovics Hunor (a címlapon) ; [Szent László] / Eva Pavešić (B2) ; [Szent László] / Kozma Laura (B2) ; [Szent László] / Boros György (B2) ; [Szent László] / Snežana Kujundžić (B2) ; [Szent László] / Korhecz Papp Zsuzsanna (B3) ; Szent László király a szlavóniai Szentlászló falu ref. templomával / Gyurkovics Hunor (B3) ; [Szent László] / Cvitkó Beatrix (B3) ; [Szent László] / Kerekes Sándor (B3).

Névmutató

Aczél György 63

Ágh István 39

Angyal István 110

Apró István 1,2

Arany János 34, 35

B. J. lásd Bata János

Balázs-Arth Valéria 88

Bata János 3, 37, 39, 94

Bata Faragó Katalin 23

Bella István 75

Benedek András, S. 110

Benedikty Tamás 4

Bertha Zoltán 5

Bertha Zoltán, id. 68, 107

Biacsi Karolina 94

Bicskei Zoltán 6–8, 85–87

Bobory Zoltán 69, 70, 77

Bogdán József 79

Borbély László 9, 95

Bordás László 105

Boros György 111

Bucz Hunor 96

Cervantes Saavedra, Miguel de 108

Cvitkó Beatrix 111

Czakó Gábor 10

Csapó Endre 11–14

Cseresnyésné Kiss Magdolna 88

Csigó László 49

Csontváry Kosztka Tivadar 108
Csorba Tibor 71
Csurka István 95

Dancs Rózsa 19
Dante Alighieri 108
Darányi Ignác 109
Diószegi György Antal 15–18
Dippold Pál 90
Dobos Marianne 19, 67
Domonkos László 20–23, 89
Döbrentei Kornél 9

Đurić, Srđan 106
Đurišić, Bojan 106

Erdei Iván Márk 24
Erdei Sándor 26

Falstaff 108
Fekete József, J. 25
Fekete Vince 38

Gáspár Kolos 31
Gubás Ágota 21
Gubás Jenő 21, 26, 27
Gutai István 97

Gyémánt Richárd 28–30
Gyurkovics Hunor 16, 111

Hadik András 16
Havila Béláné Sticker Katalin 110
Hetzmann Róbert 31
Hódi Sándor 32, 33
Horváth Emma 34
Hózsá Éva 35
Hunyadi János 15

Iancu Laura 36, 59, 72

Janus Pannonius 108
Juhász György 3, 23, 32, 37, 89, 90
Jules János 73

Kabdebó Lóránt 38, 39, 98
Károly Adrienn 40
Kaslik Péter 100
Kerekes Sándor 111

Kéthly Anna 110
Kiszelák Júlia 105
Klamár Zoltán 99
Kocsis Zoltán 90
Kodály Zoltán 107
Kodolányi János 110
Kolumbusz 108
Korhecz Papp Zsuzsanna 111
Kozma Laura 111
Kozsdi Tamás 41
Kujundžić Snežana 111

Liszt Ferenc 108
Lorántffy Zsuzsanna 107

Madách Imre 107
Madár János 74
Madarassy István 53, 108
Magyar Patrióták Községe 42
Maklári Éva, P. 75
Marcsók Vilma 100, 101
Medveczky Józsefné Könczöl Erzsébet 97
Mérey Katalin 43, 44, 102
Mindszenty József 110
Mihályi Katalin 4, 86, 91–93
Mikes Kelemen 110
Milinov Jovan 106
Mirnics Károly 45–48, 91
Molnár Pál 49, 89
Molnár Rózsa 79
Móricz Árpád 105
Móricz Zoltánné Kocsis Emőke 105
Morvay Ibolya 92

Nádi Karolina 94
Nagy Ervin 50, 51
Nagy Gáspár 83, 84, 110
Nemes Fekete Edit 34, 109
Newton, Isaac 37
Nyirkos Zsófia 9

Odüsszeusz 75
Oláh Katalin Kinga 58, 110
Orbán Viktor 81, 82
Orosz István 83

Pálffy Lajos 87
Papdi Izabella 52
Papp Lajos 93

Papp Váry Elemérné 44
 Pavešić, Eva 111
 Pázmány Péter 57
 Pénelopé 75
 Podolszki József 104
 Pollágh Péter 76
 Prokopp Mária 53

Radnai István 80, 103
 Raffai Endre 94
 Rákóczi Ferenc, II. 107
 Rákóczi György, I. 107

Sági Zoltán 54, 55
 Saitos Lajos 77
 Schweidel József 40
 Shakespeare William 73
 Simándi István 107
 Somogyi Győző 85
 Sütő András 5
 Stanyó Tóth Gizella 94, 104, 105

Szabó Ferenc 57
 Szakolczay Lajos 58, 84
 Szapphó 73
 Széchenyi István 108

Szent Erzsébet 108
 Szent István 108
 Szent László 18, 108, 111
 Szent Piroska 18
 Szepesi Attila 38
 Szilágyi Nándor 106
 Szilveszter pápa, II. 108

Tamási Áron 5
 Tamási Orosz János 60
 Tary Orsolya 61
 Tóth Bálint 49, 61, 78
 Tóth Ida 62
 Tráser László 63–66

Van den Borre, Beatrix 67
 Velázquez, Diego 108
 Verdi, Giuseppe 108
 Villon, François 73, 108
 Vitéz Ferenc 68
 Weöres Sándor 110
 Wittner Mária 110

Zách Klára 109
 Zalán Tibor 38

Főhajtás a mester előtt*

Emlékezés Bényi Árpád festőművész Berettyóújfaluban töltött éveire

A mostani megemlékezésnek több apropója is van: most lenne 85 éves, 50 éve zárták be első önálló kiállítását Debrecenben, és már 10 éve nincs közöttünk – ezekkel a szavakkal bízta rám az özvegye, Bényi Árpádné Lenke férje és saját maga visszaemlékezéseit az 1956-os események utáni évek történéseiről, különös tekintettel a Berettyóújfaluhoz kötődő 16 évről.

Megtisztelő, ugyanakkor felelősségteljes is a feladat. A képzőművészet őszinte rajongójaként és a Bihari Múzeum vezetőjeként úgy érzem, hogy kötelességem a 2005-ben Berettyóújfalu díszpolgári címével kitüntetett Bényi Árpád festőművész városunkban töltött éveit örök emlékezetként lejegyezni.

Az 1956-os forradalom 60. évfordulója indította el ezt a különleges emlékezést, hiszen Bényi Árpád és a város kapcsolata csak a forradalmi események tükrében teljesebben ki-előttünk. Tekintsünk hát vissza!

A forradalom idején Bényi Árpád Kunhegyesen dolgozott. Körmendi Lajos Öt perc az élet című kötetében az '56-os eseményekre így emlékezik:

Lobogás

„Az én számomra 1956 nem október huszonharmadikán kezdődött, hanem november tizedikén. Addig hajnaltól késő estig egyebet sem csináltam, mint olvastam az újságokat, hallgattam a rádiót. A baráti körrel való intenzív kapcsolat abban merült ki, hogy én elmeséltem amit ők nem hallottak, s ők is elmondták amit én nem tudtam. November tizedikén aztán felmentem Pestre, mert én szeretek mindenről saját szememmel meggyőződni. A Kossuth térre vitt az utam, aztán a Köztársaság térre és máshova is: megnéztem az óváros golyónyomait. Baloldali fickók mesél-

ték el nekem, hogy lőttek az ávósok, s hogy ki, hogyan, kiket provokált. Ezzel töltöttem el tizenegy napot Budapesten. Utána hazajöttem ahogy tudtam, gyalog, autóstoppal, vonattal, tehervagonokon, mozdonyra kapaszkodva. Beállítottam a községbe egy halom újsággal, amely október 23 címet viselte. Még emlékszem belőle egy viccre: A Nagybudapesti Városrendészeti Bizottság közli a lakossággal, hogy a Csizma térről eltávolította a csizmákat, és helyette szökőkutat épít, hogy akik eddig nyaltak, azok most öblögessenek.

A baráti kör révén terítettük a községet ezzel az újsággal. A kultúrház igazgatója mindenféle bizottságban benne volt, intenzív szervezője volta forradalmi ébredésnek. Neki adtam meg a pesti címet, ahonnan ezt az újságot be lehet szerezni, hogy legyen utánpótlás. Attól kezdve ő rendszeresen fölment Budapestre motorkerékpárral, s hozta az újságot.

November huszonvalahányadikán Budapestről lejött egy egyetemi hallgató lány, aki elkötelezett forradalmár volt. Elmesélte nekem, hogy végezték ki az ávósok a barátját, aki szintén újságírást tanult. A lány hozott egy csomó verset, s kérte, szervezzünk egy irodalmi estet, ahol a forradalommal kapcsolatos verseket mondanánk el. Megszerveztük. Legalább háromszázan hallgatták végig, forró levegője volt az egésznek. Becsületére váljon a kunoknak, hogy később erről semmi konkrétumot nem tudtak a vállatóim, csak a tényt, hogy volt. Jónéhányszor megverték azt kérdezve, kik szerepeltek ott, de mindössze annyit mondtam, én is csak hallottam, hogy volt egy ilyen est.

A jól sikerült irodalmi est után megkértek, hogy számoljak be budapesti élményeimről. Még ez is novemberben történt. A kultúrház nagytermében csináltak egy nagygyűlést. Összejöttek sokan, elkezdtük, s tíz percen belül elment a villany. Elképzelhető, hogy nem véletlenül. Nem tudom, honnan, de villámgyorsan előkerült egy csomó gyertya. Nekem is a markomba nyomtak

egyed, a tömegben is fogtak néhányat: elképesztően izzó hangulat alakult ki. Aki lekapcsolta a villanyt, az tulajdonképpen jót tett, mert fojtóbbá vált az indulat, és az ember az éjszakában, amiben csak egy-két pislákoló fény van, nagyobb hangerővel, szuggesztívebb módon beszél. A beszámoló elsőprő erejű tapsviharral fejeződött be. Bár színültig volt a terem, a vállatói merről az esetről sem tudták meg, hogy ki beszélt, mit mondott, kik szervezték... Semmit nem tudtak. Jó néhányszor megalapáltak miatta Szolnokon, a Ságvári Endre úton, ami most Szapáry utca. Megnéztem: nem stimmel a házszám, mert akkor tizenégyes volt, most pedig tizennyolcas a rendőrség száma. Tehát 1956 novemberében két hatalmas nagygyűlést szerveztünk a községben, s egyetlen vamzer nem akadt a kunok között! Ilyen a világon sehol nincs! Csak a kunoknál! Ez a legintenzívebb kunsági élményem.”¹

Aztán jött 1956. december nyolcadika, a salgótarjáni sortűz napja.

„Egy fametszeten izzó elhatározással próbáltam képpé formálni azt az aljasságot, hogy a munkás-paraszt kormány [...] belélovot ebbe a népbe” – írta visszaemlékezésében.² Az akkori események annyira felkavarták érzéseit, hogy az eredetileg Radnóti Miklós *Erőltetett menet* című verséhez készült illusztrációt fába véste, és a barátai kérésére plakátjukhoz felajánlotta, majd ők a Szabad Magyarországot! felirattal egészítették ki.

Ezt Kunhegyesen kinyomtatták és terjesztették. Nem kellett azonban sok idő, hogy az alkotó neve is kiderüljön, és Bényi négy év börtönbüntetést kapott.

Szörnyű megpróbáltatások vártak rá. Lapozunk bele visszaemlékezésének képzeletbeli naplójába:

Véső és ecset a rácsok mögött

„Kistarcsán az internálótáborban valami rendőrtiszt megbízásából fényképekről portrékat kellett rajzolnom. Persze nem adtak puha rajzceru-

Szabad Magyarországot! – 1956

zát, ezért kinszenvedés volt a rajzolás. Míg így is jobb volt, mint fent az emeleten, ahol 83-85-en voltunk egymás hegyén-hátán. Ott aztán torlódtak a hajmeresztő igazságtalanságok. A műhely, ahol rajzoltam, emberszabásúbb méreteivel 5-6 cipész, csizmadia, szabó számára adott teret. Ez menedék volt. Mindenkit lefoglalt a munka, és közös megegyezéssel nem beszéltünk saját kálváriánkról, csak a közös zuhanyozásnál lehetett látni a rettenetes verések nyomait.

Kistarcsa után jött a poklok pokla, Szolnok, a megyei rendőrkapitányság politikai osztálya a Ságvári utcában. Az épület padlásterében kialakított betonfalú cellákban szenvedtünk, ahol a kihallgatások tortúráin kívül még az ablak nélküli forró betonfalak is nyomasztottak.

¹ Körmendi 1997. 95–96.

² 75 év, 2006. 2.

A nyomozati anyag lezárása után a hatvan-negyedik nap éjszakáján egy kétméteres szakaszvezető levitt az őrszobába, s megkérdezte, tudok-e írni. Persze kiderült, hogy ő versírásgondolt. Mondtam, hogy azt nem tudok. Mire ő: »Szétverem azt az értelmiségi pofádat, ha nem írsz egy verset!« Címet is adott: »Egy forradalmár szerelmi vallomása«. »Harminc percen belül meglegyen, mert ha nem, akkor jön a gumibot!« – mondta. Már 25 perc is eltelt, és még egyetlen sort sem írtam. Az utolsó öt percben Petőfihez menekülve kezdtem írni, hogy: Még nyílnak a völgyben a kerti virágok... Az első versszak után elfogyott a kapott idő, meg a memóriám is. Elolvasta, legyintett egyet, és azt mondta: »Na, magától ez is jó!« Felbátorodtam, és megkérdeztem, hogy rajzolhatok-e a vers alá valamit. Megengedte, és én rajoltam egy anatómiai hiteleségű plasztikus szívet csöpögő vércseppekkel és alatta vértócsával. »Hiszen maga jobban rajzol, mint ír!« – mondta, és egy arasznyi kolbászt is adott jutalmul. Sőt ideadta az igazolványát, hogy a fényképe alapján őt is rajzoljam le. [...]

Ezután jött a megyei börtön, ahol az első hét végén bekiabált egy smasszer a vasajtón, hogy van-e itt sírkőfaragó mester. Rögtön jelentkeztem. Ettől kezdve három hónapon át a börtönud-

varon csináltam egy smasszer apjának sírkövét. Szabadtéri műhelyemet természetesen ott helyeztem el, ahová a konyha ablakai nyíltak. Innen a rab szakácsok aztán adogattak ki nekem mindenféle ételmaradékokat, amiket a bekötött nadragszáramba rejtve vittem fel este a cellatársaknak. Húztam az időt, hogy a munka minél tovább tartson. Agyagból megmintáztam a síremléket, aztán negatívot készítettem, majd cementből és műközüzalékból kiöntöttem a »szobrot«. Hatalmas nyereség volt, hogy majdnem egy negyedév telt el így gyorsabban. A cellában töltött éjszakák annál nehezebben teltek.

(A sírkő még ma is áll a berettyóújfalui temetőben.)

A sírkőfaragásnak az igazi haszna az lett, hogy a börtönparancsnok létesített egy dekorációs műhelyt, amit rám bízott. Ide aztán bevihettem magammal egy cellatársamat is, aki az általam előrajzolt betűsablonokkal önállóan végezte a plakátok, transzparenszek gyártását, én meg portrékat, tájképeket festhettem. Ezzel ismét elment egy esztendő. Csak vasárnapokon voltam részese, hallgatója a cellában zajló idegtépő történeteknek. Sok cellatársam önpusztító töprengéssel beteggé gyötörte magát a képtelen vádak és a kilátástalan jövő miatt.

Bényi Árpád által készített sírkő a berettyóújfalui temetőben

1958 nyarán átvittek Pestre a Gyűjtőfogház jobb csillagának a második emeletére. Itt meg az volt a rettenetes, hogy az alattunk lévő szinten voltak a halálra ítélték, így esténként hallottuk a kivégzésre, a siralomházba hurcolt elítéltek búcsúját az élettől. [...] Mivel a munka lekötött, kevesebb koncentrációval pusztította lelkünket a téboly.

Így történt, hogy ecsettel, vésővel, ceruzával könnyebben teltek a nappalok, s mivel ki is fárasztott a munka, rövidültek az álmatlan éjszakák is.³

Két és fél év (792 börtönéjszaka) után amnesziával szabadult.

Természetesen nem kapott sehol sem állást.

Egy jólelkű igazgatónak: Tarcsi Istvánnak köszönhetően Berettyóújfalu mégis befogadta, a gyermekvárosban kapott segédmunkási állást. Talpra akart állni. Portásként őrizte az intézmény kapuját. A beérkező dolgozók regisztrálása után felsöpörte az utcafrontot, majd a portásfülkében olvasott, rajzolt, beszélgetett az arra járó emberekkel.

Szabadulásáról és a Berettyóújfaluban töltött kezdeti időszakról *Spórolás* című visszaemlékezésében így vall:

Spórolás

„Felraktak egy teherautóra, bevittek a Nyugati pályaudvarra. Én egy hatalmas bakancsban voltam, zokni nélkül, rövidnadrágban, pólóban. Április tizenharmadika volt, jéghideg idő. Mondom, engem így azonnal elkapnak, csak nem a börtönbe, hanem a diliházba visznek. Elkezdtem futni a József körút felé, a barátomhoz, hogy adjon már valami ruhát. Már várt. Az ügyvéden keresztül megtudta, hogy aznap engednek ki... A mai napig várom, hogy megkérdezze tőlem.

– Hogyan sikerült a nevedet kispórolni a vallomásodból?

Mert ő benne volt egy olyan ügyben, amiért négy akasztófát osztottak ki. Talán illett volna megkérdezni.

– Hány pofont kaptál a hallgatás miatt?

De nem kérdezett. Párttitkár lett. Nem ő az egyedüli. Ott volt az a nő is, aki a forradalom alatt hozta a lángoló verseket lobogó lelkesedéssel a községbe. Letöltöttem a börtönbüntetésemet, elkerültem Berettyóújfalura. Egyszer jött egy újságíró küldöttség apparatcsikkokkal. Köztük volt ez a nő is. Szépen elment mellettem, aki ott álltam a seprűvel a portánál. Még csak a szeme sem rebhent. Csak nem fogja magát kompromitálni? Elment mellettem másodszor is, akkor már egyedül. Oda se pillantott. Néhány esztendővel később találkoztam vele. Akkor már újra tanítottam. Mondom.

– Nem ismered meg?

– De igen.

– Négy éve is megismertél?

– Igen.

– Na, akkor ezt ki is beszéltük!

Otthagytam. Ha valakinek meg kellett volna kérdeznie, az ő nevét hogy tudtam kispórolni a vallomásomból, neki mindenképpen. Ha beszélek, nem lett volna újságíró, nem lett volna párttitkár... Furcsa az élet. Na, de milyenek legyenek a párttitkárok? Jók talán? Nyilván így kerek a világ.

A forradalom idején megjártam a mennyet, a megtorlaskor megjártam a poklot. Túléltem. Azóta bármiről kezdünk beszélgetni, két-három perc múlva akaratlanul is a forradalom, a börtön felé kanyarítom a szót. Kitörölhetetlen, meghatározó élményem volt. Ma sem hagy nyugodni.⁴

Vitéz Ferenc *Vonalak* című verse, amely a *Rácsok és virágok* című, Bényi Árpád grafikáival illusztrált kötetben jelent meg a forradalom 60. évfordulóján, rendkívüli módon idézi meg a meseter érzéseit a börtönben töltött időszakról és a lelkében hordozott emlékekről.

Vonalak

mottó: szitakötő-szárnyú délután
tavasz jön majd a tél után

Az éjszakától még mindig félek. S hajnalban felriadok, összehúszom magam (mint egy embrió)

³ Itt köszönöm meg Bényi Árpádné Lenkének, hogy rendelkezésünkre bocsátotta a visszaemlékezést.

⁴ Körmendi 1997, 118–119.

a takaró alatt,
nehogy ott érezzem a rácsok
árnyékát homlokomon.

Elalvás előtt átsatírozom
sűrű vonalakkal
a reményt, amit délután
rajzoltam: a kertben egy tündér
hegedült – szitakötő-szárnya volt.
Én hallgattam őt
titokban, s megremegtem:
soha nem lehetünk mi már
egyedül.

Átaludnám így az egész telet,
hallgatván őt, Mozartot
hegedülve.
De nem akarom a tündér
finom kezét összetörni,
hogy kapaszkodom belé
a rácsok árnyéka elől
menekülve.

Mégis – saját bevallása szerint – élete leg-
szebb időszaka volt ez, mert senki sem bántotta,
és sok barátot szerzett. A telepen lévő gimnázium
tanárai hamarosan megismerték, és barátjukként
fogadták maguk közé. Feleségével, Lenkével is
itt ismerkedett meg, mint pályakezdő pedagógussal,
1959-ben.

„Árpád minden megjelent irodalmi olvasmányt
elolvasott, tájékozódott a képzőművészeti élet
eseményeiről. Esténként összejöttek a fiatal
pedagógus barátainkkal és nagy beszélgetések
közben megváltottuk a világot. Ő rajzolt, festett,
szobrokat készített” – emlékezett felesége a fiatal
Bényi Árpádra.

A mai napig látható *Az olvasó lány* című szobra
a gyermekváros udvarán.

De készített szobrot Arany Jánosról, Liszt Ferencről
és Bartók Béláról is. Sajnos, ezek sorsáról nem tudunk.

Potyók Tamás festőművész így jellemezte ezt a
korszakot:

„Bényi Árpád rajzai, grafikai alaposságról, sok-
féleségről, művészetről árulkodnak. Az 1950-es,
60-as években készült, túlnyomórészt ceruzaraj-

Olvasó lány

zok, a biztos kezű és szemű rajzolókat mutatják. Azt a megfigyelőt, aki általában egy-egy emberi portré megfogalmazásában bizonyítja mesterségbeli tudását és karakterérzékét. Ura eszközének, és bravúros könnyedséggel formálja meg azt a figurát, amely témát nyújtott számára. Például: Lenke, Bandi, Szomorú lány, Kéményseprő, Öreg bácsi. Tisztán, pontosan, intelligensen, vagyis a rajzolás mesterségének birtokában hozta létre e korai remekműveit.”⁵

Majd egy váratlan fordulat következett, amely gyökeresen megváltoztatta további életét. Egy, a gyermekvárosba látogató minisztériumi küldöttség tagja felfigyelt a tehetséges alkotóra. Mondhatni, csoda történt: az '56-os múltja miatt börtönt is megjárt Bényi Árpád előtt megnyílt a világ. Lehetőséget kapott, hogy rajztanárként taníthasson a gyermekvárosban.

„Árpád akkor mindent beleadott. Lelkesen készült az órákra, csodálatos rajztermet rendez-

⁵ Egy festő grafikai, 2009. 2.

Ravatalozó a berettyóújfalui temetőben

zett be. A tanításon kívül szakköröket szervezett, foglalkozott a tehetséges állami gondozott gyerekekkel. Aztán a gimnázium is igényt tartott a munkájára. Rajzot és művészettörténetet tanított ott is” – emlékezett vissza az özvegye. Vezetője lett a Bihari Rajztanári Stúdióinak. „A térség szellemi és közművelődési, ill. művészeti életének meghatározó alakja lett” – írta róla Vitéz Ferenc művészeti író.

1961-ben összeházasodtak. Közös életük első éveit mindketten tanulással töltötték. Lenke az Egri Tanárképző Főiskolán, férje pedig – munkahelye jellegénél fogva – a KLTE pedagógia szakán tanult tovább.

1966-ban megszületett fiuk: Tibor, s hamarosan szolgálati lakáshoz jutott a kis család. Műterem híján ekkor elsősorban grafikákat, kisebb méretű olajképeket készített. Rendszeresen részt vett kiállításokon.

Örök mementóként láthatjuk mind a mai napig a ravatalozó mozaik homlokzatát, amelyet Bényi Árpád tanítványaival készített.

Sorra születtek az alkotások.

1966 azonban személyes életének örömei mellett szakmai megbélyegzést is hozott. Első debreceni önálló kiállítását három nap után betiltották. Pesszimizmussal vádolták, nevetséges indokokat felhozva, miszerint távol áll az élet-szemlélete a szocialista életérzéstől. Bírálták a képek címválasztását is. Kritizálták az üres asztal megfestése miatt, hiszen ilyen a szoci-

alizmusban nem létezik – mondták. De még a csendélete vekkerórájának hiányzó mutatója is éles bírálatra készítette kritikusait.

Bényi Árpád azonban nem adta fel. Megbélyegzése után is dolgozott, talán még nagyobb akarattal és meggyőződéssel, mint addig, hiszen küldetése volt. Életének próbatételei további hitet adtak számára.

Berettyóújfaluban műtermes lakást ígértek neki, s tele volt tervekkel, előtte álltak a megvalósítandó feladatok. Sajnos azonban két év alatt sem készült el a műtermi lakás, és ezzel adós maradt a város a festőművésznek.

1975 azonban újabb mérföldkő volt életében. Amit Berettyóújfalu nem tudott biztosítani, a debreceni nagyerdei művésztelep megadta. Ott dolgozott 2006-ban bekövetkezett haláláig. Példátlanul termékeny festő volt ő.

Sümei György művészettörténész így idézte Bényi Árpádot 75. születésnapján kiállított képei előtt állva: „A kép ott kezdődik, ahol semmivé foszlik a szó és színröggé csomósodik.”⁶ S valóban, képeit szemlélve ennek lehetünk szemtanúi.

Az alkotómunka mellett igazi pedagógus is volt. Nemcsak a nyíregyházi Tanárképző Főiskolán itták a szavait tanítványai, hanem a debreceni egyetemisták is szívesen hallgatták művészettörténeti óráit. *Ecset és stafeláj* címmel 1998-ban megjelent, művészeti és pedagógiai tapasztalait összegző könyve mindannyiunk számára to-

⁶ 75 év, 2006. 3.

vábbgondolásra készítő „útmutató” az elődök, a nagy mesterek látásmódjáról, térszemléletéről, fény- és formavilágáról. Ezek tükrében nem véletlen, hogy a Medgyessy Gimnázium képzőművészeti tagozatának létrehozásából is kivette a részét, és abban elévülhetetlen szerepet játszott.

Nem tagadhatom, hogy írásait újra és újra elővéve, gondolatai között mindig találok felfedeznivalót, továbbgondolásra, elmélkedésre készítő. A *Töprengések a műteremben* című írásában például ezt a leheletfinom ars poeticát:

„Festő dolga ebben a még emberlakta világban, hogy csendes együttlétre hívja azokat, akik már elengedték egymás kezét, s hogy a rámába zárt arasnyi létezés embermeleget kínáljon, s hogy a kihűlt kispadok helyett képek közé gyűjtse a zajtól és szórengetegtől megzavart indulatokat...”

„Füzeteimbe gyűjtöm lelkesedésem és átkaim relikviáit, hogy az indulatok szélcsendjében tudjam, min lelkesedtem tegnap.”

Nézzük a képeket, lássuk a bennünk kavargó érzelmeket, és rendezzük rámába indulatainkat, emlékeinket, ahogy azt a mester sugallta megpróbáltatásokon átívelő életével, gondolataival, mély érzéseivel.

A Bihari Múzeum képzőművészeti gyűjteményében 8 festmény található: 5 kép 1975-ben, 2 festmény 1976-ban, a 8. alkotás 2001-ben került a múzeumba.

2005-ben Porkoláb Lajos, a Nadányi Zoltán Művelődési Központ igazgatója javasolta a város képviselő-testületének, hogy a város napján díszpolgári címet adományozzanak a festőművészek. Felterjesztésében kiemelte, hogy Bényi Árpád „a tanítást nemcsak az iskolai munkájában végezte, mint tanár, hanem előbb gyerekeknek vezetett szabadiskolát – képzőművészeti szakkört –, aztán a ’60-as években megszervezte – Erdélyi Gáborral közösen – a Biharban dolgozó pedagógusok képzőművészeti körét. Ennek nagy jelentősége volt az egész bihari iskolarendszer-

ben, mivel korszerűsítette a bihari térség vizuális nevelését. [...] Az alkotás mellett nagyon jelentős volt az a művészettörténeti és művészetelméleti képzés, melyet Bényi Árpád nyújtott számukra. A ’70-es, ’80-as években az általános iskolákban tanító rajztanároknak szinte valamennyi tagja részt vett ennek a pedagógus képzőművészeti körnek a munkájában.”

A 182/2005.(IV.28) ÖN.sz. határozat döntése alapján a művész a város napja alkalmából tartott ünnepi képviselő-testületi ülésen vehette át a megtisztelő címet a menedéket adó városban, Berettyóújfaluban.

A tisztelet jeleként 2017-ben a város kiállítással kíván emlékezni díszpolgárára, ezen az özvegy jóvoltából olyan alkotások kerülnek majd bemutatásra, amelyek Berettyóújfaluban készültek, és eddig nem láthatta őket a nagyközönség. A megnyitón fellép a művész Salzburgban élő fia is, aki Berettyóújfaluból indulva gordonkaművészként írta be nevét a zenetörténetbe.

Az 1956-os forradalom 60. évfordulójának emléke: főhajtás a mester, Bényi Árpád festőművész előtt.

*** Elhangzott az 1956 – Nagyszüleink harca értünk című konferencián 2016. október 19-én, az ’56-os forradalom 60. évfordulóján a Bihari Múzeumban (Berettyóújfaluban).**

Bibliográfia

- Potyók Tamás: Egy festő grafikái (Kiállítás-megnyitó, Debrecen, 2009)
 Sümegi György: 75 év tér és sík között (Kiállítás-megnyitó, Debrecen, 2006)
 Körmendi Lajos: Öt perc az élet, Karcag, 1997
 Vitéz Ferenc: Rácsok és virágok, Debrecen, 2016

Bihari táj

Sárréti alkony

A lét peremén

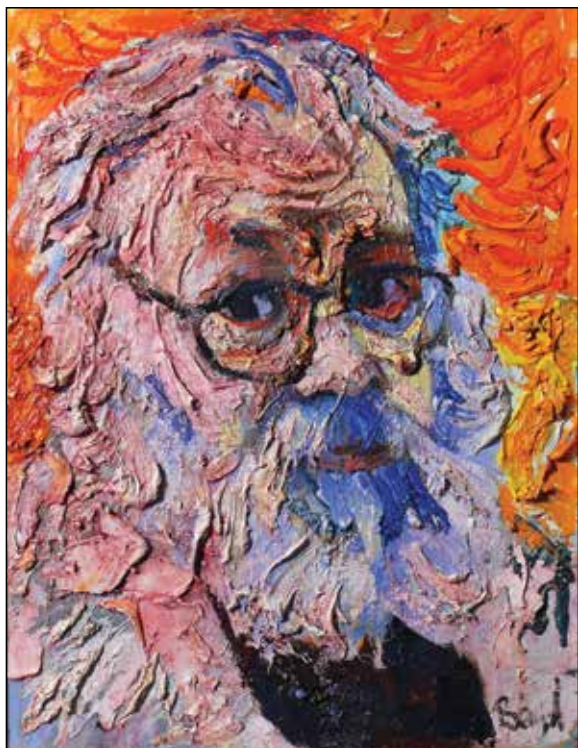

Jégvilág

E számunk szerzői

Apró István	író, médiakutató, Gomba
Csapó Endre	közíró, Sydney
Diószegi György Antal	művelődéskutató, Budapest
Döbrentei Kornél	költő, Pomáz
Gutai István	író, nyugalmazott könyvtáros, Paks
Gyémánt Richárd	demográfus, jogász, Szeged
Hódi Sándor	író, pszichológus, Ada
Kabdebó Lóránt	író, irodalomtörténész, Budapest
Korompainé Mocsnik Marianna	etnográfus, múzeumpedagógus, Debrecen
Marcsó Vilma	író, Nagybecskerek
Mezey Katalin	költő, író, Budapest
Papdi Izabella	könyvtáros, Csantavér
Prokopp Mária	művészettörténész, Budapest
Radnai István	költő, Budapest, Szeged
Sági Zoltán	pszichiáter, Szabadka
Stanyó Tóth Gizella	újságíró, Újvidék
Tráser László	író, újságíró, Szeged

Színes melléklet

Önarckép

Virágcsendélet I.

Virágcsendélet II.

Muzsika

Földindulás

Kép a képben

Kert a tó partján

Az erdő sebei

Madarak éneke

Fájdalmas örökség

Alkony a tóparton

Erdőszél

Kerítés mellett

Katarzis

Duó

A múlt sebei

Domboldal

Erdő

Kilátás a tóra

Erdő

Magány

Muzsika

Emlékezés II.

Kilátás a tóra

Időlabirintus

Földünk sebei

Illés szekerén

Hattyúdal

*Kertben**Műteremben**Dallam**Emlékek*

Eső után I.

Liget

Eső után III.

Földindulás

Közönség nélkül

Emlékezés I.

